

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΤΟΣ Γ'

ΑΡ. 1-2

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΝΙΚΟΥ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ : « Ἀνθρώπινες καὶ Ἄνθινες Ζωές : Πλάνεμα.—Τὸ καλημέρα στὸν ἄρρωστο.—Τὰ χέρια ποὺ πλήγωσαν τὸν ἔρωτα.—'Ο Κριτικός.—'Αμπελος (πρόζες).

ΓΙΑΝΝΗ ΛΕΥΚΗ : Μονοτονία.—Σύντροφοι (ποιήματα).

ΝΙΚΟΥ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗ : Φθινόπωρο.—Περάσματα.—Εικοσιπέντε χρονῶν.—Πόλις μικρὰ τῆς Κύπρου.—Γρήγορος θάνατος.—Θάταν πιὸ ἀσφαλές (ποιήματα).

Κ. Π. ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΟΥ : Ἀδαμάντιος Κοραῆς (μελέτη).

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΥ : Joseph Conrad.

JOSEPH CONRAD : (μετάφρ. Ἄντ. Ἰντιάνου) : Αὔριο (διήγημα).

ΑΝΤ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ : Ἀρχαῖα Ἑλληνικά ἐπιγράμματα (ποιήματα μεταφράσεις).

Ν. ΚΛΗΡΙΔΗ : Οἱ Καλλικάντζαροι στὴν Κύπρο (μελέτη).

Ἴδε συνέχεια πίσω

ΛΕΥΚΟΣΙΑ, ΚΥΠΡΟΣ

ΟΧΤΩΒΡΗΣ 1936
ΝΙΟΒΡΗΣ

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

Τεχνικός Διευθυντής : ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ
Υπεύθυνος Ίδιοκτήτης : Α. Μ. ΑΤΤΑΛΙΔΗΣ
Οικονομικός Διαχειριστής : Γ. Ε. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ

Συνδρομή για ένα χρόνο εσωτερικού 6 σελνία.
» » » » εξωτερικού 8 »

ΓΡΑΦΕΙΟ : Ὁδὸς Σοφοκλέους ἀρ. 11.

Τυπογραφείο : "ΝΕΟΣ Κόσμος," Θωμᾶ Γ. Κυριακίδη.

ΛΕΥΚΟΣΙΑ - ΚΥΠΡΟΣ

Ν. ΒΡΑΧΙΜΗ : Σὲ κάποια ξένη χώρα (ποίημα).

Α. ΑΗΑΡΟΝΙΑΝ : (μετάφρ. Ἄγγ. Χρ. Κασσιανού) : Ἡ τιμὴ (διήγημα).

ΘΑΝΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ : Μοιραῖοι ἀδελφοί (ποίημα).

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ : ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ : Ὁ λογοτέχνης καὶ τὸ περιβάλλον.—Κ. ΧΑΤΖΗΓΩΑΝΝΟΥ : Περὶ ἀμπελοπουλιῶν. Κριτική : Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙ : Ι. Θ. Κακριδῆ «Τὸ μεταφραστικὸ πρόβλημα».—Θ. Α. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ : Β. Ν. Τατάκη «Στὴ χώρα τῶν στοχασμῶν».—ΤΑΚΗ Μ. ΦΡΑΓΚΟΥΔΗ : Μανουέλλας «Φωνὲς στὸ λόγγο».—ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ : ΧΡ. Γαλατόπουλου «Τὰ Τραγοῦδιὰ τῆς Φυλσκής».—ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΥ : «Ν. Γ. Κυριακίδη «Κυπριακὴ βιβλιογραφία».—Γλαύκου Ἀλιθέρση «Ἀράχνες».—ΠΑΝΟΥ ΤΑΛΙΑΔΩΡΟΥ : Κ. Χαλδαίου «Ἀποστόλης Καρλάς».—ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ : Γράμματα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Ἡ «Ἡλέκτρα» τοῦ Σοφοκλή στὸ Βασιλικὸ Θέατρο. Σχολή Ἀνώτερης Λογοτεχνικῆς Μορφώσεως. «Ρωμαῖος καὶ Ἰουλιέττα» στὸ Βασιλικὸ Θέατρο. Δυὸ ἐκθέσεις ζωγραφικῆς.—ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΥ : «Ἡ ἀπάντησή μου στὸν κ. Ἄντη Περνάρη.—ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ : «Πνευματικὴ Ζωή».—Τύπος.—Νέα Βιβλία.—Εἰδήσεις.

ΣΤΟ ΕΡΧΟΜΕΝΟ :

Κ. Π. Χατζηϊωάννου—Ἡ κριτικὴ ἔκδοσις τῶν κυπριακῶν ἐρωτικῶν τραγουδιῶν. (μελέτη).

Ἄλλη Κωστάκη—Μεγαλεῖα καὶ ἀθλιότητες (διήγημα).

Ποιήματα : Δεωνίδα Παυλίδη, Ἄντ. Ἰντιάνου, Ξάνθου Λυσιώτη, Π. Κριναίου, Π. Δρουσιώτη.

Κυπριακά Γράμματα

ΕΤΟΣ Γ'
ΑΡ. 1-2

ΛΕΥΚΟΣΙΑ (ΚΥΠΡΟΣ).

ΟΚΤΩΒΡΗΣ. 1936

Νιόβρης

ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΚΑΙ ΑΝΘΙΝΕΣ ΖΩΕΣ

[Ἀπὸ τὸ ἀνέκδοτο Β' Βιβλίου]

Π Λ Α Ν Ε Μ Α

ΜΕ ξύπνησε τὸ τραγούδι κάποιου ξενύχτη.

στο χωριό — ἀγάπες κοντὰ στὸ πεζούλι τῆς βρύσης, κάτω στὸ πλάτανο, —

κι ὁ νοῦς μου ἔτρεξε σὲ παλιές ἀναμνήσεις :

πού ἦταν ἡ ἀγάπη, ἐκείνο τὸ μακρυνὸ ἀποκοντὰ στὸ πεζούλι τῆς βρύσης, κάτω στὸ πλάτανο!....»

Ἄχ! θυμόμουν ἐν' ἄλλο τραγούδι κάποιου ἄλλου ξενύχτη.

γι ἀγάπες στὸ χωριό — ἀγάπες κοντὰ στὸ πεζούλι τῆς βρύσης, κάτω στὸ πλάτανο.....

ΤΟ ΚΑΛΗΜΕΡΑ ΣΤΟΝ ΑΡΡΩΣΤΟ

ΑΚΡΑΝΟΙΞΕ τὴν πόρτα καὶ μπῆκε σιγὰ στὴν κατάκλειστη κάμαρα. Προχώρησε, μὲ μικρὰ δισταχτικὰ βήματα, καὶ σίμωσε στὸ κρεβάτι σὰ μιὰ πρωϊνὴ χειμωνιάτικη ἡλιαχτίδα ποὺ περνώντας ἀπὸ μιὰ χαραμίδα, ἀπλώνει στὸ χαλί, φέρνοντας τὴν ὑπόσχεση τῆς καλῆς μέρας.

— Καλημέρα... εἶπε.

Καὶ τὸ «Καλημέρα» τῆς, ἀκούστη σὰ νὰ φτερούγιζε στὴν κατάκλειστη κάμαρα, ἓνα κοπάδι περιστέρια.

— Καλημέρα...ἀπάντησε ὁ ἄρρωστος* κ' ἦταν σὰ νὰ δεχόταν τὸ Κρίνο ἐνοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

Ἡ ἐλπίδα τῆς γιαιτρείας— καθὼς ἡ Λευκὴ Περιστέρα—ζυγιάστη πλα-
 Ν. ρτέρουγη πάνω ἀπ' τὸ χλωμὸ κεφάλι.

Α. Α
 ΘΑΝ

ΤΑ ΧΕΡΙΑ ΠΟΥ ΠΛΗΓΩΣΑΝ ΤΟΝ ΕΡΩΤΑ

Γ

ΣΑΝ...

σιλικό Θεέ

Ἰουλιέττα»

ΝΟΥ:

«Ἡ, σὰ σφραγίδες μάγων βασιληάδων τοῦ παληοῦ καιροῦ.
 «Πνευμαρώτας

—«ποὺ ἀψήφισε ὅλων τῶν ρόδων τ' ἀγκάθια»—
 στὴν παγερὴ

ΣΤΟ ΕΡΩΤΑφή πληγώθη, κι ἄνοιξε τίς φτερούγες του, κ' ἔφυγε μακριά.

Κ.

”Αλκ

Ποιήμα

Κ

Ο ΚΡΙΤΙΚΟΣ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΙ τοῦ ζωγράφου τὴ μεγάλη ζωγραφιά :

«...Δέντρα ἀνθισμένα...ἥλιος καὶ λουλούδια
στὰ πράσινα χαλιά...νερὰ τρεχούμενα...κοὶ φόντο ὁ πιὸ γαλάζιος οὐ-
ρανός. Μὰ κάτι λείπει...**Λείπει στὸ κέντρον τῆς εἰκόνης**, μιὰ
ἀνέρεη ξανθὴ Κυρὰ, ποὺ νὰ δηλώνει τὴν ἀνοιξιὰτικὴ ψυχὴ...Λείπει
τὸ πᾶν!»

Δὲν εἶδε δυὸ πουλάκια ποὺ ζευγαρώνουν στὴ σκιά, κι οὔτε δυὸ πε-
ταλοῦδες ποὺ παιχνιδίζουν στὴ φωτεινότερη μεριά τῆς ζωγραφιάς!

ΑΜΠΕΛΟΣ

ΤΑ γέρικα κούτσουρα μὲ τὶς τραγικὲς στάσεις, ντυθῆκανε τὸ νέο
πράσινο μανδύα τῆς διονυσιακῆς χαρᾶς.

*Απλώνουν λαχταριστὲς, ὅλο νειᾶτα οἱ ἡλιολουσμένες κληματίδες.

«Ἡ ἄμπελος κυπρίζει» χαρὰ Θεοῦ!

Δροσολογᾷ τὸ στόμα ὁ γλυκὺς καρπός.

Τοῦ τρύγου τὸ τραγούδι ἀκούεται παντοῦ.

Γιομίζει τὸν ἄερα ἢ μυρωδιὰ ποὺ βαίνει ἀπ' τοὺς ληνούς.

Στραγγίζουν στὸ κατῶγι τὸ νιὸ κρασί—Μετροῦνε τὸ ,περισσευούμενο
παλιό.

Γιομίζουν τὰ ποτήρια ξέχειλα

—...«καὶ οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου...»

καὶ...γελοῦν!...

λένε πρὶν πιοῦνε

ΝΙΚΟΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΜΟΝΟΤΟΝΙΑ

Καί τούτ' ή μέρα σάν όλες τις άλλες,
 τίποτα σέ μᾶς έδω δέν αλλάζει,
 όλα μονότονα, ανάλλαχτα, ίδια,
 ξημερώνει — βραδιάζει
 βραδιάζει — ξημερώνει,
 σάν ένα τρελλό όργανάκι τοῦ δρόμου
 πού πάντα τόν ίδιο σκοπό βγάζει...
 Κι' έτσι ή ζωή μας φτείρεται καί λιώνει
 στή θλίψη, στή βαριεστισιά καί στό μαράζι.

Μ' ἄς έρθει κάτι πιά νά ρίξει
 τήν πέτρα μέσ' τὸ βοῦρκο τῆς ζωῆς μας,
 ὡς πότε πιά νά ζοῦμε μέ τήν πλήξη
 τοῦ τίποτα, στήν πόρτα τῆς αὐλῆς μας!

"Ας έρθει πιά ὁ σεισμός νά σεισει
 τὰ φτωχά μας κελιά τ' ἀραχνιασμένα,
 ἄς έρθει πιά ὁ ἄνεμος νά τρικυμίσει
 τ' ἀκύμαντα νερά τὰ λιμνασμένα.

"Ας έρθει πιά ή πλημύρα νά τυλίξει
 σὸ ρούφουλά της όλα, καταράχτης,
 νά ξετινάξει τὰ κορμιά ή νά τὰ πνίξει
 κατεβοπόταμος βαθύς, ρημάχτης.

"Ας έρθει πιά ή φωτιά ν' ανάψει
 τήν πυρκαγιά πού τόσο λαχταροῦμε
 νά μᾶς φωτίσει δρόμο ή νά μᾶς κάψει
 μέσα στή μαύρη τρύπα πού γερνοῦμε.

Μ' ἄς έρθει, ἄς έρθει πιά, κι ἄς εἶνε
 κάτι πού δέ ξανάγινεν ὡς τώρα,
 κι' ή πού ν' ἀνθίσεις τῆς ζωῆς μας, κερίν,
 ή πού νά σβύσεις μέσ' τήν ἄγρια μπόρα.

ΣΥΝΤΡΟΦΟΙ

Μιά μέρα γνωριστήκαμε τυχαία
μπροστά σ' ένα μεγάλο μαγαζί.
Γυρεύαμε κι' οί δυο δουλιά. Παρέα
γινήκαμ' από τότες, και μαζί

πηγαίναμε παντοῦ, οί δυο σάν νας,
τά μοιραζόμαστε όλα, τὸ φαί,
τὸ ρούχο μας, τὴ γόπα, κι' ὁ καθένας
μᾶς νόμιζε πῶς εἴμαστε ἀδερφοί.

Καιρὸν ἐζήσαμ' ἔτσι, ἐνωμένοι,
σάν ἴσκιος ὁ ἕνας τ' ἄλλονοῦ,
χαρὰ μας, λύπη, πάντα μοιρασμένη
στὰ δυὸ, σάν ξεροκόματο ψωμιοῦ.

Ποτὲς δὲν εἶπε ὁ ἕνας λέξη
στον ἄλλο μας, βαριά ἢ κακὴ,
κι' ἄς εἴχαμε καὶ μεῖς κάποτες μπλέξει
σὲ γυναῖκες, στὸ πιωτό καὶ στὸ χαρτί.

Τὰ βάζαμε μονάχα μὲ τὸ χρῆμα,
ποῦ ἔκανε, ἀπὸ ζῶο λογικὸ,
τὸν ἄνθρωπο, τὸ πιὸ ἄλογο, τὸ μνῆμα
νὰ σκάβει γιὰ τὸν ἴδιο του ἀδερφό.

Καὶ λέγαμε βρισόλογα γιὰ κεινους
ποῦ μὲ σκληρή, σάν πέτρα τὴν καρδιά
μαδοῦσαν τῶν ὀνείρων μας τοὺς κρίνους
καὶ μὲ θυμὸ μᾶς διώχνανε μακριά,

ὅταν πηγαίναμε σ' αὐτοὺς, τί ζάλη!
νὰ τοὺς ζητήσουμε καμιά δουλιά.
Γιὰ τὸ χορτάτο εἶν' ἐνόχληση μεγάλη
ν' ἀκούει γιὰ φτώχια καὶ γι' ἀναδουλιά.

Ἦταν γερὰ τὰ μπράτσα μας, κ' ἡ νιότη
καίμὸς μέσα στὸ νέο μας κορμὶ,
μὰ τί τὸν ἐνιαζε τὸν ἐργοδότη
γιὰ τὴ δική μας ἀξόδευτην ὀρμὴ,

γιὰ τὸ δικό μας πόθο νὰ γευτοῦμε
τὴ χαρὰ τοῦ κουρασμένου δουλευτῆ
καὶ τ' ἀπόβραδο, σκολνώνοντας, νὰ κρατοῦμε
στὴ μασκάλη τὸ μαῦρο τὸ ψωμί.

Μᾶς ἔπνιγε τὸ δίκιο ποῦ μὲ χέρια
 γυρίζαμε τὸ βράδι ἀδειανὰ
 καὶ τὸ πρωῖ, πρὶ σβύσουνε τ' ἀστέρια
 ξυπνούσαμε, κι' ἀρχίζαμε ξανὰ

τὴν ἴδια ἱστορία. Ὡς ποῦ μιὰ μέρα
 τὰ φασκέλωσες ὅλα, τὴ ζωή,
 τοὺς ἀνθρώπους, τὸ «φιλέσπλαχνο πατέρα»
 καὶ τὰ τίναξες μέσ' τὸ ἤσυχο πρωῖ,

ἀφήνοντας μὲ μόνο νὰ γυρίζω
 καὶ τρίζοντας τὰ δόντια ἀπ' ὄργη
 στὴν κόλαση τῆς γῆς μας νὰ σαλπίζω
 τὸ ξύπνημα ἑνὸς κόσμου λυτρωτῆ.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΛΕΥΚΗΣ

ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ

Εἶναι ἄστατη πολὺ ἡ καρδιά μου ἀπόψε...
 Ἔξω φυσάει καὶ ψιχαλίζει—ψιχαλίζει.
 Τὰ κάρρα ξεξεμένα ἔχουν παγώσει

στὸ δρόμο, καὶ γι' ἀποδημίες θρηνοῦν τὰ φύλλα.
 Μοιάζει ἡ ἀτμόσφαιρα κ' ἐκείνη τὴν καρδιά μου,
 κι' ἀβέβαιο ὅλα σκουντουφλάνε ἔξω κ' ἐντὸς μου..

Προπάντων ἡ Σιωπὴ ἔχει καθήσει
 σὰν χιόνι μαλακὸ μὲς τὴν ψυχὴ μου,
 κι ἀκούω καὶ συλλογιέμαι μὲ τὰ μάτια.

Τούτη ἡ ἐνατένιση πολὺ μὲ θλίβει, ἀλήθεια!
 Δὲν πίστεβα νὰ γίνουν ὅλα χρῶμα
 τὰ μάκρη, τὰ περίγυρα, τὰ ἐντὸς μου!

Ἦρθαν καὶ κάτι ἀλαργινές εἰκόνες,
 κάτι χλωμές ἀγάπες, σὰν τοὺς ἥλιους
 τοὺς κίτρινους, ποὺ σβύνονται στὰ θάμπη.

Καὶ κάποιες ἀρετές, κάποιες ἰδέες
 γιὰ σχέδια μακρυνά, καθὼς τὰ γκρίζα
 τῶν Γοτθικῶν ναῶν ξέθωρα τζάμια.

Τί κρῖμα νάρθουν ὅλα ἔτσι σβυσμένα
 καὶ κάπως μελαγχολικά—στὸ νοῦ μου ἀπόψε,
 ποῦ ἔξω φυσάει καὶ ψιχαλίζει, ψιχαλίζει ;...

ΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τὰ βήματα πού σταματοῦν καὶ σβύνουν,
χωρὶς νὰ μποῦν στὴν πόρτα μου, ἀγροικῶ,
τ' ἄφωνα λόγια πού στὰ χεῖλη φθίνου
καὶ τὸ μεγάλο τους κρατᾶνε μυστικό.

Τὰ νέφη, πού σωριάζουνε τὴ μπόρα
καὶ χάνονται μὲ μιᾶς χωρὶς βροχή,
τὴν π' ἀκλουθαίει γαλήνη ὦρα τὴν ὦρα
στὴν πιὸ ἀποτυχεμένη ἀπαντοχή.

Τοὺς ὄρκους πού σ' ὠραῖες ἐρωμένες
δοθῆκαν κι' ἀθετήθηκαν γοργά,
κάποιες μορφές ὀλότελα σβυσμένες
π' ὄγαπηθῆκαν ἄλλοτες τρελλά.

Καὶ συλλογιέμαι ὅσα χωρὶς καμιά φροντίδα
ναυάγησαν καὶ δὲν ἔχουν γενῆ
κι' ἀκόμη τὰ δυὸ μάτια πού δὲν εἶδα
πού θὰ μ' ἀλλάζαν ἴσως τὴ ζωή!

ΕΙΚΟΣΙΠΕΝΤΕ ΧΡΟΝΩΝ

Σὰν ἄρωμα ἀπὸ γιασεμί λεπτὸ πού σβύνει
καὶ σμίγει μὲ τὴν αὔρα τῆς ἐσπέρας,
μοιάζει ἢ θλιμμένη μου ἀπόψε ἐτούτη μνήμη:

Δυὸ χρυσᾶ μάτια, σὰν βελουδο χεῖλη,
κι' ὠραῖα καστανὰ μαλλιά πού ψαύει ὁ ἀγέρας,
ἢ μακρυνή μου τῶν κοσπέντε χρόνων φίλη...

Τὰ χρόνια, τώρα, ἴσως τὴν ἔχουνε πιά ἀλλάξει,
κ' ἴσως τὰ ὠραῖα μαλλιά νάγιναν γκρίζα
καὶ τῶν ματιῶν της ἴσως νάσβυσε πιά ἡ λάμψη.

Ὅμως τίς ὄρες τοῦ καλοκαιριοῦ, μὲς τὴ σοφία
τῆς νύχτας πού οἱ σκιές τὴ μνήμη ἀναδιφoῦνε,
τὰ εἰκοσπέντε χρόνια της, ἐντὸς μου πάλι ζοῦνε.

ΠΟΛΙΣ ΜΙΚΡΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Πόλις μικρά τῆς Κύπρου, μὲ τὸν διαυγῆ
ἀπὸ γαλάζιο σάπφειρο οὐρανόν!
Μὲς τὴν ἀτμόσφαιρά σου ἡ ἡδονὴ
πλανᾶται τῶν νεανικῶν μου ἑτῶν·

Ἡ ἡδονὴ τῶν τολμηρῶν σχεδίων
τῶν πρῶϊμων ἀγνῶν ἐπιθυμιῶν...
Κ' ἡ σκέψις μου ὡς ναυαγημένο πλοῖον
γυρνᾷ σὲ Σὲ ἀπ' τὶς τρικυμίες τῶν παθῶν.

Κράτησε — κράτησε ἀπόψε τρυφερὰ
τὴ μνήμη μου, κι' ὀδήγησέ με πάλι
ταξιδευτὴ χιμαίροπλόκο νοερά
ἐξορμητὴ ἀπ' τ' ὠραῖο σου ἀκρογιαλί.

ΓΡΗΓΟΡΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ

Πῶς μὲ πικραίνει ἡ Μοῖρα τῶν ἀνθρώπων,
πού τὴ βεβαία τους φήμη προλαμβάνει
γρήγορος θάνατος, κι' ἄθροισμα κόπων
ἡ σύντομη ζωὴ τους δὲν τοὺς φτάνει...

Ἔχει τὸ νόημα ταξιδιοῦ, πού ἡ νηνεμία
τοῦ Φθινοπώρου ξαφνικὰ μᾶς ὑποβάλλει
καὶ σχεδιάζουμε πολὺ... Μὰ τρικυμία,
μόλις μπαρκάρουμε, γιὰ πάντα τὸ ἀναβάλλει...

ΘΑΤΑΝ ΠΙΟ ΑΣΦΑΛΕΣ

«Ὅλοι μας, ποιὸς πολὺ-ποιὸς λίγο,
«κάτι» προσμένουμε, καὶ τὴ ζωὴ μας
ἐσυνηθίσαμε μ' αὐτὸ νὰ συγκρατοῦμε.

Οἱ περισσότεροι ξέρουμε πῶς δὲ θάρρη
ποτές αὐτὸ τὸ «κάτι». Πῶς γελοῦμε
— γνωρίζουμε καλὰ — τὴν ὑπαρξή μας.

Ἄλλὰ δὲ θὰ μπορούσαμε ποτές
χωρὶς μιὰ προσδοκία νὰ βαστηχτοῦμε

Κι' ὅμως! Θάτανε ἴσως πιὸ ἀσφαλὲς
τὸ Θάνατο, ἀντὶς αὐτά, νὰ καρτεροῦμε...

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ

Ἐκατὸν δυὸ χρόνια σὰν σήμερα πέρασαν ἀπὸ τὸν καιρὸ ποῦ ἡ Ἑλλάδα ἔχασε γιὰ πάντα ἓνα σοφὸ ἀνθρωπιστὴ, ποῦ ἔκλεισε μέσα του ὁλόκληρους κόσμους ἰδεῶν, ἓνα ἐπιστήμονα καὶ πολιτικὸ ποῦ ἀφιέρωσε ὅλες του τὲς δυνάμεις γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση καὶ τὴν ἐξύψωσὴ της. Καὶ πρὶν δυὸ χρόνια ἡ ἐλεύθερη αὐτὴ Ἑλλάδα ἐγιόρτασε τὰ ἐκατόχρονά του, ὅπως ἀκριβῶς ἀξίζει ὅσοι εὐεργετοῦνται νὰ δείχνουν τὴν εὐγνωμοσύνη τους. Ἡ Ἀκαδημία καὶ τὸ Κράτος ἐδιοργάνωσαν γιορτὲς στὰ Πανεπιστήμια τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, στὴν Ἀκαδημία, στὸν φιλολογικὸ σύλλογο Παρνασσὸν, στὸν Πειραιᾶ καὶ στὴ Χιό. Μὲ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία ἔγιναν ἀκόμα μνημόσυνα καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες πόλεις. Σ' ὅλα τὰ σχολεῖα τοῦ Κράτους ἀναπτύχθηκε στὶς 6 τοῦ Ἀπρίλη 1933 ἡ σημασία τοῦ ἔργου τοῦ Κοραῆ Ἡ Κύπρος μονάχα, δυστυχῶς, ἔμεινε μακριὰ ἀπὸ τὴν κίνηση αὐτὴ καὶ τὸ ἔργον τοῦ Κοραῆ πέρασε ἀπαρητηρητὸ ἀπὸ μᾶς, χωρὶς καμμιά δικαιολογία.

Ἡ ζωὴ τοῦ Κοραῆ περικλείεται στὰ μακρὰ ὄρια τοῦ 1748, τῆς γεννήσεώς του, καὶ τοῦ 1833, τοῦ θανάτου του καὶ θ' ἀποροῦσε κανεὶς γιὰ τὴν μακροβιότητα τοῦ ἀσθενικοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου, ποῦ, ὅπως ὁ ἴδιος λέει, πάλαιε μὲ τὸν θάνατο διαρκῶς, ἂν δὲν ἤξερε πῶς ὁ βίος του ἦταν ὑποδειγματικὰ στωϊκός. Τὸ περισσότερο μέρος τῆς ζωῆς του ἔζησε μακριὰ ἀπ' τὴν ἀγαπημένη του Ἑλλάδα, ποῦ τὸν κρατοῦσαν αὐτοεξόριστο στὴ Δύση τὰ εὐγενικὰ καὶ φιλελεύθερα αἰσθήματα του κ' ἡ μεγάλη του ἀποστροφή τῆς Τούρκικης βαρβαρότητας. «Ἄς συνηθισθῆ ὡς λέξις συνώνυμος τῆς *Ἀδικίας*, γράφει στὶς πολιτικὲς παραινε-

σεις του, ἡ *Τουρκισία*, τοῦ *Ἀδικῶ* τὸ *Τουρκιζῶ* καὶ τοῦ ἀδίκου καὶ δεσποτικῆν ψυχὴν ἔχοντος πολίτου ὁ *Τουρκος*».

Ὁ Κοραῆς ἐγεννήθηκε στὴ Σμύρνη ἀπὸ εὐκατάστατη οἰκογένεια. Ὁ πατέρας του Ἰωάννης Κοραῆς ἦταν ἔμπορος μεταξωτῶν καὶ γιὸς τοῦ Ἀντωνίου Κοραῆ, περίφημου ἱατροφιλόσοφου τῆς ἐποχῆς, ἀπὸ τὴν Χιό. Ἡ μητέρα του Θωμαῖς, μὴ ἀπὸ τὶς πρῶτες μορφωμένες Ἑλληνίδες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἦταν κόρη τοῦ Διαμαντῆ τοῦ Ρυσίου, ποῦ ἐχρημάτισε γιὰ πολλὰ χρόνια σχολάρχης στὴ Σμύρνη. Ὁ παπποῦς του αὐτός, ὁ Διαμαντῆς ὁ Ρύσιος, τὸν καιρὸ ποῦ πέθαινε, ἓνα χρόνο πρὶν νὰ γεννηθῆ ὁ Κοραῆς, στὰ 1747, ἀφῆκε μὲ διαθήκη στὸν ἀγέννητον ἔγγονό του τὴν πλοῦσια βιβλιοθήκη του. Ἀπ' αὐτὸν τὸν παπποῦ πῆρε τὸ ὄνομα ὁ Κοραῆς ποῦ τὸ ἐξελλήνισε ἢ καλύτερα ποῦ τὸ ἐδιόρθωσε κατὰ τὸν δικὸ του τρόπο, ὅπως καὶ τόσες ἄλλες λέξεις καὶ ἀπὸ *Διαμαντῆς* τὸ ἔκαμε *Ἀδαμάντιος*.

Ὁ ἀδελφὸς τοῦ πατέρα του Σωφρόνιος Κοραῆς ἔγινε ἐπίσκοπος Βελιγραδίου κ' ὁ πατέρας του δὲν ἐπέρασεν ἔτος χωρὶς νὰ εἶναι «ἡ δημογέρων ἢ ἐπίτροπος ἐκκλησίας ἢ τοῦ νοσοκομείου ἢ πρωτομαγίστρω τοῦ συστήματος τῶν Χίων ἐμπόρων». Ὁ Κοραῆς λοιπὸν καὶ ἀπὸ πατέρα καὶ ἀπὸ μητέρα εἶχε συγγενεὶς πολλοὺς λόγιους. Αὐτὸς ὁ ἴδιος πῆρε ἀπὸ τὰ μικρὰ του χρόνια θαυμασία μόρφωση καὶ στὰ 1771 σὲ ἡλικία 23 χρονῶν στάλθηκε ἀπὸ τὸν πατέρα του ὡς ἐμπορικὸς ἀντιπρόσωπος του στὸ Ἀμστελλόδαμο τῆς Ὀλλανδίας.

Καὶ ἀκριβῶς ἀπὸ τότε ἔδειξεν ὁ Κοραῆς ὅτι τὸ στάδιο γιὰ τὸ ὁποῖο τὸν προώριζαν δὲν εἶχε καμμιά ἀπο-

λύτως σχέση με τὸν χαρακτήρα καὶ τὶς κλίσεις του. Ἡ ἀφιλοκέρδειά του ἀπὸ τὴν μιὰ κ' οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς κ' ἡ κλασσικὴ μόρφωση ἀπὸ τὴν ἄλλη, ποὺ ἄρχισαν ἀπὸ τώρα νὰ τὸν κυριεύουν ὀλόψυχα, μεγάλωναν περισσότερο τὸ χάσμα ἀνάμεσά του καὶ τοῦ «Κερδώου Ἐρμού». Ἐγραψεν ἀπὸ τότε στὸ ἐμπορικὸ γραφεῖο του τὸ ρητὸν «βίον πορίζου πάντοθεν πλὴν ἐκ κακῶν», ποὺ ἔβαλε κατόπι καὶ στὴ σφραγίδα του. Στὴν Ὀλλανδία ἔμεινε μονάχα 7 χρόνια καὶ γύρισε πάλι στὴ Σμύρνη γιατί ἀποδείχθηκε πιά στὸ διάστημα αὐτὸ ἡ ἀποτυχία του στὸ ἐμπόριο. Στὰ 1782 μὲ κάποια δυσκολία παίρνει τὴν ἄδεια ἀπ' τοὺς γονιοὺς του κ' ἔρχεται στὸ Μομπελιὲ τῆς Γαλλίας γιὰ νὰ σπουδάσῃ γιατρός. Ἄλλα καὶ τὴν ἱατρικὴν ὁ Κοραῆς τὴν ἔμαθε γιὰ νὰ τοῦ χρησιμεύσῃ νὰ ζήσῃ καλύτερα κάτω ἀπὸ τὴν βαρειὰ τούρκικη τυραννία. Δὲν ἔνοιωθε δηλ. οὔτε καὶ σ' αὐτὴ καμμία ἐξαιρετικὴ κλίση. Κι' ὅμως «ἀνεκηρύχθη ἐπιστήμων μὲ μέγαλον κρότον» ἔγραψεν ὁ Βιλοαζὸν.

Στὰ 1788 ἔφυγε ἀπὸ τὸ Μομπελιὲ κ' ἐγκαταστάθηκε ὀριστικὰ στὸ Παρίσι. Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς — μ' ὅλες τὲς κακουχίες καὶ στερήσεις ποὺ δοκίμασε — ἀρχίζει γιὰ τον Κοραῆ μιὰ νέα ζωὴ, ζωὴ δράσεως καὶ δημιουργίας. Ἐνθουσιασμένος ἀπὸ τὴν γαλλικὴν ἐπανάσταση κ' ἐπηρασμένος ἀπὸ τὰ σαλπίσματα ἐλευθερίας τῶν Γάλλων φιλοσόφων, ἐφιλοδόξησε ν' ἀναλάβῃ αὐτὸς, κατὰ τὸ πρότυπον ἐκείνων, νὰ ἐτοιμάσῃ μιὰ παρόμοια ἐπανάσταση στὸ Γένος του κατὰ τῶν Τούρκων, μιὰ ἐπανάσταση ὅμως ὠριμη, ποὺ θὰ προερχόταν ἀπὸ Ἕθνος μορφωμένο, μὲ συναίσθηση τοῦ τι ζητᾶ καὶ τοῦ τι γυρεύει. Καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖον ὁ Κοραῆς ἐπροφήτεψε τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάσταση τριάντα χρόνια ἀργότερα δηλ. στὰ 1850.

Ἡ ἀνήσυχη αὐτὴ ἐποχὴ κ' ἡ πολιτάραχη χώρα ποὺ τὸν φιλοξενοῦσε τὸν πότισε πλοῦσια τὲς φιλελεύθερες ἰδέες

της, τὲς ὁποῖες ὁ Κοραῆς ἐγκολπώθηκε, τὲς ἔκανε δόγμα του κι' ἀγωνίστηκε. Πολεμὰ τὴν ἀγριότητα τῶν Τούρκων ὅσο καὶ τὴν ἀπαιδευσίαν καὶ ἀμάθεια τῶν ὁμοεθνῶν, τὲς δεισιδαιμονίες καὶ τὲς προλήψεις τοῦ κλήρου ὅσο καὶ τὲς μικροφιλοδοξίες τῶν λαϊκῶν.

Ὁ Κοραῆς ξεκινοῦσε ἀπὸ τὴν ἰδέα ὅτι τὸ ἔθνος τότε μόνον θὰ μπορέσῃ νὰ διαφυλάξῃ τὴν ἐλευθερίαν του ὅταν μορφωθῇ ὅπως πρέπει κ' ἡ ἀνθρωπιστικὴ μόρφωση ποὺ ἐξυψώνει τὸν χαρακτήρα κ' ἐξευγενίζει ἦθη καὶ αἰσθήματα ἦταν κατὰ τὴν ἀντίληψή του ἡ κλασσικὴ. «Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, σιμὰ τῶν πολλῶν ἄλλων αὐτῆς προτερημάτων, γράφει, ἔχει κἂν ποῖαν ἐξαιρετον γοητείαν, διὰ τῆς ὁποίας ὄχι μόνον μαλακώνει τὰ ἦθη τῶν νέων, ἀλλὰ καὶ τὰ κάμνει σεμνότερα καὶ σωφρονέστερα. Εἶναι πρᾶγμα σπάνιον νὰ καταδουλωθῇ εἰς τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ὡς ἀνδράποδον, ὅστις ἔφθασε μιὰν φορὰν νὰ πῆ τὸ ποτήριον τῆς Μαγίσσης ταύτης τῶν Ἑλλήνων γλώσσης.» Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτὴ ξεκίνησε ὁ Κοραῆς κ' ἐγίνε φιλόλογος. Τριάντα ὀλόκληροι τόμοι βιβλίων, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους οἱ δέκα-πέντε ἀποτελοῦν τὴν *Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην* κ' οἱ ἐνιά τὰ *Πάρεργα τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης* εἶναι ἀφιερωμένοι στοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς, ποὺ ἐξέδωσεν ὁ Κοραῆς διωρθωμένους, μὲ σχόλια καὶ προλεγόμενα.

Γιὰ τὴν μνημειώδη αὐτὴν ἐργασία τοῦ Κοραῆ μίλησαν μὲ θαυμασμό ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὡς σήμερα πολλοὶ φιλόλογοι δικοὶ μας καὶ ξένοι. Ὁ Κοραῆς ἐφημιζόταν πολὺ τότε καὶ μέσα κ' ἔξω τῆς Γαλλίας γιὰ τὴν κλασσικὴν του σοφία κι' ὁ Ναπολέων θέλοντας νὰ ἐτοιμάσῃ μιὰ καινούργια μετάφραση τοῦ Στράβωνα σ' αὐτὸν ἀνάθεσε καὶ στοὺς Γάλλους La Porte du Theil καὶ Gosselin νὰ τὴν ἐπεξεργασθοῦν. Τὸ ἔργον ἦταν σημαντικὸ κ' ἡ ἀμοιβὴ τους ἀνάλογη. Ὁ Κοραῆς ἀπὸ τὴν ἐργασίαν αὐτὴ παίρνει ἰσό-

βια σύνταξη 2.000 φράγκα τὸ χρόνο. Ἔτσι τοῦ ἐξασφαλίζεται κάποιος ἀσφαλῆς πόρος ζωῆς γιὰ νὰ μπορῆ νὰ ζῆ κάπως ἀνετα, γιατί ἀπὸ τὸν καιρὸ ποῦ πέθαναν οἱ γονιοὶ τοῦ ὑπόφερε οἰκονομικὰ καὶ δὲν εἶναι λίγες οἱ φορές ποῦ τὸν ἐβοήθησαν οἱ φίλοι του. Μ' ἄλλα ταῦτα ὁ Κοραῆς δὲν δέχτηκε τὴν καθηγητικὴ ἔδρα ποῦ τοῦ πρότειναν κ' ἔπειτα ἄλλη θέση τιμητικὴ στὸ Institut de France μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ μπορῆ ἀπερίσπαστος νὰ ἐργάζεται γιὰ τὸν σκοπὸ του.

Πολλοὶ ξένοι γράφουν καὶ ζητοῦν τὴν γνώμη του. Οἱ ἐκδόσεις του μοιᾶχα θαυμαστὲς ἀριθμοῦν. «Ὁ Κοραῆς (γράφει ὁ Boissonade) διὰ τῆς πολυμαθείας καὶ τῆς φιλοκάλου ἀκριβολογίας του θὰ περιεποίει δόξαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Ἡ σοφὴ Εὐρώπη κατέταξεν αὐτὸν εἰς τὴν χορείαν τῶν ἐμπειροτάτων καὶ ὀξυνουστάτων κριτικῶν, εἶναι δὲ κατὰ πάντα ἄξιος τῆς διαπρεποῦς ταύτης τιμῆς δι' ὅσα ἐξέδωκε μέχρι τοῦδε φιλολογικὰ ἔργα. Ὁ μέγας οὗτος ἑλληνιστὴς ἐργαζόμενος ὑπὲρ τῆς παιδεύσεως τῶν Ἑλλήνων ἐργάζεται καὶ ὑπὲρ τῆς ἰδικῆς μας παιδεύσεως, αἱ δὲ λαμπραὶ αὐτοῦ ἐκδόσεις, πλήρεις συνέσεως καὶ ποικίλης πολυμαθείας εἶναι ἀπαραίτητοι εἰς πάντα ἀσχολούμενον εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα». Αὐτὴν τὴν γνώμη δὲν τὴν εἶχαν μονάχα οἱ σύγχρονοὶ τοῦ φιλόλογοι καὶ σοφοί. Ὁ Γερμανὸς φιλόλογος Ulrich von Wilamowitz-Moellendorf τοῦ ὁποῦ ἡ γνώμη ἐβάρυνε καὶ βαρύνει γιὰ κάθε ζήτημα τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ μίλησε μ' ἐξαιρετικὴ ἐκτίμηση γιὰ τὸ ἔργο του.

Κι' ἀλήθεια ἀπὸ τὲς διορθώσεις ποῦ ἔκανε ὁ Κοραῆς πολλὲς γίνηκαν δεχτὲς κ' ὑπάρχουν ἴσαμε σήμερα στὸ κείμενο. Μὲ πόσην ὁμως μετριοφροσύνη μιλά ὁ ἴδιος γι' αὐτὲς! «Παρά τὰς διαφόρους ταύτας γραφάς, γράφει, ἐτόλμησα, ὡς καὶ εἰς ἄλλων συγγραφέων ἐκδόσεις, ὀλίγας τινὰς διορ-

θώσεις ἰδίας μου. Ἄν εὐτυχῆσωσι τινὲς ἐξ αὐτῶν νὰ κυρωθῶσιν ἀπὸ τὴν κρίσιν τῶν σοφῶν, δὲν θέλει κριθῆν οὐδ' ἡ ἐκδοσίς μου περιττή.» Ὁ Βιλλοαζὸν γράφοντας στὸν Γερμανὸν Στούρτζ λέει γιὰ τὸν Κοραῆν: «Τώρα δὲ ἐνασχολεῖται ὅλος δι' ὅλου διορθῶν τὸν Ἱπποκράτην, τοῦ ὁποῦ ἄπειρα χωρία διεφθαρμένα καὶ ἀφανισμένα οὕτως εὐτυχῶς ἀπεκαθάρισεν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους» καὶ ὅτι «οἱ ἐπιστημονικώτατοι Γάλλοι καὶ Ἄγγλοι εἰδήμονες τῆς τε ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῆς ἰατρικῆς.. μεγαληγοροῦσι μὲ μεγάλους ἐπαίνους τὴν ἐξοχὸν εὐφυῖαν τοῦ Κοραῆ καὶ ὁμοφώνως αὐτὸν ὀνομάζουσι μόνον σωτήρα τοῦ Ἱπποκράτους.» Καὶ πράγματι ὅταν στὰ 1800 βγῆκε τὸ «Περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων» σύγγραμμα τοῦ Ἱπποκράτη μὲ προλεγόμενα, γαλλικὴν μετάφραση καὶ κριτικὲς σημειώσεις τοῦ Κοραῆ, ἔκαμε μεγάλη ἐντύπωση καὶ βραβεύτηκε στὰ 1810 κι' ἀπ' τὸ Γαλλικὸν Ἰνστιτούτον.

Ἄλλὰ ὁ Κοραῆς δὲν ὑπῆρξε μονάχα βαθὺς κριτικὸς τῶν κειμένων, ὑπῆρξε καὶ σοφὸς γλωσσολόγος. Σ' αὐτὸ τὸν ἐβοηθοῦσαν πολὺ καὶ τὸ ὅτι ἐγνώριζε τόσο καλὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν, ὅσο κι' ἀπὸ τὲς νέες γλώσσες τὴν γαλλικὴν, γερμανικὴν, ἀγγλικὴν καὶ ἰταλικὴν. Καὶ φυσικὰ αὐτὲς οἱ γλωσσολογικὲς γνώσεις του τοῦ ἐχρησίμωσαν πάρα πολὺ στὴ διόρθωση κι' ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου. Στὸ βιβλίον *La Grèce* ποῦ διάφοροι Γάλλοι σοφοὶ ἔγραψαν ἄρθρα ἀφιερωμένα στὴν Ἑλλάδα, διαβάζουμε τὰ ἐξῆς γιὰ τὸν Κοραῆ γραμμένα ἀπ' τὸν Th. Reinach: «Ὁ Κοραῆς εἶναι ὁ φιλόλογος, εἶναι ὁ ἑλληνιστὴς καὶ μάλιστα ὁ πρῶτης τάξεως. Αὐτὸς ὁ Χιώτης ποῦ ἔμαθε τὰ λατινικὰ στὴ Σμύρνη, τὰ ἐμπορικὰ καὶ τὰ μαθηματικὰ στὴν Ὀλλανδία, τὴν ἰατρικὴν στὸ Μομπελιέ, τὴ Θεολογία, τ' ἀγγλικά καὶ τὰ γερμανικά λίγο παντοῦ, μὲ τρόπον ἀξιοθαύμαστο παρασκευασμένος μ' αὐτὲς τὲς πολυποίκιλες γνώσεις γιὰ τὸ σύνθετον ἔργο τοῦ ἐκδότη, τοῦ μεταφραστῆ καὶ

του ὑπομνηματιστῆ τῶν κλασσικῶν συγγραφέων, ἦταν ἐπὶ πλεον προικισμένος μὲ μιὰ μοναδικὴ δύναμη ἐργασίας. Εἶχε πρὸ παντός αὐτὸ τὸ φυσικὸ χάρισμα τῆς κριτικῆς, τὴν δαιμόνιαν ἐκείνη ματιά, πού τίποτε δὲν τὴν ἀντικαθιστᾷ. Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή οἱ Βιλλαζόν, οἱ Κλαβιέ κ' οἱ Βόλφ ἀναγνώρισαν στὸ πρόσωπό του ἕνα συνάδελφο κ' ἕνα ἴσο τους».

Ὁ Κοραῆς εἶναι ὁ πρῶτος πού κατέγινε μὲ τὴν μελέτη τῆς περιφρονημένης τότε νεοελληνικῆς κι' ὁ πρῶτος πού ὑπέδειξε τὸν ἐπιστημονικὸ τρόπο τῆς ἔρευνάς της. Αὐτὸς πρῶτος μᾶς ἐδίδαξε τὸ γλωσσικὸ δόγμα, ὅτι ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ εἶναι ἀδύνατο νὰ κατανοηθῆ χωρὶς τὴν νέαν κ' ἡ νέαν χωρὶς τὴν ἀρχαία. «Ἡὔξησε, γράφει, τὴν ἀγνοίαν ταύτην καὶ τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας γλώσσης, ἡ ἐπικρατήσασα ἕως τώρα κακὴ καὶ διεστραμμένη ἀντίληψις νὰ καταφρονῶμεν τὴν νέαν». Στους πέντε τόμους τῶν *Ἀτακτων* του, ὅπου καταγίνεται μὲ τὴν ἐτυμολογία κ' ἐρμηνεία νεοελληνικῶν λέξεων, ἔδειξε πόσο γερὴς γλωσσολογικὴ γνώσις εἶχε καὶ μὲ πόση πολυμάθεια καὶ παρατηρητικότητά καταπιανόταν τὸ κάθε ζήτημα. Δὲν εἶναι λίγες οἱ φορές, πού σημερινοὶ γλωσσολόγοι καὶ φιλόλογοι τρέχουμε στὰ Ἀτακτα τοῦ Κοραῆ νὰ φωτιστοῦμε. Κι' ὅμως μᾶς χωρίζουν 100 ὀλόκληρα χρόνια κ' ἡ γλωσσολογία ἔχει κάνει τόσες προόδους ἀπὸ τότε.

Ἐδῶ, νομίζω, θὰ ἔιζε νὰ σᾶς ἀναφέρω τίς γλωσσικὲς πεποιθήσεις τοῦ Κοραῆ, πού ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ χωριστοῦν οἱ Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης σὲ δυὸ ἀντίμαχα στρατόπεδα καὶ πού πότισαν τὸν σεβάσμιον γέρο μὲ πικρίες. Γιατί «ὁ ἐφημέριος τῆς ἐν Λειψία Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας» Ἰγνάτιος Σκαλιώρας ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἀκριβῶς καταφέρεται μὲ τόσην ἀσέβειαν κατὰ τοῦ Κοραῆ καὶ τὸν ἀποκαλεῖ «τερατολόγον καὶ χρεωκοπήσαντα ποτὲ φιλόσοφον· καὶ λέγω αὐτὸν τερατολόγον, προσθέτει, καὶ χρεωφειλέτην, τοῦτο

μὲν διὰ τὸν ἐμπορικόν του βίον, δὲν ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ μετῆλθεν· ἐκεῖνο δὲ διὰ τὰς τερατολογίας καὶ παράδοξολογίας καὶ κομπολογίας του, μὲ τὰς ὁποίας ἐμόλυνε τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθείσας βίβλους»! Καὶ ἔννοοῦσε μ' αὐτὰ, τὰ σοφὰ προλεγόμενα τοῦ Κοραῆ, τὰ ὁποῖα οἱ ξένοι ἔσπευζαν νὰ μεταφράσουν στὶς γλώσσες τους, γράφοντας τὰ πιὸ κολακευτικὰ λόγια γιὰ τὸν συγγραφέα τους! Καὶ σὰν νὰ μὴ ἔφθαναν αὐτὰ, βρέθηκαν ἄλλοι Ἕλληνες νὰ χαρακτηρίσουν τὸν Κοραῆ «παγκάκιστον, μισέλληνα, ἄλογον συκοφάντην, καὶ ἄλογον τέρας!»

Ὁ Κοραῆς εἶχε κηρύξει ἕνα εὐγενικὸ γλωσσικὸν πόλεμον στοὺς *Ἀρχαϊστὰς*, στοὺς *μακαρονιστὰς* ἢ *μιξελληνίζοντας* ἢ *μιξοβαρβάρους*, ὅπως τοὺς ἔλεγε, καὶ στοὺς *χυδαῖστὰς*.

Οἱ *ἀρχαῖσται* ζητοῦν, κατὰ τὴν γνώμη του, πράγματα ἀνεφάρμοστα, ἀκατόρθωτα, ἀφοῦ δὲν μπορεῖ ὅλος ὁ κόσμος νὰ μάθῃ ν' ἀττικίζῃ. «Καλὸν ἦτο βέβαια νὰ εἴμεθα εἰς ἐκείνους τοὺς χρόνους, ὅταν καὶ νεκροὶ ἀνίσταντο καὶ τὸ χάρισμα τῶν γλωσσῶν ἀκόπως διεδίδετο. Θαύματα ὅμως δὲν γίνονται καθ' ἡμέραν.» Ἐκτός ὅμως ἀπ' αὐτὸ κι' ἄλλοι σοβαρῶτεροι λόγοι πρέπει νὰ μᾶς ἀποτρέψουν ἀπὸ τὴν τάση αὐτῇ γιατί θὰ προσέχουμε περισσότερο τὰ «λεξειδία» καὶ θὰ παραμελοῦμε τὴν οὐσίαν, τὸ νόημα. «Ὁ πρῶτος (ὁ ἀρχαῖστης), γράφει περικυκλωμένους ἀπὸ λεξικογράφους, ἀπὸ Ἀττικιστὰς, ἀπὸ παντός εἶδους γραμματικῶν, γράφει, ἐξαλείφει, μεταγράφει, πάλιν ἐξαλείφει, διστάζει εἰς πᾶσαν φράσιν, ἀπορεῖ εἰς ἐκάστην περίοδον· τώρα συμβουλευεται τὸν ἕνα, τώρα ἐρωτᾷ τὸν ἄλλον· ποτὲ μὲν ἀποβάλλει παντάπασιν τὰς εὐτυχεῖς τοῦ νοός του συλλήψεις, διότι δὲν ἔχει πῶς νὰ τὰς γεννήσῃ Ἀττικῶς, ποτὲ δὲ τὰς κολοβόνει, διὰ νὰ τὰς κάμῃ ἰσομέτρους μὲ καμμίαν ῥῆσιν παλαιάν».

Τοὺς ἄλλους ἀποκαλοῦσε *μακαρονιστὰς*, γιατί, ὅπως ἐξηγοῦσε ὁ ἴδιος, προσπαθοῦσαν νὰ σμειῖουν λέξεις καὶ

καί συντάξεις ἀρχαῖες μὲ νέες, ὅπως ἀκριβῶς κ' οἱ Ἴταλοί, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἐδανείστηκε καὶ τὸν ὄρον **μακαρονισμὸς** μεταφράζοντας τὸ Poesia Maccheronica. Εἶναι ἡ Poesia Maccheronica αὕτη «ἡ γελοία καὶ διὰ τὸ γελοῖον ἐξεπίτηδες γινομένη σύγκρισις τῆς Λατινικῆς μὲ τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν» καὶ μεταφράζει μερικoὺς στίχους τέτοιας μακαρονικῆς ποιήσεως κατὰ μακαρονικόν, ὅπως λέει ὁ ἴδιος, τρόπον γιὰ νὰ δείξῃ πόσο μοιάζει μὲ τὴν γλῶσσαν ποὺ χρησιμοποιοῦν πολλοὶ λόγιοι τῆς ἐποχῆς.

«Φαντασία εἰς ἐμένα ἦλθέ τις φανταστικῆ Ἱστορίαν τῆς τοῦ Βάλδου ἔπεισιν ἄσαι [χονδροῖς]

καὶ πάρα κάτω :

«Ἔστιν ἄρ' εἰς τοὺς τόπους σας συνήθεια [τοιαύτη :
Νῦν οὐκ ἐφεῖται μοι τάμ' ἔξοδεῦν ὅπως θέλω;»

Ὁ Κοραῆς εἶχε δίκαιο κατακρίνοντας τὴν γλῶσσαν τῶν ἀρχαῖστῶν καὶ μακαρονιστῶν, ἀλλὰ δὲν εἶχε πέρα ὡς πέρα δίκαιο ὑποστηρίζοντας τὴν δική του. Εἶχε πολὺ φωτεινότερη βέβαια ἀντίληψη κ' ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς κ' εἶναι ἱστορικό δόγμα αὐτὸ ποὺ γράφει: «Ἄρκει νὰ παρατηρήσῃ τις τὴν πρόοδον τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος τῶν ἄλλων ἔθνων, διὰ νὰ καταλάβῃ ὅτι τότε μόνον ὀνομάζονται τὰ ἔθνη φωτισμένα, ὅταν φέρωσι τὴν γλῶσσαν αὐτῶν εἰς τελειότητα. Οἱ Ἴταλοί, οἱ Γάλλοι, οἱ Ἄγγλοι, τότε ἀληθῶς ἄρχισαν νὰ ἐλευθεροῦνται ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα, ὅταν οἱ ἄρχαὶ ὀλίγοι λόγιοι αὐτῶν ἀνκατεχέρησαν νὰ γράψωσι εἰς κοινὴν αὐτῶν γλῶσσαν». Ποιὸς βέβαια μπορεῖ ν' ἀρνηθῇ τὴν ἱστορικὴν αὐτὴν ἀλήθεια, τὴν ὁποίαν ὅμως ὁ Κοραῆς δὲν ἀκολούθησε; Κι' ὄχι μόνον αὐτό, παρὰ κατέκρινε κ' ὅσους τὴν ἀκολούθησαν. Τοὺς ὠνόμαζε **χυδαῖστὰς** καὶ μὲ τὸ ὄνομα **χυδαῖσμός** ἐννοοῦσε ἀκριβῶς τὸν δημο-

τικισμόν. Ὁ Κοραῆς κατὰ ἓνα παράξενον τρόπον ἐχαρακτήριζε τὸν δημοτικισμόν «δημαγωγίαν». «Ἐάν τὸ νὰ μακρύνεται τις γράφει, ἀπὸ τὴν κοινὴν τοῦ λέγειν συνήθειαν τόσον, ὥστε νὰ γίνεταί ἀσαφὴς εἰς τὴν διανοίαν καὶ παράξενος εἰς τὴν ἀκοὴν εἶναι τυραννικόν, τὸ νὰ χυδαῖζῃ πάλιν τόσον, ὥστε νὰ γίνεταί ἀηδὴς εἰς ἐκείνους ὅσοι ἔλαβον ἀνατροφὴν, μὲ φαίνεται δημαγωγικόν. Ὅταν λέγω, ὅτι ἀπὸ τὴν γλῶσσαν μετέχει τὸ ἔθνος ὅλον μὲ δημοκρατικὴν ἰσότητα, δὲν νοῶ ὅτι πρέπει ν' ἀφήσωμεν τὴν μόρφωσιν καὶ δημιουργίαν αὐτῆς εἰς τὴν ὀχλοκρατικὴν φαντασίαν τῶν χυδαίων.» Ἐπρεπεν, ἐνόμιζεν, ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ νὰ διορθωθῇ ἀπὸ τοὺς λογίους μὲ μεγάλην προσοχὴ, ὥστε σιγά-σιγά καὶ τὸ ἔθνος—ὁ λαὸς—νὰ διορθώσῃ τὴν γλῶσσαν του. Καὶ ἰδοὺ ποιῆς ἀρχὲς ἀκολουθεῖ στὴν διορθώση: «Διόρθωσιν ὀνομάζω τῆς γλώσσης, ὄχι μόνον τὸν μετασχηματισμόν τῶν διαφόρων βαρβαροφῶνων λέξεων καὶ συντάξεων, ἀλλὰ καὶ τὴν φυλακὴν πολλῶν ἄλλων, τὰς ὁποίας ὡς βαρβάρους σπουδάζουν νὰ ἐξορίσωσιν ἀπὸ τὴν γλῶσσαν, ὅσοι μετὰ προσοχῆς δὲν ἠρεύνησαν τὴν φύσιν τῆς γλώσσης».

Σύμφωνα μ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴν λοιπὸν ἐδιόρθωσε πολλὰ, ποὺ σήμερα—καὶ χωρὶς ἄλλο καὶ στοὺς χρόνους του—ἤχουν πολὺ ἄσχημα, ὅπως: «**ἐκβαῖνον** ὀλίγοι τινὲς πλουτισμένοι» ἀντὶ **ἐβγαῖναν** «**σανδύνια** βιβλίων καὶ ὀργάνων τῆς φυσικῆς» ἀντὶ **σεντούνια** (μπασοῦλα) «**περιμαζεύουσι τὰ πανία των**», «τῆς τρελλῆς τὰ **μαλλία**», «τὴν περὶ τῆς ὁποίας», τὸ «ἀναβῆν», τὸ «ἐντάμα», τὸ «οἰκοκύριος» ἀντὶ **νοικοκοκύρης**, τὸ «**δψάριον**» καὶ τόσα ἄλλα. Ἄπ' αὐτὰ πῆρε ἀφορμὴ κ' ὁ Ἰακωβάκης Ρίζος Νερουλὸς τῆς ἀντίθετης παρατάξεως γιὰ νὰ γράψῃ τὰ «Κορακιστικά» καὶ νὰ γελοιοποιήσῃ τὴν προσπάθειον τοῦ Κοραῆ.

Μεγάλες διαστάσεις ὁ γλωσσικός αὐτὸς καυχᾶς ἐπῆρεν ὅταν ὁ Κοδρικᾶς τύπωσε τὸ βιβλίον του «Μελέτη

της ελληνικής κοινής διαλέκτου» που καταφερόταν με κάποια δριμύτητα κατά του Κοραή. Οί Έλληνες έχωρίστηκαν σε δύο ομάδες, σε Κοραϊστές και Κοδρικιστές. Πολλές ήταν οι συμφορές που προήρθαν από τον φιλολογικόν εκείνον πόλεμο. Σχολεία λαμπρά, όπως της Πόλης, του Βουκουρεστιού, της Σμύρνης, έκλεισαν κι' άλλα έσαλεύθηκαν. Οί βρισιές, πρό παντός τών Κοδρικιστών, είχαν περάσει κάθε όριο. Οί φιλέλληνες έλυπήθηκαν κατάκαρδα κι' ό Ναπολιτάνος μαρκήσιος Πουότης έγραψε και τους έξώρκιζε να παύσουν τές επιθέσεις για τό καλό του Γένους. «Έπειδή οι μόν έγραφε, αντί να έξετάσωσιν άκριβώς και φιλοσοφικώς τό σύγραμμα του πεπαιδευμένου Κοδρικά τόν σκώπτουσι, τόν θεατρίζουσι, τόν περιγελοῦσιν άπρεπώς, οι δέ άλησμονούντες όλους τους κόπους του σεβασμίου Κοραή, πάσαν την δόξαν, τό όφελος όλον, τό όποιον έπροξένησεν εις τό γένος, και πασχίζοντες να τό άτιμάσωσι, καταθλίβουσι πικρώς την Έλλάδα και τά τελευταία του τιμίου γέροντος έτη· αλλά μη φοβηθής, σεβάσμιε γέρον, *semper tua cura manet super*. Τά συγγράμματά σου, αι φιλοσοφικαι παρατηρήσεις σου εις τους παλαιούς συγγραφείς, ή Έλληνική Βιβλιοθήκη έδίδαξεν όλους τους άληθώς πεπαιδευμένους όμογενείς και άλλογενείς, να προφέρωσι τό όνομα σου μ' ευλάβειαν και σεβας».

Άλλά και ως παιδαγωγός ό Κοραής είναι πολύ αξιοπρόσεκτος. Και δέν ήταν δυνατό ό άνθρωπος, που έδωσε τόση σημασία σ' άλλα ζητήματα, που άφοροῦσαν τόν λαόν, να παραβλέψη την μόρφωσή του. Δέν ήταν δυνατό να παραμελήση την άγωγήν ό άνθρωπος που φρονει ότι «όλαι μας αι μωρίαί ή φρονήσεις, όλαι μας αι δυστυχίαί ή ευτυχίαί κρέμονται από την παιδικήν καλήν ή κακήν άγωγήν». Ό Κοραής έχει χαρακτηρισθή δικαιοτάτα ως έθνικός παιδαγωγός και τό σπίτι του στο Παρίσι ως

«Υπουργείον Παιδείας». Πολλές κοινότητες με σύσταση του Κοραή ίδρυσαν σχολεία κ' εκεί με φροντίδες πάλι του ίδιου στέλλουνταν όργανα και βιβλία από διάφορους Φιλέλληνες και διωρίζουνταν άξιοι δασκάλοι στους όποιους ό Κοραής είχε κάθε λόγο να πιστεύη πως θα έκτελοῦσαν ευσυνείδητα τό ύψηλό έργο που τους έμπιστευόταν ή κοινωνία. Μ' ένεργειες αυτού του ίδιου ιδρύεται στο Παρίσι από την «Φιλελληνικήν Έταιρείαν τών Παρισίων» έλληνογαλλικόν Λύκειον όπου διδάσκεται ως κύριον μάθημα και *ή νεωτέρα ελληνική γλώσσα*.

Άλλά πολύ πολυτιμότερες για την εποχή του ήταν οι παιδαγωγικές καθαρά άντιλήψεις του, που διατυπώνει στους «αυτοσχέδιους στοχασμούς περί της ελληνικής παιδείας και γλώσσης». Ό Κοραής έποθοσε μιάν ουσιαστικήν μόρφωση, από την όποιαν ό νέος θα άντλοῦσε κυρίως ήθικές δυνάμεις· δέν ήθελε δηλ. και δέν τόν εύχαριστοῦσε ή ξερή, στενόκαρδη σχολαστική σοφία. «Οί διδάσκαλοι της Έλληνικής παιδείας, γράφει, παραδίδουσι τους Έλληνικούς συγγραφείς, δια ν' άπανθίζωσιν άπ' αυτούς οι νέοι, όχι ρησειδία και λεξειδία, τών οποίων ό καρπός άλλο δέν είναι παρά τύφος, άλλ' ήθη χρηστά, και νουν, όστις μέλλει να τους οδηγήση εις όλας τάς πράξεις και περιστάσεις της μελλούσης αυτών ζωής». Ό Κοραής για να δείξη πως πρέπει να διδάσκωνται οι άρχαιοι συγγραφείς ώστε να ώφελούν τους τροφίμους παίρνει άρχαία χωρία και κάνει υποδειγματικές διδασκαλίες και στο τέλος προσθέτει: «Χωρίς τούτων και τών τοιούτων παρατηρήσεων και σημειώσεων, ή μάθησις της Έλληνικής γλώσσης είναι μάταιος άπαγγελία έξεων άηδής εις την άκοήν, δύσκολος να φυλαχθή εις την μνήμην και μετά πολλούς ιδρώτας και κόπους.....οί ταλαίπωροι νέοι γίνονται γελοιοί Γραμματισταί, έχοντες την κεφαλήν πλουσίαν από όνόματα, ρήματα και παντός είδους λεξειδία, από δε πράγματα και

πραγμάτων κρίσιν παντάπασι πτωχῆν καὶ ἀνόητον».

Ὁ Κοραῆς φαίνεται πὼς θὰ φύλαξε πολὺ ζωηρῆ τὴν ἀνάμνηση τοῦ ξυλοκοπισμοῦ τοῦ πρώτου δασκάλου τοῦ Ἱεροθέου Δενδρηνοῦ, πού ἐξ αἰτίας του ἀποτραβήκτηκε ἀπ' τὸ σχολεῖο κι' ὁ ἀδελφός του Κοραῆ, Ἀνδρέας. Γι' αὐτὸ, τὸ μέσο τοῦτο, πού χρησιμοποιοῦσαν πολλοὶ δασκάλοι τότε γιὰ νὰ παρακινήσουν τοὺς μαθητὰς στὴν μελέτη, τὸ βρῖσκει πολὺ βάρβαρο καὶ τὸ ἀποδοκιμάζει. «Μηγαρὶ δὲν εἶναι ἄλλα μέσα, λογικῶν ζώων ἀξιώτερα, καὶ νὰ κινήσωσι τοὺς νέους εἰς τὴν ἀγάπην τῆς παιδείας ἱκανώτερα παρὰ τὸν ξυλοκοπισμὸν; ἢ μόνον τῶν ταιπῶρων Ἑλληνικῶν παιδιῶν αἱ ψυχαὶ ἀπεθηριώθησαν τόσον, ὡς νὰ ἔχη χρεῖαν μάλιστα ὅστις ρέλει νὰ τὰς ἡμερώσῃ; ἀλλὰ καὶ ἂν ἦσαν τοιαῦται, ἢ μάλιστα ἄλλο νὰ κάμῃ δὲν δύναται, πλὴν ἀπὸ λεοντώδη καὶ γενναῖα νὰ τὰ μεταβάλλῃ εἰς ὑπουλα καὶ κακοηθέστατα θηρία». Διδάσκει ἀκόμα ὁ Κοραῆς ὅτι ὁ δάσκαλος δὲν πρέπει νὰ ἔχη πάντοτε τὴν ἄγριαν καὶ μισάνθρωπην σοβαρότητα. Πρέπει νὰ γελᾷ, ἢ διδασκαλία του πρέπει νὰ γίνεται εὐχάριστη καὶ μονάχα μιὰ τέτοια διδασκαλία εἶναι εὐπρόσδεκτη καὶ φέρνει ἀποτελέσματα στοὺς μαθητὰς. «Ὁ πεπαιδευμένος πρέπει νὰ αἰσθάνεται τὴν ἡδονὴν καὶ νὰ γελᾷ, ὄχι μόνον, διότι εἶναι ἄνθρωπος, ἤγουν φύσει γελαστικὸν ζῶον, ἀλλ' ὅτι καὶ ὁ μέτριος γέλως εἶναι χαρακτήρ καὶ σημεῖον ἡμερώσεως.....Μὴ φοβηθῆς λοιπὸν ν' ἀναμίξῃς εἰς τὰ μαθήματά σου ὡς ἡδυσμα καὶ τὸν γέλωτα, τὸν ὁποῖον μήτ' οἱ ἄγριοι Σπαρτιάται δὲν ἐξώρισαν ἀπὸ τὴν νομοθεσίαν αὐτῶν». Ἀρκετοὶ ἔγραψαν καὶ ἀνέλυσαν τὶς παιδαγωγικὰς ἀντιλήψεις τοῦ Κοραῆ σὲ ἑκτενῆ ἔργα μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν πρώτην θέση κατέχει ὁ Χρ. Οἰκονόμος ὡστε νὰ μὴν ἐπιμένω στὸ ζήτημα τοῦτο.

Δὲν πρέπει ἀκόμα νὰ παραλείψω νὰ μιλήσω καὶ γιὰ τὰς θρησκευτικὰς

πεποιθήσεις τοῦ Κοραῆ μ' ὄλο πού τὸ θέμα ξεφεύγει ἀπὸ τὴν δικαιοδοσίαν μου, γιὰτὶ θὰ ἤθελα ἀκριβῶς νὰ δώσω μιὰ γενικὴ ἀνάλυση—ἔστω καὶ τόσο σύντομη—τοῦ πολύμορφου ἔργου του.

Δὲν νομίζω ὅτι εἶναι συζητήσιμη ἢ γνώμη τοῦ κ. Κ. Δημαρᾶ πὼς ὁ Κοραῆς εἶναι ἀπλῶς ἓνας ὀρθολογιστὴς κι' ὄχι *χριστιανός*, ὅτι ἦταν—αὐτὸ περὶ πού θέλει νὰ πεῖ—ὀπαδὸς τῆς *φυσικῆς θρησκείας*, ὅπως εἶχε διαμορφωθῆ ἢ θεωρία αὐτῆ στὴν Ἀγγλία καὶ τελειοποιηθῆ στὴν Γαλλία. Ἡ γνώμη εἶναι πολὺ πρόχειρη—τὸ γράφει ἄλλως τε κι' ὁ ἴδιος—καὶ πολὺ αἰθαίρετη καὶ δὲν ἔχει παρὰ νὰ πέσῃ μονάχη της. Ἄλλοι πάλι κατηγοροῦσαν τὸν Κοραῆ ὡς αἰρετικόν. Καὶ φυσικὰ δὲν θὰ μπορούσα νὰ ἔχω γνώμη στὸ ζήτημα αὐτό, ἂν δὲν μᾶς ἦταν γνωστὸς οἱ ἀντιλήψεις ἐπιφανῶν θεολόγων τῆς ἐποχῆς του καὶ αὐτὸ τῆς Ἐκκλησίας τὸ κύρος πού θ' ἀφώριζε τὸν Κοραῆ, ὅπως ἔκαμε καὶ γιὰ τὸν Θεόφιλον Καίτην εὐθὺς μόλις θὰ καταλάμβαινε ὅτι θίγεται μὲ τὶς διδασκαλίαις του τὸ ὀρθόδοξον δόγμα. Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Κωνσταντίνος ὁ Α' ὁ ἀπὸ Σιναίου, μ' ὄλο πού εἶχε προτραπῆ ἀπὸ μερικοὺς ὅταν ἔβγαλε ὁ Κοραῆς τὸν Ἱερατικὸν Συνέδικημον ν' ἀφορίσῃ καὶ τὸ σύγγραμμα καὶ τὸν συγγραφέα του, ἀρνήθηκε νὰ τὸ κάμῃ. Κι' ὁ Θεολόγος Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Δ. Μπαλάνος, πού στὸ βιβλίον του «Αἱ θρησκευτικαὶ ἰδέαι τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ» ἀναλύει μιὰ πρὸς μιὰ αὐτὲς, βρῖσκει ὄχι μονάχα πὼς δὲν πέφτει πουθενὰ ἔξω παρὰ ὅτι τὰ τρωτὰ τοῦ κλήρου πού ἐπολεμοῦσεν ὁ Κοραῆς καὶ τὰ ἀντίδοτα πού συνιστοῦσε ἄργησαν τόσο πολὺ νὰ τεθοῦν σ' ἐφαρμογῇ. «Ὁ ψόγος οὗτος, γράφει ὁ κ. Μπαλάνος, δὲν προήρχετο ἐκ φιλοκατηγόρου προθέσεως, οὔτε ἐξ ἀντιθρησκευτικοῦ πνεύματος, ἵνα κλονίσῃ τὸ θρησκευτικὸν οἰκοδόμημα, ἀλλὰ τούναντίον ἐκ βαθυτάτης θρησκευτικότητος».

Τὶς θρησκευτικὰς δοξασίας του ὁ

Κοραῆς τις εἶχε σπαρμένες στους προλόγους τῶν διαφόρων συγγραμμάτων του ἐκτός τὰ ξεχωριστὰ θρησκευτικά βιβλία πού τύπωσε. Τό πρῶτο εἶναι ἡ «Ὁρθόδοξος διδασκαλία» μετάφραση τῆς Κατηχήσεως τοῦ Μητροπολίτου Μόσχας Πλάτωνος. Γιὰ τὴν κυκλοφορία τοῦ ἔργου αὐτοῦ παραπονιέται ὁ Κοραῆς γιατί «μέ περισσοτέραν εὐκολίαν πωλοῦνται τοῦ γαδάρου οἱ φυλλάδες, πάρεξ τό πόνημα ἐνός σοφοῦ ἀρχιερέως, μεταφρασθὲν ἂν ὄχι ἀπὸ σοφόν, μέ ἐπιμέλειαν ὅμως καὶ ζῆλον διὰ κοινήν ὠφέλειαν». Μετὰ τὴν μετάφραση ἀκολουθεῖ «ἡ Σύνοψις ἱεράς ἱστορίας καὶ κατηχήσεως» καὶ ἡ περίφημη «Ἀδελφικὴ διδασκαλία» πού ὠφέλησε τόσο πολὺ τὸ σκλαβωμένο Γένος.

Τὸν καιρὸ πού ὁ Ρήγας κ' οἱ συντρόφοι του παραδόθηκαν ἀπὸ τὴν Αὐστριακὴ Κυβέρνηση στὴν Τουρκία εἶχε κυκλοφορήσει ἕνα φυλλάδιο τοῦ τότε Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Ἀνθίμου μέ τὸν τίτλο «Διδασκαλία πατρικὴ, συντεθεῖσα παρὰ τοῦ μακαριωτάτου Πατριάρχου τῆς Ἀγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ κύρ Ἀνθίμου, εἰς ὠφέλειαν τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν». Στὸ φυλλάδιο τοῦτο ὁ Πατριάρχης ἐδίδασκεν οὔτε πολὺ οὔτε λίγο, ὅτι ἡ θεία πρόνοια οἰκονόμησε τὴν ὑποταγὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους στὴν Τουρκία γιὰ νὰ μὴ καταστραφῇ ἡ θρησκεία του κι' ὅτι «ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία εἶναι τι ἀνυπόστατον» καὶ ὅτι τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα δὲν ἐπιτρέπει ἐθνικὴν ἐξέγερση. Πολὺ γρήγορα ἔπεσε στὰ χέρια τοῦ Κοραῆ ἡ φυλλάδα αὐτὴ, πού θὰ ἐπιδροῦσε πολὺ ὀλέθρια στὸ Ἔθνος, ὅταν ἔβγαине μάλιστα ἀπὸ ἕνα ἀρχηγό τῆς θρησκείας του. Ἐπρεπε χωρὶς ἄλλο ν' ἀναιρεθῇ ἰδοὺ τὰ γεγονότα πού ἔφεραν στὸ φῶς τὴν «ἀδελφικὴν διδασκαλίαν» τοῦ Κοραῆ. Ἡ θρησκεία, ἔγραφεν τότε ὁ Κοραῆς, διδάσκει τὴν ὑπακοὴν στὶς ἀρχές ἀλλὰ μονάχα σ' ἐκεῖνες πού δίνουν «τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δούλοις», γιὰ τὲς ἄλλες, «πειθαρχεῖν δεῖ θεῷ μάλλον ἢ

ἀνθρώποις». Εἶναι λοιπὸν χριστιανικὸν ἔργον νὰ ἐπαναστατοῦν οἱ λαοὶ ἐναντίον τῶν ἀρχῶν αὐτῶν.

Ὁ Κοραῆς ἀπέκρινε τὶς δεισιδαιμονίες καὶ τὴν ἀμάθεια τοῦ κλήρου, τὴν τιλομανία καὶ τὴν φιλαρχία του. Καὶ πόσο σοφὴ, προφητικὴ ἦταν ἡ συμβουλή τοῦ Κοραῆ νὰ μὴν δίδουνται πολιτικὰ ἀξιώματα στους κληρικούς τὸ καταλαμβαίνουμε, πιστεύω ὅλοι μας. «Ὁ φιλαρχος ἱερωμένος καιαντᾶ εἰς φυσικὸν τύραννον, γράφει στὰ προλεγόμενα τοῦ Α' τομ. τῶν Ἀτάκτων του· ὁ φιλόπλουτος εἰς αἰσχροκερδῆ γόητα, καὶ ὁ φιλήδονος γίνεται ἵππος θηλυμανῆς... Μὴ δώσετε ἀφορμὴν, φίλοι ὁμογενεῖς, εἰς κἀνὲν ἀπὸ τοιαῦτα σκάνδαλα πλουτίζοντες ἱερωμένους, ἢ εἰσάγοντες αὐτοὺς εἰς πολιτικὰ ἀξιώματα καὶ θέλετε, ὄχι εἰσμακράν, σπολίσειν τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν θρησκείαν μέ ἄνδρας ἀληθῶς ὀσίους, ἀληθῶς ἀγιούς, ἀληθῶς ὠμματωμένους καὶ βλέποντας, ἱκανοὺς νὰ σᾶς ὀδηγῶσιν εἰς τῆς ἀρετῆς τὸν δρόμον χωρὶς πρόσκομμα». Δὲν ἦταν λοιπὸν παράξενο, ἀφοῦ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο καυστηριάζει τοὺς φίλαρχους καὶ φιλήδονους κληρικούς, νὰ ἔχη πολλοὺς ἔχθρους οἱ ὅποιοι νὰ ἐπιδιώκουν τὸν ἀφορισμὸν του.

Ὁ Κοραῆς ἠθέλεε τοὺς κληρικούς μορφωμένους καὶ ὑποδείγματα ἠθικῆς. Νὰ εἶναι εὐσεβεῖς, ἀλλὰ ὄχι καὶ δεισιδαίμονες, νὰ εἶναι σεμνοὶ κι' ὄχι ὑποκριτὲς. Γενικὰ νὰ εἶναι στολισμένοι μέ τέτοιες ἀρετὲς, πού νὰ προκαλοῦν τὴν ἐκτίμησιν τῶν λαϊκῶν, γιὰτὶ «ἀφοῦ μίαν φορὰν ὁ λαὸς φθάσῃ νὰ καταφρονήσῃ τοὺς ἱερεῖς του, δὲν ἀργεῖ νὰ μεταφέρῃ τὴν καταφρόνησιν, ἢ κἂν τὴν ἀδιαφορίαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν θρησκείαν». Συγκρίνοντας τὸν Ὁρθόδοξο κληρὸ μέ τὸν κληρὸ τῶν Δυτικῶν βρῖσκει πολὺ ἀνώτερο τὸν πρῶτο. Κι' ἂν σὲ μερικὰ σημεῖα παραστράτησε, βρῖσκει ὅτι παρασύρθηκε ἀπὸ τοὺς Δυτικούς. Τέτοιαν περίπτωσιν βλέπει ὁ Κοραῆς στὸ ζήτημα τοῦ *Ἄγλου Φωτός*. Πρῶτοι οἱ Δυτικοὶ, παραδέχε-

ται ὁ Κοραῆς, κατὰ τὸν ἕνατον αἰῶνα ἐτόλμησαν νὰ διαδώσουν ὅτι τὸ "Ἅγιον Φῶς τὴν ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως στὸν Ἅγιο Τάφο κατεβαίνει ἐξ **Οὐρανοῦ**. "Ὅταν κατόπιν οἱ Ἀνατολικοὶ πῆραν τὸν Ἅγιο Τάφο ἐδέχτηκαν μαζί καὶ τὴν προηγούμενη κατάσταση, γιατί ἦταν δύσκολο «μετὰ μακρὰν καὶ πολυχρόνιον πλάνην, νὰ φανερώσῃ εἰς τοὺς πλανεμένους ὅτι ἐθαυματούργεις διὰ νὰ τοὺς πλανᾷς». Ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σλαβωνίου καὶ Χερσῶνος καὶ συγγραφέας τῶν Κυριακοδρομιῶν στὰ 1775 σ' ἕνα γράμμα του γράφει τὰ ἐξῆς γιὰ τὸ ἅγιον φῶς: «Οὐκ ἀπ' οὐρανοῦ κατέρχεται οὐδ' ἀπὸ τοῦ ἁγίου τάφου ἀναβλύζει, ἀλλ' ὁ ἐπὶ τὴν διακονίαν ταύτην ταχθεὶς ἀρχιερεὺς ἐν τῷ λεγομένῳ εἰσελθὼν κοβουκλίῳ, τὸν πυρίτην παῖον πῦρ ἐξάγει ἐπάνω τοῦ ζωοδόχου τάφου, εἶτα ἐφάψας τὰς ἐν τῷ τάφῳ πρότερον τριβείσας λαμπάδας κραιῶν ἐξέρχεται καὶ τὸ φῶς μεταδίδωσιν ὡς ἡγιασμένον τῇ ἐπαφῇ καὶ προσψύσει τοῦ παναγίου τάφου. Καὶ ὁ μὲν ἀγελαῖος λαὸς ἐκ τοῦ τάφου τὸ φῶς ἐκείνου ἀναβλύσαν νομίζει, οὐδεὶς δ' αὐτῷ τὸναντίον εἰπεῖν θαρσεῖ, δεινὸν τι παθεῖν δεδιττόμενος».

Ὁ Κοραῆς εἰσηγήθηκε καὶ καινοτομίες στὴν Ἐκκλησία ὅπως τὴν παραδοχὴ τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου, πού πρὶν λίγα μόλις χρόνια ἐπραγματοποιήθηκε κί' ἄλλες, ὅπως τὴν συντομία τῶν ἀκολουθιῶν πού συζητοῦνται ἀκόμα.

Ἄλλὰ τίς μεγαλύτερες ὑπηρεσίες τίς προσέφερε στὸ Ἔθνος του ὡς πολιτικός. Ἱερὸν προσκύνημα εἶχαν οἱ Ἕλληνες τὸ σπίτι τοῦ Κοραῆ στὸ Παρίσι. Ἀπὸ τὸν Διαμαντάκη τὸν Χιώτη, ὅπως τὸν ἔλεγαν, περίμεναν νὰ φωτιστοῦν γιὰ τὰ ζητήματα τοῦ Γένους. Καὶ ὁ Διαμαντάκης ἀκριβῶς αὐτὸς ὁ Χιώτης συνέτεινε πολὺ νὰ δημιουργηθῇ τὸ μεγάλο ρεῦμα τοῦ φιλελληνισμοῦ στὴ Δύση. Στὴν ἀλληλογραφία τοῦ Ἀγγλικοῦ Κομιτάτου βρίσκονται πολλὰ γράμματα πού ἀναφέρουν τὸ

ὄνομα τοῦ Κοραῆ. Πολλοὶ ξένοι ἀγάπησαν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν γνωριμία πού ἔτυχε νὰ ἔχουν μαζί του. Σ' ἕνα ταξίδι του στὴν Γερμανία στὰ 1820 ὁ Κ. Κούμας γράφει: «Εἰς ὅλας τὰς μετὰ τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν ὁμιλίαι μου πρώτη ἐγκωμίων ὑπόθεσις ἐγένετο ὁ ἡμέτερος Κοραῆς· ἔστρεψα πολλάκις τὸν λόγον εἰς ἄλλα, διὰ νὰ μὴ φαίνομαι ζητῶν τὸν τοῦ ὁμογενοῦς μου ἔπαινον· ἀλλ' αὐτῶν τῶν εἰλικρινῶν σοφῶν ὁ περὶ τὸν ἄνδρα ζῆλος μ' ἐπανεφέρεν εἰς τὸ νὰ ἀκούω τὰς περὶ τῆς παιδείας καὶ τῶν ἐκδόσεων του κρίσεις των. Ὁ κριτικώτατος Κοραῆς, ὁ ἀγχινοῦστατος, ὁ εὐφυέστατος εἰς τὰς διορθώσεις, ὁ αἰσθητικῆς κρίσεως πλήρης, ἦσαν τὰ ὀνόματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐτίμων τὸν ἔνδοξον ἡμῶν συμπατριώτην.» Στὸν πρόλογο τῶν **Πολιτικῶν τοῦ Πλουτάρχου** γράφει ὁ Κοραῆς: «Ἐως τῆς παρούσης ὥρας ἔστειλεν ἡ φιλέλληνη χῆρα (τοῦ Wyttenbach) διὰ χειρὸς μου εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν 1230 φράγκα, διωρισμένα ρητῶς εἰς θεραπείαν τῶν πληγωθέντων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας πολεμιστῶν Γραικῶν.» Στὸν Κοραῆ ὀφείλεται κί' ἡ σύστασις τοῦ **Φιλελληνικοῦ Κομιτάτου**, πού ἔστειλε στὴν Ἑλλάδα ροῦχα καὶ πολεμοφόδια, γιατροὺς κί' ἀξιωματικούς καὶ περισσότερα ἀπὸ 1,500.000 φράγκα.

Στὰ 1803 στὴν Ἐταιρία τῶν Ἀνθρωποτηρητῶν (Conservateurs de l'homme) ἐδιάβασεν ὁ Κοραῆς γραμμένο γαλλικὰ «Mémoire sur l'état actuel de la civilisation dans la Grèce» ὑπόμνημα μὲ τὸ ὁποῖον ἠθελε νὰ δείξῃ ὅτι τὸ ἑλληνικὸν Γένος ἔχει ζωτικότητα κί' ἄρχισε πιά τὴν ἀναγέννησή του. «Αἱ πολιτικά, ὅμως, παραινέσεις πρὸς τοὺς Ἕλληνας» στὸν πρόλογο τῶν **Πολιτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους** εἶναι «τὸ τελειότερον πρότυπον εὐγενοῦς καὶ ἀγνῆς φιλοπατρίας» ὅπως ἔλεγεν ὁ καθηγητῆς Σίννερ. Κί' ὁ Ἑλβετὸς καθηγητῆς Ὁρέλλι ἐθεώρησε πολυτιμώτατο τὸ ἔργον καὶ τὸ μετέφρασεν ἀμέσως στὰ 1823 στὰ γερμανικά.

Ὁ Κοραῆς ἔκαμε τὸ πᾶν γιὰ τὴν ἀ-

πελευθέρωση της πατρίδας του. Κι' ἄν δὲν κατέβηκε νὰ πολεμήσῃ στὴν Ἑλλάδα τὸ χρεωστᾶ στὸ ἀσθενικό του σῶμα, πού τοῦ ἀπαγόρευε καὶ στὰ γηρατειὰ πού τὸν κατέλαβαν. Πόσο ὁμῶς πόνο καὶ θλίψῃ αἰσθάνεται γι' αὐτό, τὸ ἐκμυστηρεῖται σ' ἕνα γράμμα του στὸν Ὅδ. Ἀνδρουτσον. «Ἡ ἐπιστολή σου, υἱέ τῆς Ἑλλάδος ἀγαπητέ καὶ γενναῖε τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ὑπέρμαχε Ὀδυσσεῦ, ἐκατάβρεξε τοὺς γηραλέους ὀφθαλμούς μου μὲ δάκρυα λύπης καὶ χαρᾶς. Χαρᾶς, ὅτι βλέπω τὰ τέκνα τῆς Ἑλλάδος ἀγωνιζόμενα προθύμως ν' ἀναστήσωσι τὴν νεκρομένην ἀπὸ τὸν τυραννον Τούρκον μητέρα των, λύπης, ὅτι ὅλα τῆς τὰ τέκνα δὲν ὁμοιάζουσι τὸν Ὀδυσσεά, ἀλλ' εὐρίσκονται τινες μεταξύ σας μὴ δυνάμενοι νὰ καταλάβωσιν ὅτι αἱ διχονοιοὶ, ἄν δὲν φέρωσι πάλιν ὀπίσω τοὺς Τούρκους, δὲν θέλουν ὁμῶς φέρεῖ ποτέ τὴν αὐτόνομον ἐλευθερίαν ἐκείνην, ἥτις χρεωστᾶται εἰς τὰ ἐκχυθέντα τίμια σας αἵματα..... Λανθάνεσαι, φίλε Ὀδυσσεῦ, ὅταν κρίνης ἀναγκαίαν καὶ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν μου. Τί ζητεῖς καὶ τί ἐλπίζεις ἀπ' ἐμέ; Ἐὰν ζητῆς συμβουλᾶς, παρ' ὅσας ἔγραψα πολλάκις πρὸς ἄλλους καὶ γράφω πρὸς σὲ σήμερον, συμβουλᾶς ὄχι τῆς κεφαλῆς μου, ἀλλὰ τῶν σοφῶν προγόνων μας, ἄλλας δὲν ἔχω νὰ δώσω» αὐτὰς καὶ οἱ αὐτοῦ διατρίβοντες λόγιοι ὁμογενεῖς εἶναι ἰκανώτεροί μου νὰ σᾶς τὰς ἐνθυμίζωσιν. Ἐὰν ζητῆς πράξεις, ζητεῖς ν' αὐξήσῃς τὴν λύπην μου. Ἄν εἶχα στρατιωτικὴν ἡλικίαν, χωρὶς ἀναβολὴν ἠθελα τρέξει νὰ γράφω στρατιώτης τῆς πατρίδος στρατολογούμενος ἀπὸ τὸν Ὀδυσσεά. Ἀλλὰ μάθε, στρατηγέ μου, ἄν ἀκόμη δὲν τὸ ἔμαθες, ὅτι ἀπὸ τὴν 27 τοῦ περασμένου Ἀπριλίου ἤρχισα νὰ τρέχω μὲ ποδαγρικούς πόδας τὸ 77 ἔτος τῆς ἡλικίας μου· ἀπὸ τοιούτους στρατιώτας εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲν ἔχεις χρεῖαν.»

Τὴν σημασίαν τῶν διχονοιῶν, τῶν κομματικῶν παθῶν καὶ τῆς φιλαρχίας ἐκατάλαβε πρῶτος ὁ Κοραῆς. Ἐκεῖ

ἔστρεψε τὴν προσοχή του, ἐσυγκέντρωσε τὰς δυνάμεις ἔβαλε σ' ἐνέργειαν τὴν πειστικότητα κ' ἐξώρκιζε τοὺς Γραικοὺς ν' ἀποβάλουν τὰ πάθη των αὐτά. Δὲν μπορούσε παρὰ νὰ ἔχη μεγάλην ἐπίδραση «πρὸς τοὺς προεστώτας τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς λοιπῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος» γράμμα σὺν κ' αὐτό: «Μὲ ἀπαρηγόρητον θλίψιν τῆς ψυχῆς μου, φίλοι ὁμογενεῖς, ἀκούω ὅτι, ἀφ' οὗ κατεπολεμήσατε γενναίως τοὺς ἀγρίους τυράννους τῆς Ἑλλάδος, πολεμείσθε τώρα ἀπὸ ἀσυγκρίτως ἀγριώτεραν τυραννίαν, τὴν τυραννίαν τῶν παθῶν. Πιστεῦσατέ μου, φίλοι ὁμογενεῖς, ἢ μάλλον πιστεῦσατε τῆς ἱεράς ἡμῶν θρησκείας τοὺς χρησμούς... Ὁ στερεώτερος αὐτῆς θεμέλιος εἶναι ἢ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπη, ἢ εἰς τοὺς αὐτοὺς νόμους κοινὴ πάντων ὑποταγή. Ὅταν αὕτη λείπη, ἢ οἰκοδομὴ τῆς θρησκείας σαλεύεται, ὡς οἰκοδομὴ κτισμένη εἰς ἄμμον καὶ ὄχι εἰς τὴν πέτραν... Διατί δὲν ὠφελήθησαν οἱ θαυμαστοὶ μας πρόγονοι ἀπὸ τὰ τόσα καλά, τῶν ὁποίων κατεστάθησαν διδάσκαλοι εἰς τοὺς ἄλλους; Διότι δὲν ἐκατάλαβαν ποτέ εἰς τί στέκει καὶ πῶς σώζεται ἡ ἀληθινὴ ἐλευθερία. Ἐφλέγοντο ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῆς ἐλευθερίας ὄλοι ἀλλὰ πᾶσα μία πόλις ἠθέλε νὰ δεσποζῆ τὰς ἄλλας. Ἡ κατάρτος αὐτῆ φιλαρχία ἐγέννησε τὴν διχονοίαν, διήγειρε τὰς πόλεις καὶ τοὺς πολίτας κατ' ἀλλήλων, ἀναψε τῶν ἐμφυλίων πολέμων τὴν πυρκαϊάν καὶ ὑπέταξε τοὺς Ἕλληνας πρῶτον εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ τελευταῖον εἰς τὸ βαρβαρῶτατον καὶ ἀγριώτατον ὄλων τῶν ἔθνων τοῦ κόσμου, τοὺς Τούρκους... Μὴν ἐλπίζωμεν καμμίαν ὠφέλειαν ἀπὸ τῆν πολιτικὴν ἐλευθερίαν, ἄν δὲν ἐλευθερώσωμεν καὶ τὰς ψυχὰς μας ἀπὸ τὰ μισάδελφα πάθη. Δὲν ἀρκεῖ ὅτι ἐρρήξαμεν τὰς ἀλύσεις, ἄν δὲν φροντίσωμεν νὰ ἐξαλείψωμεν καὶ τοὺς ὁποίους αἱ ἀλύσεις, ἀφήκασιν μῶλωπας. Δὲν ἀρκεῖ ὅτι ἐπετινάξαμεν τὸν ζυγὸν τοῦ μιαιοῦ Τούρκου, ἄν δὲν πλύνωμεν καὶ τοὺς ῥύπους, μὲ τοὺς ὁποίους ἐμίανε

τάς ψυχάς μας ἢ Τουρκικὴ τυραννία».

Οἱ ὑπηρεσίαι ὅλες αὐτὲς ποῦ ἐπρόσφερον ὁ Κοραῆς, οἱ ἀρετὲς καὶ τὰ ψυχικὰ χαρίσματα, ποῦ πλούσια τὸν ἐπροίκισεν ἢ φύση, ὁ γλυκὸς καὶ καταδεκτικὸς τρόπος του, αὐτὴ τέλος ἢ σκέψη του, ἢ τόσον βαθειὰ κ' ὁμως τόσον σαφὴς, τὸν ἔκαναν ἀγαπητότατο καὶ στοὺς μορφωμένους καὶ στὶς μαζὰς τὶς λαϊκῆς. Ὁ Ἀμβρόσιος Διδότος (Didot), ποῦ γύρισε τὴν Ἑλλάδα κατὰ προτροπὴ τοῦ Κοραῆ, θεωρεῖ ὑποχρέωσή του νὰ γράψῃ ὅτι τὰ συστατικὰ γράμματα τοῦ Κοραῆ εἶναι ἐκεῖνα ποῦ τοῦ δημιούργησαν φιλοξενία, ποῦ δὲν θὰ ξεχάσῃ κ' ὁ σεβασμὸς ποῦ εἶδε σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα γύρω ἀπὸ τὸ πρόσωπό του τοῦ ἐχρησίμευσε πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὰ φερμάνια τοῦ Σουλτάνου, τὰ μπουγιουρδιά πασάδων καὶ τὲς ἐγκυκλίους τῶν Πατριαρχῶν.

Στὶς 25 τοῦ Μάρτη τοῦ 1833 ἡ γλυκεῖα αὐτὴ μορφή, ποῦ τόσον εὐεργέτησε τὸ Ἔθνος, ἔκλεισε γιὰ πάντα τὰ μάτια κ' ἡ φιλικὴ του γῆ τῶν Παρισίων τὸν δέχτηκε στὰ σπλάχνα της γιὰ κάμποσο καιρὸ, ὡς ὅτου τὰ ἱερὰ λείψανά του μεταφέρθησαν στὴν Χιό. Τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος ἀπὸ τὴν Γ' ἐθνικὴ συνέλευση ἔδειξε πόσον εἶχεν ἐκτιμῆσει τὸ ἔργον τοῦ Κοραῆ μὲ τὸ τιμητικὸ ψήφισμα στὶς 9 τοῦ Ἀπρίλη 1827.

«Τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, συνηγμένον εἰς Γ' Ἐθνικὴν Συνέλευσιν διὰ τὰ μέγала του συμφέροντα, σοῦ προσφέρει

τὸ σέβας καὶ τὴν ἐκ μέσης καρδίας ἀγάπην του. Ἄλγει αἰσθανόμενον ὅτι δὲν ἐμπορεῖ νὰ κατασποσθῇ τὴν ἱεράν σου κορυφὴν· καταφιλεῖ ὁμως τὰ χρυσὰ σου λόγια, τὰ σοφὰ σου παραγγέλματα· συνημιλεῖ μὲ τὰ βιβλία σου φωτίζει τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καρδίαν του εὐχόμενον νὰ μὴ παύσῃ τοῦ νὰ κοινοποιῆς τὰ ἀγαθὰ σου φρονήματα εἰς τοὺς συμπολίτας σου συμβουλευῶν τὰ κοινῇ συμφέροντα».

Καὶ θὰ ἤθελα νὰ τελειώσω τὴν ὁμιλίαν μου, μὲ τὸν σοφὸ χαρακτηρισμὸ ποῦ ἔδωσε στὸν Κοραῆ, ἓνας θαυμαστὴς καὶ συμπατριώτης του, ὁ σεβαστός μου Καθηγητὴς Ἄμαντος. «Ὁ Κοραῆς, γράφει ὁ κ. Ἄμαντος, εἶναι ὁ μεγαλύτερος σοφὸς τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ὁ ὁποῖος διεκρίθη καὶ ὡς ἱατρός καὶ ὡς θεολόγος καὶ ὡς φιλόλογος καὶ ὡς ἱστορικός καὶ ὡς πολιτειολόγος καὶ ὡς λεξικογράφος καὶ ὡς γλωσσολόγος. Τισαύτην ἐπιστημονικὴν εὐρύτητα οὐδεὶς ἄλλος Ἕλληνας ἀπὸ πολλῶν αἰῶνων ἀνέπτυξεν, ὀλίγοι δὲ πάντως καὶ ἐκ τῶν ξένων σοφῶν. Ἄλλ' ὁ Κοραῆς ὑπερέχει καὶ ὡς ἄνθρωπος, διότι ἔζησε βίον Σωκρατικὸν καὶ ἔταξεν ἑαυτὸν ὡς ἔθνομάρτυς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος, ἐν μέρει δὲ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀκριβῶς δὲ διότι ὡς ἄνθρωπος καὶ ὡς Ἕλληνας ἦτο ἀνώτερος, ἤσκησε τὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοὺς συγχρόνους καὶ ἐπὶ τοὺς μεταγενεστέρους».

JOSEPH CONRAD

(1856 - 1924;)

Ὁ **Joseph Conrad**, ένας από τους δόκιμους έγγλέζους διηγηματογράφους, γεννήθηκε στην Ούκρανία από Πολωνούς γονιούς. Κορζενόβσκι ήταν τὸ οικογενειακὸ του ὄνομα. Ὁ πατέρας του, ένας πολὺ μορφωμένος ἄνθρωπος, μιλέχτηκε στην ἐπανάσταση τοῦ 1863. Τ' ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ ἐξοριστεῖ στη Βαλζγκτα, μὰ γύρισε στην Κράκοβα προτοῦ πεθάνει. Στην Κράκοβα ὁ Τζόζεφ πέρασε τὰ παιδικὰ του χρόνια. Ἡ πρώτη ξένη γλῶσσα πὸ ἔμαθε παιδί ἦταν ἡ γαλλικὴ πὸ τὴ μιλοῦσε ὀρθὰ καὶ μ' εὐχέρεια. Ἔτσι μπόρεσε ἀπὸ νωρὴ νὰ γνωριστεῖ στὸ πρωτότυπο μὲ τὰ πρότυπα τῆς κλασσικῆς Γαλλικῆς λογοτεχνίας. Στὴ μητρικὴ του γλῶσσα, ὅμως, διάβασε Ἀγγλικὴ λογοτεχνία καὶ ἰδιαίτερα τὶς Σαιξπηρικές τραγωδίες. Ἡ μεγάλη του ἀγάπη γιὰ τὴ θάλασσα καὶ τοὺς θαλασσινοὺς πὸ εἶναι ἀναμφίβολα τὸ βασικώτερο καὶ δημιουργικώτερο στοιχεῖο στὸ ἔργο του, ἔχει τὴν πηγὴ τῆς στὸ βιβλίῳ τοῦ Οὐγκῶ «*Travailleurs de la mer*» καὶ στὰ διηγήματα τοῦ *Marrat* καὶ τοῦ *Fenimore Compton*. Ὁ «Πιλότος» τοῦ τελευταίου τὸν εἶχε ἐνθουσιάζει ἐξαιρετικὰ καὶ τοῦ εἶχε παραγοιμίσει τὸ νοῦ μὲ ρωμαντικὲς καὶ ξωτικὲς ἰδέες γιὰ τὴ ζωὴ τῶν θαλασσινῶν.

Στὸ 1874, σὲ ἡλικία 17 ἐτῶν, φτάνοντας στὴ Μαρσίλια πῆγε ναύτης σὲ γαλλικὰ πλοία ἀπάνω καὶ γιὰ διὸ χρόνια ἔκανε ταξείδια στὴ Μεσόγειο καὶ στὰ λιμάνια τῆς Νότιας Ἀφρικῆς. Κατόπι ἀπὸ τέσσερα χρόνια καὶ γιὰ πρώτη του φορὰ πατοῦσε τὸ πόδι του στὴν Ἀγγλία. Ἐκεῖ δούλεψε σὲ ἀχοπλοικὰ βαπόρια, κατόπι πῆγε στὴν Αὐστραλία τρίτος καπετάνιος, ἔγινε γρήγορα πρῶτος, πολιτογραφήθηκε Βρεττανὸς ὑπῆκοος κ' ἐπισκέφθηκε πάλι πολλὰ μέρη. Ἀπὸ τοῦτα τὰ ταξείδια του πῆρε τὸ κοσμοπολίτικο πνεῦμα πὸ διαπνέει ὀλάκαιρο τὸ ἔργο του. Στὰ 1880, σὲ δυὸ χρόνια μῆσα εἶχε μάθει τόσο καλά τὰ ἐγγλέζικα πὸ πέτυχε στὶς ἐξετάσεις τῆς ναυτικῆς ὑπηρεσίας. Τὰ προφορικὰ κράτησαν δυὸ σωστὲς ὥρες κ' ἡ γνώση του τῆς γλῶσσας εἶχε κάνει ἐντύπωση μὸλο πὸ ὁ ἴδιος μολόγησε πὸς ποτὲ του δὲν εἶχε ἀνοίξει γραμματικὴ.

Τὸ πρῶτο του διήγημα τῶγραψε ὑποφέροντας ἀπὸ πυρετὸ τοῦ Κόγκου : «Ἡ τρέλλα τοῦ Ἀλμάιερ», ἀπὸ τὸ 1898—1894. Εἶχε μπᾶσει στὶς σελίδες του μῆσα τὴν πείρα πὸ κέρδισε, ἀπὸ τὰ διάφορα του ταξείδια. Ὅταν εἶδε τὸ φῶς τυπωμένο εἶχε κάνει ἐντύπωση ἡ ἀξιοπρέπεια, ἡ σαφήνεια καὶ τὸ ἰδιωματικὸ ὕφος του πρὸ πάντων, μὰ τὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ πὸ τοῦ κέρδισε ἦταν μικρὸ καὶ στενὸ. Τὰ ἐπόμενα ἔργα του, ὅπως «*An Outcast of the Islands*» (1896), «*The Nigger of the Narcissus*» (1897), πὸ γι αὐτὸ ὁ συγγραφέας του εἶπε, ἕνα χρόνο πρὶν πεθάνει, πὸς εἶναι τὸ ἔργο πὸ δὲ μπορούσε κανένας ἄλλος νὰ τὸ γράψει καὶ πὸ μ' αὐτὸ θὰ ζήσει ἡ θὰ πεθάνει ὡς ἕνας δημιουργικὸς τεχνίτης, «*Lord Jim*» (1900), «*Yonh*» (1902) καὶ «*Typhoon*» (1903) δὲν μπόρεσαν νὰ τοῦ ἀνοίξουν τὶς θύρες σ' ἕνα πῖο πλατὺ καὶ πῖο πολυάριθμο ἀναγνωστικὸ κοινὸ. Ἀφήνοντας τὴ θάλασσα πῆγε νὰ ἐγκστασταθεῖ καὶ νὰ ζήσει στὴν ἔμορφη ἐπαρχία τοῦ Κέντ. Ἐκεῖ ἀπαγοητεμένος ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία τοῦ κοινοῦ γιὰ τὸ ἔργο του, πὸ εἶχε τὸν οικονομικὸ τῆς ἀντίτυπο, κὶ ἀναφέρεται πὸς καθόταν ὥρες κὶ ὥρες μπροστὰ στὸ γραφεῖο του χωρὶς νὰ μπόρει νὰ χαράξει παρὰ λίγες γραμμὲς ὀλάκαιρη τὴ μέρα, ἀπελιτζεῖται καὶ γιὰ μιὰ στιγμὴ ἀποφασίζει ν' ἀρχίσει τὴν παλιά του δουλειά. Σ' αὐτὴ τὴν κρίσιμη στιγμὴ ἔρχεται νὰ τὸν βαστάξει ἕνα κρατικὸ ἐπίδομα πὸ τὸν βρῆθᾶ νὰ συνεχίσει τὸ ἔργο του. Ἡ πρώτη περίοδος τοῦ ἔργου του τελειώνει μὲ τὸ *Nostromo* (1904) καὶ τὸ ἀμέσως κατοπινο βιβλίῳ τοῦ *Mirror of the Sea*. Τὸ *Chance* πὸ δραματοποιήθηκε καὶ παίχτηκε στὸ θέατρο στὰ 1914 τοῦφερε κάμποσα λεφτὰ :

Τὸ ἔργο τοῦ **Conrad** φανερὸ πὸς εἶναι ἐπηρεασμένο ἀπὸ τοὺς Γάλλους, καὶ γι' αὐτοὺς αἰσθανόταν μιὰ πραγματικὴ καὶ βαθειὰ ἐχτίμηση, τὸ ἐναντίο γιὰ τοὺς Ρώσους. Εὔρισκε μιὰ ἐξαιρετικὴ εὐχαρίστηση στὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῆς ἱστορίας πὸ θὰ διηγόταν στὶς ἔμορφες λέξεις πὸ θὰ χρησιμοποιοῦσε, στὶς ἰσοζυγισμένες φράσεις πὸ θὰ διάλεγε γιὰ νὰ ξεχύσει τὸν ψυχικὸ του πλοῦτο ὡς ἕνας δημιουργικὸς τεχνίτης. Ἀπαίτησε νὰ τὸν ὀνομάζουν *creative artist* γιατί, ὅπως τῶχε καύχημα, τὸ ἔργο του ἦταν καθαρὸ ἀπὸ τὸ ρωμαντικὸ αἰσθηματισμὸ καὶ τὴ ρεαλιστικὴ ρυπαρότητα : «*I suspect that the aim of creation cannot be ethical at all. I would fondly believe that its object is purely spectacular*».

Τὸ σημείωμα αὐτὸ γράφτηκε μὲ βάση κυρίως τὸ ἄρθρο στὴ Βρεττ. Ἐγκυκλ. τὸμ. 6. σ. 278—279. Μπορεῖ, ὅμως, ὅποιος θέλει νὰ διαβάσει περισσότερα νὰ συμβουλευτεῖ τὸ βιβλίῳ τοῦ *Ford Madox Ford* «*Joseph Conrad*» καὶ τὸ βιβλίῳ τοῦ *A. Symons* «*Notes on Joseph Conrad with some unpublished letters*».

Joseph Conrad

ΑΥΡΙΟ

«Ό,τι ἦτανε γνωστό γιά τόν Καπετάνιο Χάγκμπερτ στό μικρό λιμάνι τοῦ Κόουλμπρουκ δέν ἦταν κι ὀλωσδιόλου ὑπέρ του. Δέν εἶχε τά γεννητικά του σ' ἐκεῖνο τό μέρος. Εἶχε ρθεῖ νά κατοικήσει ἐκεῖ πέρα κάτω ἀπό περιστάσεις πού, μόλο πού δέν ἦταν μυστηριώδικες—συνήθιζε νά μιλεῖ πολύ γι αὐτές τότε—ἦταν ὑπερβολικά νοσηρές καί παράλογες. Φανερό πώς εἶχε κάτι λίγα λεφτά, γιατί ἀγόρασε ἕνα κομμάτι γῆς κ' ἔχτισε γρήγορα-γρήγορα καί πολύ φτηνά δυό ἄσκημα ἀγροτικά σπιτάκια ἀπό κίτρινο τοῦβλο. Στό ἕνα κατοικοῦσε ὁ ἴδιος καί τ' ἄλλο τόξε νοικιάσει τοῦ Ἰωσῖα Κάρβιλ, τοῦ ναυπηγοῦ, πού ζοῦσε τώρα σ' ἐπαγγελματική ἀποστρατεία—ἐνός ἀνθρώπου πού εἶχε κακή φήμη σπιτικοῦ τύραννου.

Ἐτοῦτα τ' ἀγροτικά σπιτάκια εἶχαν ἕνα κοινό τοῖχο καί μοιράζονταν μιά γραμμῆ ἀπό σιδερένια κάγκελλα πού χῶριζε τά προαύλια τους· ἕνας ξυλένιος φραγμός χῶριζε τούς κήπους των στό πίσω μέρος. Ἐπιτρεπόταν στή Δίδα Μπέσση Κάρβιλ, σά νᾶχε τό δικαίωμα, νά ρίχτει ἀπάνω του τίς τραπεζομαντηλιές, κάτι μπλέ κουρέλια, εἴτε καμμιά ποδιά πού εἶχε ἀνάγκη ἀπό στέγνωμα.

«Σαπίζουν τό ξύλο, Μπέσση, κορίτσι μου», παρατηροῦσε μ' ἕνα μαλακό τόνο ὁ Καπετάνιος ἀπό τή δική του μεριά τοῦ φραγμοῦ κάθε φορά πού τήν ἔβλεπε νά χρησιμοποιοῖ αὐτό τό δικαίωμα.

Ἡ Μπέσση ἦταν ἕνα ψηλό κορίτσι· ὁ φραγμός ἦταν χαμηλός καί μπορούσε ν' ἀκουμπᾶ τίς ἀγκῶνες τῆς στήν κορφή του ἀπάνω. Τά χέρια τῆς φαίνονταν κόκκινα ἀπό τή λίγη πλύση πού εἶχε κάμει, μὰ τά μπράτσα τῆς

ἦταν ἄσπρα καί κανονικά· κοίταξε τό σπιτονοικοκύρη τοῦ πατέρα τῆς σιωπηλή—μὲ μιά σιωπῆ γεμάτη νοημοσύνη πού εἶχε ἕνα ἀέρα πόθου καί προσδοκίας.

«Σαπίζουν τό ξύλο», ἐπανάλαβε ὁ Καπετάνιος Χάγκμπερτ. «Εἶναι ἡ μόνη ἄσωτη κι ἀπρόσεχτη συνήθεια πού βρίσκω νάχεις. Γιατί δέ δένεις ἕνα σκοινί γιά τ' ἄπλωμα τῶν ρούχων ἔξω στήν πσινή σου αὐλή;»

Ἡ Δίδα Κάρβιλ δέν ἀπαντοῦσε τίποτε σ' αὐτά—μονάχα κουνοῦσε μ' ἕν' ἀρνητικό τρόπο τό κεφάλι τῆς. Ἡ πολύ μικρή πσινή αὐλή στό δικό της τό μέρος εἶχε λίγα μικρά παρτέρια ἀπό μαῦρο χῶμα, περιτρυγισμένα ἀπό πέτρες καί σ' αὐτά τ' ἀπλά λουλούδια, πού εὔρισκε καιρό νά καλλιεργεῖ, φαίνονταν κάπως ὑπερβολικά μεγαλωμένα σάμπως ν' ἀνήκαν σ' ἕνα ξωτικό κλίμα· κ' ἡ ὀλόϊσια, εὐρωστη σιλουέτα τοῦ Καπετάνιου Χάγκμπερτ, ντυμένου σέ καραβοπάνι πρῶτο νούμερο, ξεπρόβαλλε χωσμένη ὡς τό γόνατο στή χλόη καί τά ψηλά ἀγριόχορτα στή δική του μεριά τοῦ φραγμοῦ. Ξεπρόβαλλε ἔχοντας τό χρῶμα καί τή σκληρῆν ἀλυγισιά τοῦ παράξενου ὕλικου πού μ' αὐτό διάλεγε νά ντύνεται—«πρός τό παρόν» ἦταν ἡ ἀπάντηση πού μουρμούριζε σέ παρατηρήσεις σχετικές μὲ τό ζήτημα τοῦτο—σάν ἕνος ἀνθρώπου χοντροκομμένος ἀπό γρανίτη, ὄρθιος σέ μιά ἐρημιά πού δέν ἦταν ἀρκετά εὐρύχωρη γιά μιά καθῶς πρέπει αἰθουσα μπυλιάρδου. Μιά βαρειά ἀνθρώπινη κορμωστασία ἀπό πέτρα, μ' ἕνα κοκκινομάγουλο, ἔμορφο πρόσωπο, ἕνα γαλανό περιπλανώμενο μάτι καί μιά μεγάλη ἄσπρη γενειάδα πού ἔφτανε ἴσαμε τή

μέση του καί πού, όσο θυμόντανε οί άνθρωποι στό Κόουμπρουκ, δέν είχε χτενιστεί ποτέ.

Πρὶν ἑπτὰ χρόνια εἶχε ἀπαντήσει στά σοβάρὰ «Τὸν ἐρχόμενο μῆνα νομίζω», στήν πειραχτική ἀπόπειρα πού εἶχε κάνει, μὲ σκοπὸ νὰ τὸν πιάσει πελάτη του, ὁ περίφημος χιουμοριστῆς μπαρμπέρης τοῦ Κόουμπρουκ σάν ἔτυχε νὰ κάθεται μὲ μιὰ προπέτεια στήν ταβέρνα τοῦ Νέου Ξενοδοχείου, κοντὰ στό λιμάνι, πού σ' αὐτὴ μῆτρε ὁ Καπετάνιος ν' ἀγοράσει μιὰ οὐγγία καπνὸ.

Ἄφου πλέρωσε γιὰ τὸ ψώνισμα του μὲ τρεῖς πέννες πού ἔβγαλε ἀπ' τὴν κομποδεμένη ἄκρη ἀνὸς μαντηλιοῦ πού τὸβάζε στὴ μανικέττα του μέσα ὁ Καπετάνιος Χάγκμπερτ βγήκε ὄξω. Μόλις ἔκλεισε ἡ πόρτα ὁ μπαρμπέρης γέλασε: «Ὁ γέρος κι ὁ νέος θὰ ρθοῦν σὲ λίγο στό μαγαζὶ ἀγκαλιασμένοι γιὰ νὰ ξυριστοῦν. Ὁ ράφτης θ' ἀρχίσει νὰχει δουλειὰς, τὸ ἴδιο κι' ὁ μπαρμπέρης κι ὁ κατασκευαστῆς καντηλεριῶν· εὐτυχισμένα χρόνια μὰς ἔρχονται στό Κόουμπρουκ, στά σίγουρα μὰς ἔρχονται. Συνηθίσαμε στό 'τὴν ἐρχόμενη βδομάδα', τώρα ἔχουμε φτάσει στό 'τὸν ἐρχόμενο μῆνα, καὶ πάει λέοντας—σύντομα θὰ γίνει τὴν ἐρχόμενη ἀνοιξ' ἀπ' ὅ,τι καταλαβαίνω.

Προσέχοντας πὼς κάποιος ξένος ἀκροαζότανε στά λόγια του μ' ἓνα χαζό, βλοσυρὸ μειδίαμα, ξήγησε ξαπλώνοντας ἀδιάντροπα τὰ πόδια του, πὼς αὐτὸς ὁ παράξενος γέρο—Χάγκμπερτ, ἓνας ἀποτραβηγμένος πιά καραβοκυραῖος, περίμενε τὸ γυρισμὸ τοῦ γιοῦ του. Τὸ παιδὶ εἶχε ἀποδιωχτεῖ ἀπ' τὸ σπίτι καὶ δέν ἔπρεπε νὰ παραξενεύεται γι αὐτὸ· ἔφυγε μ' ἓνα καράβι κ' ἔκτοτε δέν ἀκούστηκε τίποτε γιὰ λόγου του. Τὸ πιθανότερο ἀναπαύεται τώρα στ' ἀνήλιαγα βάθη τῆς θάλασσας. Αὐτὸς ὁ γέρος πέταξε στό Κόουμπρουκ, πρὶν τρία χρόνια, ντυμένος ἀπὸ τὸ κεφάλι ἴσαμε τὶς φτέρνες στά μαῦρα, (μόλις εἶχε χάσει τότε τὴ γυναῖκα του) βγαίνοντας ἀπὸνα τρί-

της θέσης βαγόνι, καὶ φαινότανε σάμπως νὰ τὸν εἶχε πάρει ὁ διάβολος στό κατόπι. Κ' ἴσως ὅ,τι τὸν ἔφερε δωπέρα νῆταν ἓνα γράμμα—πιθανὸ κάποιον ξεγέλασμα. Κάποιος στά χωρατὰ εἶχε γράψει μ' ἓνα τέτοιο ἀπάνω—κάτω ὄνομα, γιὰ κάποιον ναυτικὸ πού, ὅπως νομιζόταν, κυνηγοῦσε τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο κορίτσι, εἴτε σ' αὐτὸ τὸ Κόουμπρουκ εἴτε στά περίχωρα. «Ἄστειο δέν εἶναι;»

Ὁ γεροντάκος δημοσίευσε στὶς ἐφημερίδες τοῦ Λοντίνου γιὰ τὸ Χάρρυ Χάγκμπερτ καὶ πρόσφερε ἀμοιβὴ γιὰ ὁποῖο εἶδος παρόμοιας πληροφορίας. Κι ὁ μπαρμπέρης συνέχιζε περιγράφοντας μὲ μιὰ σαρδῶνια ἀπόλαυση πὼς ὁ ξένος ἐκεῖνος, ντυμένος στά πένθιμα, γινότανε θέαμα ἐξερευνώντας τὴν ὑπαιθρο, μὲ κάρρα, πεζὸς, πεζεύοντας τὸν καθένα, μπαίνοντας σ' ὅλα τὰ χάνια καὶ τὶς ταβέρνες, μίλια καὶ μίλια ἐκεῖ γύρω, σταματώντας τοὺς περάτες μὲ τὶς ἐρωτήσεις του καὶ κοιτάζοντας ἀκόμα καὶ στά χαντάκια μέσα. Πρῶτα μὲ τὴν πιὸ μεγάλη ταραχὴ, κατόπι μ' ἓνα εἶδος ἀράθυμης ἐγκαρτέρησης πού γινόταν, ὅσο καὶ πῆγαινε πιὸ ἀργόπορη. Καὶ δέν μπορούσε ἀκόμα νὰ σοῦ πεῖ πὼς ἔμοιαζε ὁ γιὸς του. Ὁ ναυτικὸς, καρῶς νομιζόταν, ἦταν ἓνας ἀπὸ δυὸ πού εἶχαν δεῖ νὰ φορτώνεται σὲ κάποιον κορίτσι. Μὰ ὁ γέρος στήν περιγραφή του παρουσίαζε ἓνα παιδὶ κοντὰ στά δεκατέσσερα του ἀπάνω—κάτω—«ἓνα ξυνοπρὸσωπο καὶ θαρραλέο παλληκάρι». Κι ὅταν οἱ ἄνθρωποι χαμογελοῦσαν γι αὐτὸ καὶ μόνο, ἔτριβε τὸ μέτωπο του μ' ἓνα συχισμένο κάπως τρόπο, πρὶν νὰ τοῦ δίνει μὲ δυσανεστήμενο πρόσωπο. Βέβαια δέν ἀνακάλυπτε κανένα, κι οὔτε καν σημάδι ἀπὸ κανένα. Ποτὲ του δέν ἄκουσε τίποτε κάπως πιστευτὸ. Κι ὅμως δέν κατόρθωσε, γιὰ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο λόγο, νὰ ξεκολλήσει ἀπὸ τὸ Κόουμπρουκ.

«Ἦταν, ἴσως, ἡ ταραχὴ ἀπὸ τούτῃ τὴν ἀπαγοήτευση, πού φάνονταν εὐτὺς ἀμέσως κατόπι ἀπὸ τὸ χαμὸ τῆς γυναῖκάς του, τὸν εἶχε τρελλάνει σχετικὰ

μ' αυτό τὸ θέμα», εἰσηγήθηκε ὁ μπαρμπέρης, μ' ἓνα ὕφος μεγάλης ψυχολογικῆς ἐμβάθυνσης. Ὑστερα ἀπὸ λίγον καιρὸ ὁ γέρος παράτησε κάθε ζωηρὴ ἀναζήτηση. Ὁ γιὸς του, καθὼς φαινόταν, εἶχε φύγει ἀπὸ τὸν τόπο του κι αὐτὸς εἶχε ἀποφασίσει νὰ περιμένει. Ὡστόσο ὁ γιὸς του εἶχε κάποτε ἰδωθεῖ στὸ Κόουλμπρουκ ἀντὶ νὰ προτιμήσει νὰ πάει στὸν τόπο πού γεννήθηκε. Πρέπει νὰ ὑπῆρχε κάποιος λόγος γι αὐτὸ, φαινόταν νὰ φρονεῖ, κάποιον πολὺ δυνατὸ δόλωμα πού θὰ τὸν ἔκανε νὰ γυρίσει καὶ πάλι στὸ Κόουλμπρουκ.

«Χά, χά, χά! Καὶ βέβαια στὸ Κόουλμπρουκ. Ποῦ ἄλλο; Εἶναι τὸ μόνο μέρος στὸ Ἠνωμένο Βασίλειο πού μπορεῖτε νὰ βρεῖτε τὰ χαμένα γιὰ πολὺν καιρὸ παιδιὰ σας. Ἔτσι πουλᾶει τὸ παλιό του σπίτι στὸ Κόλτσεστερ καὶ κατεβαίνει δωπέρα. Ναί εἶναι κι αὐτὴ μιὰ τρέλλα ὅπως ὅλες οἱ ἄλλες. Ποιὲ μου δὲ θὰ τρελλανόμουν γιὰ τὴ φυγὴ κανενὸς ἀπ' τὰ παιδιὰ μου. Κ' εἶναι ὀχτῶ τὰ παιδιὰ στὸ σπίτι μου. «Ὁ μπαρμπέρης ἔκανε ἔτσι ἐπίδειξη τῆς διανοητικῆς του ὑπεροχῆς ἀνάμεσα σὲ γέλοια πού κούνησαν τὴν ταβέρνα.

Παράξενο ὅμως ἓνα τέτοιο πρᾶμα, ὁμολόγησε μὲ τὴν εἰλικρίνεια ἐνὸς ἀνώτερου διανοητικοῦ ἀνθρώπου, φαινόταν νᾶναι μεταδοτικό. Τὸ μαγαζί του, λογουχάρη, ἦταν κοντὰ στὸ λιμάνι κι ὅσες φορές κάποιος ναυτικὸς ἔμπαινε σ' αὐτὸ γιὰ κόψιμο μαλλιῶν ἢ γιὰ ξύρισμα—ἂν τύχαινε μάλιστα νάχει ἓνα παράξενο μοῦτρο—δὲν μποροῦσε νὰ μὴ σκεφτεῖ ἀμέσως: «Γιὰ φανταστεῖτε νᾶναι ὁ γιὸς τοῦ γέρο Χάγκμπερτ!» Περιγελοῦσε τὸν ἑαυτὸ του γι αὐτὸ. Ἦταν μιὰ δυνατὴ λόξα. Θυμόταν τὸν καιρὸ πού ἡ πολιτεία βούιζε ἀπὸ δαύτη. Κι ὅμως ἔλπιζε ἀκόμη γιὰ τὸ γέρο. Θὰ τὸν θεράπευε μὲ μιὰ σειρά ἀπὸ εἰρωνικὸς χωρατάδες. Παρακολουθοῦσε τὴν πρόοδο τῆς θεραπείας. Τὴν ἐρχόμενη βδομάδα, τὸν ἐρχόμενο χρόνο! Ὅταν ὁ γέρο караβοκυραῖος εἶχε ἀναβάλει τὴν ἡμερομηνία

ὡς τὸν ἐρχόμενο χρόνο δὲν ἦταν δυνατὸ παρά νᾶχε προχωρήσει καλὰ πρὸς τὸ δρόμο πού πήγαινε στὴν τέλεια σιωπῇ. Σχετικὰ μ' ἄλλα ζητήματα ἦταν ὀλωσδιόλου λογικὸς καὶ δὲν μποροῦσε παρά νὰ λοικικευτεῖ καὶ γι αὐτὸ μιὰ μέρα ἐπίσης. Τέτοια ἦταν ἡ σταθερὰ γνώμη τοῦ μπαρμπέρη.

Κανένας ποτὲ δὲν εἶχε ἀντιγνωμίσει μαζί του τὰ δικά του τὰ μαλλιά ἀπὸ τότε ἄλλαξαν σὲ ψαρά, καὶ τὸ γένι τοῦ Καπετάνιου Χάγκμπερτ γένηκε κάτασπρο καὶ ξεχυνόταν μεγαλόπρεπο ἀπάνω ἀπ' τὴ φορεσιά του ἀπὸ κανναβάτσο πρῶτο νόυμερο, πού τὴν εἶχε κάνει γιὰ τὸν ἑαυτὸ του κρυφὰ ἀπὸ κατραμένιο σπάγγο καὶ πού τὴ φόρεσε ξαφνικὰ βγαίνοντας ἔξω, μπηγμένος μέσα της, ἓνα ὠραῖο πρωινό, ἐνῶ τὴν προηγούμενη βραδυὰ τὸν εἶχαν δεῖ νὰ γυρνᾶει σπίτι του μὲ τὰ πένθιμα ἀπὸ πλατεῖα τόσα ροῦχα του. Εἶχε κάνει αἴσθηση στὸ Μεγάλο Δρόμο—οἱ μαγαζάτορες βγαίνοντας στὶς πόρτες τους κι ἄλλοι ἀδράχοντας τὰ καπέλλα τους γιὰ νὰ τρέξουν στὸ δρόμο—κίνηση πού γι αὐτὴ φαινόταν πὼς παραξευέτηκε κι ὁ ἴδιος στὴν ἀρχῇ, καὶ κατόπι πὼς τρόμαξε. Μὰ ἡ μόνη του ἀπάντηση στὶς ἀποθασμαστικὲς ἦταν ἡ ξαφνιστικὴ ἐκείνη ὑπεκφυγῇ, «Πρὸς τὸ παρὸν.»

Αὐτὸς ὁ θόρυβος εἶχε ξεχαστεῖ καιρὸς τώρα, κι ὁ ἴδιος ὁ Καπετάνιος Χάγκμπερτ, κι ἂν δὲν εἶχε ξεχαστεῖ εἶχε καταντήσει νὰ μὴ λογαριάζεται—ἢ τιμωρία τῆς καθημερινότητος—ὅπως κι αὐτὸς ὁ ἥλιος δὲ λογαριάζεται ἐχτὸς ἂν κάνει τὴ δύναμη του βαρεῖα αἰσθητῇ. Οἱ κινήσεις τοῦ Καπετάνιου Χάγκμπερτ δὲ φανέρωναν ἀνημποριά: περπατοῦσε μονοκόμματος στὴ φορεσιά του ἀπὸ κανναβάτσο, μιὰ παράξενη καὶ θαυμασιὴ κορμοστασιά· μονάχα τὰ μάτια του πλανιόταν κρυφοκοιτάζοντας πιὸ πολὺ τώρα παρά πρὶν. Τὸ ἐξωτερικὸ του φέρισμα εἶχε χάσει τὴ νευρικὴ, ἄγρυπνη του προσοχή. Φαινόταν συχισμένο κ' ἐνδοιαστικὸ σὰ νᾶχε αὐτὸς ὑποψιαστεῖ πὼς ὑπῆρχε

γύρω του κάτι τὸ ἐλάχιστα ἐνοχοποιητικό, κάποια στενάχωρη ἀλλοκοτία. Καὶ δὲν μπορούσε ν' ἀνακαλύψει τί ἐπὶ τέλος μπορούσε νάιναι αὐτὸ τὸ ἀνάποδο πρᾶμα.

Δὲν ἔδειχνε προθυμία τώρα νὰ μιλάει μὲ τὸν κόσμο στὴν πόλη. Εἶχε ἀποχτήσει φήμη ξηνταβελόνη, ταγκούναρου σχετικὰ μὲ ζητήματα τῆς ζήτησης. Μουρμουρούσε φοβερὰ στὴ μοναξιά, ἀγόραζε κατώτερης ποιότητας κομμάτια κρέας κατόπι ἀπὸ πολλοὺς ἐνδοιασμοὺς καὶ δὲν ἄφηνε νὰ γίνονται ὑπαινιγμοὶ γιὰ τὸ κοστοῦμι του. Συνέβηκε ὅπως τὸχε προφήτεψε ὁ μπαρμπέρης. Ἐκεῖνο πού μπορούσε νὰ πεῖ κανένας εἶναι πὼς εἶχε γιάνει κιόλας ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια τῆς ἐλπίδας. Καὶ μονάχα ἡ Δίδα Μπέσση Κάρβιλ ἤξαιρε πὼς δὲν ἔλεε τίποτε γιὰ τὸ γυρισμὸ τοῦ γιοῦ του, γιατί γι αὐτὸν δὲν ἦταν πιά «τὴν ἐρχόμενη βδομάδα», τὸν «ἐρχόμενο μῆνα», ἢ ἀκόμα «τὸν ἐρχόμενο χρόνο». Ἦτανε «αὔριο.»

Στὰ φιλικὰ τους συναπαντήματα στὸ πίσω μέρος τῆς αὐλῆς καὶ στὸν μπροστινὸ κῆπο τῆς μιλοῦσε σὰν πατέρας, λογικὰ καὶ δογματικὰ, λιγάκι αὐθαίρετα. Εἶχε ἀνεπιφύλαχτη ἐμπιστοσύνη ὁ ἕνας στὸν ἄλλο πρὸς τὴν ἐπιβεβαίωση κάποιου-κάπου ἕνα στοργικὸ μισοκλείσιμο τοῦ ματιοῦ. Ἡ Δίδα Κάρβιλ ἔφτασε νὰ προσδοκᾷ τὰ τέτοια μισοκλείσματα τοῦ ματιοῦ. Στὴν ἀρχὴ τὴν εἶχαν ἀπολιθώσει: ὁ καυμένος ὁ ἄνθρωπος ἦταν τρελλός. Κατόπι ἔμαθε νὰ τὰ περιγελά: δὲν ἐννοοῦσε τίποτε τὸ κακό. Τώρα ἐνιωθε μὴν ἄγνωρη, εὐχάριστη, ἀπίστευτη συγκίνηση πού φανερωνόταν σ' ἕνα ἐλαφρὸ ξεκοκκίσιμα. Δὲ μισόκλεινε τὸ μάτι καθόλου μ' ἕνα πρόστυχο τρόπο. Τὸ λεπτὸ, κόκκινο πρόσωπο του μὲ μιὰ καλοσηματισμένη, ἀγκυλωτὴ μύτη εἶχε κάποια ἀνωτερότητα πού ἦταν πιὸ φανερὴ ἀκόμη ὄντας μιλώντας τῆς κοίταζε μ' ἕνα πιὸ σταθερὸ καὶ πιὸ ξυπνὸ μάτι. Ἔνας ὠραίος, εὐρωστος, ἴσος, ἄξιος ἄνθρωπος μὲ μιὰ λευκὴ γενειάδα. Δὲ

λογάριαζες τὰ χρόνια του. Ὁ γιὸς του, καθὼς βεβαίωνε τοῦμοιαζε καταπληχτικὰ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή πού γεννήθηκε.

Ὁ Χάρρυ θάταν τριανταεὺς τὸν ἐρχόμενο Ἰούλη, δῆλωσε. Καλὴ ἡλικία γιὰ νὰ παντρευτεῖ μιὰ ἔμορφη, νούσιμη κοπέλλα πού θὰ μπορούσε νὰ ἐχτιμήσει ἕνα καλὸ νοικοκυριό. Ἦταν ἕνα ἀγέρωχο παλληκάρι. Εἶναι τοὺς ἀγέρωχους συζύγους πού μπορεῖ νὰ διευθύνει εὐκολώτερα μιὰ γυναίκα. Οἱ χαῦτες κ' οἱ κουτοὶ, πού θαρρεῖς πὼς βούτυρος δὲ θάλυωνε στὸ στόμα τους, εἶναι ἐκεῖνοι πού κάνουν μιὰ γυναίκα ὀλωσδιόλου δυστυχισμένη. Καὶ δὲν ὑπῆρχε τίποτε σὰν τὸ σπίτι—μιὰ τσιμινιά—μιὰ καλὴ στέγη: νὰ μὴν ἀφήνεις τὸ ζεστὸ σου κρεβάτι, μ' ὅποιο καιρὸ.

«Δὲν εἶναι ἔτσι, χρυσὸ μου;»

Ὁ Καπετάνιος Χάγκμπερτ ἦταν ἕνας ἀπὸ κείνους τοὺς θαλασσινοὺς πού ἐξασκοῦν τὸ ἐπάγγελμα τους μὲ τὴ στεριά μπροστὰ στὰ μάτια πάντα. Ἔνα ἀπὸ τὰ πολλὰ παιδιὰ ἑνὸς γεωργοῦ πού πτώχευσε τὸν μῆξεαν γρήγορα—γρήγορα κάλφα σ' ἕνα караβοκύρη τῶν περιγυαλιῶν καὶ πέρασε στὸ περιγυάλι ὀλάκαιρη τῆ θαλασσινῆ του ζωῆ. Στὶς ἀρχὲς πρέπει νάταν πολὺ δύσκολη: ποτὲ δὲν τὴ συνήθισε· ἢ ἀγάπη του στρεφόταν στὴ στεριά, μὲ τὰ πάμπολλα τῆς σπιτία, μὲ τοὺς ἡσυχούς τῆς ἀνθρώπους μαζεμένους γύρω ἀπὸ τὶς σπιτικές τσιμινιές. Πολλοὶ θαλασσινοὶ νιώθουν καὶ διακηρύττουν μιὰ δικαιολογημένη ἀποστροφή γιὰ τὴ θάλασσα, μὰ ἡ δικὴ του ἀποστροφή ἦταν μιὰ βαθεῖα καὶ παθηματικὴ ἔχθρα—σάμπως ἢ ἀγάπη γιὰ τὸ σταθερὸτερο στοιχεῖο νάχε γεννοβολήσει μέσα του γιὰ αἰῶνες.

«Οἱ ἄνθρωποι δὲν καταλαβαίνουν τὸ γιατί ἀφήνουν τὰ παιδιὰ τους νὰ τοὺς φύγουν, σὰν τ' ἀφήνουν νὰ φύγουν γιὰ νὰ γίνουν θαλασσινοί», εἰσήγησε στὴ Μπέσση. «Μὲ μιὰς σοῦ γίνονται φυλακισμένοι». Δὲν πίστευε πὼς συνήθιζες ποτὲ τὴν τέτοια ζωῆ. Ἡ κού-

ραση τῆς τέτοιας ζωῆς χειροτέρευε ὅσο πού γερνοῦσες πιό πολύ. Τί εἶδος ἐπαγγέλματος ἦταν αὐτό πού περισσότερο ἀπό τὸ μισό τοῦ καιροῦ σου δὲν ἔβαζες τὸ πόδι σου στὸ σπίτι σου μέσα. Μόλις ξανοιγόσουν στὴ θάλασσα δὲν εἶχες τὰ μέσα νὰ ξαίρεις τί γινόταν στὸ σπίτι σου. Ἐνας μποροῦσε νὰ νομίσει πῶς εἶχε κουραστεῖ ἀπὸ τὰ μακρυνὰ ταξείδια, καὶ τὸ πιό μακρινὸ ταξίδι πού εἶχε κάμει ποτὲ δὲν εἶχε κρατήσῃ πιό πολύ ἀπόνα δεκαπεντάμερο, πού τὸ μεγαλύτερο μέρος του τῶχε περάσει ἀγκυροβολημένος σ' ἕνα λιμάνι γιὰ προφύλαξη ἀπὸ τοὺς ἀνέμους. Εὐτὺς κατόπι πού ἡ γυναίκα του εἶχε κληρονομήσει ἕνα σπίτι (ἀπὸ κάποιον ἀγαμὸ θεῖο πού εἶχε κάμει μερικὰ λεφτὰ στὸ ἐμπόριο τοῦ καρβουνίου) παράτησε τὴ διεύθυνση ἐνὸς καρβουνιάρικου τῶν Ἀνατολικῶν περιγυαλιῶν μ' ἕνα αἶσθημα σάμπως νῶχε ξεφύγει ἀπὸ τὸ κάτεργο. Κατόπι ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια μποροῦσε νὰ μετρήσει στὰ δάχτυλα τῶν δυὸ του χεριῶν ὅλες τὶς μέρες πού εἶχε ἀπουσιάσει ἀπ' τὴν Ἀγγλία χωρὶς νὰ βλέπει τ' ἀκρογιάλια τῆς. Δὲν ἤξαιρε ποτὲ τί ἦταν νᾶναι ἔξω ἀπ' τὰ μετρημένα νερά. «Δὲν ἔχω βρεθεῖ ποτὲ πιό μακριὰ ἀπ' ὄχτῶ ὀργιές ἀπ' τὴ στεριά», συνήθιζε νὰ λέει μὲ κομπασμὸ.

Ἡ Μπέσση Κάρβιλ ἄκουσε ὅλα αὐτὰ τὰ πράματα. Μπροστὰ ἀπὸ τ' ἀγροτικὸ τους σπίτι ἦταν φυτρωμένη μιὰ μικρὸσωμη μελιά. Τὰ καλοκαιρινὰ ἀπομνησήμερα ἔφερνε μιὰ καρέκλα στὸ χλοῖσιμένο μέρος κοί καθόταν ἐκεῖ μὲ τὸ ράφιμο τῆς. Ὁ Καπετάνιος Χάγκμπερτ, φορώντας τὸ κοστούμι του ἀπὸ καναβάτσο, ἔγερνε ἀπάνω σὲ μιὰ τσάπα. Ἐσκαβε κάθε μέρα στὸ μπροστινὸ μέρος τῆς αὐλῆς. Τὴν ἀναποδογύριζε καὶ τὴν ἀναποδογύριζε πολλές φορές κάθε χρόνο, μὰ δὲν εἶχε σκοπὸ του νὰ φυτέψῃ κάτι «πρὸς τὸ παρόν».

Στὴ Μπέσση Κάρβιλ συνήθιζε νὰ λέει πιό καθαρά: «Ὅχι ἴσαμε αὔριο πού θὰ γυρίσει σπίτι ὁ Χάρρυς μας». Κ' εἶχε ἀκούσει αὐτὴ τὴν τυπικὴ ἔκ-

φραση ἐλπίδας νὰ τὴ λέει καὶ νὰ τὴν ξαναλέει τόσο συχνὰ πού μονάχα ξυπνοῦσε μέσα στὴν ψυχὴ τῆς τὴν πιὸ ἀόριστη σπλαχνιὰ γιὰ τὸ γηραλέο ἐκείνο ἄνθρωπο πού ἔλιπζε τόσο.

Τὸ κάθε τι ἀναβάλλονταν μ' αὐτὸ τὸν τρόπο καὶ τὸ κάθε τι ἐτοιμάζονταν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο γιὰ τὴν ἑπαύριο. Ὑπῆρχε ἕνα κουτί γιομάτο ἀπὸ δεματάκια σπόρους διαφόρων λουλουδιῶν γιὰ νὰ γίνῃ ἐκλογή γιὰ τὸ μπροστινὸ μέρος τοῦ κήπου. «Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πῶς θὰ σ' ἀφήσει νὰ πεῖς τὴ γνώμη σου γι' αὐτὴ, ἀγαπητὴ μου», τὴν ἄφηνε νὰ καταλάβῃ ὁ Καπετάνιος Χάγκμπερτ ἀνάμεσα ἀπ' τὰ κάγκελλα.

Τὸ κεφάλι τῆς Δίδας Μπέσσης ἔμενε σκυμμένο ἀπάνω ἀπὸ τὴ δουλειὰ τῆς. Εἶχε ἀκούσει ὅλα αὐτὰ τόσες φορές πρὶν! Μὰ κάπου-κάπου σηκωνόταν, ἔβαζε κάτω τὸ ράφιμο τῆς, καὶ σίμωνε σιγὰ-σιγὰ στὰ κάγκελα. Αὐτὰ τὰ γαλήνια παραμιλητὰ εἶχαν κάποια μαγεία. Τῶχε πάρει ἀπόφαση νὰ μὴ τύχει καὶ δεῖ τὸ γιό του νὰ φεύγει γιὰ δευτέρη φορὰ, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε ἕνα καθὼς πρέπει σπίτι νὰ τὸν δεχτεῖ. Γιόμιζε κι ὅλο γιόμιζε τὸ σπίτι μὲ κάθε λογῆς ἔπιπλα. Ἐκείνη τὰ φανταζόταν ὀλοκαίνουργια, φρεσκομπογιατισμένα, στιβαγμένα τῶνα ἀπάνω στ' ἄλλο καθὼς σὲ μι' ἀποθήκη. Θὰ ὑπῆρχαν τραπέζια περιτυλιγμένα μὲ σακκουλόρουχο, κουρελιασμένα ταπέτα, παχειὰ καὶ στημένα κάθετα σὰν κομμάτια ἀπὸ κολόνες, μιὰ λάμπη ἄσπρου μαρμάρου ψηλὰ πάνω στὴ σκοτεινάδα τῶν κατεβασμένων κουρτινῶν. Ὁ Καπετάνιος Χάγκμπερτ τῆς περιέγραφε πάντα τὶς ἀγορές του, προσεχτικὰ, ὅπως θάκανε γιὰ ἕνα ἄτομο πού εἶχε κάποιο νόμιμο ἐνδιαφέρον γι' αὐτὲς. Ἡ παροβλαστημένη αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ του μποροῦσε νὰ στρωθεῖ μὲ κογκρί...μεθαῦριο.

Θὰ μποροῦσαμε μάλιστα ν' ἀφαιρέσουμε τὸ φραγμὸ. Θᾶναι δυνατό νᾶχεις ἕνα μέρος γιὰ τὸ στέγνωμα τῶν ρούχων ὀλωσδιόλου μακριὰ ἀπὸ τ'

άνθη σου». Μισόκλεινε τὸ μάτι του κ' ἐκείνη ἐλαφροκοκκίνιζε.

Αὐτὴ ἢ τρέλλα πού μπήκε στὸ εἶναι τῆς μέσα, ἐξαιτίας τῆς καλῆς τῆς καρδιάς, παρουσίαζε κάποιες λογικὲς λεπτομέρειες. Τὶ θὰ γινόταν ἂν μιὰ μέρα γύριζε ὁ γιὸς του; Μὰ δὲν μπόρεσε ἀκόμη νᾶναι ὀλωσδιόλου σίγουρη πῶς εἶχε ποτὲ τοῦ γιὸ, κι ἂν ὑπῆρχε ἀκόμη, εἶχε ἀπουσιάσει πάρα πολὺ στὰ ξένα. Ὅταν ὁ Καπετάνιος Χάγκμπερτ ἔχανε τὴν ψυχραιμία του σὰ μιλοῦσε, ἐκείνη τὸν ἠσύχαζε προσποιούμενη πῶς τὸν πίστευε καὶ γελώντας λιγάκι γιὰ νὰ καταπραύνη τὴ συνείδησή της.

Μονάχα μιὰ φορά δοκίμασε ἀπὸ σπλαχνιὰ νὰ δείξει κάποια ἀμφιβολία γιὰ τὴν ἐλπίδα ἐκείνη, τὴν καταδικασμένη νὰ φέρει τὴν ἀπογοήτευση, μὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς προσπάθειας τῆς τὴν εἶχε τρομάξει πάρα πολὺ. Μεμιὰς μιὰ ἔκφραση φρίκης καὶ δυσπιστίας σκέπασε τὴ μορφή τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, σάμπως νᾶχε δεῖ ν' ἀνοίγει ἕνα χάσμα πέρα πέρα στὸ σύμπαν.

«Δὲ-δὲ-δὲ νομίζεις πῶς ἔχει πνιγεῖ!»

Γιὰ μιὰ στιγμή τῆς φάνηκε πῶς θὰ τρελλαινόταν γιατί στὴ συνηθισμένη του κατάσταση τὸν θεωροῦσε πιὸ λογικεμένο ἀπ' ὅ,τι ὁ κόσμος τὸν πίστευε. Σ' ἐκείνη τὴν περίσταση κατόπι ἀπὸ τὴν ἀπότομη καὶ σφοδρὴ συγκίνηση ἦρθε μιὰ πατρικώτατη κ' εὐχαριστώτατη διάθεση:

«Μὴ ξαφνιάζεσαι, χρυσὸ μου», εἶπε λιγάκι πονηρὰ: «ἡ θάλασσα δὲν μπορεῖ νὰ τὸν κρατήσει. Δὲν τῆς ἀνήκει. Κανένας ἀπὸ μᾶς τοὺς Χάγκμπερτ δὲν τῆς ἀνήκε ποτὲ. Κοίταξε με· ἐγὼ δὲν πνίγηκα. Κι ἀκόμα αὐτὸς δὲν εἶναι καθόλου θαλασσινός. Κι ἂν δὲν εἶναι θαλασσινὸς εἶναι ἀναγκασμένος νὰ γυρίσει. Δὲν ὑπάρχει τίποτε πού νὰ τὸν ἐμποδίζει νὰ γυρίσει...»

Τὰ μάτια του ἄρχισαν νὰ πλανιόνται. «Αὔριο».

Δὲν ξαναδοκίμασε ποτὲ τῆς, ἀπὸ φόβο μήπως ὁ ἄνθρωπος χάσει τὰ λογικὰ του ἀπάνω στὴ στιγμή. Τοῦ ἦταν ἐν' ἀποκούμπι. Φαινόταν νᾶναι

τὸ μόνο λογικὸ ἄτομο στὴν πόλη. Καὶ συγχαίρόταν τὸν ἑαυτὸ του, εἰλικρινά, στὰ μάτια τῆς μπροστά, γιὰ τὴν ἐξασφάλιση μὴς τόσο λογικῆς πέρα-πέρα γυναικας γιὰ τὸ γιὸ του. Ὁ ἄλλος κόσμος στὴν πόλη, τῆς τῶπε κάποτε ἐμπιστευτικά, σὲ μιὰ στιγμή θυμοῦ, ἦταν βέβαια περίεργος. Ὁ τρόπος πού σὲ κοιτάζουν—ὁ τρόπος πού σοῦ μιλοῦν! Ποτὲ τοῦ δὲν τὰ πήγαινε καλὰ μὲ κανένα στὸν τόπο. Δὲν τὸν εὐχαριστοῦσε ὁ κόσμος. Δὲ θᾶχε ἀφήσει ποτὲ τὸ δικὸ του τὸ μέρος, ἂν δὲν ἦταν φανερό πῶς στὸ γιὸ του ἄρεσκε τὸ Κόουμπρουκ.

Τὸν καλοκαρδίριζε μὲ τὴ σιωπὴ τῆς, ἀκούοντας τὸν ὑπομονετικά, στὰ κάγκελλα κοντά, πλέκοντας μὲ ριγμένα κάτω τὰ μάτια. Ἡ λευκὴ σὰ νεκροῦ ὄψη τῆς κοκκίνιζε μὲ δυσκολία κάπου-κάπου, κάτω ἀπὸ τὴν ἀμελημένα στριμμένη πλοῦσια κόμη τῆς πού εἶχε τὸ χρῶμα ξύλου μαχόκανυ. Ὁ πατέρας τῆς εἶχε ἀλήθεια τὸ χρῶμα τοῦ καρρότου.

Ἦταν μιὰ ψηλὴ κορμοστασιά μ' ἕνα κουρασμένο στεγνὸ πρόσωπο. Ὅταν ὁ Καπετάνιος Χάγκμπερτ ξεθείαζε τὴν ἀνάγκη καὶ τὴν εὐπρέπεια τῆς οἰκογένειας καὶ τὶς χαρὲς δίπλα ἀπὸ τὴ σπιτικὴ φωτιά, ἐκείνη χαμογελοῦσε λιγάκι, μὲ τὰ χεῖλη μονάχα. Οἱ δικὲς τῆς σπιτικὲς χαρὲς ἔχαν περιοριστεῖ στὴ νοσηλεία τοῦ πατέρα τῆς κατὰ τὰ δέκα καλύτερα χρόνια τῆς ζωῆς τῆς.

Ἐνα χτηνώδικο μούγκρισμα βγαίνοντας ἀπὸ ἕνα παράθυρο τοῦ ἀνωγιοῦ ἔκοβε τὴν κουβέντα τους. Ἄρχιζε ἀμέσως τότε νὰ τυλίγει τὸν κροσὲ τῆς ἢ νὰ διπλώνει τὸ ράψιμο τῆς χωρὶς νὰ δείχνει ἔστω καὶ τὴν παραμικρὴ βία. Στὸ μεταξὺ τὰ οὐρλιάσματα καὶ τὰ μουγκρίσματα πού τὴν φώναζαν μὲ τῶνομα τῆς συνεχίζονταν κάνοντας τοὺς ψαράδες πού περιφέρονταν ἀπάνω στὸ λιμενοβραχίονα στὴν ἄλλη μεριά τοῦ δρόμου νὰ γυρνοῦν τὰ κεφάλια τους κατὰ τὰ σπίτια τους. Ἐμπαινε σιγά-σιγά ἀπὸ τὴν μπροστινὴ θύρα, καὶ γιὰ μιὰ στιγμή κατόπι β-

σίλευε βαθεία σιωπή. Αὐτὴ ἀμέσως ξαναφαινόταν, κρατώντας στὸ χέρι ἓνα ἄντρα, χοντρὸ καὶ βαρύσωμο σὰν ἵπποπόταμο, μὲ θυμωμένο, ἀγριωπὸ πρόσωπο.

Ἐπὶ ἤρξε ναυπηγὸς, χηράτος τώρα, ποὺ τυφλώθηκε, χρόνια πρὶν, ἀπάνω στὴν ἀκμὴ τῆς δουλειᾶς του. Φερόταν στὴν κόρη του σὰ νᾶταν αὐτὴ ὑπεύθυνη γιὰ τὴν ἀγιάτρευτη του κατάσταση. Τὸν ἄκουαν νὰ μουγκρίζει καὶ νὰ ξελαρυγγίζεται, σὰ νᾶθελεν ἔτσι νὰ δείξει περιφρόνηση γιὰ τὸ Θεό, καὶ πὼς δὲν γνοιαζόταν γιὰ τὴν τυφλομάρα του: εἶχε κάνει ἀρκετὰ λεφτὰ γιὰ νᾶχει κάθε πρωτὶ γιὰ πρόγεμα, αὐγὰ καὶ καπνιστὴ. Εὐχαριστοῦσε γι αὐτὸ τὸ Θεό, μ' ἓνα διαβολικὸ τόνο, σάμπως νὰ τὸν καταριόταν.

Στὸν Καπετάνιο Χάγκμπερτ ἔκανε μιὰ τόσο κακὴ ἐντύπωση ὁ ἐνοικιαστής του ποὺ κάποτε εἶπε στὴ Δίδα Μπέσση, «εἶναι ἓνας πολὺ παράλογος ἄνθρωπος, ἀγαπητὴ μου».

Ἐπλεκε ἐκείνη τὴ μέρα τελειώνοντας ἓνα ζεβγάρι κάλτσες γιὰ τὸν πατέρα της ποὺ τὴν ἤθελε, ὅπως ἦταν καθῆκὸ της, νὰ ξακολουθεῖ νὰ τοῦ τις προμηθεύει. Μισοῦσε τὸ πλέξιμο κ' ἔπειδὴ εἶχε φτάσει ἀκριβῶς στὸ μέρος τῆς φτέρνας, ἔπρεπε νὰ κρατᾶ τὰ μάτια κερφωμένα στὶς σμίλες της.

«Βέβαια δὲν εἶναι τὸ ἴδιο σὰ νᾶχει νὰ φροντίσει γιὰ ἓνα ἄγορι», συνέχισε λιγάκι ἀφαιρεμένος ὁ Καπετάνιος Χάγκμπερτ. «Τὰ κορίτσια, βέβαια, δὲν ἔχουν τόση μεγάλη ἀνάγκη—χμ—χμ. Δὲ φεύγουν ἀπ' τὸ σπίτι, ἀγαπητὴ μου».

«Ὅχι», εἶπε ἡ Μπέσση ἤρεμα.

Ὁ Καπετάνιος Χάγκμπερτ ἀνάμεσα ἀπ' τὰ βουναλάκια τοῦ γυρισμένου ἀπάνω χωμάτου γέλασε μὲ κλειστὸ τὸ στόμα. Μὲ τὴ θαλασσινὴ του περιβολή, τ' ἀνεμοδαρμένο του πρόσωπο, τὴν Ποσειδῶνια γενειάδα του ἔμοιαζε μ' ἓνα ξεθρονισμένο θαλασσινὸ θεὸ ποὺ εἶχε ἀνταλλάξει τὴν τρίαινα μὲ τὴν τσάππα.

«Καὶ θὰ φρονεῖ πὼς ἔχει κιόλας φροντίσει κάπως γιὰ σένα. Νὰ ποῦ

ὑπερτεροῦν τὰ κορίτσια. Οἱ σύζυγοι...» Μισόκλεισε τὸ μάτι. Ἡ Δίδα Μπέσση ἀπορροφημένη ἀπὸ τὸ πλέξιμο της, ξεροκοκκίνησε ἐλαφρὰ.

«Μπέσση! τὸ καπέλλο μου!», ξαφνικὰ μούγκρισε ὁ γερο-Κάρβιλ. Καθόταν κάτω ἀπὸ τὸ δέντρο βουβὸς καὶ ἀκίνητος σὰν ἓνα εἶδωλο κάποιας ἐξαιρετικὰ τερατώδικης δυσειδαιμονίας. Ποτὲ δὲν ἄνοιξε τὸ στόμα του νὰ πεῖ τίποτε ἄλλο παρά γιὰ νὰ μουγκρίσει φωνάζοντας της, εἴτε γιὰ νὰ τῆς βρεθεῖ, εἴτε γιὰ νὰ μιλήσει γιὰ τὸ ἄτομο της· καὶ τότε ἀκόμη δὲ μετρίαζε τοὺς ὄρους τῆς κακομεταχείρισής του.

Συνήθιζε νὰ μὴ ἀπὶντᾶ ποτέ, κ' ἐκεῖνος ξακολούθαε νὰ φωνάζει ὡσότου ποῦ τὸν πλησίαζε κάποιος—ὡσότου ποῦ τὸν κουνούσε ἐκείνη ἀπὸ τὸ μπράτσο ἢ ποῦ τοῦ περνοῦσε τὴν πίπα ἀνάμεσα ἀπ' τὰ δόντια. Ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς λίγους τυφλοὺς ἀνθρώπους ποῦ κάπνιζαν. Σὰν ἔνοιθε πὼς τοῦ βαζαν τὸ καπέλλο σταματοῦσε τὸ θόρυβο μεμιάς. Σηκωνόταν τότε, κ' οἱ διὸ μαζί βγαίνουν ἀπ' τὴν ξάωυρα.

Βάραινε ὑπερβολικὸ στὸ μπράτσο της ἀπάνω. Στους ἀργόπορους, κουραστικούς περίπατους τῶν φαινόταν νὰ τραβᾶ μαζί της γιὰ τιμωρία τὸ βάρος ἐκείνου τ' ἀνήμπορου ὄγκου. Συνήθως διασταύρωναν τὸ δρόμο ἀμέσως (τ' ἀγροτικὰ σπίτια στέκουνταν στὰ χωράφια κοντὰ στὸ λιμάνι, διακόσες γιάρδες μακρὰ ἀπ' τὴν ἄκρη τοῦ δρόμου), καὶ γιὰ κάμποση—κάμποση ὥρα μποροῦσε νὰ τοὺς βλέπεις ν' ἀνεβαίνουν ἀνεπαίσθητα τὰ ξύλινα σκαλοπάτια ποῦ ὀδηγοῦσαν στὴν κορφή τοῦ λιμενοβραχίονα. Ὁ λιμενοβραχίονας προχωροῦσε ἀπ' ἀνατολὴ σὲ δύση, κόβοντας ἔξω τὸν Πορθμὸ, σὰν ἓνας παραμελημένος σιδηροδρομικὸς μῶλος, π' ἀπάνω του δὲν εἶχε κυλήσει ποτὲ τραῖνο ἀπ' ὅ,τι θυμόντουσαν οἱ ἄνθρωποι. Ὁμάδες ἀπὸ ρωμαλέους ψαράδες ξεμύτιζαν στὸν οὐρανὸ κατάντικρυ, προχωροῦσαν λιγάκι καὶ ξαφανίζονταν χωρὶς καμμιὰ βία. Τὰ κόκκινα τοὺς δίχτυα σὰν

άπλωσιές από γιγαντένιες άράχνες κοίτονταν άπάνω στή φτωγή χλόη τής πλαγιάς. Κι ό κόσμος κοιτώντας προς τ' άπάνω, άπ' τήν άκρηα του δρόμου άναγνώριζε τόν πατέρα και τό κορίτσι Κάרבιλ άπό τό συρτό, άργόπορο περπάτημα τους. 'Ο Καπετάνιος Χάγκμπερτ άπασχολημένος με μικροπράγματα, χωρίς κανένα σκοπό, γύρω άπό τ' άγροτικά του σπίτια σήκωνε τό κεφάλι του για νά δει πώς τά πήγαιναν με τό σεργιάνι της.

Δημοσίευε άκόμα στις Κεριακάτικες έφημερίδες για τό Χάρρυ Χάγκμπερτ. Αύτά τά φύλλα, πληροφορούσε τή Μπέσση, διαβάζονταν ίσαμε τά πέρατα του κόσμου. Ταυτόχρονα φαινόταν νά φρονεί πώς ό γιός του βρισκόταν στήν 'Αγγλία—τόσο κοντά στο Κόουλμπρουκ πού θά γυρνούσε δίχως άλλο «αύριο». 'Η Μπέσση, χωρίς ή ίδια νά υίοθετεί τή γνώμη αύτή σέ τόσα πολλά λόγια, συζητούσε πώς τότε τά έξοδα για τις δημοσιεύσεις στον τύπο δέν ήταν άναγκαία. Θάταν καλύτερο άν ό Καπετάνιος Χάγκμπερτ ξόδευε τή βδοματιάτικη εκείνη μισή κορώνα για τόν έαυτό του. Δήλωνε πώς δέν ήξαιρε με τί τρεφόταν. 'Η έπιχειρηματολογία της τό σύχιζε και τόν έκανε νά χάνει τά νερά του για λίγο. «'Ολοι τό κάνουν», έλεε. 'Υπήρχε μιá δλάκαιρη στήλη ξεχωριστή για έκκλήσεις σχετικά με χαμένους συγγενείς. "Έφερνε τήν έφημερίδα και τής τήν έδειχνε. Αύτός κ' ή γυναίκα του δημοσίευαν για χρόνια, μονάχα πού εκείνη ήταν μι' άνυπόμονη γυναίκα. 'Η είδηση άπ' τό Κόουλμπρουκ είχε φτάσει άκριβώς μιá μέρα κατόπι άπό τήν κηδεία της. "Αν δέν ήταν τόσο άνυπόμονη μπορούσε νάναί τώρα δωπέρα έχοντας νά περιμένει όχι περισσότερο άπό μιá μέρα. «'Εσύ δέν είσαι άνυπόμονη, αγαπητή μου».

«Χάνω τήν ύπομονή μου μαζί σου κάποτε», έλεε.

"Αν άκόμα δημοσίευε για τό γιό του, δέν πρόσφερε πιá καμμιά άμοιβή για τή ζητούμενη πληροφορία

γιατί, με τή θολωμένη διαύγεια μιáς διανοητικής παράκρουσης, είχε με τή σκέψη του πεισθεί, τόσο καθαρά όπως τό φώς τής μέρας, πώς είχε κιόλας κατορθώσει ό,τι μπορούσε νά περιμένει κανένα; μ' αύτό τόν τρόπο. Τι περισσότερο μπορούσε νά θέλει; Το Κόουλμπρουκ ήταν ό τόπος, και δέν ύπήρχε άνάγκη νά ζητά περισσότερο. 'Η Δίδα Κάרבιλ τόν έπαινούσε για τή φρόνηση του, κ' εκείνος μαλάκωνε με τή συμμετοχή της στήν έλπίδα του πού του είχε γίνει αύταπάτη μ' εκείνη τήν ιδέα πού τύφλωνε τό μυαλό για τήν άλήθεια και τήν πιθανότητα, άκριβώς όπως ό άλλος γέρος στο άλλο άγροτικό σπίτι είχε τυφλωθεί, άπ' άλλη άρρώστεια, για τό φώς και τήν έμορφία του κόσμου.

Μά ό,τι μπορούσε νά έρμηνεύσει ως άμφιβολία—όποια ψυχρή συναίνεση, ή άκόμη μι' άπλη άδιαφορία για τήν έξέλιξη των σχεδιών του για τό σπίτι με τό γιό του πού θά γύριζε και τή γυναίκα του γιού του—τόν έρέθιζε και τόν έσπρωχνε σέ κινήσεις και τιναγμούς και κακές πλάγιες ματιές. "Έμπηγε τήν τσάπα του στο έδαφος και πηγαινοερχόταν μπροστά της. 'Η Δίδα Μπέσση όνόμαζε αύτή του τήν εκδήλωση «μωροδίστικη παραφορά». Τοϋ κουνούσε τό δάχτυλο της. Τότε αύτός, άφου εκείνη ξανάβγαине, κατόπι πού χωριζόταν μαζί της θυμωμένος, κοίταζε με τήν άκρηα των ματιών του για τό παραμικρότατο σημάδι πού θά τοϋδινε θάρρος νά σημώσει στα σιδερένια κάγκελλα και νά ξαναρχίσει τις πατρικές και προστατευτικές του σχέσεις.

Μ' όλη τή στενή τους φιλία, πού είχε κρατήσει λίγα χρόνια τώρα, δέν είχαν ποτέ τους μιλήσει χωρίς ένα φραγμό ή κάγκελλο ανάμεσω τους. Τής περίγραψε όλη τή λαμπρότητα πού συσσωρευόταν για τό ξεκίνημα του νοικοκυριού τους, μά ποτέ του δέν τή προσκαλούσε νά τό κοιτάξει. Κανένα άνθρώπινο μάτι δέν έπρεπε νά τό κοιτάξει. Κανένα άνθρώπινο μάτι δέν

ἔπρεπε νὰ τὴν ἀντικρῦσει προτοῦ ὁ Χάρρυ τῆς ρίξει τὴν πρώτη ματιά. Ἄλθθεια κανένος δὲν εἶχε ποτὲ πατήσει τὸ πόδι του στὸ σπῆτι του μέσα. Ἐκαμενὸ τὸ νοικοκυριὸ του μονάχος του καὶ φύλαγε τὸ προνόμιο ἐκεῖνο τοῦ γιοῦ του μ' ἓνα τόσο φανατισμὸ πού τὰ μικρὰ ἀντικείμενα σπιτικής χρήσης πού κάποτε ἀγόραζε στὴν πόλη περνοῦσαν λαθρεμπορικὰ καὶ γρήγορα ἀπὸ τὸν μπροστινὸ κῆπο κάτω ἀπὸ τὸ σάκκο του. Κατόπι, βγαίνοντας ἀπὸ μέσα, ἔλεε μ' ἓνα ἀπολογητικὸ ὕφος: «Ἦταν μονάχα μιὰ μικρὴ κατσαρόλα, ἀγαπητῆ μου».

Κι' ἂν δὲν ἦταν πολὺ κουρασμένη ἀπ' τὴ σκλαβιά της, ἢ παραζαλισμένη σὲ σημεῖο ἀπελπισίας ἀπὸ τὸν πατέρα της, τοῦ γελούσε μ' ἓνα ξεροκκίνισμα κ' ἔλεε: «Πολὺ καλὰ Καπετάνιο Χάγκμπερτ, δὲν εἶμαι ἀνυπόμονη».

-Ναί, ἀγαπητῆ μου, δὲ θάχεις νὰ περιμένεις πολὺ πιά», ἀπαντοῦσε μὲ μιὰ ξαφνικὴ ντροπαλότητα μὲ ἀνήσυχη ὄψη, σάν νὰ ὑποφιαζόταν πῶς ὑπῆρχε κάπου κάτι τὸ σάπιο.

Κάθε Δευτέρα τοῦ πλήρωνε τὸ ἐνοίκιο του ἀπάνω ἀπ' τὰ κάγκελλα. Γράπωνε τὰ σελίνια μ' ἓνα λαίμαργο τρόπο. Λυπόταν γιὰ τὴν κάθε πέννα πού ἔπρεπε νὰ ξοδέψει γιὰ τὴ συντήρηση του, κι ὅταν τὴν ἄφηνε γιὰ νὰ πάει στὴν ἀγορὰ ἢ συμπεριφορὰ του ἄλλαζε μόλις πατοῦσε τὸ πόδι του στὸ δρόμο. Μακρὰ ἀπὸ τὴ σπλαχνικότητα της αἰσθανόταν τὸν ἑαυτὸ του ἐκτεθειμένο χωρὶς ὑπεράσπιση. Βούρτσιζε τοὺς τοίχους μὲ τοὺς ὤμους του. Ὑποπτευόταν τὴν περιέργεια τοῦ κόσμου, κι ὁμῶς ὡς τότε κι αὐτὰ τὰ παιδιὰ στὴν πόλη εἶχαν παύσει νὰ τὸν παίρνουν στὸ κατόπι φωνάζοντας κ' οἱ μαγαζάτοροι τὸν σέρβιραν χωρὶς οὔτε μιὰ λέξη. Κ' ἡ πιὸ παραμικρὴ νύξη γιὰ τὸ κοστοῦμι του εἶχε τὴ δύναμη νὰ τοῦ κάνει ἀπορία καὶ νὰ τὸν φοβίσει ἀκόμα, σάν νᾶταν κάτι πού δὲν τὸ περίμενε καὶ πού τοῦ ἦταν ἀνεξήγητο.

Τὸ φθινόπωρο ἢ δυνατὴ βροχὴ

τυμπανοκρότιζε στὴ φορεσιά του ἀπὸ караβοπάνι. Μούσκεισε σὲ βαθμὸ πού νὰ σκληραίνεται σὰ μιὰ λαμαρίνα μὲ νερὸ νὰ τρέχει ἀπάνω της. Ὅταν ὁ καιρὸς ἦταν πάρα πολὺ ἄσκημος τραβιόταν κάτω ἀπὸ τὴ μικρὴ στοὰ καὶ στέκοντας στὴ θύρα ἀπάνω κολλημένος κοιτάζε τὴν τσάπα του πού τὴν ἄφηνε φυτεμένη στὴ μέση τῆς αὐλῆς. Τὸ ἔδαφος ἦταν τόσο πολὺ τσαπισμένο παντοῦ πού ὅσο προχωροῦσε ἡ ἐποχὴ γινόταν ἔλος. Ὅταν πάγωνε στὰ καλὰ ἦταν ἀπαρηγόρητος. Τί θᾶλεγε ὁ Χάρρυ; Κ' ἐπειδὴ δὲν μποροῦσε νὰ χαίρεται τόσο πολὺ τὴ συντροφιά τῆς Μπέσσης ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ τοῦ ἔτους, τὰ μουγκρίσματα τοῦ γέρω Κάρβιλ, πού ἔβγαιναν κάπως σιγισμένα ἀνάμεσα ἀπ' τὰ κλειστὰ παράθυρα, φωνάζοντας τὴν νὰ μπεῖ μέσα, τὸν ἀπέλπιζαν ὑπερβολικά.

«Γιατὶ ὁ κακορίζικος ἐκεῖνος ἄνθρωπος δὲν σοῦ παίρνει μιὰν ὑπηρετρία;» ρώτησε ἀνυπόμονα ἓνα γλυκὸ ἀπόγεμα. Ἐκεῖνη εἶχε ρίξει κάτι ἀπάνω ἀπ' τὸ κεφάλι της γιὰ νᾶβγει λιγάκι ἔξω.

«Δὲν ξαίρω», εἶπε ἡ χλωμὴ Μπέσση κοιτώντας ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά μὲ τὸ βαρυμένο, γαλανό, ἀπελπισμένο της βλέμμα. Ὑπῆρχαν πάντα σκοτεινὲς σκιὲς κάτω ἀπ' τὰ μάτια της, καὶ δὲ φαινόταν νὰ μποροῦσε νὰ δεῖ ὅποιονδήποτε ἀλλαγὴ ἢ ὀποιοδήποτε σκοπὸ στὴ ζωὴ της.

«Περίμενε ὥσότου παντρευθεῖς, ἀγαπητῆ μου,» εἶπε ὁ μόνος φίλος της σιμώνοντας πιὸ πολὺ στὸ φραγμὸ. «Ὁ Χάρρυ θα σοῦ πάρει μιὰ.»

Ἡ γιομάτη ἐλπίδα τρέλλα του φαινόταν νὰ περιγεῖα τὴ δική της ἔλλειψη ἐλπίδας μὲ μιὰ τέτοια πικρόχολη διάθεση πού στὴ νευρική της ἔξαψη μποροῦσε νὰ τοῦ μπηῖει τίς φωνὲς μεμιάς τότε. Μὰ εἶπε μονάχα κοροιδεύοντας τὸν ἑαυτὸ της μιλώντας του σὰ νᾶταν ἐχέφρονος: «Μὰ Καπετάνιο Χάγκμπερτ, ὁ γιός σου μπορεῖ νὰ μὴ θέλει νὰ μὲ κοιτάξει.»

Ἐρίξε πίσω τὸ κεφάλι του καὶ γέλασε τὸ γαργαριστό, προσποιημένο

θυμωμένο του γέλιο.

«Πώς! τ' αγόρι μου να μη θέλει να κοιτάξει τὸ μόνο νούσιμο κορίτσι πού ὑπάρχει μιλία καὶ μιλία γύρω; Για ποῖο σκοπὸ νομίζεις πὼς βρίσκουμε δωπέρα, ἀγαπητὴ μου—ἀγαπητὴ μου—ἀγαπητὴ μου;... Πῶς; Περίμενε. Νὰ, περίμενε. Θὰ δεῖς αὔριο. Γρήγορα θά...»

«Μπέσση! Μπέσση! Μπέσση!» οὐρλιαζε ἀπὸ μέσα ὁ γέρο Κάρβιλ «Μπέσση!—τὴν πίπα μου!» Ἐκεῖνος ὁ χοντρός, τυφλὸς ἄνθρωπος εἶχε παραδοθεῖ σ' ἕνα πάθος ὀκνηρίας. Δὲ σήκωνε τὸ χέρι του νὰ φτάσει κἀν τὰ πράγματα πού φρόντιζε ν'ἄχει στοὺς ὤμους του. Δὲν κου οὔσε οὔτε ἕνα μέλος του. Δὲ σηκωνόταν ἀπὸ τὴν κἀρέκλα του, δὲν ἔβαζε τὸνα πόδι μπροστά σ' ἄλλο σ' ἐκεῖνο τὸ σαλονάκι (πού σ' αὐτὸ μπορούσε νὰ κινηθεῖ τόσο καλὰ ὅπως ἂν εἶχε τὸ φῶς του) χωρὶς νὰ τὴ φωνάξει νάρθει κοντὰ του καὶ νὰ κρεμάσει ὀλάκαιρο τὸ τρομερὸ βάρος του ἀπάνω στὸν ὄμο της. Δὲν ἔτρωγε οὔτε μιὰ μπουκιὰ φαγὶ χωρὶς τὴν ἄμεση περιποίησή της. Εἶχε κάνει τὸν ἑαυτὸ του ἀνήμπορο σὲ βαθμὸ πού ξεπερνοῦσε τὸ πάθημα του γιὰ νὰ τὴ σκλαβώσει καλύτερα. Στάθηκε ἀκίνητη γιὰ μιὰ στιγμή,

κατόπι ἔστριψε καὶ μπήκε σιγά-σιγά μέσα. Ὁ Καπετάνιος Χάγκμπερτ ξαναγύρισε στὴν τσάπα του. Τὰ ξεφωνητὰ στὸ σπῆτι τοῦ Κάρβιλ ἔπαψαν, κ' ὕστερα ἀπὸ λίγο τὸ παράθυρο τοῦ μικροῦ σαλονιοῦ στὸ κατώγι ἀνυψώθηκε. Κάποιος ἐρχόμενος ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ δρόμου μ' ἕνα σταθερὸ, ἄνετο βῆμα πέρασε, μὰ φάνηκε πὼς εἶχε πάρει τὸ μάτι του τὸν Καπετάνιο Χάγκμπερτ γιὰτὶ γύρισε πίσω ἕνα ἢ δυὸ βήματα. Ἐνα ψυχρὸ ἄσπρο φῶς ἀργοποροῦσε στὸ δυτικὸ οὐρανὸ. Ὁ ἄνθρωπος κρεμάστηκε ἀπάνω ἀπ' τὴν ξώθυρα μ' ἕνα ἐνδιαφέροντα τρόπο.

«Πρέπει νδστε ὁ Καπετάνιος Χάγκμπερτ», εἶπε μὲ μιὰ ἄνετη βεβαιότητα. Ὁ γέρος στριφογύρισε, τραβώντας

τὴν τσάπα του, ξαφνιασμένος ἀπ' τὴν παράξενη φωνή.

«Ναί, εἶμαι ἐγὼ» ἀπάντησε μὲ νευρικότητα.

Ὁ ἄλλος χαμογελώντας κατάματο του, μίλησε πολὺ σιγανὰ: «Ἐχετε δημοσιεύσει στὸν τύπο γιὰ τὸ γιό σας, πιστεύω;»

«Ὁ γιὸς μου ὁ Χάρρυς», μουρμούρισε ὁ Καπετάνιος Χάγκμπερτ, ξεχνώντας τὴν ἐπιφύλαξη του γιὰ μιὰ φορὰ τώρα. «Γυρνᾷ σπῆτι αὔριο.»

«Ναί γυρνᾷ ὁ διάβολος!» εἶπε ὁ ξένος μ' ἕνα μεγάλο θαυμασμό, καὶ συνέχισε ἀλάσσονας μονάχα λιγάκι τόνο: «Ἐχετε ἀφήσει νὰ βλαστήσει γένι ἴδιο σάν τοῦ Ἄη-Βασίλη.»

Ὁ Καπετάνιος Χάγκμπερτ ἔσυρε πὸ σιμὰ, κ' ἔκλινε μπρὸς ἀπάνω ἀπὸ τὴν τσάπα του. «Τράβα», εἶπε, θυμωμένα καὶ ντροπαλὰ μαζί, γιὰτὶ φοβόταν μήπως τὸν περιγελάσουν. Κάθε διανοητικὴ κατάσταση, κι αὐτὴ ἢ τρέλλα ἀκόμη, εἶχε τὴν ἰσορροπία της πού βασιζόταν ἀπάνω στὸν αὐτοσεβασμὸ. Ἡ διατάραξη της φέρνει τὴ δυστυχία. Κι ὁ Καπετάνιος Χάγκμπερτ ζοῦσε ἀνάμεσα σ' ἕνα σχέδιο μὲ καθωρισμένες ἀντιλήψεις πού τὸν λυποῦσε νὰ τις βλέπει νὰ σαλεύονται ἀπὸ τὰ περιγελαστικὰ χαμογέλια τοῦ κόσμου. Ναί, τὰ περιγελαστικὰ χαμογέλια τοῦ κόσμου ἦταν τρομερά. Εἶχαν στόχο τους κάτι πού δὲν ἦταν σωστὸ: μὰ τί; Δὲν μπορούσε νὰ πεῖ κ' ἐκεῖνος ὁ ξένος, πού χαμογελοῦσε περιγελαστικὰ εἶχε ρθεῖ ξεπίτηδες γιὰ νὰ τὸν περιγελάσει μὲ τὰ χαμογέλια του. Ἦταν ἀρκετὸ τ' ὅτι ὑπόφερε στοὺς δρόμους, μὰ ποτὲ πρὶν δὲν τὸν εἶχαν προσβάλει μ' αὐτὸ τὸν τρόπο.

Ὁ ξένος, χωρὶς ν' ἀντιλαμβάνεται πόσο κοντὰ βρισκόταν στὸ σημεῖο, πού μπορούσε νὰ δεῖ τὸ κεφάλι του ἀνοιγμένο μὲ τὴν τσάπα, εἶπε μὲ σοβαρὸ τόνο: «Δὲν ἐπεμβαίνω μὲ τὸ νὰ στέκουμαι δωπέρα, δὲν εἶν' ἔτσι; Φαντάζομαι πὼς οἱ πληροφορίες σου εἶναι λαθεμένες. Τί λέτε ἂν μῶ μέσα;»

«Ἐσεῖς, νὰ μπεῖτε μέσα!» μουρ-

μούρισε ὁ γέρο Χάγκμπερτ μ' ἀνέκφραστη φρίκη.

«Μποροῦσα νά σᾶς δώσω πραγματικές πληροφορίες γιά τὸ γιό σας—τὴν τελευταία, τελευταία πληροφορία, ἂν ἐνδιαφέρεστε νά τὴν ἀκούσετε.»

«Ὅχι», φώναξε ὁ Χάγκμπερτ. «Ἀρχισε νά περπατεῖ ἀπάνω—κάτω ἀγριεμένος, ἔβαλε στὸν ὤμο του τὴν τσάπα καὶ μὲ τ' ἄλλο χέρι του χειρονομοῦσε. «Νά κάποιος ἐδῶ—ένας πού χαμογελᾷ περιγελαστικά καὶ πού λέει πὼς ὑπάρχει κάτι πού δὲν εἶναι σωστό. Ἐγὼ κατέχω περισσότερες πληροφορίες ἀπ' ὅτι ἐσύ ξαίρεις. Ἐχω τὴν κόρη πληροφορία πού μοῦ χρειάζεται. Τὴν ἔχω γιά χρόνια—γιά χρόνια—γιά χρόνια—κ' εἶναι ἀρκετὴ γιά νά μὲ βαστάξει ἴσαμε αὔριο. Νά σ' ἀφήσω νά μπεῖς μέσα, ναὶ νά σ' ἀφήσω! Τί θᾶλλε ὁ Χάρρυσ;»

Ἡ κορμοστασιά τῆς Μπέσσης Κάρβιλ παρουσιάστηκε μιά μαῦρη σιλουέτα ἀπάνω στό παράθυρο τοῦ μικροῦ σαλονιοῦ· κατόπι μὲ τὸν κρότο μιᾶς θύρας, πού ἄνοιγε, γλίστρησε ἔξω καὶ στάθηκε μπροστά ἀπὸ τ' ἄλλο σπίτι, ὀλόμαυρη, μὰ μὲ κάτι ἄσπρο ἀπάνω ἀπ' τὸ κεφάλι τῆς. Αὐτὲς οἱ δυὸ φωνὲς ἀρχίζοντας νά μιλοῦν ξεφνικά ἀπ' ἔξω (τίς εἶχε ἀκούσει ἀπὸ μέσα) τὴν εἶχαν συγχιλήσει τόσο πού δὲν μποροῦσε νά βγάλει τσιμουδιά.

Ὁ Καπετάνιος Χάγκμπερτ φαινόταν νά προσπαθεῖ νά βρεῖ μιά ἔξοδο ἀπὸ κλουβί. Τὰ πόδια του σκάζαν στὰ βόρβωρα πού ἀφήκε ἡ φιλοπονία του. Σκουντουφλοῦσε στὶς τρύπες τῆς καταστρεμμένης χλόης. Ἐδῶκε τυφλὰ ἀπάνω στό φραγμό.

«Ἐ, λιγάκι σιγὰ!» εἶπε σοβαρὰ ὁ ἄνθρωπος στὴν ξώθουρα τεντώνοντας ἀπὸ πάνω τὸ μπράτσο του κι ἀδράχνοντας τὸν ἀπὸ τὸ μανίκι. «Κάποιος προσπαθοῦσε νά σὲ φτάσει. Ἄλλο! Τί εἶναι αὐτὸ πού φορεῖς; Καραβοπάνι, μὰ τὸν Ἀη-Γιώργη!» Γέλασε ἕνα πλατὺ γέλιο. «Ναί, εἶσαι τύπος!»

Ὁ Καπετάνιος Χάγκμπερτ τοῦ ξέφυγε μ' ἕνα τιναγμὸ κι ἀρχισε νά ὑποχωρεῖ συμμαζεμένος. «Πρὸς τὸ πα-

ρὸν», μουρμούρισε μ' ἄθυμο τόνο.

«Τί τοῦ συμβαίνει;» Ὁ ξένος μίλησε στὴ Μπέσση μὲ τὴν πιὸ μεγάλη οἰκειότητα, μ' ἕνα στοχαστικό, ἐξηγητικό τόνο. «Δὲν ἤθελα νά ξαφνιάσω τὸ γέρο.» Χαμήλωσε τὴ φωνή του σὰ νά τὴν ἤξαιρε γιά χρόνια. «Περνώντας μῆκα σ' ἕνα μπαρμπεριό γιά νά ξυριστῶ κ' ἐκεῖ μοῦ εἶπαν πὼς ἔγινε τύπος. Ὁ γέρος ἦταν τύπος σ' ὅλη του τὴ ζωή».

Ὁ Καπετάνιος Χάγκμπερτ τρομαγμένος ἀπὸ τὸν ὑπαινιγμὸ πού τοῦ εἶχε γίνει γιά τὸ κοστοῦμι του, εἶχε ἀποτραβηχτεῖ μέσα παίρνοντας τὴν τσάπα του μαζί του, κ' οἱ δυὸ στὴν ξώθουρα ξαφνιασμένοι ἀπὸ τὸν πάταγο τοῦ κλεισίματος τῆς θύρας, ἀκούσαν τοὺς σύρτες νά τραβιοῦνται, τὸν κρότο τῆς κλειδαριάς καὶ τὴν ἠχὴ ἑνὸς προσποιημένου γαργαριστοῦ γέλιου ἀπὸ μέσα.

«Δὲν ἤθελα νά τὸν στενοχωρήσω,» εἶπε ὁ ἄνθρωπος κατόπι ἀπὸ μιά σύντομη σιωπή. «Τί σημαίνουν ὅλ' αὐτά; Δὲν εἶναι ὀλωσδιόλου τρελλός.»

«Εἶναι στενοχωρημένος, πολὺς καιρὸς τώρα, γιά τὸ χαμένο του γιό,» εἶπε ἡ Μπέσση μ' ἕνα χαμηλὸ ἀπολογητικό τόνο.

«Νά, εἶμαι ὁ γιός του.»

«Ὁ Χάρρυσ!» φώναξε—καὶ σίγησε βαθεῖα.

«Ξαίρετε τὸνομά μου; Εἶστε φίλοι μὲ τὸ γέρο, ἔ;»

«Εἶναι ὁ νοικοκύρης μας», ψέλλισε ἡ Μπέσση ἀδράχνοντας τὸ σιδερένιο κάγκελλο.

«Τοῦ ἀνήκουν κ' οἱ δυὸ αὐτὲς λαγότρυπες, δὲν εἶναι ἔτσι!» εἶπε σχολιάζοντας μὲ περιφρόνηση τὴν τελευταία τῆς φράσης ὁ νεαρὸς Χάγκμπερτ: «ἀκριβῶς ὅτι θὰ τὸν ἔκανε νάναι περήφανος. Μπορεῖτε νά μοῦ πεῖτε ποιὸς εἶναι ὁ νεαρὸς πού ἔρχεται αὔριο; Πρέπει νά ξαίρετε κάτι γι αὐτὸ. Σᾶς λέω πὼς εἶναι μι ἀγυρτεία πού ξεσπᾷ εἰς βάρος τοῦ γέρου καὶ τίποτε ἄλλο.»

(ἔχει συνέχεια)

ANT. INTIANOS

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΥΠΟ ΤΑΝ ΠΤΕΛΕΑΝ

Ξάπλωσε κάτω ἀπ' τῆ φτελιά τὰ μέλη σου, διαβάτη,
 πού στὰ χλωρὰ τὰ φύλλα της τ' ἀγέρι ψιθυρίζει,
 καί πιές κι' ὀλόδροσο νερόν ἀπό πηγὴ δροσάτη,
 ποὶ στὰ λιοπύρια τὰ ζεστὰ περαστικούς δροσιζει.

(Ἀνύτη Τεγεᾶτις)

Anth. Planudea, 228.

ΥΠΟ ΔΑΦΝΑΣ ΦΥΛΛΑ

Ἄποιοις κι' ἄν εἶσαι πού περνᾷς, κάτω ἀπ' τῆς δάφνης κάθησε
 τὰ φύλλα, καί γλυκὸ νερὸ πιές ἀπ' τῆ βρύση ἀφτή,
 τὸ σῶμα σου, πού ἀπ' τίς δουλειές τοῦ θέρου ἔκακοπάθησε,
 στοῦ Ζέφυρου τὸ φύσημα γλυκὰ ν' ἀναπαφτεῖ.

(Ἀνύτη Τεγεᾶτις)

Anth. Palat., X. 313.

ΕΙΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΝ

Πῶς πέθανεν ὁ Ἀλέξαντρος ψέφτικη φήμη θᾶναι
 — ἄν εἶναι ἀληθινός
 ὁ Φοῖβος—. Τοὺς ἀνίκητους μήτε κι' ὁ Ἄδης κᾶνε
 τοὺς γγίζει, ὁ σκοτεινός.

(Παρμενίων Μακεδῶν)

Anth. Palat., VII 239

ΕΠΙ Τῶ ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΑΝΔΡΙΑΝΤΙ

Ἦ Δημοσθένη, δύναμην ἄν ἠμποροῦσες ἴση
 τῆς γνώμης σου νὰ πάρεις
 τοὺς Ἕλληνες δὲ θᾶφτανε ποτὲ νὰ κυβερνήσει
 ὁ Μακεδόνας Ἄρης.

(Ἀδέσποτον)

App. Epig., 159.
 Bergk. Anth. Lyr., Eleg. LI

ΑΝΑΘΗΜΑ ΠΙΘΟΣ

Ὁ Ξενοφῶν, ὁ μέθυσοις κρασοπατέρας, ἕνα
 πιθάρι τοῦ ἄδειο ὡς προσφορά, Βάκχε, σ' τὸ φέρνει ἑσένα.
 Δέχτου το μ' ἐφχαρίστηση—κι' ἄς μὴν εἶναι μεγάλο
 τ' ἀνάθημα—γιατί, ὁ φτωχός δὲν ἔχει τίποτ' ἄλλο.

(Ἐρατοσθένης Σχολαστικός)

Anth. Palat., VI. 77

ΟΙ ΚΑΛΛΙΚΑΝΤΖΑΡΟΙ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

I. Όνομασία : Πολλές είναι οι όνομασίες που μεταχειρίζεται ο Κυπριακός λαός για τους καλλικάντζαρους. Ο πιο συνηθισμένες είναι το *σκαλαπούνταρος* (ό) και το *καλακάντζαρος* (ό). Η πρώτη απ' αυτές είναι καθαρά Κυπριώτικη, κι ή δεύτερη απλή παραλλαγή της Πανελληνίας *καλλικάντζαρος*. Έχτος τῶν δυό αὐτῶν όνομασιῶν, στό Δάλι και στό γειτονικά του χωριά συνηθίζονται κι αυτές : *καρακάντζαροι*, *καρκάντζαροι*, *καρακάντζαλοι*, *καρετζάγκαλοι*, *καρκάντζαλοι* και *καλικαντζάροι*. Συνηθισμένες είναι ακόμα κι αυτές : *καλακαντζάρα* (ή), *καλακαντζαρούιν* (τό), *καλακαντζαρούδκια* (τά), *σκαλαπουντιάρα* (ή), *σκαλαπουνταρούιν* (τό), *σκαλαπουνταρούδκια* (τά).

II. Προέλευση : Στην περιοχή του Δαλιού πιστεύεται πως οι καλλικάντζαροι γεννούνται απ' τους ανθρώπους και πως δεν είναι τίποτε άλλο παρά ανθρώπινα όντα μεταμορφωμένα. Πιστεύουν δηλ. πως μπορεί ένας άνθρωπος να γίνει καλλικάντζαρος όταν είναι *έφταμπάσταρτος* (=έφτά φορές νόθος). "Όταν ένας νόθος αποχτήσει νόθο παιδί κι εκείνο άλλο νόθο κλ., τὸ τελευταίο πού θά είναι έφτά φορές νόθο (έφταμπάσταρτος) δέ μπορεί νά ζήσει και σάν πεθάνει θά γίνει καλλικάντζαρος, είτε άντρας είναι, είτε γυναίκα, είτε παιδί.

Καλλικάντζαροι ακόμα γίνονται κι όλα τὰ παιδιά πού γεννούνται και πεθαίνουν άβάφτιστα, καθώς και όλα τὰ παιδιά πού ή σύλληψή τους έτυχε νά γίνει μέσα στό δωδεκάμερα, από την ήμέρα τῶν Χριστουγέννων ως την ήμέρα τῶν Φώτων. Αὐτές τές δώδεκα μέρες δέν επιτρέπεται νά πλησιάσει ό άντρας τή γυναίκα, γιατί άν κάνουν παιδί θά γίνει καλλικάντζαρος κι είναι μεγάλη άμαρτία.

Άλλου (Δάλι-Πιτσιλιά) παραδέχονται

πως οι καλλικάντζαροι είναι κακά στοιχεία και πως τὸ καθένο έχει τή δική του περιοχή κι εκεί μένει περιορισμένο ὅλο τὸ χρόνο (έχτος από τὰ δωδεκάμερα, κι ἄλλοῦ, (έπαρχ. Κερύνειας) πως ζοῦνε σέ μιὰ χώρα μακρινή, τήν *Έριφώ*, πού είναι πλούσια, δεντροσκέπαστη από καρυδιές και καστανιές κι ἄλλα ὀπωροφόρα.

III. Έμφάνιση και διαμονή : Ός την ήμέρα τής παραμονής τῶν Χριστουγέννων οι καλλικάντζαροι είναι χαλινωμένοι από τὸ Θεό και περιορισμένοι σέ μέρος σκοτεινό. Έκείνοι πού παραδέχονται πως είναι κακό στοιχείο πιστεύουν πως τὰ δωδεκάμερα μονάχα έχουν τὸ δικαίωμα από τὸ Χριστό νά πάν ὅπου θέλουν, κι ὅλες τές ἄλλες μέρες τοῦ χρόνου μένουν ὀκαθέναν στή δική του περιοχή, τήν ὠρισμένη από τὸ Θεό. Οι ἄλλοι πάλιν πού παραδέχονται για διαμονή τους τήν Έριφώ, πιστεύουν πως τὰ δωδεκάμερα είναι ἐλεύθεροι και φεύγουν μέ βάρκες και καράβια, ή ἄσπρα γαϊδούρια πού ταξιδεύουν στές θάλασσες, και πάν ὅπου θέλουν. Είναι ὀλάκερο ἄσκέρι κι όταν ξεκινούν έχουν μπροστά για ἄρχηγὸ τὸ βασιλιά τους, πού είναι ψηλός ως τὸν οὐρανό, και τελευταίο τὸν «κουτσὸ τής κάλης», πού κρατᾶ στὸν ὤμο του ένα μεγάλο ξύλο για νά χτυπᾶ ὀποιον θά τὸν πείραζε.

Τὸ βράδυ τής παραμονής τῶν Χριστουγέννων, μόλις χτυπήσει ή καμπάνα για τὸν ἔσπερινο, είναι ἐλεύθεροι νά πάν ὅπου θέλουν και νά κάμουν ὅ,τι θέλουν ως την ήμέρα τῶν Φώτων, κι αὐτές είναι οι μόνες μέρες πού έχουν από τὸ Θεό τὸ δικαίωμα νά ἐμφανισθοῦν στους ανθρώπους. Έμφανίζονται δέ είτε πολλοί μαζί, ὀποτε λέγονται *τάμα* (=τάγμα) είτε ένας, ένας, είτε σάν μικρὰ παιδιά (μωρὰ) ἐγκαταλελειμένα τάχατες σέ μέρη ἔρη-

μα. Ἐκεῖ κλαίνει καὶ παρακαλοῦν ὁποῖον τὰ βρεῖ νὰ τὰ πάρει μαζί του, γιατί, λένε, τ' ἀφήκε ἐκεῖ ἡ μάνα τους κι ἔφυγε. Συνηθισμένη ὥρα πού ἐμφανίζονται εἶναι τὸ σούρουπο.

Τὴ νύχτα τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων πού πρωτοβγαίνουν, κάνουν ἐπίθεση στὲς *γεννόπιττες* (χριστόψωμα), στὰ κουλούρια καὶ στὰ ψωμιά, πού μόλις εἶναι ἔτοιμα καὶ ζεστά στὰ σπῖτια ἐκείνη τὴν ὥρα. Γιὰ νὰ μὴν τ' ἀγγίξουν, οἱ γυναῖκες συνηθίζουν νὰ βάζουν σ' αὐτά, τὴν ὥρα πού τὰ κατασκευάζουν, λίγους σπόρους μαυρόκοκκο (=μελάνθιον τὸ ἀρουραῖον) στὸ ἀπάνω μέρος. Κι ἓνα μονάχα σπόρο νάχουν, δὲν τ' ἀγγίζουν. Δὲν ἀγγίζουν ἐπίσης τὰ ψωμιά ἂν εἶναι τοποθετημένα σὲ *κοφινιά* ἢ *ταπατζιά* πού ἔχει ἀπάνω τῆς σταυρό.

Προτιμοῦν νὰ μένουν σὲ ποταμούς, ρεματιές, μύλους, βρύσες, λάκκους πού ἔχουν νερὸ. Ὁ τόπος τῆς διαμονῆς τους πρέπει πάντα νάχει νερὸ, γιατί κάθε βράδυ λούζονται, δὲν μπορεῖ δὲ νὰ τοὺς δεῖ ὁποῖος καὶ νᾶναι. Πρέπει νὰ εἶναι *ἀλαδροστοιχειώτης*. Εἶναι ἀρσενικοὶ καὶ θηλυκοὶ, κι οἱ γυναῖκες τους λέγονται *καλὲς γεναῖτζες*. Σταυροδρόμια δὲν περνοῦν ποτὲ κι ἀποφεύγουν κάθε τι πού σχηματίζει σταυρό. Μετὰ τὰ Φῶτα φεύγουν στὰ βουνά, ὁ καθένας στὴ δική του περιοχὴ, κι ἐκεῖ μένουν περιωρισμένοι ὡς τὸν ἄλλο χρόνο.

IV. *Μορφὴ*: Εἶναι ψηλοὶ, ξεραγκιανοὶ, μὲ πόδια μακριὰ καὶ λεπτά, μὲ νύχια μεγάλα σὰν γάτου, μαῦροι, μὲ μαλιά μακριὰ ἄνω κάτω (ἀνεμαλιά-ρηδες), ἀπ' τοὺς μισοὺς καὶ κάτω ἔχουν πόδια γαϊδάρου κι ἀπ' τοὺς μισοὺς καὶ πάνω σῶμα ἀνθρώπου. Τὰ δόντια τους εἶναι μεγάλα καὶ τὰ μάτια τους γουρλωμένα (γουρλωμένα). Στὴ ράχη τους ἔχουν ἀλύσους, μὲ τοὺς ὁποῖους ἦταν δεμένοι πρὶν ἀφεθοῦν ἐλεύθεροι. Σὰν περπατοῦν χτυποῦν τὰ σίδερα τῶν ἀλύσων κι ἀκούεται ὁ κρότος. Θεωροῦνται τὰ ἀσχημότερα ὄντα καὶ στὸ ἀντίκρουσμα ἀσχημομούρη

ἀνθρώπου, καὶ πρὸ παντὸς γυναίκας, συνηθίζεται πολὺ ἡ πειραχτικὴ φράση μεταξὺ φίλων: «ἔδ δωδεκάμερα»;

V. *Μεταμορφώσεις*: Παίρνουν ὁποῖα-δήποτε μορφὴ: γίνονται γάτοι, σκύλοι, κριάρια, χοῖροι, λῶττες μὲ γουρούνια, κουνέλια, καμηλούδκια, ἄσπρα γαϊδούρια, τουλούπια παμπάκι ἢ μαλλι, μεγαλώνουν καὶ μικραίνουν, καβαλικεύουν ζῶα καὶ ἀνθρώπους, μακραινουν τὰ πόδια μὲ τέτιο τρόπο ὥστε νὰ φτάνουν στὴ γῆ καὶ νὰ μὴ μποροῦν τὰ ζῶα ἢ οἱ ἀνθρώποι πού εἶναι ἀπάνω τους καθισμένοι νὰ κινήθοῦν. Ὅταν εἶναι μεταμορφωμένοι σὲ ἄσπρα γαϊδούρια, ἂν καθίσει κανεὶς ἀπάνω τους, τὸν παίρνουν στὴν Ἐριφῶ ἢ στὲς Ἰνδίες καὶ γυρνοῦν φορτωμένοι φροῦτα.

VI. *Ἡ ζωὴ τους*: Ἀγαποῦν πολὺ τὴ μουσικὴ, τοὺς χοροὺς καὶ τὲς διασκεδάσεις. Στους τόπους πού συνηθίζουν νὰ μένουν στήνουν χοροὺς καὶ γλέντι κι ὁποῖος τύχει νὰ περάσει ἀπὸ κεῖ τὸν προσκαλοῦν νὰ τὸν κεράσουν. Τὸ ποτήρι πού πίνουν εἶναι νύχι γαδάρου πού γίνεται χρυσὸ ἂν μείνει στὰ χέρια ἀνθρώπου καὶ λέγεται *χανάπιν* (τὸ) (κύπελλο μετάλλιο, πού συνηθίζεται καὶ σήμερα ἀκόμη. Γίνεται ἀπὸ χαλκὸ, κασσιτερώνεται καὶ λέγεται καὶ *τάσι* (τὸ), χρησιμοποιεῖται δὲ κυρίως γιὰ νὰ πίνουν νερὸ).

Στὲς διασκεδάσεις τους τὸ βιολὶ εἶναι τὸ πιὸ συνηθισμένο τους ὄργανο πού τὸ παίζουν καὶ χορέβουν. Τὸ πιὸ συνηθισμένο τους τραγούδι πού τραγουδοῦν τὴν παραμονὴ τῶν Φῶτων εἶναι:

Τιτσιν, τιτσιλ λουκάνικον
κομμάτιν ξεροτήανον
νὰ φᾶμεν τζαὶ νὰ φύομεν,
γιατὶ χαλῶ τὸ δῶμασ σας
τζαὶ κατουρῶ στὸ στόμασ σας.

ἢ

Τιτσιν, τιτσιλ λουκάνικον
μαχαίριμ μαυρομάνικον
κομμάτιν ξεροτήανον
νὰ φᾶμεν τζαὶ νὰ φύομεν
νὰ σᾶς ποχαιρετήσομεν
νὰ πάμεν εἰς τὴχ χώραμ μας.

“Όταν χτυπήσει ή καμπάνα του έσπε-
ρινοῦ τῶν Φώτων λένε :

Φέβκετε, φέβκετε
τζ' ἔφτασέμ μας
τ' ἅγιοσ σήμαντρον
νά πάμεν, νά πάμεν
στήν 'Εριφῶ 'ριφῶ.

Τῆ νύχτα τῆς παραμονῆς τῶν Φώ-
των οἱ γυναῖκες ἐτοιμάζουν τὰ ξερο-
τήνα. Πρὶν τὰ γευτεῖ κανένας ἀπὸ
τὸ σπίτι πρέπει νὰ ρίξουν τρία στὸ
δῶμα γιὰ τοὺς καλλικάντζαρους καὶ
νὰ τοὺς ποῦν : «φάτε τζαὶ φύετε, νὰ
μὲμ μᾶς πειράξετε». “Άλλες, ἀφοῦ
τὰ ψήσουν, τὰ ἀφήνουν λίγη ὥρα στὸ
ὑπαιθρο γιὰ νὰ πάρουν οἱ καλλικάν-
τζαροι τὰ δικά τους κι ἔπειτα νὰ τὰ
γευτοῦν αὐτὲς καὶ νὰ δώσουν καὶ στὰ
παιδιά τους.

Οἱ καλλικάντζαροι τρῶνε ἀκόμα
κουκιά ὡμὰ πού τοὺς τὰ ρίχνουν οἱ
γυναῖκες ξεπίτηδες στὰ στόματα γιὰ
νὰ μὴν ἐνοχλοῦν.

Κάθε ἄτομο πού περπατεῖ τῆ νύχτα
τὰ δωδεκάμερα, ἢ ξαγρυπνᾷ γιὰ δου-
λειά, ἐνοχλεῖται ἀπὸ τοὺς καλλικάντζα-
ρους. Γι' αὐτὸ ἐκείνες τὲς μέρες τὸ
νυχτέρι, πρὸ πάντων γιὰ τὲς γυναῖκες,
πρέπει νὰ σταματήσῃ. Τὸ δουλάπι κι
ὁ κρότος του τοὺς τραβᾷ πολὺ κι οἱ
γυναῖκες ἀποφεύγουν αὐστηρὰ νὰ τὸ
ἐργαστοῦν ἐκείνες τὶς νύχτες. “Όπου
δοῦν φῶς ἀργά, καταλαβαίνουν πῶς
ἐκεῖ γίνεται νυχτέρι. Πᾶνε λοιπὸν ἔξω
ἀπὸ τὸ σπίτι, χτυποῦν τὴν πόρτα καὶ
φωνάζουν τ' ὄνομα ἐκείνου πού ξαγρυ-
πνᾷ γιὰ δουλειά. Τὸ φωνάζουν μονάχα
δυσὸ φορὲς, γιὰ τὶς τρεῖς κάνουν Ἁγία
Τριάδα, πού τὴν φοβοῦνται γιὰ τὸς
βγάξει τὰ μάτια. Γι' αὐτὸ ὅταν τύχει
νὰ μετρήσουν λένε : «ἕνα, δυσὸ, τζαὶ
τ' ἄλλομ ποῦντο».... “Άν κανένας τὸ
ἀναφέρει χάνονται στὴ στιγμή.

Οἱ καλλικάντζαροι ἅμα τὰ καταφέ-
ρουν καὶ μποῦν στὸ σπίτι εἴτε ἀπὸ
καμιὰ τρύπα, εἴτε ἀπὸ τὴν καπνοδόχο,
εἴτε ἀπὸ τὴν χαραμάδα τῆς πόρτας, γιὰ-
τί τὸ κορμὶ τους γίνεται σὰ λάστιχο,
ἀδύνατο νὰ φύγουν χωρὶς νὰ κάνουν
κάποιο κακὸ. “Η θὰ κουτσάνουν κανέ-

να ἀπὸ τὸ σπίτι, ἢ θὰ στραβώσουν,
ἢ θὰ πειράξουν ἀβάφτιστο παιδί, ἢ
ληχούσα, ἢ θὰ μαπερδέψουν (σαντα-
νώσουν) τὰ νήματα στὸν ἀργαλειὸ ἢ
στὸ δουλάπι.

“Όταν συναντήσῃ κανεὶς καλλικάν-
τζαρο μονάχο του, μπορεῖ, ἂν θέλει,
νὰ τὸν πιάσῃ καὶ νὰ τὸν πάρῃ σπίτι
του, ἀρκεῖ νὰ κρατᾷ μαζί του ἕνα μα-
χαίρι τρικάρφι πού θὰ τὸν βοηθήσῃ
νὰ τὸν τσακώσῃ, νὰ τοῦ κόψῃ τὰ νύχια,
νὰ τοῦ μπήξῃ στὸ κεφάλι ἑπτὰ βελό-
νια καὶ νὰ τὸν δέσῃ μὲ λινὴ κλωστή.
Τότες γίνεται ἡμερο ἀρνάκι καὶ δὲ
μπορεῖ κανένας κακὸ νὰ κάνει, μήτε
καὶ νὰ φύγῃ. Γίνεται σκλάβος του
καὶ δουλεύῃ νύχτα μέρα τόσο πολὺ
πού πλουταίνει σὲ λίγα χρόνια τ' ἄ-
φεντικό του, γιὰ τὶς κάνει δουλειὰ γιὰ
πολλοὺς ἐργάτες καὶ τὰ χτήματα προ-
κόβουν πολὺ. Ἐχτὸς ἀπ' αὐτὸ, ξαίρει
νὰ ἀνακαλύπτῃ θησαυροὺς κρυμμένους,
νὰ βρῖσκῃ χρυσάφι κι ἄλλα πολύτιμα
πράματα, καὶ νὰ τὰ κουβαλᾷ ὅλα στ'
ἄφεντικό του.

Πρέπει ὁμως νὰ προσέχει ὁποῖος
ἔχει τέτιο σκλάβο δυσὸ πράματα πρὸ
πάντων : νὰ μὴ λησμονήσῃ ἄκοπα
τὰ νύχια του, καὶ νὰ μὴ βγάλῃ ἀπὸ
τὸ κεφάλι του τὰ βελόνια. Κάθε 3-ἢ
κάθε 40 μέρες ὅπως λένε ἄλλοι—πρέπει
νὰ τοῦ κόβῃ τὰ νύχια, ἀλλιῶς μπορεῖ
νὰ βγάλῃ τὰ βελόνια καὶ νὰ φύγῃ
καὶ τότε γίνεται καταστροφή στὸ σπίτι
τοῦ ἀφεντικοῦ του, ἐπειδὴ παίρνῃ
μαζί του ὅλα τὰ πλοῦτη πού μαζεύ-
τηκαν στὸ σπίτι ἐξ αἰτίας του καὶ
μένουν μονάχα ὅσα μαζεύτηκαν μὲ
τὸν ἴδρωτα ἄλλων. Κι ὅταν δὲ μπορεῖ
νὰ βγάλῃ ὁ ἴδιος τὰ βελόνια, προσπα-
θεῖ νὰ πείσῃ ἄλλους, ἀνθρώπους ἢ παι-
διὰ πρὸ πάντων, νὰ τοῦ τὰ βγάλουν.

Ἡ ἰδέα αὐτῆ ὑπάρχει καὶ γιὰ τὸ
διάβολο (Πιτσιλιά), πῶς μπορεῖ δηλ.
νὰ τσακώσῃ κανεὶς διάβολο καὶ νὰ
τὸν κάνει σκλάβο του. “Όταν ὁμως
φύγῃ παίρνῃ μαζί του ὅλα τὰ πλοῦτη
πούρθαν στὸ σπίτι ἐξ αἰτίας του,
παρομοιάζουν δὲ τοῦτο μὲ τὴν κόρη
πού φέρνῃ πλοῦτη στὸ σπίτι τοῦ πα-

τέρα της, όσο είνι ἐλεύθερη, μά σάν παντρευτεί παίρνει μαζί της ὅσα ἔφερε, γιατί θέλει ἓνα σωρὸ ἔξοδα γιὰ προίκα.

“Ὅσο καιρὸ βαστοῦν τὰ δωδεκάμερα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λουσθεῖ κανένας, γιατί *παυσαλιάζει* τὸ πρόσωπό του ἀπ’ τὸ *ἀισαλλο* (=ἀκάθαρτο) νερὸ τῶν καλλικαντζάρων, ἐπειδὴ ζηλεύουν καὶ θέλουν μονάχα ἐκεῖνοι νὰ λούζονται ἐκεῖνες τὲς μέρες. Γιὰ αὐτὸ τὰ λούματα ἀποφεύγονται ἐκεῖνες τὲς μέρες. Γιὰ νὰ λουσθεῖ κανεὶς πρέπει νὰ βάλει στὸ νερὸ τρία φύλλα ἐλιά, ἢ νὰ κάνει τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ ἀπάνω ἀπὸ τὸ νερὸ καὶ νὰ πεῖ: «Ἰησοῦς Χριστὸς νικᾷ», τὸ καλύτερο δὲ εἶναι νὰ βάλει κανεὶς στὸ νερὸ πού θὰ λουσθεῖ τρία φύλλα ἐλιά ἀπὸ τὴ στιγμή πού θὰ τὸ ἐτοιμάσει καὶ νὰ τὰ ἀφήσει μέσα στὸ νερὸ ὥσπου νὰ γλιτώσει ἀπὸ τὸ λούμα, γιατί στὸ μεταξὺ οἱ καλλικαντζαροὶ πᾶν κι ἔρχονται, κι ἂν βροῦν τὸ νερὸ χωρὶς ἐλιά, τὸ λερώνουν ξεπίτηδες γιὰ νὰ πάθει κακὸ ἐκεῖνος πού θὰ λουσθεῖ. Ἄλλοι βάζουν κοντὰ τους σταυρὸ μικρὸ ἀπὸ καλάμι τὴν ὥρα πού θὰ ἀρχίσουν νὰ λούζονται.

Οἱ καλλικαντζάρες ὅταν μπαίνουν στὰ σπίτια πρώτῃ τους δουλειὰ εἶναι νὰ κοιτάζουν τὰ ντουλάπια καὶ τὰ ἐρμάρια γιὰ νὰ κλέψουν ροῦχα νὰ τὰ πάρουν εἴτε γιὰ νὰ γεννήσουν οἱ ἴδιες εἴτε γιὰ νὰ γεννήσουν οἱ κόρες τους. Σάν γλιτώσουν, τὰ γυρίζουν πίσω πάλι ἔτσι λερωμένα κι οἱ λέρες δὲν βγαίνουν ὅσο κι ἂν ξεπλυθοῦν καὶ κάποιο κακὸ θὰ περιμένει πάντα τὲς γυναῖκες πού θὰ χρησιμοποιήσουν αὐτὰ τὰ ροῦχα. Γιὰ προφύλαξη οἱ γυναῖκες πρέπει νὰ ἔχουν σκορπισμένους 7 σπόρους τοῦ μαυρόκοκκου ἀνάμεσα στὰ ροῦχα ἢ σταυρὸ καμωμένο ἀπάνω στὸ σεντούκι ἢ τὸ ἐρμάρι τους. Οἱ καλλικαντζάρες, ἅμα δοῦν τοὺς σπόρους αὐτοὺς ἢ τὸ σταυρὸ φεύγουν καὶ δὲν ἀγγίζουν τὰ ροῦχα.

“Ὅταν κοιλοπονοῦν οἱ καλλικαντζάρες λένε:

—«Εἴμαι κακορίζικη μονά α α, ἄχ!

—Δὲν εἶσαι κακορίζικη κόρη μου. Κακορίζικη εἶναι κείνη πού χτυπᾷ τὴν *τατσιὰ* (=κόσκινο πού κοσκινίζουν τὸ ἀλεύρι) στὴ βούρνα τὴν ὥρα πού κοσκινίζει τὸ ἀλεύρι!» ἀπαντᾷ ἡ μάνα, κι ἔτσι ἡ κακορίζικιά πάει σὲ κείνη πού χτυπᾷ τὴν τατσιὰ στὴ βούρνα.

Ἱστορίες τοὺς καλλικαντζαροὺς.

1. Μιὰ φορὰ στὴ **Σιά** ἦταν μιὰ παρέα καὶ γλεντοῦσε. Ἦταν δωδεκάμερα. Κοντὰ στὰ μεσάνυχτα ἓνας ἀπὸ τὴν παρέα εἶπε πὼς μπορεῖ νὰ τσακώσει καλλικαντζαρο. Οἱ ἄλλοι δὲν πίστευαν καὶ στοιχημάτισαν. Ἐκεῖνος σηκώθηκε, ἔβαλε στὸ κεφάλι του ἓνα λαβέζι (=μαγεῖρισσα) γιὰ νὰ προφυλαχτεῖ ἀπὸ τὰ νύχια τοῦ καλλικαντζαρου, πήρε ἓνα μαχαίρι τρικάρφι καὶ κατέβηκε στὸν ποταμὸ. Ἐκεῖ βρῆκε ἓνα καλλικαντζαρο πού ἔκλαιε ἀδιάκοπα κι ἔλεε:

«Ἄφηκεμ με δὰ χαμαὶ ἡ μάνα μου μανιχόμ μου, ἄφηκεμ με δὰ χαμαὶ ἡ μάνα μου μανιχόμ μου».

Σάν ἄκουσε τὰ λόγια αὐτὰ ἀπὸ μακριὰ πήγε κοντὰ του. Ὁ καλλικαντζαρος δὲ σάλεψε ἀπὸ τὴ θέση του κι ἔξακολούθησε νὰ λέει τὰ ἴδια λόγια ἔτσι κλαψιάρικα.

Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος πήγε ἀπότομα κοντὰ του, τὸν ἄρπαξε εὐτὺς ἀπὸ τὰ χέρια καὶ τοῦ εἶπε:

«Ἐλα δὰ βρέ *чуллоμπάстартε*! καὶ τὸν φορτώθηκε στὴ ράχη. Ὁ καλλικαντζαρος ἄρχισε νὰ κλωτσᾷ, νὰ φωνάζει καὶ νὰ μὴ θέλει νὰ πάει, μά ὁ ἄνθρωπος δὲν τὸν ἀφήνε. Ἐκεῖ πού προχωροῦσε στὸ δρόμο του, ὁ καλλικαντζαρος ἄρχισε νὰ μακραίνει τὰ πόδια του τόσο πού νὰ σέρνονται στὴ γῆ καὶ νὰ μὴν τὸν ἀφήνουν νὰ περπατήσει. Ἀναγκάστηκε τότε νὰ χρησιμοποιοῦσε τὸ μαχαίρι πού πήρε μαζί του φοβερίζοντάς τον πὼς θὰ τοῦ τρυποῦσε τὰ πόδια.

Ἐτσι ὁ καλλικαντζαρος ἀναγκαζόταν νὰ τὰ μαζεῦει καὶ χωρὶς δυσκο-

λία τὸν πήρε στὸ σπίτι πού γλεντοῦσε ἢ παρέα καὶ τὸν εἶδαν ὄλοι. Μὲ μιὰ κλωστή λινὴ τὸν ἔδεσε στὸ στύλο κι ἐκεῖ ἔμεινε δεμένος ὥσπου τέλειωσαν τὰ δωδεκάμερα, ὅποτε ἔκοψε τὴν κλωστή κι ἔφυγε. Κάποιος γείτονας πού τὸν εἶδε νὰ φεύγει, τὸν παρακολούθησε καὶ τὸν εἶδε πού πήγε ὀλόϊσα στὸ χωριὸ του, τὴν *‘Αγία Βαρβάρα*. (Λύμπια).

* * *

2. Κάποιος Δαλίτης ταξίδευε στὴ Λεμεσό μέσα στὰ δωδεκάμερα ὀλομόναχος. Μόλις πέρασε τὴν Ἀλάμπρα ἔφτασε κάποιον πού πήγαινε κι ἐκεῖνος στὴ Λεμεσό καὶ περπατοῦσαν μαζί. Ἦταν καλλικάντζαρος μὰ δὲν τὸν κατάλαβε ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ἄμα κόντεψαν στὸν Κόρνο κάθισαν νὰ ξεκουραστοῦν. Ἐκεῖ συμφώνησαν, νὰ πάρει ὁ πρῶτος καβάλλα τὸν δεύτερο, μὲ τὴ συμφωνία ὁ καβαλλάρης νὰ τραγουδᾷ δίστιχα. Ἄμα τραγουδήσει ὄσα δίστιχα ξαίρει ν’ ἀλλάξουν καὶ νὰ καβαλλικέψει ὁ ἄλλος, ὁ ὁποῖος νὰ τραγουδᾷ δικὰ του δίστιχα χωρὶς ν’ ἀναφέρει κανένα ἀπὸ κείνα πού θὰ τραγουδήσει ὁ πρῶτος καβαλλάρης. Ἐμειναν συμφωνοὶ καὶ ὁ Δαλίτης δέχτηκε νὰ τὸν καβαλλικέψει ὁ καλλικάντζαρος.

Τὰ δίστιχα ἄρχισαν καὶ δὲν τέλειωσαν. Ὡς τὴ Σκαρίνου ὅμως τέλειωσαν τὰ δίστιχα τοῦ καλλικάντζαρου καὶ καβαλλίκεψε ὁ Δαλίτης. Τὰ δίστιχά του ἦταν ἀτέλειωτα. Πέρασαν τὴ Μονὴ κι ἀκόμη ἐτραγουδοῦσε, χωρὶς νὰ τραγουδήσει κανένα ἀπὸ τὰ δίστιχα τοῦ καλλικάντζαρου. Ἐκεῖ πού γιὰ μιὰ στιγμή φάνηκε πὼς τέλειωσαν τὰ δίστιχα τοῦ Δαλίτη, ἄξαφνα ἄρχισε:

Γιατί μωρὲ, γιατί μωρὲ,
γιατί μωρὲ, γιατί μωρὲ

.....

.....

γιατί τζ’ (δ)ὲν ἐπαντρεύτηκες.....

Κόντεψαν τὸν ποταμὸ τῆς Γερμασόγειας καὶ τὸ τραγουδί δὲν τέλειωσε. Ὁ καλλικάντζαρος νευριασμένος πε-

τάει κάτω τὸ Δαλίτη καὶ φεύγει κατὰ τὸν ποταμὸ λέγοντάς του. «Γιατί μωρὲ, γιατί μωρὲ, γοδούρι μὲ πήρες. Μοῦσπασες τὰ κόκκαλα!»!

* * *

3. Ἄλλη φορά ἕνας Δαλίτης πήγε στὴν Κυθρέα ν’ ἀλέσει σιτάρι. Γυρίζοντας πρὶν φτάσει στὸ χωριὸ ἄκουσε ἀνάμεσα σὲ πυκνὲς ἐλιές βιολιά, τραγούδια καὶ χορούς. Χωρὶς νὰ τὸ θέλει προχώρησε πρὸς τὰ ἐκεῖ. Εἶδε ἀσκέρι ὀλάκερο ἀπὸ καλλικάντζαρους πού ἐπέμεναν νὰ τὸν κεράσουν. Τοῦ ὄδωκαν ἕνα χρυσὸ ποτήρι γεματο κρασί κι ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ τὸ πιεῖ, ἄρχισε νὰ τοὺς ρωτᾷ: «Πόθεν νὰ πῶ; Ἀπὸ δῶ, ἢ ἀπὸ δῶ, ἢ ἀπὸ δῶ, ἢ ἀπὸ δῶ;» δείχνοντας τέσσερα σημεῖα στὰ χεῖλη τοῦ ποτηριοῦ, ἀλλὰ μὲ τέτιο τρόπο πού νὰ σχηματίζεται σταυρός. Στὴν τελευταία φράση του χάθηκαν ὄλοι ἀπ’ τὰ μάτια του κι ἔμεινε τὸ ποτήρι στὰ χέρια του. Τὸ πήρε καὶ πήγε σπίτι του. Ὅταν ξημέρωσε, βρέθηκε πὼς ἦταν κόκκαλο τοῦ γαϊδάρου. (Δάλι)

* * *

4. Στὴν Καλαβασὸ ζοῦσε μιὰ μαμμὴ πού πέθανε πρὶν καμιά δεκαριά χρόνια. Ὅταν πέθανε ἦταν 105 χρονῶν κι εἶχε βγάλει καινούργια δόντια στὰ τελευταῖα τῆς χρόνια!

Ἡ μαμμὴ αὐτὴ διηγόταν πὼς μιὰ βραδιά μέσα στὰ δωδεκάμερα τῆς χτύπησε κάποιος τὴν πόρτα. Ὅταν ἄνοιξε εἶδε κάποιον ἄγνωστο πού τὴν καλοῦσε νὰ ποίει γυαλί του, γιατί ἦταν ἐτοιμογέννη ἢ μυαῖκα του. Τὸν ἀκολούθησε. Περπατοῦσαν ὄρες. Ἐφτασαν σ’ ἕνα ποταμὸ πού ἦταν γεμάτος νερὸ καὶ δὲ μπορούσε ἡ μαμμὴ νὰ τὸν περάσει. Ὁ ἄγνωστος τὴν πήρε καβάλλα καὶ τὴν πέρασε στὴν ἄλλη ὄχθη. Ἀπ’ ἐκεῖ προχώρησαν κι ἔφτασαν σ’ ἕνα μέρος κατάφυτο ἀπὸ χαρουπιές κι ἐλιές. Ἡ μαμμὴ σάν εἶδε ἐκεῖ κάτω ἀπὸ τὰ δέντρα κατασκήνωση ἀνθρώπων καὶ ζῶων, νόμισε πὼς εἶναι γανωματῆδες (μάν-

τηδες) κι ὁ ὀδηγὸς τῆς τέτιος ἦταν. Σάν πλησίασαν ἄκουσε τὴ γυναῖκα ποὺ κοιλοπονοῦσε νά λέει :

— «Κατύχη μου μάνα! κατύχη μου!»

— «Κατύχη τῆς τζείνης ποὺ φακκᾶ τὴν τατσιὰν πάνω στή βούρναν»! ἀπαντοῦσε ἡ μάνα τῆς.

— «Κατύχη μου μάνα! κατύχη μου!», ξανάλεε ἡ κόρη.

— «Κατύχη τῆς τζείνης ποὺ ἔχει ἐφτά κουτζιά μαυρόκοκκο στ' ἀρμάριν τῆς», ἀπαντοῦσε ἡ μάνα.

Ὅταν τέλειωσε ἡ γέννα πλήρωσαν τὴ μαμμή. Ἡ πληρωμὴ τῆς ἦταν μιὰ ποδιά κρεμμυδόφυλλα. Ἀπ' αὐτὸ κατόλαβε ἡ μαμμή πὼς δὲν ἦταν γανωματῆδες ὅλοι ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καλλικάντζαροι. Ὁ καλλικάντζαρος συντρόφεψε τὴ μαμμή νά γυρίσει σπίτι τῆς. Πέρασαν τὸ ποτάμι καὶ κόντεψαν στὸ χωριό, ὁπότε ἄρχισαν νά κράζουν οἱ πετεινοί. Ὁ σύντροφός τῆς ἔγινε ἄφαντος. Ἡ μαμμή βεβαιώθηκε τώρα στὰ καλά πὼς πρόκειται γιὰ καλλικάντζαρους καὶ πέταξαν τὰ κρεμμυδόφυλλα ποὺ τῆς πρόσφεραν. Ὅταν πῆγε σπίτι, τὴ στιγμή ποὺ ἔβγαζε τὴν ποδιά τῆς κάτι σάν κρότος μεταλλοῦ κυλίστηκε στὸ πάτωμα. Κοιτᾶ καὶ βλέπει ἕνα κομμάτι χρυσάφι. Ἦταν ἕνα κρεμμυδόφυλλο ποὺ εἶχε ἀπομείνει στὴν ποδιά τῆς καὶ γίνηκε χρυσάφι. Ὅταν ξημέρωσε, ἔτρεξε στὸ μέρος ποὺ εἶχε πετάξει τὰ κρεμμυδόφυλλα μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς θάβρισκε ἐκεῖ πολλὰ κομμάτια χρυσάφι, μὰ τίποτα δὲ βρῆκε, οὔτε καὶ τὰ κρεμμυδόφυλλα. (Δάλι).

* * *

5. Κάποιος ἀπὸ τὴ Νήσου εἶχε συνοντῆσει ἕνα καλλικάντζαρο τὰ δωδεκάμερα. Τοῦ μιλοῦσε καὶ δὲν ἀπαντοῦσε. Τὸν πυροβόλησε καὶ τὸν σκότωσε. Τὸ πρωὶ πῆγε νά δεῖ ποιὸς ἦταν ἄντι ἄνθρωπο βρῆκε ἐκεῖ ἕνα *καρκουτάν* σκοτωμένο μὲ τὰ σκάγια στὸ κορμὶ του. (καρκουτᾶς, ὁ, καὶ κουρκουτᾶς =σαυροειδῆς). (Νήσου).

* * *

6. Μιὰ φορὰ κάποιος ἀπὸ τὸ Καίμακλι πῆγε στὴν Κυθρέα γιὰ ν' ἀλέσει τὸ σιτᾶρι του. Ὅταν θὰ ξεκινοῦσε γιὰ τὸ χωριὸ του ἦταν νύχτα (δωδεκάμερα) καὶ ὁ μυλωνᾶς τοῦ ἔδωκε ἕνα σχοινὶ καὶ τοῦ παράγγειλε, ἂν συναντῆσει στὸ δρόμο του κανένα καλλικάντζαρο, νά τὸν δέσει μ' ἐκεῖνο τὸ σχοινὶ καὶ νά τὸν κάνει σκλάβο του. Νὰ θυμᾶται ὅμως κάθε τρεῖς μέρες νά τοῦ κόβει τὰ νύχια γιὰ νά μὴ φύγει κι ἔτσι θὰ δεῖ μεγάλο καλὸ ἀπ' αὐτόν.

Ὁ χωρικός ξεκίνησε καβάλλα μὲ τὸ ἄλογό του φορτωμένο. Στὸ μισὸ δρόμο, σ' ἕνα στρήψιμο ξαφνίστηκε τὸ ἄλογό του κ' ἄρχισε νά τρέχει σὰ δαιμονισμένο. Ἐκανε τὸ σταυρό του καὶ τὸ ζῶο σταμάτησε τὸ τρέξιμο μὰ δὲ μποροῦσε διόλου νά κουνηθεῖ. Ὁ χωρικός κοιτάζει πίσω του καὶ βλέπει ἕνα καλλικάντζαρο καθισμένο στὸ ἄλογο. Τὰ πόδια του μὲ τὰ μεγάλα νύχια ἀκουμποῦσαν στὴ γῆ καὶ δὲν ἄφηναν τὸ ζῶο νά περπατήσει. Ἐπὶ τέλους ξεκίνησε τὸ ζῶο καὶ ὁ χωρικός ἄξαφνα πέρασε τὸ σχοινὶ ποὺ τοῦ ἔδωκε ὁ μυλωνᾶς στὸ λαίμω τοῦ καλλικάντζαρου. Ἔτσι τὰ κατάφερε καὶ τὸν πῆρε σπίτι του. Στὴ γυναῖκα του παρήγγειλε νά τοῦ κόβει κάθε τρεῖς μέρες τὰ νύχια, κι ἔτσι ἔμεινε σκλάβος τους. Στὸ μεταξὺ ὁ ἄντρας πῆγε στὸ ἐξωτερικὸ. Τὸ σπίτι του σὲ λίγο γέμισε ἀπὸ πλοῦτη κι ἡ γυναῖκα του τοῦ γράφει νά γυρίσει στὸ χωριό, γιὰτὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νά ζητῆ στὴν ξενιτεία ὑστερα ἀπὸ τόσα πλοῦτη πῶχει τὸ σπίτι τους. Ὁ ἄντρας τῆς ἀπάντησε πὼς ἔρχεται. Τὴν ἡμέρα τοῦ γυρισμοῦ ἀπ' τὴ χαρὰ τῆς λησιμόνησε νά κόψει τὰ νύχια τοῦ καλλικάντζαρου καὶ ἔτσι τῆς ἔφυγε παίρνοντας μαζί του ὅλα τὰ πλοῦτη τοῦ σπιτιοῦ. Σάν ἔφτασε ὁ ἄντρας τῆς κι ἔμαθε τὸ τί ἔγινε, ἀπὸ τὴ λύπη του ἔπεσε ἄρρωστος βαριά. (Θέρμια).

* * *

7. Μιά φορά μερικές γυναίκες από τὸ **Κάρμι** ἐπλεναν τὰ ροῦχα τους σὲ μιὰ τοποθεσία ποῦ λέγεται «**νερὸ τοῦ δράκου**», ἢ «**καγκέλι τοῦ δράκου**». Ὁταν γλύτωσαν, γύρισαν στὰ σπίτια τους. Τὴ νύχτα ἐκείνης τῆς ἡμέρας κάποιος χωριανὸς γυρνώντας ἀπ' τὴ Λευκοσία περνοῦσε ἀπὸ τὸ «καγκέλι τοῦ δράκου» καβάλλα στ' ἄλογό του. Ἐκεῖ ποῦ περνοῦσε ἄκουσε μιὰ φωνὴ σάν κλάμα μικροῦ παιδιοῦ. Νόμισε πὼς οἱ γυναίκες, πλένοντας ἐκεῖ τὰ ροῦχα τους, ξέχασαν κανένα μωρὸ τους, καὶ σκέφτηκε νὰ κοιτάξει νὰ τὸ παραλάβει μαζί του στὸ χωριό. Πάει κοντὰ καὶ βλέπει στ' ἀλήθεια ἓνα παιδάκι τουλουπιασμένο (=σπαργανωμένο) ἐκεῖ χάμω. Τὸ παίρνει, καβαλλικεύει τ' ἄλογό του καὶ προχωρεῖ. Ἄξαφνα σάν προχωροῦσε, βλέπει τὸ παιδί νὰ μεγαλώνει καὶ ν' ἀπλώνει τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια του μὲ τὰ μεγάλα νύχια. Ἐτρεμε ἀπὸ τὸν φόβο του καὶ δὲν ἤξαιρε τί νὰ κάμει, ὁπότε σκέφθηκε κι ἀπότομα ἔκανε τὸ σταυρὸ του τρεῖς φορές. Τὸ παιδί ἀμέσως μίκρανε κ' ἔγινε ὅπως πρῶτα. Σὲ λίγο ὅμως πάλι μεγάλωσε καὶ τὸ ἄλογο σταμάτησε. Ἐκανε πάλι τὸ σταυρὸ του καὶ τὸ παιδί μίκρανε, μὰ ἀπ' τὸ φόβο του δὲν ἤθελε τὰ χέρια του ν' ἀγγιζοῦν τὸ παιδί. Ζήτησε τὴ βοήθεια τῆς Παναγίας νὰ τὸν γλιτώσει ἀπὸ τὸ βάσανο καὶ στὴ στιγμή ἀρπάζει τὸ παιδί καὶ τὸ πετᾷ σ' ἓνα γκρεμνὸ. Κεντὰ βιαστικὰ τὸ ἄλογό του καὶ φεύγει μακριὰ. Φτάνει στὸ σπίτι του καὶ πέφτει ἄρρωστος. Ὡς τὸ πρωὶ μόλις πρόφτασε νὰ πεῖ στοὺς δικούς του τὶ ἔπαθε καὶ πέθανε. (Θέρμια)

* * *

8. Στὸ **Καζάφανι** γλεντοῦσε μιὰ παρῆρα τὴν πρωτοχρονιά. Τοὺς ἔλειψε τὸ κρασί κι ἔστειλαν ἓνα ἀπὸ τὴν παρέα νὰ φέρει. Σάν πήγαινε βρήκε στὸ δρόμο ἓνα ἄσπρο γαϊδουράκι καὶ τὸ καβαλλίκεψε. Τὸ γαϊδουράκι ἄρχισε νὰ τρέχει καὶ σὲ μιὰ στιγμή ἔφτασε στὴ θάλασσα. Τὰ πόδια του μόλις ἄγ-

γιζαν τὸ νερὸ. Σάν πουλὶ πετοῦσε ἀπάνω ἀπὸ τὰ νερά καὶ σὲ λίγη ὥρα ἔφτασαν σὲ μιὰ γῶρα ποῦχε πολλές καρυδιές, φουντουκιές, καστανιές κι ἄλλα δέντρα. Ἀπὸ κεῖ ἔκοψε καρπούς καὶ γέμισε τὲς τσέπες του. Σὲ λίγη ὥρα γύρισε στὸ χωριὸ κι οἱ σύντροφοι του τὸν ρώτησαν ποῦ πῆγε. Ἐκεῖνος τοὺς εἶπε τί ἔγινε καὶ γιὰ νὰ πιστέψουν τοὺς ἔδειξε τὰ φρούτα ποῦ ἔφερε μαζί του. (Τριμίθι).

* * *

9. Κάποτε τὰ δωδεκάμερα γύριζε κάποιος ἀπὸ τὸ μύλο ποῦ πῆγε ν' ἀλέσει τὸ σιτάρι του. Στὸ δρόμο ἀπάντησε ἓνα ἄσκερι ἀπὸ καλλικάντζαρους νὰ γλεντοῦν. Μόλις ἔφτασε ἐκεῖ τὸν κατέβασαν ἀπὸ τὸ γαῖδαρο νὰ τὸν κερᾶσουν. Τοῦδωκαν νὰ πιεῖ μέσα σ' ἓνα χρυσὸ «χανάπι». Ἐκεῖνος ἐπειδὴ δὲν ἤθελε, προσποιήθηκε πὼς δὲν ἤξαιρε ἀπὸ ποῖο μέρος τοῦ χαναπιοῦ νὰ πιεῖ κι ἄρχισε νὰ τοὺς ρωτᾷ δείχνοντας τέσσερα ἀντίθετα σημεῖα ἀπάνω στὰ χεῖλη τοῦ χαναπιοῦ. Ἐτσι ὅμως ἔκανε σταυρὸ κι οἱ καλλικάντζαροι ἔφυγαν στὴ στιγμή ἀφήνοντας στὰ χέρια του τὸ χρυσὸ χανάπι.

Ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος ἀπόμεινε μονάχος του, καβαλλίκεψε τὸ γαῖδαρό του καὶ ξεκίνησε γιὰ τὸ χωριὸ του. Σάν προχωροῦσε εἶδε ἓνα καλλικάντζαρο νὰ τὸν ἀκολουθεῖ καὶ νὰ καβαλλικεύει πίσω του. Μόλις καβαλλίκεψε ἄρχισε νὰ μακραίνει τὰ πόδια του καὶ νὰ μπουδίζει τὸ ζῶο νὰ περπατεῖ. Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἔβγαλε τότε ἀπὸ τὴν τσέπη του μιὰ κλωστή λινὴ καὶ τὸν ἔδεσε. Ἐτσι τὸν πῆρε σπίτι του κι εἶπε στὴ γυναῖκα του πὼς ἦταν βοσκός. Τὸν ἔβαλαν νὰ τοὺς βόσκει τὰ πρόβατα καὶ τρεῖς φορές χίλιασαν. Βοηθοῦσε σὲ ὅλες τὲς δουλειές κι ὅλα ἦταν ἄφθονα μέσα στὸ σπίτι. Ὅταν ζύμωνε ἢ γυναῖκα, ὅσα ψωμιά κι ἂν ἔκανε, τὸ ζυμάρει δὲ τέλειωνε κι ὁ καλλικάντζαρος τῆς παράγγειλε νὰ παίρνει ἀπὸ τὸ πίσω μέρος τῆς βούρνας γιὰ νὰ τελειώσει τὸ ζυμάρει.

Πέρασαν ἔτσι εἴκοσι χρόνια. Μιά μέρα πού τόν ἔλουζε ἡ γυνίκα του εἶδε στό χέρι του τή λινή κλωστή καί τοῦ τήν ἔκοψε. Ἀμέσως χάθηκε ἀπό μπροστά της καί δέν ξαναφάνηκε πιά. (Κάρμι).

* * *

10. Μιά φορά ἕνας ἀγροφύλακας εἶχε ἕνα γαϊδουράκι ἔξω στά χωράφια καί πήγε νά τὸ φέρει. Ὅταν γύριζε ἄκουσε τραγούδια καί βιολιά σ' ἕνα ποταμό κοντά στό δρόμο πού περνοῦσε. Κοιτάζει καί βλέπει ἕνα ὀλάκερο ἀσκέρι ἀπό καλλικάντζαρους νά γλεντοῦν ἐκεῖ. Ὅλοι τόν φώναξαν γιά νά τόν κερᾶσουν.

Σάν πήγε κοντά τους τοῦδωκαν ἕνα ποτήρι ἀπό νύχι γαϊδάρου καί τοῦχυσαν μέσα κρασί. Ἐκεῖνος ἀντί νά τὸ πιεῖ ἄρχισε νά τὸ σταυρώνει. Οἱ καλ-
Δάλι, Ιούλιος 1936

λικάντζαροι χάθηκαν στή στιγμή καί τὸ ποτήρι ἔγεινε χρυσό κι ἔμεινε στά χέρια του. Αὐτὸ τὸ ποτήρι βρίσκεται σήμερα στήν ἐκκλησιά τοῦ Ἁγίου Ἀρμόλα. (Σύσκληπος).

* * *

11. Ἡ ἐκκλησιά τῆς Ἁγίας Ἐλένης πού βρίσκεται στήν *Τόχνη* τῆς ἐπαρχ. Λάρνακος χτίστηκε ἀπό καλλικάντζαρους πού ἔφερε μαζί της ἡ Ἁγία Ἐλένη ὅταν ἔφτασε στήν Κύπρο. Ὅταν τέλειωσαν τήν ἐκκλησιά, ποῦναι χτισμένη ἀπάνω σ' ἕνα γεφύρι, γιά πληρωιή τούς ἔρριξε σ' ἕνα λάκκο πού βρίσκεται μέσα στήν ἐκκλησιά κι ἐκεῖ τούς ἔχει *πατημένους* ὡς σήμερα. Ἡ ἱστορία αὐτή εἶναι γραμμένη ἀπάνω σέ μιὰ πέτρα, μὰ κι ὁ κολύτερος «*γραμματικός*» (=γραμματισμένος) δέ μπορεῖ νά τήν διαβάσει. (Σύσκληπος).

N. ΚΛΗΡΙΔΗΣ

ΣΕ ΚΑΠΟΙΑ ΞΕΝΗ ΧΩΡΑ

Θά πάω σέ κάποια ξένη χώρα.
θᾶναι μέσα στήν ἀδιαφορίαν ἡ ὦρα
ἴσως λιγάκι πιό ἐλαφριά.
Δέ θᾶχει νά μοῦ κτυπᾶ τίς θύμησες βαριά.

Γύρω, παντοῦ, ὅλοι νᾶναι ἄγνωστοι
κ' ἐγὼ νά μὴ θυμᾶμαι πιά τόν ἑαυτὸ μου
θ' ἀδιαφορῶ γιά ὅ,τι εἴτανε γραφτὸ μου
καί θά γελῶ καί θά πονῶ μὲ τὰ λουλούδια.

Μὲ τόν καιρὸ θά φύγει μακριὰ ὁ σταϊκὸς
καί πάλι θάρτει ἕνας καιρὸς νά πάψω νᾶμαι σκεφτικός·
ὁ πόνος καί τὸ γέλιο, ἴσως ἀκόμη καί τὸ κλάμα,
ὅλα θά ξανάρθουνε στά πράγματα.
θά ξεχωρίζω πάλι πρόσωπα ἀγαπημένα
καί τὸ χέρι μου τρεμάμενον ἕνα κερὶ γιά τάμα
θ' ἀνάψει πάλι, κ' ἴσως, δίχως ἀκόμη νά πιστεῶ.

Θά πάω σέ κάποια ξένη χώρα.
Ἡ ζωὴ θᾶναι γλυκειά καί θ' ἀγαπῶ τὸ τώρα
θά ξανασκύψω καί θά καρτερῶ καί πάλι
κι ἂν κάποιο κακὸ χέρι μοῦ ψαλιδίσει τὰ φτερά
καί φύγει πάλι τ' ὄραμα μαζί του καί ἡ χαρά,
θά χαιρετήσω στρατιωτικὰ τόν ἑαυτὸ μου
κι ἐμπρός καί πάλι.

N. ΒΡΑΧΙΜΗΣ

Avedis AharonianΗ ΤΙΜΗ ²

Ὁ Avedis Aharonian γεννήθηκε στὸ Ἰκτίρ κοντὰ στὸ Ἐριβάν, τὸ 1866, εἶνε δὲ ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ φημισμένους λογοτέχνες καὶ ποιητὲς μέσῳ τῆν Ἀρμενικῆ φιλολογίᾳ.

Πολλὰ ἀπ' τὰ βιβλία ποῦγραψε καὶ ποῦ περιλαμβάνουν ἐπικὴ ποίηση καὶ ρωμάντζα μεταφραστήκανε καὶ σὲ ἄλλες γλώσσες, διαβαστήκανε δὲ ἀπ' τὸ μορφωμένο κόσμον μὲ μεγάλο ἐνδιαφέρον. Λίγα ἀπ' τὰ βιβλία εἶνε καὶ τὰ ἐξῆς: «Ὁ παλιὸς ὄρυς» «Σκοτεινὲς Μῆρες» «Στὸ μονοπάτι τῆς ἐλευθερίας» «Ὁ δρόμος μας» «Ὁ προσκυνητὴς» «Ὁι μητέρες» «Ἡ Σιωπὴ» «Ὁι ἄτυχοι» «Ἡ ἄβυσσος» «Τὸ βιβλίον» καὶ πολλὰ ἄλλα.

Ὁ Α.Α. ἀγαποῦσε πολὺ τὴν πατρίδα του κ' εἶχε κάποτε ἐξοριστεῖ στὴ Σιβηρία.

Τὸ 1919 ἐξελέγη πρόεδρος τοῦ πρώτου κοινοβουλίου τῆς Ἀρμενικῆς Δημοκρατίας καὶ κατόπι, πρόεδρος τῆς Ἀρμενικῆς Ἀντιπροσωπείας στὸ Παρίσι, ὑπέγραψε δὲ καὶ τὴ Συνθήκην τῶν Σεβρών ἐκ μέρους τῆς Ἀρμενικῆς Δημοκρατίας. Ὁ διάσημος τοῦτος ἀρμένιος ποιητὴς καὶ λογοτέχνης ἐξακολουθεῖ νὰ ζεῖ στὸ Παρίσι. Τὸ παρακάτω διήγημα του τὸ μεταφράσαμε ἀπὸ τὰ ἀγγλικά.

Τὰ χωριά τοῦ Σατάχ ἦτανε τρομοκρατημένα. Τ' ὄνομα τοῦ Μίκο ἀντήχαιε ἀπ' τὸ ἓνα βουνὸ στὸ ἄλλο καὶ ἀπ' ἐκεῖ σ' ὀλάκερο τὸν κάμπο. Ἀπ' τὴν κορφή ἑνὸς γκρεμοῦ, ὅπου ἦτανε στημένο τὸ λημέρι του, σκόρπιζε τὸ φόβον σ' ὀλάκερη τὴ χώρα. Γιὰ τὸν ὀχτροῦ ἦταν τὸ λιοντάρι, ποῦ ξέφυγε ἀπ' τὸ σιδερένιον τοῦ κλουβι, διψώντας ἐκδίκηση γιὰ κείνους ποῦ τὸ ἔρριξαν στὴν πιὸ ἄσπλαχνη σκλαβιά. Στ' ἄκουσμα τοῦ τρομεροῦ ὀνόματος τοῦ Μίκο, οἱ Τοῦρκοι κ' οἱ Κοῦρδοι ληστὲς, ἤ μάλιστα τῶν ἀρμενικῶν χωριῶν, τρέμανε ἀπ' τὸ φόβον τους.

Οἱ Ἀρμένηδες τότε βλογοῦσανε καὶ προσευχόντανε γιὰ τὴ ζωὴ του. Μὰ ἦταν ἀλήθεια λίγοι ἀπ' αὐτοὺς ποῦ κοταριόνταν αὐτὸ τους τὸν προστάτη — ἔτσι ὅπως τὸ ἄρρωστο παιδί καταρριέται τὸ γιατρό. Κ' ἡ ἀπάθεια τοῦ σκλάβου τὸν κάνει πιὸ πολὺ νὰ θέλει τὴ γαλήνη καὶ τὴν ἡσυχία, διχὰ νὰ λογαριάζει καὶ πολὺ τὴ δυστυχία του. Μὰ κανένας δὲν καταριόντανε τὸ Μίκο ἀπ' τὴ καρδιά του, σὰν τὸν

Χάιρον ἀπ' τὸ χωριὸ Κ...

Ὁ Χάιρον ἦταν ὀλότελα εὐχαριστημένος ἀπ' τὴ ζωὴ του. Μέσα στὸ στάβλον του εἶχε δυὸ δυνατὰ βόδια καὶ λίγες γελᾶδες. Εἶχε ἀκόμα καὶ χωράφια, ποῦ τὰ δούλεβε μὲ τὰ ἴδια του τὰ χέρια. Ζοῦσε ἡσυχὰ κ' ἄρμονικὰ μὲ τοὺς γονιοὺς του, γέρους πιά, καὶ τὴ νηὴ ἀδερφή του. Ἦταν ἀλήθεια, πὼς τὸν καιρὸ τῆς σοδειᾶς οἱ Τοῦρκοι μὲ τοὺς Κούρδους παίρνανε τὸ πιὸ μεγάλο μερτικὸ ἀπ' τὰ γεννήματά του. Κανένας δὲν μποροῦσε νὰ πεῖ τὸ ἐναντιο πὼς ὁ Χάιρον ἐργαζότανε σκληρὰ κ' ἀπολάβανε τόσο λίγο, μὰ ὅτι κ' ἂν τ' ἀπόμενε τοῦ ἦτανε ἀρκετὸ γιὰ τίς φτωχικὲς του ἀνάγκες. Λέγανε πὼς οἱ Τοῦρκοι κλέψανε μιὰ ἀρμένισσα κοπέλλα, πὼς οἱ Κυβερνητικοὶ ὑπάλληλοι, ποῦ σπιτώθησαν κοντὰ στὸ σπίτι τοῦ Χάιρον, ἀτίμασαν τὴ γυναίκα τοῦ ἰδιοκτήτη τοῦ σπιτιοῦ κ' ἀκόμα πὼς ὁ Κυβερνήτης εἶχε προσβάλει τὴν κόρη τοῦ δήμαρχου. Μὰ ὁ Χάιρον δὲ γνοιαζόταν καθόλου γιὰ ὄλ' αὐτένα. Στὸ σπίτι του ὄλα πηγαίνανε καλ

Κανέναν δὲν εἶχε κάνει ἀκόμα πρό-
συχες προτάσεις στὴν ἀδερφή του
τὴ Ναζέχ. «Ἀκόμα, συζητοῦσε μὲ
τὸν ἑαυτὸ του, ποιὸς φταίει γιὰ ὅλ'
αὐτά; Ὁ κόσμος εὐαίρει πῶς γιὰ τοὺς
ἀπιστοὺς τὰ τέτοια εἶνε κάτι τὸ συνη-
θισμένο! Σὰν ἔχουνε μουςαφιρέους
στὰ σπίτια τους ἄς κρατοῦν μακριὰ
τις οἰκογένειες τους». Κι ἔτσι ἦταν
ἡσυχος μὲ τὴ συνειδηση του. Πρῶτ',
πρῶτ' κάθε μέρα τραβοῦσε μὲ τὰ βόι-
δια του στὰ χωράφια, μὲ τὸ καμουτὶ
περασμένο στοὺς ὤμους του. Καὶ τὸ
βράδυ γύριζε σιγοψυθιρίζοντας ἕνα
τραγοῦδι. Γιατὶ νὰ μὴν καταριότανε
τὸ Μίκο; Μπὰς καὶ δὲν ἦταν αὐτὸς,
πού μὲ τις ἀτιμίες του ἔκανε τοὺς
Κούρδους καὶ τοὺς Κυβερνητικοὺς ὑ-
παλλήλους ν' ἀγριέψουν τόσο πού νὰ
σκεφτοῦνται νὰ κάμουν στὸ χωριὸ στρα-
τιωτικό σταθμὸ;

Κι' ἀλήθεια πολὺ γρήγορα ἔγινε
κι' αὐτό. Ἐκεῖνὰ κοντὰ σιὴ βρύση,
πού πᾶνε οἱ κοπέλλες νὰ κουβαλή-
σουνε νερό. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ Χάιρο
ἦταν πῶς πολὺ θυμωμένος μὲ τὸ
Μίκο καὶ τὴν παρέα του. Κάτι ἀκόμη
πού γένηκε τότες, βάλθηκε νὰ μεγα-
λώσει πῶς πολὺ τὸ μῖσος του.

Μιά μέρα, ἐκεῖ κατὰ τὰ ξεψυχίσματα
τοῦ χινοπάρου, ὁ Χάιρο, μακριὰ ἀπ'
τὸ χωριὸ σ' ἕνα μονιασμένο κάμπο,
πῆγαινε νὰ τελειώσει τ' ὄργωμα τῆς
τελευταίας του αὐλακιάς.

— ὦρα καλή, Χάιρο— κάποιος τοῦ
φώναξε κι' ὁ Χάιρο στρίβοντας τὸ κε-
φάλι του νὰ δεῖ ποιὸς ἦτανε, ἀντί-
κρυσε τὸ Μίκο μαζί μὲ τὴν παρέα του
τοὺς «χαϊντούκους», τοὺς ἐπαναστάτες.

— Γεῖά σου, ἀπάντησε ὁ Χάιρο, κρύ-
βοντας μέσα του βαθειὰ τὸ μῖσος.

— Ἔ, τί κάνεις ἐκεῖ, Χάιρο;

— Χμ, δὲν κοιτᾶς πῶς δουλεύω;

— Μὰ γιατί... δουλεύεις;

Σ' ἀπάντηση μιᾶς τόσο ἄτοπης ἐ-
ρώτησης ὁ Χάιρο κοίταξε τὸ Μίκο
τὰ μάτια καὶ μουρμούρισε.

— Φαίνεται νὰ μὴν ξέρεις πῶς ἔχω
ἡ ὀλάκερη οἰκογένεια, πού ἔχει ἀ-
γκη ἀπὸ ψωμί!

— Χὰ! Δουλεύεις γιὰ νᾶχεις ψωμί!
Τοῦπε ὁ Μίκο εἰρωνικά. Καλὰ κάνεις
Χάιρο! Σ' ἀφήνουν ὅμως κάμποσο
ψωμί οἱ Κοῦρδοι κ' οἱ Τοῦρκοι κυβερ-
νητικοί; Καὶ μιὰ πού ἐργάζεσαι τόσο
σκληρὰ, θᾶχεις ἀκόμα στὸ σπίτι σου
ψωμί!...

— Σίγουρα, ἀπάντησε ὁ Χάιρο.

— Χαίρομαι πού τ' ἀκούω, τοῦπε ὁ
Μίκο. Ἀφοῦ εἶν' ἔτσι ἀγαπητὴ μου
σύντροφε, πετάξου σπίτι σου καὶ φέρε
μας λίγο ψωμί. Ἐμεῖς θὰ φυλάμε τὰ
βόιδια σου. Ὅπως βλέπεις εἴμαστε
φυγάδες καὶ ζοῦμε στὰ βουνά, καὶ
δὲν μπορούμε νὰ μποῦμε στὸ χωριὸ.
Εἴμαστε Χριστιανοὶ Ἀρμένηδες σὰν
καὶ σένανε. Κ' εἶνε ἀπὸ χτές πού δὲ
φάγαμε καθόλου.

Αὐτὸ ἔλειπε τώρα! Ὁ Χάιρο νὰ
πᾶει νὰ φέρει ψωμί στοὺς ληστὲς,
στοὺς ἐπαναστάτες. Προσπάθησε ν'
ἀρνηθεῖ ὅσο μπορούσε, λέγοντας τοὺς
πῶς ἦτανε μακριὰ καὶ ἦτανε κου-
ρασμένος. Μάταια ὅμως! Ὁ Μίκο
ὅσο πῆγαινε γινόταν πῶς σκληρὸς, πῶς
ἐπιταχτικὸς. Στὸ τέλος, ὁ Χάιρο δέχ-
τηκε. Καθὼς ἄφινε τὰ βόιδια του, κι'
ἔπαιρνε τὸ μονοπάτι τοῦ χωριοῦ, μουρ-
μούριζε.

«Μακάρι ὁ Θεὸς νὰ στρέψει τὸ πρό-
σωπο του ἀπὸ σᾶς».

Κ' ἔτσι, ὡς περνοῦσε ἀπ' τὸ στρα-
τιωτικό σταθμὸ, σταμάτησε. Μιά τρο-
μερὴ σκέψη πέρασε ἀπ' τὸ μυαλό του:
Δὲ θᾶταν καλλίτερα νὰ τῶλεγε στοὺς
στρατιῶτες, κι' ἔτσι νὰ γλύτωνε μιὰ
γιὰ πάντα ἀπ' αὐτὸν τὸ δαιμονισμέ-
νο τὸ Μίκο; Προχώρησε ἀκόμα λίγα
βήματα μπροστὰ, μὲ σκοπὸ νὰ τὸ
κάνει. Μὰ ξαφνικὰ ἕνα ὄνομα πού εἶχε
ἀκούσει κάποτες στὴν Ἐκκλησία, καὶ
πού ποτές του δὲν τὸ σκέφτηκε τόσο
ζωηρὰ, τότε σταμάτησε— **Ἰούδας!**

Ἐμεινε ἀκίνητος ἐνῶ τὰ χεῖλη του
ξαναλέγανε μονάχα τοὺς: «**Ἰούδας,**
Ἰούδας». Τοῦ φαινόταν ἀκόμα πῶς
μιὰ μυστηριώδικη φωνὴ ξανάλεγε τὸ
ὄνομα αὐτὸ ἀσταμάτητα. **Ἰούδα**
**Ἰού-
δα**» Προσπέρασε γρήγορα τὸ στρα-

τιωτικό σταθμό, σάν νάθελε νά ξεφύγει ἀπὸ κάποιο πειρασμό...

Ὁ Μίκο πήρε τὸ ψωμί. Τὸ μίσος τοῦ Χάιρο γιὰ τὸ Μίκο γίνηκε δέκα φορές ἄλλο τόσο. Πόσο θὰ χαιρόταν ἡ καρδιά του ἂν οἱ ἀρχές τσακώνανε τὸ Μίκο, ἢ ἂν τόνε σκότωναν. Μὰ φοβόταν ν' ἀμαρτήσῃ προδώνοντας τόνε.

Πέρασαν κάμποσες μέρες. Ὁ Χάιρο ἐξακολούθησε τὴ δουλειὰ του. Σχεδὸν ἐξέκασε τὸ Μίκο. Μιά σκοτεινὴ κι' ἀπαίσια νύχτα, ὁ Χάιρο γύριζε ἀπ' τὰ χωράφια του. Περπατοῦσε ὀκνά, νωχελικά, σάν τὰ δυὸ κουρασμένα βόϊδια π' ὀδηγοῦσε, σιγοτραγουδώντας ἕνα τραγοῦδι. Τὰ ζᾶ, ἀναμασοῦσανε τὴ τελευταία τους τροφή. "Ἄξαφνα μιὰ γυναίκεια κραυγὴ τὸν ἔκανε νά ἐξαφνιστεῖ. Σταμάτησε ἀπότομα σάν ἀπολιθωμένος, ἐνῶ στὰ κόκκαλα του ἐνοιωθε κάποιο ρίγος. Ὡς καὶ τὰ βόϊδια ἐξαφνιάστηκαν καὶ σηκώσανε τ' ἀφτιά τους.

Σίγουρα μέσα στὸ στρατιωτικὸ σταθμὸ κάποιο μεγάλο κακὸ θὰ γινόταν — τὸ θῦμα θάτανε καμιὰ γυναίκα. Κοντὰ κεῖ στὴ βρῦση βρισκόταν ἕνας κουβάς, ποῦ θᾶξε φέρεῖ γιὰ νὰ πᾶνε νερό. Ἡ πρώτη σκέψη τοῦ Χάιρο ἦτανε νά φύγει. Τί μπορούσε νά κάνει; Νᾶμπαινε μέσα ἢ νά φώναζε βοήθεια; Ἄραγες αὐτὸ θάκανε τίποτε καλὸ; Μὰ γιὰτί νά γνοιάζεται γιὰ τίς δουλειές τῶν ἄλλων; Τὸν ἐνδιέφερε; Γιὰ μιὰ στιγμή σκέφτηκε ποιά μπορούσε νάτανε ἡ γυναίκα αὐτή. Προχώρησε ἕνα βῆμα μπροστά, μὰ δὲν μπορούσε νά πλησιάσῃ. Φαινόταν ἀνίκανος νά κινηθεῖ. Μιά ἀνεξήγητη δύναμη τὸν κάρφωσε μπροστὰ στὸ στρατιωτικὸ σταθμὸ. Ἦτανε ἡ δυνατὴ φωνὴ τῆς δικαιοσύνης, ποῦ τώρα μονάχα ζύπνησε μέσα στὴν ψυχὴ του, καὶ τὸν κρατοῦσε ἐκεῖ νά ἐναντιωθεῖ στὸ τρομερὸ ἔγκλημα ποῦ γινόταν.

Ξαφνικά ἡ πόρτα ἀνοίξε. Μιὰ γυναίκα ξεφεύγοντας ἀπ' τὰ χέρια τῶν στρατιωτῶν, ἔπεσε μέσ' τὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Χάιρο σὲ οἰκτρὴ κατάσταση.

— Σῶσε με, ἀδερφέ μου, σῶσε με!
"Ἦταν ἡ Ναζέχ!

Γιὰ μιὰ στιγμή ὁ Χάιρο ἐνοιωσε κάτι νὰ τὸν κτυπᾷ σάν κεραυνός, ἐνῶ τὸ φῶς ἀπ' τὰ μάτια του χανόταν. Νόμισε πὼς ὀλάκερη ἡ γῆς ἔπεσε ἀπάνω του, καὶ πὼς τὸ τέλος τοῦ κόσμου πλησίαζε. "Ἔτσι, σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση πήρε τὴν ἀναίσθητη ἀδερφή του σπίτι. Πῆγε σὲ μιὰ γωνιά κι' ἄρχισε νά χύνει δάκρυα ποῦ δὲ θὰ μπορούσαν νὰ τὸν πορηγορήσουν. Ἦταν καιρὸς πολὺς νά κλάψῃ, καὶ τ' ἄφθονα δάκρυα ποῦ ἔχυνε ἦτανε γιὰ ὅσους τοὺς προσβάλανε, γιὰ τίς ἀτιμασμένες ἀρμένισσες γυναῖκες καὶ κοπέλλες, ποῦ τὸν ψυχικὸ τους σπαραγμὸ τώρα μπόρεσε νά καταλάβῃ. Σπύγγισε τὰ δάκρυα του, καὶ πήρε ἕνα ρόπαλο. Ἦτανε μεσάνυχτα.

— Ποῦ πᾶς παιδί μου, τέτοια ὥρα; τὸν ρώτησε ὁ γέροντας πατέρας του. Ἡ νύχτα εἶναι θεοσκοτεινὴ τίποτε καλὸ δὲν μπόρεῖς νά περιμένεις τέτοια ὥρα, οὔτε ἀπ' τὸ θεὸ οὔτε ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους.

— Πρέπει νά φύγω, τ' ἀπάντησε ὁ Χάιρο. "Ἦστερ' ἀπ' αὐτὸ ποῦδα, δὲν μπορῶ ν' ἀντέξω πιά. Βρέχει; Τόσο τὸ καλύτερο. Μακάρι νά βρέξει πέτρες στὸ κεφάλι μου ἀπάνω! "Ω! γιὰτί νά μὴ μείνω ἄλαλος; Καταριόμουνα τὸ Μίκο γιὰ τίς πράξεις του, ἀλλὰ ἂν οἱ πράξεις τοῦ Μίκο εἶνε ἄξιες κατάρας, τίνος οἱ πράξεις ἀξίζουν εὐλογία; Οἱ δικές μου; Ἐργάζομαι γιὰ νὰ θρέψω τοὺς Τούρκους, τοὺς Κούρδους κι' ὑπαλλήλους τῆς Κυβέρνησης κι' αὐτοὶ ἀτιμάζουν τὴν ἀδερφή μου».

Λέγοντας αὐτὰ ὁ Χάιρο, πέταξε τὸ χωριάτικο του σκοῦφο χαμαί, τύλιξε ἕνα μαντήλι στὴν κεφαλὴ του ὅπως οἱ γυναῖκες, καὶ χάθηκε μέσ' στὸ σκοτάδι καὶ τὴ βροχῇ, γιὰ νὰ βρεῖ τὸ Μίκο. Περιπλανήθηκε κάμποσο, μουρμουρίζοντας πάντα τ' ὄνομα τοῦ Μίκο. Ἡ βροχὴ τοῦ κτυποῦσε τὸ πρόσωπο κι' ὁ ἀέρας ἀνακάτευε τὰ μαλλιά του, μ' αὐτὸς προχωροῦσε, σάν ἕνα

πνεύμα τῆς νύχτας πού ζητᾶ κάποιο θύμα, σ' ἕνα φάντασμα πού βγήκε ἀπ' τὸ μνήμα του τίς τρομερές ὥρες τῆς σκοτεινῆς νύχτας. Κάποτε σκόνηταφτε ἐξαντλημένος μέσα στὸ σκοτάδι. Εὐχότανε νὰ γίνει μιὰ φλόγα νὰ κάψει ὀλάκερο τὸν κόσμο, καὶ μαζί καὶ τοὺς καταραμένους στρατιῶτες. Ὁρκίστηκε νὰ ἐκδικηθεῖ ξεπλένοντας μὲ θάνατο τὸ στίγμα τῆς ἀτιμίας τῆς ἀδερφῆς του. Ἦταν ἀνάγκη ὅμως νὰ βρεῖ τὸν Μίκο. Περιπλανήθηκε γιὰ πολλὲς ἀκόμα μέρες καὶ βδομάδες. Στὸ τέλος μπόρεσε νὰ τόνε βρεῖ καὶ πέφτοντας στὰ πόδια τοῦπε.

— «Δὲν μπορῶ νὰ ζήσω πιά, ἀρχηγέ. Σκότωσε με, καὶ ρίξτο κορμὶ μου στοὺς σκύλλους. Βαρέθηκα πιά τὴ ζωὴ μου. Ὁ κόσμος μούλεγε τὰ βάσανα του, ἀλλὰ ποτὲ μου δὲν αἰστάνθηκα τὴ δυστυχία τῶν ἄλλων. Ποτὲ κανένας δὲν μὲ πρόσβαλε, ποτὲ κανένας δὲν μούπε λόγο ἄσχημο, ποτὲ κανένας δὲν κακομεταχειρίστηκε τὴν ἀδερφή μου. Σκότωσε με ἀλλὰ ἐκδικήσου τὴν τιμὴ τῆς Ναζέχ. Κατάστρεψε τὸ στρατιωτικὸ σταθμὸ, καὶ σφάζε ὅλους τοὺς στρατιῶτες. Ἔτσι μόνο θὰ ἐκδικηθεῖς ὅλες τίς ἀτιμασμένες ἀρμενοπούλες».

Τὸ πρόσωπο του ἔκαιγε ἀπ' τὴν ἀγωνία, ἐνῶ μὲ τὰ νύχια του ξέσκιζε τὸ στήθος του. Τοῦ φαινόταν πὼς τὸν ἔθαψαν μέσα σ' ἀναμμένα κάρβουνα. Μετάνοιωσε κι' ἐκλάψε πικρὰ, γιὰ τὴν πρωτογενῆ του στάση ἀπέναντι στὸ Μίκο καὶ τὴν κουμπάνια του. Ποτὲ καμιά μετάνοια δὲν ὑπῆρξε τόσο βαθεία, τόσο εἰλικρινής. Κι' ἔτσι ὁ Χάιρο γίνηκε κι' αὐτὸς «Χαϊντοῦκ».

— «Ἀρχηγέ, ἔλεγε συχνὰ στὸ Μίκο, πρέπει νὰ ξέρεις πὼς ποτὲ δὲν θὰ πεθάνω, ἂν δὲν μπορέσω νὰ δῶ πρῶτα μὲ τὰ ἴδια μου μάτια, τὸ σφάξιμο αὐτῶν τῶν ἄτιμων. Κοί τότες θᾶμαι πρόθυμος νὰ πεθάνω χίλιες φορές. Καὶ στὸν ἄδη ἀκόμα ἂν τὸ ζητήσεις θὰ πάω.»

Ἐπὶ τέλος ἡ ὥρα τῆς ἱερῆς ἐκδίκησης ἔφθασε. Ἦταν μιὰ νύχτα τοῦ

χλωπώρου, μελαγχολικῆ. Τὸ χωριὸ Κ.... ἦτανε βυθισμένο σ' ἕνα ἀνήσυχο ὕπνο. Σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη ὁ ὕπνος μοιάζει μὲ τὸ θάνατο. Ὁ δυστυχισμένος ἐκεῖνος κόσμος, νομίζει πὼς ὁ θάνατος πάντοτε βρίσκεται πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι τους. Ἡ Ναζέχ βρισκότανε πλαγιασμένη μὲ τὰ μάτια τῆς ἀνοικτά. Ἀπ' τὸν καιρὸ πού αὐτὴ ἀτιμάστηκε, καὶ ἐξαφανίστηκε κι' ὁ ἀδερφὸς τῆς, ὁ ὕπνος ἄφισε τὰ μάτια τῆς. Ζοῦσε μὲ τὴν ἐλπίδα τοῦ ἐρχομοῦ τ' ἀδερφοῦ τῆς. Ἄεφανα μὲς στὴ σιγαλιὰ τῆς νύχτας κάτι οὐρλιάσματα σκυλιῶν ἀκουστήκανε ἀπὸ μακρὰ. Τὰ σκυλιὰ τοῦ χωριοῦ ἀπάντησαν. Αὐτὴ ἦταν ἡ μόνη ἐνδειξη ζωῆς τοῦ χωριοῦ. Τότε ἕνας δυνατὸς κρότος, καὶ κάμποσες τουφεκιές ἀντηχήσανε μὲς στὴ σιωπὴ τῆς νύχτας.

Ἡ Ναζέχ περίτρομη σηκώθηκε ἀπάνω στὸ κρεβάτι τῆς, κι' ἀκροάστηκε. Τώρα μὲς στοὺς κρότους τῶν ντουφεκιῶν ξεχώριζαν καὶ φωνές πούρχόνταν ἀπ' τὸ στρατιωτικὸ σταθμὸ. Μὲ μιᾶς ἡ Ναζέχ ἄρχισε νὰ τρέμει συλλογιζόμενη πὼς ὄλ' αὐτὴ ἡ φασαρία γινότανε γι' αὐτὴν.

Χωρὶς νὰ κάνει κρότο σηκώθηκε, ντύθηκε, ἄνοιξε τὴν πόρτα, καὶ βγήκε στὴ στέγη τοῦ σπιτιοῦ. Ὁ στρατιωτικὸς σταθμὸς ἦτανε μιὰ μάζα ἀπὸ φλόγες, — ἔτσι πού ὀλόκληρο τὸ χωριὸ φωτιζόταν. Μέσα σ' αὐτὴ τὴ φωτιὰ μιὰ ἀπογνωσμένη μάχη γινόταν. Τὰ ντουφεκίσια βροντοῦσαν ἀκατάπαυστα. Τὰ στήθεια τῆς Ναζέχ κτυποῦσαν δυνατὰ, ἀπ' τὴ συγκίνηση τοῦ φόβου καὶ τῆς εὐχαρίστησης. Ἡ σκέψη ὅτι ἴσως κι' ὁ Χάιρο νὰ βρισκόταν ἐκεῖ, μὲς στὴ μάχη, ἴσως καὶ πληγωμένος, τῆς ἔβαλε ἕνα ἀσυνήθιστο θάρρος. Τὴν κατέλαβε μιὰ ἀκαταμάχητη ἐπιθυμία νὰ πάει κοντὰ στὴ φωτιὰ, κοντὰ στὸ Χάιρο, γιὰ νὰ δεῖ μὲ τὰ ἴδια τῆς μάτια τὸ σφάξιμο κείνων πού τὴν ἀτιμάσανε, ν' ἀκούσει τοὺς λυγμοὺς τους, καὶ νὰ δεῖ τὴν ἀγωνία τοῦ θανάτου των.

Κατέβηκε ἀπ' τὴ στέγη κι' ἔτρεξε

στό στρατιωτικό σταθμό. Ἐκεῖ μιὰ τρομερή μόχη γινόταν. Μερικοὶ ἀπ' τοὺς στρατιῶτες ἀγκομαχοῦσαν μέσ' τὶς φλόγες, ἐνῶ ἄλλοι ποὺ προσπαθοῦσαν νὰ ξεφύγουν, πέφτανε ἀπ' τὰ βόλια τῶν «Χαϊντούκων». Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς διακρινόταν μέσ' τῆ μάχη τόσο γιὰ τὴν τολμηρότητα του ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἀσπλαχνία του. Ἦταν ἓνας ψηλὸς, μὲ πλατειά ράχη χωρικός, ποὺ φοροῦσε ἓνα περίεργο κάλυμμα στὸ κεφάλι του· ἓνα μαντήλι τυλιγμένο στὸ κεφάλι του, ὅπως κεῖνο ποὺ φοροῦν οἱ γυναῖκες. Οἱ διαταγὲς ποῦδινε ὁ Μίκς, ὁ ἀρχηγός, ἀντηχοῦσαν μέσ' τὸν ἀέρα. Τὸ φῶς ποῦβγαίνει ἀπ' τὶς φλόγες φωτιζε τὰ πρόσωπα τῶν ἐκδικητῶν κι ἄφινε νὰ φαίνεται ἡ τρομερὴ τους ὄψη.

Ἄξαφνα, καθὼς μιὰ ντουφεκιά ἀν-

τήχησε μέσ' τὶς φλόγες, ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ μαντήλι στριφογύρισε κι' ἔπεσε, ἐνῶ ἡ Ναζέχ μὲ μιᾶς τὸν πλησίασε καὶ τὸν πῆρε στὴν ἀγκυλιά της. Ὁ Χάιρο πέρασε τὸ χέρι του τρυφερὰ γύρω ἀπ' τὸ λαιμὸ της καὶ τὴ φίλησε. Ἦτανε χλωμὸς καὶ τὰ χεῖλη του τρέμανε. Ἡ Ναζέχ ἔβλεπε πὼς σιγὰ, σιγὰ πιὸ βαρὺς ἀκουμποῦσε στὴν ἀγκώνα του. Μιὰ πληγὴ, ποῦταν ἀνοιγμένη στὰ στήθεια του, ἄφινε τὸ αἷμα νὰ τρέχει. Ἡ Ναζέχ ἔβαλε τὸ χέρι της ἀπάνω στὴν πληγὴ, καὶ κάλυψε τ' ὠχρὸ του πρόσωπο μὲ φιλιὰ. Ξαφνικὰ φάνηκε πὼς ἔχασε πιά τὶς δυνάμεις του, καὶ καθὼς τραβοῦσε καὶ πετοῦσε τὸ μαντήλι ἀπ' τὸ κεφάλι του, μουρμούρισε:
— Τώρα πιά μπορῶ νὰ πεθάνω. Ἐκδικήθηκα τοὺς ἀδερφοὺς μου, καὶ τὴν τιμὴ σου.

(μεταφρ.) ΑΓΓΕΛΟΣ ΧΡ. ΚΑΣΣΙΑΝΟΣ

ΜΟΙΡΑΙΟΙ ΑΔΕΡΦΟΙ

Μοιραῖοι ἀδερφοὶ τί καρτερᾶτε....

Μὲ πρόσωπα ποὺ ἡ φτώχεια τὰ χαράκωσε
Στὶς γήινες μαρτυρικὲς σὰς μέρες
Μὲ στόματα ποὺ ἡ ἀνάγκη τόσο τᾶκλεισε
Κι' ὑπέρκοποι σὰς μάραναν τὰ νεῖδα....

Σὲ φτωχολίμανα ποὺ ρήμαξαν ἀγέρηδες
Κι' ἀπόχρωσαν πανέρημες οἱ νύχτες.

Μοιραῖοι ἀδερφοὶ τί καρτερᾶτε....

Μὲ σώματα, ποὺ σκέβρωσεν ἡ στέρηση
Μὲ τὶς ψυχὲς ποὺ σβύνουν μέσα οἱ νύχτες
Τὸ κρῦο στὸ σκοτάδι σὰς ἀγκάλιασε
Προσμένοντας τὴ μέρα γιὰ νὰ φέξει....

Σὲ φτωχολίμανα π' ὀλότελα σαλπάρανε
Κάθε χαρὰ, κάθε ἡδονὴ καὶ κάθε ἐλπίδα.

ΘΑΝΟΣ ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Ο ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟ

Γά παρακάτω είναι απάντηση σ' όμοιότιλο άρθρο του γνωστού λογοτέχνη κ. Στέλιου Σεφλούδα, πού τό δημοσίεψε στό περιοδικό πού διευθύνει «Μακεδονικές Ημέρες» (έτος Δ' άρ. 6-7 Ιουλ. - Αύγ. 1936, σελ. 215-216). Είναι κάπως αφηριστικά διατυπωμένες οί γνώμες μου έδώ, μά μου τό έπιβάλλει ή συντομία πού χαρακτηρίζει πάντα τή σελίδα τούτη και τό γεγονός πώς κι ό κ. Σεφλούδας τό ίδιο σύντομα, περιεκτικά και αφηριστικά εξετάζει μέ άδρες γραμμές τό μεγάλο αυτό ζήτημα. Το θέμα όμως είναι πολύ πλατύ κ' οί παρακάτω λίγες γραμμές δέν τό εξαντλούν. Ώστόσο θαρρώ πώς ή άποψη μου παρουσιάζεται καθαρά.

Η τέχνη ήτανε πάντα λειτουργία κοινωνική. Γι αυτό κι ό άληθινός λογοτέχνης, όπως και κάθε δημιουργός, δέν μπορεί ούτε νά ζησει ούτε νά δημιουργήσει έξω από τήν εποχή του. Μπορεί νά μιν είναι γραμμένος σέ κανένα κόμμα, δυνατό νά μη κουδουνίζει τά συνθήματα καμιάς τρεχούμενης πολιτικής ιδεολογίας, μά νά ξεφύγει από τό περιβάλλον του δέν είναι βολετό. Χρειάζεται τό ύλικό του έργου του νά τό πάρει από τή γύρω του πραγματικότητα, είτε παρουσιάζοντάς την όλόβολη, είτε μεταφυτεύοντας σκέψεις, τάσεις, κ' αίσθητά της σέ πρόσωπα κι ομάδες άλλων εποχών. Γιατί κείνο ακριβώς πού δίνει τήν κύρωση τής ζωής σ' ένα δημιουργημα είναι ή αναγκαιότητα τής ύπαρξης του, ή συναίστηση πώς ακολουθάει τό ρυθμό τής εποχής, πώς ένιωσε τόν παλμό τής σύγχρονης ζωής και τόν έκανε πραγματικότητα μέσα του. Μά πώς μπορείς νά τό πιτύχεις αυτό όταν βολοδέρνεις σ' άπόξενα φανταστικά λιμάνια, όταν δέν πατάεις στερεά στό ύλικό τής ζωής πού σφύζει γύρω σου πλούσια, όταν σου λείπει ή αίστηση τής ζωντανής πραγματικότητας; Δέ θα υπάρχει τότε εσωτερο ένδιαφέρο στό έργο σου κι ό μαρμασμός του θα του ρθει μοιρασός.

Η τέχνη δίνει τήν ολοκλήρωση στις δυναμικότητες του ανθρώπου τόσο ως άτομου όσο και ως κοινωνικού παράγοντα—στή δημιουργική του πάντα έκδήλωση. Γι αυτό είναι πού και ένα έργο τέχνης ζεί, μόνο γιατί τό θέλει ή εποχή του, πού τό αναγνωρίζει και τό καθιερώνει, επειδή βρίσκει ν' αντιλαλεί μέσα σέ τοúτο ή δική της ψυχή, ή συνείδηση τής ζωής της. Και λοιπόν, άληθινός και μεγάλος είναι ό λογοτέχνης πού προσπαθεί και κατορθώνει νά αίσθητοποιήσει μέ καλλιτεχνικό λόγο τή σύγχρονη πολυποίκιλη πραγματικότητα, τόσο στήν πνευματική της περιοχή όσο και στήν ύλική, παρουσιάζοντας την στατικά, άλλα κ' έχοντας μέσα της δυναμικά τό μέλλο. Έτσι γίνεται ό δέχτης κι ό πομπός του περιβάλλοντος, τ' άφτι κ' ή γλώσσα του.

Πραγματική άνεξαρτησία του άληθινού

λογοτέχνη είναι ή ύποταγή του στή σύγχρονη «μοίρα»—άν επιτρέπεται νά έκφραστεί έτσι ή παντοδύναμη ζωτικότητα τής κάθε εποχής, πού καθορίζει άκατάλυτα κάθε της κίνηση. Ό λογοτέχνης πού ένσυνείδητα κάνει νόμο τής ζωής και τής έργασίας του τή «μοίρα» τούτη, και πού έχει μέσα του τήν άξιοσύνη του μεγάλου τεχνίτη, μπορεί νά γίνει αυτός οδηγός, στενώτερα, στό πεδίο του λόγου και κάποτε, πλατύτερα, στήν κοινωνική κατάσταση. Ό λογοτέχνης πού άπομονώνεται ψυχικά από τό περιβάλλον του, μπορεί βέβαια νά φτιάσει όμορφα λόγια, μά τίποτε παραπάνω. Κι όταν ή τέχνη, περιορίζεται στή ναρκισσομένη ώρατολογία, είναι φανερό πώς βρίσκεται σέ κατάπτωση και προσπαθεί μ' έξωτερικά στολίσια νά κρύψει τήν έσωτερική της γύμνια. Μά ή άληθινή τέχνη πάντα έχει περιεχόμενο, βάθος, πού τής δίνει τήν προεούμενη θέση μέσα στις άλλες ζωικές έκδηλώσεις του ανθρώπου.

Ό λογοτέχνης πού δρᾷ ένεργά μέσα στήν κοινωνία, φωτίζεται και φωτίζει, παίρνει και δίνει ζωή και δύναμη, τοποθετείται χρονικά μέσα στον κόσμο σωστά και δημιουργεί προσωπικότητα, άνοίγει εποχή. Ό Άρχιλοχος και ό Πίνδαρος, ό Αισχύλος κι ό Σοφοκλής, ό Δάντης κι ό Γκαίτε, ό Ουγκώ και τόσο άλλοι τρανοί τεχνίτες του λόγου άνακατεύτηκαν στή σύγχρονή τους ζωή, ψήθηκαν και μέσα στή σύγχρονή τους πολιτική, έδρασαν μέσα στή σύγχρονή τους κοινωνία κι όμως αυτό δέν τους μπόδισε νά είναι μεγάλοι. Ίσα Ίσα πού από τήν καθημερινή τους έπαφή μέ τή σύγχρονή τους ζωή, ξεκαθάρισαν τις αντίληψεις τους, πλούτισαν τήν ψυχή και τήν καρδιά τους, μέτωσαν από ουσιαστικό περιεχόμενο, άτσάλωσαν τό λόγο τους, δυναμώσαν τήν τέχνη τους. Το βάπτισμα τής αιώνιας ζωής τό πήραν γιατί ακριβώς ένιωσαν βαθιά κ' έζησαν πλέρια τή σύγχρονή τους πραγματικότητα.

Ό άληθινός λογοτέχνης είναι τό έξαισιώτερο θρέμμα, ή χαρακτηριστικότερη έκδήλωση τής εποχής του.

Σήμερα, ή μεταβατική εποχή μας, πού δέν καταστάλαξε ακόμα σέ μιάν όριστική μορφή, χρειάζεται περισσότερο από άλλοτε νά μη τήν άγνοήσει ό λογοτέχνης μά νά τήν περιβάλει μέ τή στοργή του, γιά νά μπόρσει κι αυτή νά βγει εύκολότερα από τήν άγωνία και τήν άνησυχία πού τήν πιέζει έφιαλτικά. Ό λογοτέχνης πού δραπετεύει από τή σύγχρονη πραγματικότητα είτε μέ τήν τυπική ζωή του είτε μέ τήν πνευματική του δημιουργία, είναι λιγότερος ή αντίδρα ένσυνείδητα στήν εξέλιξη και πρόοδο όπου σπρώχνει ή ροή των κινούμενων καταστάσεων.

ΠΕΡΙ ΑΜΠΕΛΟΠΟΥΛΙΩΝ

Ἄγαπητέ μου κ. Προυσή.

Ὁ κ. Α. Ἰντιάνος σὸ περασμένο τεύχος τῶν «Κ. Γρ.» σ. 472 κ. ἐξ. μεταφράζοντας ἕνα κομμάτι τοῦ ἐνδιαφέρει τὴν Κύπρον ἀπὸ τὸ ὁδοιπορικὸ τοῦ *Mgr. Mislin* εἶδα ν' ἀναφέρεται στὴν σ. 483 κάτι σχετικὸ μὲ τ' ἀμπελοπούλια. Ὅτι δηλ. «πιάνουν σὸ νησί μιὰ ἐξαιρετικὴ μεγάλη ποσότητα ἀμπελοπούλια» ἀλλὰ παρακάτω πῶς «δὲν γεύτηκε ποτέ του πρὶν—ἐννοεῖται ὁ *Mgr. Mislin*—ἕνα πιὸ ἀπαίσιον ὀρεχτικό». Φοβᾶμαι πῶς τὸ ἀπαίσιον θὰ εἶναι λάθος, γιὰτι ὅσοι γινώσκουν τ' ἀμπελοπούλια ἐξεφράστηκαν μὲ κάποιαν λουκουλλεῖον εὐαρέσκεσαν· ἐκτός ἂν τυχόν τοῦ ἀνθρώπου τούτου ἦταν χαλασμένα ἢ ἐπειδὴ τοῦ τὰ δώριον ἀρχιεπισκόπου ὀρθόδοξος νὰ ἐθεώρησε καλὸ νὰ γράψῃ τὸ δυσφημιστικὸ σημεῖωμα. Στὸν μεσαιῶνα μάλιστα ἦταν περιζήτητα καὶ μέσα κ' ἔξω τῆς Κύπρου. Νὰ τί γράφει σχετικὰ ὁ *Mas Lafrie* σὸ βιβλίον του «*L'île de Chypre sa situation présente et ses souvenirs du moyen-âge*» σ. 64. «Τὰ σῦκα τῶν Λευκάρων κάτω ἀπὸ τὸν Μαχαιρᾶν καὶ κείνα τῆς Ἁγίας Νάπας, κοντὰ στὴν Ἀμμόχωστο, προσελκύουν κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ὀριμάνσεως πλήθη ἀμπελοπουλιῶν. Κάνουν ἀκόμα ἕνα ἀρκετὰ μεγάλο ἐμπόριον αὐτῶν τῶν ἀπολαυστικῶν (*délicieux*) μικρῶν πουλιῶν, πού τὰ πιάνουν στίς ξόβεργες ..... Ὁ Πάτερ Λουζινιάν ὑπεθυμίζει ὅτι τὸ πλοῖον πού ταξίδευε γιὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ νησί τῆς Κύπρου, πού δὲν ἦταν νὰ τὸ ξαναδῇ πιά, ἔφερε στὴ Βενετία 80,000 ἀμπελοπούλια...»

Μ' ἐκτίμησῃ

Κ. ΧΑΤΖΗ-ΓΙΑΝΝΟΥ

ΣΗΜ. «Κ. Γρ.»—Ὁ κ. Ἰντιάνος, πού τ' ἀνακοινώσαμε τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς γράφει: «Ἡ Γαλλικὴ φράση εἶναι «*je n'ai jamais goûté de plus atroce friandise*». Ἐτσι τὸ λάθος δὲν εἶναι στὴ μετάφραση ὅπως τὸ φεβήθηκε ὁ φίλος κ. Χατζηγιάννου. Ἀλήθεια φαίνεται πῶς τὸ γαστρονομικὸ γούστο τοῦ *Mgr. Mislin* δὲν ἦταν ὁμοίον μὲ τὸ δικό μας καὶ τῶν τόσων ἄλλων ξένων πού ἀρέσουν τ' ἀμπελοπούλια ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ καλύτερα ὀρεχτικά. Ἐξάλλου εἶχα συναντήσει Ἀγγλους σὸ Λοντίνον πού τᾶβρισκαν ἐξίσου ἀπαίσιον. Ἐνας ἄλλος ὅμως καθολικὸς ἱερωμένος ὁ *Abbe Mariti* (*Travels in the Island of Cyprus transl. from the Italian of Giovanni Mariti* (1769) by C. D. Cobham, Nicosia, 1895, pp. 17—18) ἀφοῦ μίλησε γιὰ τὴν ἐξαγωγή πού γίνονταν ἀπὸ Εὐρωπαϊοὺς ἐμπόρους στὴ Λάρνακα στὴν Ἀγγλία, Ὁλλανδία, Γαλλία καὶ σὲ μερικὰ μέρη τῆς Τουρκίας τελειώνει μὲ τοῦτα τὰ λόγια: «Ὁ τρόπος πού γενικὰ εἰτοιμάζονται δωπερά γιὰ τὸ τραπέζι εἶναι: τὰ κόβεις σὲ δὺο καὶ

τὰ βάζεις στὴ γραδέλλα ἀπάνω μὲ ψίχουλα ψωμοῦ καὶ λίγο μαϊτανὸ πού τοὺς δίνει μιὰ ἐξαιρετικὴ γεύση.» Στάλλα νομίζω πῶς αὐτὸς εἶναι ἕνας τρόπος σερβιρίσματος πού δὲ συνηθίζεται σήμερον ἢ πού μᾶς εἶναι ὁλοσδιόλου ἄγνωστος.»

ΚΡΙΤΙΚΗ

Κακριδῆ Θ. Ἰ.: Τὸ μεταφραστικὸ πρόβλημα. Θεσσαλονίκη 1936. Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης. ἀριθμ. δημοσ. 75. σ. VIII+77* +96, δρχ. 75.

Ὁ Ἰ. Κακριδῆς, ἕνας ἀπὸ τοὺς λίγους νέους φιλόλογους στὴν Ἑλλάδα, γνωστὸς καὶ στὸν ἔξω κόσμον ἀπὸ προηγούμενους τοῦ ἐπιστημονικῆς μελέτης, μᾶς χάρισε μὲ τὸ βιβλίον του τοῦτο, ἕνα πολὺ σημαντικὸ ἔργον γιὰ τοὺς φιλόλογους πρὸ παντός, ἀλλὰ καὶ γιὰ κάθε ἕνα πρὸ ἀντίκρουσε τὸ μεταφραστικὸ πρόβλημα ἀπὸ τὴν πραγματικὴν του ὄψιν, ἰδιαίτερα τὴ μετάφραση τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Τὸ πρόβλημα αὐτὸ καθ' αὐτὸ δύσκολον γίνεται ἀκόμα δυσκολώτερον γιὰ τὴ γλῶσσα μας τὴν ἀπλαστή ἀκόμα, πού ἔχει τὴ μεγάλη διαφορὰ ἀπὸ τὴν ἀρχαία πῶς εἶναι ἀναλυτικὴ ἀπέναντι στὴ σφίχτοδεμένη συνθετικὴ δύναμη ἐκείνης. Κάθε ἕνας πού διδάξε σὲ σχολεῖον καὶ δοκίμασε ν' ἀποδώσει στὴ γλῶσσα του τὰ ἀρχαία κείμενα συνάντησε τὴν τεράστια δυσκολία πού τὸν κάνει κί' αὐτὸ καὶ τοὺς μαθητῆς νὰ μεταφράζουν λέξεις κί' ὄχι συγγραφέα καὶ νὰ δημιουργοῦν μὲ τὴ μετάφραση τοὺς μιὰ νέα γλῶσσα, πού δὲν εἶναι οὔτε δημοτικὴ οὔτε καθαρεύουσα οὔτε κἀν ἑλληνικὴ, μὰ μονάχα μιὰ ἰδιόρρυθμη μεταφραστικὴ γλῶσσα. Κί' αὐτὸ, γιὰτι δὲν καταλάβαμε ἀκόμα ὅλοι μας πῶς ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι ἕνα μέσο, γιὰ νὰ διατυπώσῃ ἕνας νοήματα, ἀλλὰ εἶναι αὐτὴ ἔκφραση τοῦ πνεύματος ἑνὸς λαοῦ, ὀργανικὴ κί' ὄχι ἄψυχη.

Πολὺ σωστὰ ὁ Κακριδῆς ἀντίκρουσε τὸ πρόβλημα ἀπ' αὐτὴ τὴν πλευρὰ κί' ἐξέτασε καὶ τὸ μορφωτικὸ στοιχεῖον πού ἔχει ἡ μετάφραση καὶ πού θὰ κάνει τὸ μεταφραστικὸ ν' ἀντικρῦσει τὴ γλῶσσα του ὄχι στατικὰ, ἀλλὰ καὶ δυναμικὰ. Πόσο λίγο ἀντιλαμβανόμεστε τὴ σημασία τῆς μετάφρασης τούτης καὶ τὴ διαφορὰ τῆς ἀπὸ τὴν ἑρμηνεία πού ἀποβλέπει στὴ σύλληψη τῆς ἀπόλυτης ἀξίας τοῦ ἔργου, φαίνεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς πῶς πολλοὶ φιλόλογοι ὡς σήμερον ἀκόμα ταυτίζουσι τὶς λέξεις μετάφραση καὶ ἑρμηνεία καὶ τὸ ἔργον τοὺς, σάν νᾶναι τὰ ἴδια πράγματα καὶ ἢ δίνουν στὴ μιὰ σημασία, γιὰ ν' ἀμελήσουν τὴν ἄλλη ἢ παραμελοῦν

καί τις δύο. Κι' ὄχι μονάχα τοῦτο. Κι ἂν ἕνας εἶναι σέ θέση νά ἀντιληφθῆ τῆ σημασία τῆς μετάφρασης καθ' αὐτή, πῶς μπορεῖ μεταφράζοντας νά διατηρήσει τὴν ἁρμονία μεταξὺ τῆς μορφῆς καὶ τοῦ περιεχομένου; αὐτὴ εἶναι ἡ μεγαλύτερη δυσκολία πού ὁ μεταφραστής θ' ἀντικρούσει. Δὲν πρόκειται ἀπλῶς, ἂν μιὰ μετάφραση πρόκειται ν' ἀποδώσει τὰ νοήματα τοῦ κειμένου αὐστηρά κατὰ λέξη ἢ ἂν θὰ γίνει λογοτεχνική, μιὰ νέα δημιουργία δηλ., ἀλλὰ πῶς στὴ μετάφραση θὰ διατηρηθοῦν ὅλες οἱ ἀρετὲς τοῦ πρωτοτύπου καὶ ὁ τρόπος τῆς σκέψης τοῦ συγγραφέα θ' ἀποδοθεῖ. Ὁ μεταφραστής πρέπει ἔτσι νὰ ἐξαφανίζεταί πίσω ἀπὸ τὸ πρωτότυπο. Καὶ δὲν εἶναι εὐκολο πρᾶμα νὰ καταλάβουμε τὶς ἀρετὲς καὶ τὶς ἀξίες τοῦ πρωτοτύπου, πολλὴ δυσκολώτερο ἀκόμα νὰ τὶς ἀποδώσουμε μὲ ξένο ντύσιμον.

Τὶς δυσκολίες αὐτὲς μὲ ὅλες τούς τὶς λεπτομέρειες μᾶς ὑπέδειξε ὁ Κακριδῆς. Πράγματα πολλὰς φορὲς πού θάπρεπε κάθε φιλόλογος νάχε κοιτάξει μᾶς τὰ κάνει συνειδητά. Κι ὄχι μονάχα μᾶς ὑποδεικνύει λεπτομερικά τὶς δυσκολίες πού παρουσιάζει τὸ μεταφραστικὸ ἔργο, ἀλλὰ καὶ στὸ δεύτερο, τὸ εἰδικὸ μέρος, ἐξετάζει ἀναλυτικώτερα τὸ ζήτημα τῆς μετάφρασης ἀπὸ μιὰ συνθετικὴ γλῶσσα, ὅπως εἶναι ἡ ἀρχαία, σὲ γλῶσσα ἀναλυτικὴ, ὅπως εἶναι ἡ νεοελληνική, καὶ μᾶς δίνει πολλὰ παραδείγματα πού πρέπει νάχε ὑπ' ὄψιν του ἕνας μεταφραστής, ὅπως γιὰ τὴν περιφραστικὴ ἀπόδοση, τὴν ἀπλοποίηση τῆς συντακτικῆς πλοκῆς κλπ. Προσπάθησε μὲ τὴν ἔρευνά του ὁ Κ. νὰ μᾶς δείξει, πῶς ἄδικο ἔχει ὁ **Haupt**, σὰν ἰσχυρίζεται ἀπὸ δὲν πρέπει νὰ μεταφράζουμε, γιὰτί ποτέ δὲν μπορούμε νὰ πετύχουμε τὴν ἰσότημὴ ἔκφραση. Ἀλλὰ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς πρέπει νὰ μεταφράζουμε, γιὰ νὰ βροῦμε αὐτὸ πού δὲν μπορούμε εὐκόλα νάχουμε, κάτι τὸ ἀδύνατο. Τοῦτο εἶναι ἡ μοῖρα κάθε πνευματικοῦ ἀνθρώπινου ἔργου, γιὰτί, ἂν ὁ ἄνθρωπος, ἔφτανε καμιά φορὰ στὸ σκοπὸ του, τότε θάπρεπε νὰ σταματήσει νὰ ὑπάρχει καὶ νὰ σκέπτεται. Τότε εἶναι ὁ θάνατός του.

Πάνω στὴ βάση πού ἀνάπτυξε ὁ συγγραφέας στὸ θεωρητικὸ μέρος τῆς μελέτης του δημοσιεύει στὸ δεύτερο μέρος τοῦ ἔργου του τὸ τρίτο βιβλίον τοῦ γαλατικοῦ πολέμου τοῦ Καίσαρα μὲ μετάφραση καὶ σχόλια γενομένα πάνω στὴ γραμμὴ πού ὁ Ἰδιος ἔθεσε γιὰ τὸ μεταφραστή. Δείχνει ἔτσι ἀκόμα πῶς χειροπιαστὰ τὶς δυσκολίες πού ἐκείνος ὁ ἴδιος ἀπαντᾷ, καὶ τὶς λύσεις πού θὰ μπορούσε νὰ βρεῖ. Τὸ βιβλίον ἔτσι γίνεταί ἀπὸ κάθε ἀποψη χρήσιμον στὸν κάθε φιλόλογο. Θὰ τοῦ ζυτηθῆσει μῆσα του σκέψεις πού ἀπαρητήρητες περνούσαν ἀπὸ τὸ νοῦ του καὶ θὰ τοῦ δώσει ἀφορμὴ νὰ κοιτάξει καλύτερα καὶ βαθύτερα τὸ πρόβλημα, πού ἀσφαλῶς θὰ πρέπει νὰ τοῦ γενήθηκε, σὰν

μεταφράζει. Τὸ ἔργο εἶναι πολὺ σημαντικό καὶ γιὰ τὴν πρωτοτυπία του πού ἀπορρέει ἀπὸ μιὰ εὐσυνείδητη πανεπιστημιακὴ δουλειά. Πρέπει νὰ γίνει ὁ ἀπαραίτητος σύντροφος κάθε φιλόλογου πού θέλει νὰ κάνει ἀξία τῆ δουλειά του. Θὰ τὸ διαβάσει πολὺ εὐχάριστα, γιὰτί θὰ τοῦ φανεῖ σὲ πολλὰ σὰν μιὰ ἀποκάλυψη καὶ ἱκανοποίηση σὲ πρᾶματα πού ἴσως κι' αὐτὲν πολλὰς φορὲς νὰ βασάνισαν.

Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ

Β. Ν. Τατάκη: Στὴ χώρα τῶν στοχασμῶν.—Φιλοσοφικός διάλογος. Σελ. 93. Θεσσαλονίκη 1936.

“Ὅτι ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος δὲ φιλοσοφεῖ, ὄχι ἀπὸ πνευματικὴ ἀνεπάρκεια, ἀλλὰ γιὰτὸ ὄχι σύγχρονος πολιτισμὸς μὲ τὰ ἐξωτερικά του ἀγαθὰ καὶ τὶς κατευθύνσεις του τοῦ ἔκλεισε κάθε ἀνώτερη πνευματικὴ διέξοδο, εἶναι γεγονός· εἶναι ἐκδηλὸ γνώρισμα τῆς ἐποχῆς μᾶς ἡ δυσκολία τῆς Σκέψης, μιὰ πνευματικὴ ἀδράνεια· γι' αὐτὸ συμβαίνει σήμερα ἡ χώρα τῶν στοχασμῶν νὰ εἶναι γιὰ τοὺς πολλοὺς μιὰ πολὺ μακρυνῆ—ἴσως κι' ὀλότελα ἄγνωστη—χώρα. Στὴν Ἑλλάδα τοῦλάχιστον ὡς τώρα δὲν ἔχουμε παρατηρήσει καμμίαν συστηματοποιημένη προσπάθεια γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση φιλοσοφικῶν προβλημάτων μὲ τὴν γενικώτερη καὶ βαθύτερη σημασία τους· οἱ «διανοοῦμενοι» μᾶς στρέφονται κυρίως γύρω ἀπὸ ζητήματα πρακτικῆς φιλοσοφίας, πού κατ' ἀνάγκη θὰ φαίνονται σὰν ἐπιτόλαια αὐτοσχεδιάσματα ἐφ' ὅσον τοὺς λείπει ἡ θεωρητικὴ βάση καὶ τὸ σύστημα. Μὲ τὸ πρόβλημα τῆς γνώσεως μόνον ὁ κ. Τατάκης, —ἐφ' ὅσον τοῦλ. ἐγὼ ξέρω—καταπιάνεται συστηματικὰ καὶ καθαρῶς «φιλοσοφικά». Μ' αὐτὸ δὲ θέλω νὰ πῶ πῶς τὸ βιβλίον του εἶναι συντελεσμένο σύστημα φιλοσοφίας· τῆ στιγμῆ ὁμως πού ἀγγίζει τὸ πρόβλημα τῆς γνώσεως τόσο φιλοσοφικά, θεωρώντας τὸ πολὺ σωστὰ τὸ θεμελιακὸ πρόβλημα τῆς φιλοσοφίας, δὲ μπορούμε νὰ ποῦμε πῶς ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς προχωρεῖ σπασμωδικὰ ὅπου τὸν βγάλει ἡ τύχη, ἀλλ' ἀσφαλῶς θάχει χαράξει τὶς γενικὲς γραμμὲς τοῦ ὅλου οικοδομήματος πού θὰ συμπληρώνεται μὲ τὶς συνδετικὰς γραμμὲς σὲ σύστημα· κι' ἀκριβῶς ἐδῶ, μὴ φαίνεται, βρίσκεται ἡ πρωτοτυπία τοῦ κ. Τ. πού τὸν κάνει νὰ μὴ εἶναι ἀπλῶς ἕνας ἐκλεκτικός· δηλ. στὸν τρόπο πού ζητᾷ νὰ συνδέσῃ ἀρμονικὰ τὶς ἀντιθέσεις πού ἐξηθοῦν μπροστὰ μᾶς σὲ κάθε μᾶς προσπάθεια γιὰ τὴ λύση τοῦ προβλήματος τῆς ἀλήθειας. Γιὰτί μ' αὐτὸ κυρίως καταπιάνεται στὸ βιβλίον τοῦ ὁ κ. Τ.

+ +

Ίσως η αλήθεια ή απόλυτη, ή μιά και μόνη, να είναι μιά χιμαίρα, κι' ή προσπάθεια του ανθρώπου να την φτάσει είναι ένας τραγικός αγώνας, αφού δεν ξέρουμε «τί είναι» ή αλήθεια στην ουσία της (ο κοινός άνθρωπος φοβάται τον αγώνα για την αλήθεια· προτιμά να παίρνει τα πράματα όπως φαίνονται· ο φιλόσοφος ζητώντας την βαθύτερη ουσία καταφεύγει σ' έναν όρισμό· περιορίζει έτσι τὸ ἀπόλυτο), δίνει στην αλήθεια «οὐσία», τὴν καρφώνει σ' ένα μέρος και ζητά με τὸ *a priori* αὐτὸ μέτρο νὰ συμβιβασθῆ τ' ἀσυμβίβαστα· ἀκριβώς ὅμως ἔτσι τὸ πρόβλημα τῆς ἀλήθειας γίνεται τραγικότερο, γιατί σ' ὅλες αὐτὲς τὶς ἀναζητήσεις παίρνουμε μᾶλλον ψυχολογική στάση και κατ' ἀνάγκη τὸ ὑποκειμενικὸ στοιχεῖο θὰ μᾶς παραπλανᾷ και σ' αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἀπόλυτα λογικὴ διατύπωση τῆς ἀλήθειας. Τὸ πρόβλημα ὅμως χάνει τὴν τραγικὴ του φρικὴ μὲ τὴν θυμηθούμε πὼς ὁ ἄνθρωπος εἶναι κυρίως πνεῦμα και ἀντιμετωπίζουμε τὸ πρόβλημα παίρνοντας στάση ἀπόλυτα πνευματικὴ· ὁ ἄνθρωπος μονάχα σὰν πνεῦμα, με τὴ Σκέψη ὡς καθαρὴ λειτουργία τοῦ πνεύματος μπορεῖ νὰ βρῆ τὴν ἀλήθειαν, ἢ καλύτερα νὰ δημιουργῆ ἀλήθειαν γιατί ἡ «ἀλήθεια» δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι μιά «οὐσία» στατική, εἶναι κι' αὐτὴ ἓνα πνευματικὸ δεδομένο. Γιὰ νὰ δοῦμε ὅμως τὶ εἶδος πνευματικὸ δεδομένο εἶναι, γιατί μπορεῖ κανεὶς νὰ νομίσῃ πάλι πὼς πρόκειται γιὰ μιά σχέση καθαρὰ «λογικὴ» πὸ συνδέει ἐξωτερικὰ αὐτὰ πὸ λέμε συνήθως πνευματικὸ κόσμο και πραγματικότητα, δηλ. «δυσὸ ἀντικείμενα πὸ εἶναι τὸ ἓνα ἐξω ἀπὸ τ' ἄλλο»²⁾· σὴν ὅμως εἶναι μιά ἐπιφανειακὴ ἀντιμετώπιση τοῦ ζητήματος, γιατί κάτι πὸ εἶναι ὀλότελα ἐξω ἀπὸ τὸ πνεῦμα μας δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι γνωστὸ σ' ἡμᾶς.

Τὸ πνεῦμα δὲν εἶναι «κάτι πὸ ὑπάρχει» σὰν ἔννοια στατική· τὸ πνεῦμα εἶναι ἐνέργεια· ὅσο προχωρεῖ «ἀνελίσσεται» (ἀναδιπλώνεται) γνωρίζοντας καλύτερα τὸν ἑαυτὸ του· σὴν πορεία του αὐτὴ ταυτίζει διαρκῶς βρίσκει σχέσεις σ' ὅσα γνωρίζει «ἀνελίσσόμενον» και τὶς ἀνάγει σὲ γενικὸς τύπος πὸ ταυτίζονται πάντα με τὸν ἑαυτὸ τους (ταυτὰ σύμβολα) και πὸ εἶναι καθαρὴ πνευματικὴ λειτουργία χωρὶς νὰ ὑπάρχουν τὰ σύμβολα αὐτὰ πουθενά, και πὸ τὰ χρησιμοποιεῖ πάλι τὸ πνεῦμα γιὰ νὰ μεταβάλλῃ τὶς ἐτερότητες σὲ ταυτότητες χωρὶς πάλι ἢ πορεία αὐτὴ νὰ σταματᾷ πουθενά. Κάθε φορὰ πὸ μιά κανούρια μορ-

φή, μιά ἐτερότητα, ταυτίζεται μ' ἓνα τέτοιο σύμβολο, με μιά γνωστὴ ταυτότητα, ἔχουμε τὴν ἀλήθειαν (ὄχι τὴν ἀπόλυτη βέβαια) ἐπομένως ἡ ἀλήθεια εἶναι κι αὐτὴ ἓνα πνευματικὸ δημιούργημα τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον εἶναι σχέση πὸ βρίσκει τὸ πνεῦμα κάθε φορὰ πὸ συσχετίζει και ταυτίζει τὰ δεδομένα του. Κι' αὐτὸ πὸ λέμε ἐξωτερικὸ κόσμο (ἢ διάκριση δύο κόσμων εἶναι ψυχολογικὴ ἢ λογικὴ και ὄχι μόνο πνευματικὴ) εἶναι κι' αὐτὸ με κάποιο τρόπο δεδομένο τοῦ πνεύματος ἐφ' ὅσον τὸν γνωρίζουμε κι' αὐτὸν με μιά τέτοια συσχέτιση και ταύτιση τοῦ πνεύματος· ὄχι πὸς χωρὶς τὴν πνευματικὴ σὴν ἐνέργεια δὲ θὰ ὑπῆρχε, ἀλλὰ γιατί χωρὶς αὐτὴ δὲ θὰ τὸν γνωρίζαμε· «τὴν ἀλήθειαν σ' αὐτὸ πὸ λέμε ἐξωτερικὸ κόσμο ὅθ' τὴν γνωρίζαμε ὅταν μεταβάλοιμε κι' αὐτὸν σὲ Σκέψη». Ἡ γνώση λοιπὸν ἀποβλέπει σὴν ἀνακάλυψη σχέσεων ἀνάμεσα σ' ὅλα αὐτὰ τὰ δεδομένα· και γίνεται βαθύτερη και καθαρώτερη ὅσο πὸ πολλές σχέσεις βρίσκουμε συνδεδεμένες τὴν μιά με τὴν ἄλλη χωρὶς νὰ μεπεδῶνται· ἂν κατορθώσῃ τὸ πνεῦμα μας νὰ ἐναρμονίσῃ ὅλες αὐτὲς τὶς σχέσεις, τότε ἔχομε τὴν ἀλήθειαν (και τὴν ἔχομε τόσες φορὲς ὅσες φορὲς κατορθώθηκε ἢ ἐναρμόνιση αὐτῆ). Στὴν προσπάθειά μας λοιπὸν νὰ φτάσωμε τὴν ἀλήθειαν δὲ θὰ σταματήσωμε πουθενά γιὰ πάντα· θὰ κινούμαστε διαρκῶς μέσα στὸν κόσμο τοῦ πνεύματος κι' ὅσο αὐτὸ «θ' ἀνελίσσεται» και θὰ ταυτίζῃ θάχομε τὴν ἀλήθειαν, πὸ δὲ θάναι κάτι τὸ συντελεσμένο, ἀφοῦ ἢ δημιουργικὴ συσχέτιση πὸ κάνει τὸ πνεῦμα μας και ἢ ἀλλεπάλληλη ταύτιση δὲ σταματᾷ ποτέ· ὥστε κι ἢ ἀλήθεια εἶναι μέσα στὸ πνεῦμα μας, χωρὶς μ' αὐτὸ τὸ εἶναι νὰ δεχόμαστε κάτι τὸ στατικὸ και προκαθορισμένο· ἢ ἀλήθεια δὲν ὑπάρχει βγαίνει κάθε στιγμή ἀπὸ τὴν παραπάνω ἐνέργεια τοῦ πνεύματος.

Πιθανὸν τὸ ὅτι δὲ φτάσαμε σὲ μίαν ἀπόλυτη ἀλήθειαν, ἀλλὰ σὲ μορφές, νὰ δοῦμε ἀλήθειαν, νὰ μὴ μᾶς ἱκανοποιῆ ἐντελῶς· εἶναι ὅμως ὁ μόνος τρόπος νὰ συμβιβασώμε τὰ διεστῶτα και ν' ἀποφύγωμε τὸ τρομερὸ δίλημμα τῆς πραγματικότητας.

Στὴν ἠθικὴ του ὁ συγγραφεὺς φαίνεται περισσότερο Σωκρατικὸς, ἂν και ὁ διθυραμβικὸς τόνος και «ἢ ἔνθεος ἔκστασις» με τὰ ὅποια μιλάει γιὰ τὸ ὄραιο και τὸ ἠθικὸ (ὁ Σωκράτης μιλάει με ἐντελῶς σύγχρονη φρασεολογία) σὲ κάνουν ν' ἀδιαφορῆς γιὰ τὸ πὼς τὸ ἐγὼ μας θὰ τὸ δοῦμε και στοὺς ἄλλους κι' ἂν ὅσα λέγονται ἐδῶ βγαίνουν φυσικά και ἀβίαστα ἀπὸ τὰ προηγούμενα.

+ +

1) Βλ. τοῦ ἴδιου: Γὸ πρόβλημα τῆς ἀλήθειας σελ. 6.

2) Σελ. 29.

Ξέρω πὼς με τὴ σύντομη αὐτὴ διατύπωση μου ζημιῶνω τὸν συγγραφέα, γιατί δὲν εἶναι

δυνατό έργο αναλυτικό φιλοσοφικών στοιχείων να παρουσιασθή περιληπτικά, κι' ασφαλώς πολλά κενά κι' άπορίες που άφίνει ή έκθεσή μου αυτή δέ βρίσκονται στο έργο· ο σκοπός μου όμως δέν είναι να καταστήσω περιττή τήν άνάγνωση του έργου, άλλ' ίσα-ίσα να παρακινήσω σ' αυτή είναι άλλως τε τόσα πολλά τά λογής-λογής προβλήματα που ξεπηδούν σε κάθε σελίδα, που κι' αυτή ή άπλή διαπίστωση τους άποτελεί μεγάλη ίκανοποίηση γιά κάθε πνευματικόν άνθρωπο. Διαβάζοντας τό έργο αυτό νοιώθεις τόν δυνάστη σου συμμαζεμένο στο χείλος του πηγαδιού τής γνώσεως και αισθάνεται ίσα με την λεπτότερη ίνα τήν φρικίαση που φέρνει ό ίλιγγος του άβυσσάλου βάθους του.

Στή μελέτη αυτή έχουμε να παρατηρήσωμε κι' ένα άλλο σημαντικό γεγονός: είναι γραμμένη σε μιá γλώσσα που θά την έλεγα δημοτική, άν δέν ήταν φιλοσοφική· σε τέτοια ζητήματα, που έχεις να κάνης διαρκώς μ' έννοιες που πρόκειται να διαπλευσθούν από τά άκαθόριστα νεφελώματα τής Σκέψης και να χυθούν μέσα σε μιá άρισμένη μορφή (τίς λέξεις) δέν είναι μικρό πράγμα να βρίσκησ πάντα τήν κατάλληλη και άάλιστα σε μιá γλώσσα που θεωρείται ακόμη άδιάπλαστη· είναι μιá γλώσσα στρατή, χωρίς τύπους και έκφράσεις που να μάς ξενίζουν· ή άφήγησις, καταίληκτικά άνετη, προχωρεί άθόρυβα και μαλακά «ως ρεύμα έλαιου». Ίσως σε μερικά σημεία να βρισκε κανείς υπερβολική τάση προς άπλοποίηση και παραστατικές εικόνες κάπως άπλοϊκές, που δίνουν στο ύφος μιάν άφέλεια άταίριαστη με τό βάθος του θέματος· δέν είναι όμως προτιμότερον αυτό γιά έναν άναγνώστη από τήν άπεγνωσμένη προσπάθεια να κατανοήσ η κάτι που ήταν εύκολότερο να παρανοήσ η;

Περισσότερο συζητήσιμο θά ήταν τό ζήτημα, άν έπρεπε τό έργο να παρουσιάζεται, έστω και τυπικά, σε διάλογο τή στιγμή που δέν έπρόκειτο να κρατηθί ή ούτε τό σκηνικό περίγραμμα ούτε ή ζωντανή «δράση» και τό «ήθος» ενός διαλόγου, άν και ό συγγραφέας μάς λέγει στήν εισαγωγή του πώς κατ' ουσίαν δέν πρόκειται γιά διάλογο, άλλα γιά μονολογική συζήτηση με τόν εαυτό του· γι' ατί βέβαια δέ μπορούμε ν' άρνηθοῦμε τό γεγονός, ότι ό διάλογος στή φιλοσοφία έχει πεθάνει μαζί με τόν Πλάτωνα.

Θ. Α. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

Μανουέλλας: «Φωνές στό Λόγγο» Διηγήματα. Έκδοση Μ. Βασιλείου & Σία 1936.

Γράφοντας πέρου ένα κριτικό σημείωμα στό «Κυπριακά Γράμματα» γιά τις «Γυναίκες

Ψυχές» τής Κυρίας Κλεαρέττης Δίπλα—Μαλάμου και λέγοντας πώς είναι, δυστυχώς, λίγες οι γυναίκες που γράφουν σήμερα στήν Έλλάδα, δέν φανταζόμουν πώς τόσο γρήγορα θά με διέψευδαν.

Γιατί από τότες βγήκανε σε τόμους πολλά ποιήματα, διηγήματα και μυθιστορήματα άκόμα, γραμμένα από γυναίκες, άναλογικά πολύ περισσότερα από τους άντρες συναδέλφους τους. Όπως είναι: τής κ. Ράλλη, τής Άνθούλλας Βαφοπούλου, τής Τατιάνας Σταύρου, τής Κατίνας Παπα, τής Μαριέττας Μινώτου, τής Λιλίκας Νάκου, τής Άθηνάς Ταρσούλη, τής Μανουέλλας κ.ά.

Τής Μανουέλλας τά διηγήματα ήταν γιά μένα μιá πραγματική άποκάλυψη. Πολλά από τά δέκα αυτά διηγήματα τής σειράς «Φωνές στό Λόγγο» μου ήταν γνωστά από κάποια φιλολογικά σαλόνια όπου διαβάστηκαν, άνεκδοτ' άκόμα, από τήν ίδια τή συγγραφέα. Μά πρέπει να όμολογήσω πώς τά σαλόνια αυτά τά μάλλον κοσμικά, κάθε άλλο παρά πρόσφορα είναι γιά τέτοια διαβάσματα και δέν θά ναι ντροπή μου άν πω πώς δέν τά πολυπρόσεξα.

Τώρα όμως που τά βλέπω όλα μαζεμένα σε τόμο, μου προκάλεσαν θαυμασμό. Θαυμασμό γιά τήν άφέλεια του ύφους τους, γιά τό δραματικό τους στοιχείο που είναι πλουσιότατο, γιά τό πρωτόγνωρο—σε μερικά—πάθος τους, γιά τήν όμορφιά τής γλώσσας τους τής πρωτότυπης, τής χτυπητής, τής δλοζώντανης και άληθινής. Τέτοια γλώσσα είχα καιρό να διαβάσω ίσως από τό καιρό τών πρώτων καλών διηγημάτων του Βουτυρά.

Οί τύποι που παίρνει γιά ήρωές της, από τή μεσαία και τή λαϊκή τάξη, είναι πάντα μελετημένοι και ζωντανοί. Μά εκεί που μ' άρέσει ή Μανουέλλα περισσότερο, εκεί που λές ζούν και κινούνται οι ήρωες της, με τά πάθη τους, τή γλώσσα τους και τά καμώματά τους, είναι σ' εκείνους τους θαυμασίους τύπους του λαού. Οί περισσότεροι σχεδόν παθολογικοί, μά ωραίοι και άληθινοί. Γι' αυτό και ξεχωρίζω τό «Μπεκί τό Μούδρου» και τό «Μαράκι του Μπαράμπα Πέτρου».

Και κάτι περίεργο: Σε κανένα διήγημα δέν διαφαίνεται τό φύλο τής διηγηματογράφου. Νομίζεις πώς όλα τά έγραψε άντρας. Κι αυτή άκόμα ή ψυχάνάλυση τών γυναικείων τύπων της είναι κοιταγμένη με δυνατή άντρίκεια ματιά: τολημρά και ρωμαλέα. Παρητήρησα ότι τό σημείο αυτό δέν τό πρόσεξαν οι διάφοροι κριτικοί της—που έγραψαν έντούτοις όλοι τους ευνοϊκά. Και όμως είναι από τά χαρακτηριστικότερα σημεία του ύφους τών διηγημάτων τής Μανουέλλας και θέλω γι' αυτό ξεχωριστά να τό έξάρω.

Άθήνα.

ΤΑΚΗΣ Μ. ΦΡΑΓΚΟΥΔΗΣ

Χρ. Γαλατόπουλος : Τά Τραγούδια τῆς Φυλακῆς. Πάφος 1936. σ. 227. Σελίδια 4 ἢ δρ. 100.

Τὴν ποιητικὴ αὐτὴ συλλογὴ ἕνας τῆ χαρακτήρισε, σὲ ἰδιωτικὴ κουβέντα ὅπου ὁμως ὅλοι ἐκφράζονταν ἐπίσημα : «Τὰ μαλιὰ τῆς μαύρης! Δὲν μπορεῖς γιὰ τὸς βρεῖς μιὰν ἀρχὴ. Μπερδεμένες, ἀνακατεμένες, ἀκατάστατες κραυγές.» Ὁ δευτέρος : «Εἶναι δυνατὰ, καλογραμμένα τραγούδια, γιομάτα ὄρη, ὄργη καὶ κίνηση. Ἐχουνε μιὰ δαντικὴ μεγαλοπρέπεια καὶ δραματικὸ ἐνδιαφέρον. Εἶναι ὁ ἀνθρώπινος πόνος πολύφωτος, ἡ ἀγωνία τοῦ ἀνθρώπου ρυθμικὰ ἐκφρασμένην.» Ἐνας ἄλλος : «Κάτι θέλει νὰ πεῖ ὁ κ. Γαλατόπουλος, μὰ πνίγεται. Μπερδεύει ἐκούσια τὸ ἐκφραστικὸ του ὄργανο, γιὰ νὰ φαίνεται δυσνόητος, καὶ λοιπόν...μεγάλος!» Κ' ἕνας τέταρτος : «Δὲν ἔχει τίποτε νὰ μᾶς πεῖ. Μόνον λέξεις ἡχέρες κουδουνίζει.»

Τέσσερις διαφορετικὲς γνώμες γιὰ ἕνα ἔργο! Καὶ σκέφτομαι τὴ στιγμὴ τούτῃ πόσο πρέπει νὰ εἶναι ἀληθινὸς ὁ λόγος, πῶς, ὅταν οἱ κριτικοὶ διαφωνοῦν ἀναμεταξύ τους, τότε ὁ συγγραφέας εἶναι σύμφωνος μὲ τὸν ἑαυτὸ του. Ἔτσι μπορεῖ κι ὁ ἀπλοϊκότερος κόσμος ποῦ δὲν ἐνδιαφέρεται καὶ τόσο γιὰ τίς μικρολογες στενακεφαλιές τῆς πελαγωμένης κριτικῆς, νὰ βρεῖ ἐπιτέλους μιὰ βάση, ποῦ θὰ τοῦ χρησιμεύει γιὰ νὰ νιώσει, νὰ κατανοήσει καὶ νὰ χερεῖ τὸ ἔργο αὐτό. Κι ἀναλογιέμαι ἀκόμα πῶς θὰ ἔχει δικαίον κείνος ποῦ εἶπε, πῶς, ὅταν οἱ κριτικοὶ συζητοῦν πολλὸ γιὰ ἕνα ἔργο τέχνης καὶ διαφωνοῦν, τὸ ἔργο αὐτὸ κάτι ἄξιο ἔχει νὰ μᾶς δώσει, κάτι μεγάλο κι ἀσυνήθιστο. Καὶ πραγματικὰ τὰ «Τραγούδια τῆς Φυλακῆς» τοῦ κ. Γαλατόπουλου φέρνουνε στὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ τόπου μᾶς ἕνα νέο φῶς, τῆς δίνουν ἕνα χρῶμα πρωτόφαντο, τῆς ἀνοίγουν καινούργιο δρόμο.

Ὁ ὄγκος τοῦ ἔργου, τόσο στὴν ἐξωτερικὴ, του ἐμφάνιση ὅσο καὶ στὴν ἐσωτερικὴ του ὕψη, προκαλεῖ ἐκπλήξη. Τὰ θέματα του εἶναι πολλὰ καὶ ποικίλα ὅπως καὶ τὰ μέτρα του. Ἡ γλώσσα του, τραχιὰ κι ἀκατέργαστη, πληγώνει τὴν ἀκοὴ τῆ συνηθισμένη στίς ἡπιες μαλακὲς φωνές τῆς τρεχομένης ποιήσης. Ἐδῶ μιὰ ἀντρίκεια πολεμικὴ ὄργη ξεσπάει, ἐκεῖ ἕνας καταράχτης πόνου χύνεται, ἐδῶ ἕνας χεῖμαρρος ἀγάπης κατεβαίνει, πὺ πέρα σοῦ βαραίνει τὴν ψυχὴ ἕνας ὀγκόλιθος μαρτυρίου εἴτε ἀστράφτει ἀλύγιστη μιὰ θέληση ἀσαλένια. Κι ἀφοῦ μέσα στὸν τεχνιτὴ βράζουε ἀψὰ κι ἄγρια αὐτὰ, τὰ πὺ ἔντονα στοιχεῖα ποῦ χρωματίζουνε ὡμὰ καὶ γιομίζουνε δυναμικὰ τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ κ' ἡ γλώσσα ποῦ θὰ τὰ ἐκφράσει νὰ δεινοπαθῆσει τὰ χέρια τοῦ ποιητῆ, γιὰτ' εἶν' ἀνάγκη νὰ σπᾶσει τὰ καλοῦπια τῆς καθιερωμένης φρασεολογίας κι ἀνεμπόδιος

νὰ ὀλοκληρώσει μὲ τὸ λόγον τῆ ζέουσα ἐμπνευσή του. Οἱ εἰκόνες του, οἱ παρομοιώσεις του, οἱ μεταφορὲς του ἀγκαλιάζουν μὲ ἀσφυχτικὸ πληθωρισμὸ ὅλα τοῦ κόσμου τὰ μεγάλα, γιὰτ' ἡ σκέψη του εἶναι παγκόσμια, καθολικὴ. Ἐνοῖγεται μὲ φαρδιά καὶ δυνατὰ φτερά—τὴν κατασταλαγμένη καὶ μεστή αἴσθηση τῆς πραγματικότητος καὶ τὴν καλοζυγιασμένη ἐπίγνωση τῆς ἀνθρώπινης δυναμικότητος—γιὰ νὰ φτάσει, ἀντιμετωπίζοντας θαρραλὰ ἀνεμικὲς καὶ μπόρες, ψηλά, ἐκεῖ τοῦ ἡ ἐξανθῆ Ἄρμονία ἔσπασε τὸ θρονὶ τῆς μέσα στὴν αἰθέρια γαλήνη.

Εἶναι ἀλήθεια πῶς ἡ γαλήνη τοῦ εἶναι ἐπιφανειακὴ. Ἐνῆουχη καὶ παραγμένη πάντα ἡ ψυχικὴ τὸ ἀνάθεση, κουφοβράζει ἀεικίνητη καὶ στίς πὺ καλὲς τῆς στιγμῆς, ὅταν πὰ κουρασμένος ἀπὸ τὸ ἀέννοο τρέξιμο πέφτει σ' ἕνα ἀποκράωμα εἴτε προσπαθεῖ νὰ φτάσει σὲ μιὰ πολυπεθύμητη, θαμποχάραχη ὄμως, Νιρβάνα. Κι αὐτὸ προέρχεται γιὰτ' μέσα τοῦ ὁ κ. Γαλατόπουλος ἔχει κάτι σὰ μυστικισμοῦς, θολὲς κι ἀόριστες πίστεις στίς ἀφαιρεμένες Δυνάμεις (μὲ κεφαλαῖο) καὶ στὰ ζωτικὰ Πνεύματα, ἀπομεινάρια δλ' αὐτὰ τῆς μύσης τοῦ στοῦς Ροδωσταυράτες (Rosicrucian). Πάω κιόλας νὰ πιστέψω πῶς καὶ τὴ χρησιμολογικὴ του τάση, τὸ προφητικὸ, ἀποκαλυπτικὸ ὕφος του, τὸ νεοπλατωνισμὸ ποῦ διαφαίνεται σὲ πολλὰ τραγούδια του, τὰ ὀφείλει στὴν ἐπίδραση τῆς μυστικιστικῆς του αὐτῆς διάθεσης.

Ὅ,τι κι ἂν εἶναι ὄμως τὰ «Τραγούδια τῆς Φυλακῆς», θαρρῶ πῶς ἡ μεγαλύτερή τους ἀξία βρισκεται στὸ περιεχόμενον τους, στὴν καθαυτὸ οὐσία τους. Κυκλοφόρησαν τόσα πολλὰ κενὰ καὶ δίχως νόημα λογοτεχνικὰ βιβλία τὸν τελευταῖον καιρὸ, ποῦ τὸ μετωμένο ἀπὸ ἀδρὴ σκέψῃ ἔργο τοῦ κ. Γαλατόπουλου ἀποτελεῖ μιὰ πραγματικὴ ὄση. Τὸ δρᾶμα τοῦ ἀνθρώπου ποῦ ἔδρασε ἔντονα καὶ γερὰ γιὰ μιὰ λυτρωτικὴ ἀνάταση ὄχι ἀπλὰ ἀτομικὴ του ἀλλὰ καὶ τοῦ γύρου του κόσμου, ποῦ γι αὐτὸ πόνεσε βαθιὰ στὴ ζωὴ καὶ χτυπήθηκε ἄγρια ἀπ' αὐτὴ, καὶ ποῦ ὀστόσο δὲ νικήθηκε, μὲ ἐξακολουθεῖ νὰ τραβᾶει περήφανα, στὸν ὄραῖο τοῦ σκοποῦ—τὸ ἀνθρώπινον τοῦτο δρᾶμα, ποῦ δὲ συνταράζει μόνον τὸν ποιητὴ, εἶναι κάτι ποῦ ἀνεβάζει στὴ συνείδησή μας τὰ «Τραγούδια τῆς Φυλακῆς» καὶ τὰ παρουσιάζει σάν ἕνα ἔργο μὲ θέση.

Τὸ ἔργο χωρίζεται σὲ τρεῖς κύκλους, στὸν «Κύκλον τῆς Στύγας», στὸν «Καθαρτήριο Κύκλον» καὶ στὸ «Χάραμα ἀπ' τὴν Ἄβυσσον». Οἱ τρεῖς αὐτοὶ κύκλοι ἔχουν τὴ συνοχὴ τοῦ ἄριτου κορμοῦ καὶ τὴν ἔνταση ἑνὸς ζωντανοῦ ὀργανισμοῦ. Ἡ μετάβαση ἀπὸ τὸν ἕ.α κύκλον στὸν ἄλλο ἔρχεται φυσικὴ γιὰ τὸν προσεχτικὸ μελετητὴ καὶ χωρὶς ἐμπόδια. Γιατὶ εἶναι φυσικὸ ὅταν ἕνας δυνατὸς ἀνθρώπος—ποῦ ἀντιπροσωπεύει τὴν αἰώνια ἀνθρωπότητα στίς διάφορες ἐκδηλώσεις τῆς—χτυπηθεῖ

ἄγρια ἀπὸ τὴ μοίρα, νὰ περάσει μιὰ περίοδο ἀγωνίας κι ἀμφιβολίας πού θά τόνε φέρεי με τὴν ἐνδοσκόπηση καὶ τὸν αὐστηρὸ αὐτοέλεγχο, με τὴ γαληνεμένη παρατήρηση καὶ με τὴ σωστὴ ἐχτίμηση, στὴ λύτρωση. Ἡ μαυρίλα τοῦ «Κύκλου τῆς Στύγας», τὸ σκοτεινιάσμα κ' ἡ φρίκη του ξεκαθαρίζουν στὸν «Καθαρτῆριο Κύκλο.» Ἐδῶ ἀρχίζουν οἱ πρῶτες σάμπως δειλές χαρούμενες φωνές, κάτι σὰ θλιμένα μικρογέλια πονεμένου πού προσπαθεῖ ν' αὐτοσυγκεντρωθεῖ καὶ ν' ἀνακουφιστεῖ καὶ ν' ἀποξεχάσει τὴν καημὸ του γιατί τὸν παραχόρτασε. Ἡ κλειστὴ, ὀργισμένη ψυχὴ τοῦ πρώτου κύκλου ξεανοίγεται περισσότερο στὸ φῶς ἐδῶ, κινεῖται πιὸ σερπετῆ κι ἀλέγρη, οἰκολαλεῖ πὼς πόθησε πιά μιὰ μετρημένη ἄνεση. Καὶ νὰ τὸ «Χάραμα ἀπ' τὴν Ἄβυσσο,, ὀλόφωτο ἀνατέλνει, γιομάτο αἰσιόδοξη φωτιά, χαρούμενα ἐγερτήρια τραγούδια —λές κελαδητάμα πουλιῶν πού προμηνοῦνε μιὰ λοιπή, εὐτυχισμένη μέρα.

Ὁ «Ὁ Κύκλος τῆς Στύγας», ὥστόσο κλείνει μερικὰ ἀπὸ τ' ἄρτιώτερα τραγούδια τοῦ κ. Γαλατόπουλου. Ἡ συγκίνηση τοῦ ποιητῆ ξεχνεῖται με δύναμη πληθωριστῆ ἐδῶ, γιατί εἶναι ἀνοιχτές ἀκόμα οἱ ὀδυνηρές πληγές πού τὴν προκαλοῦν. Τὰ δάκρυά του πυρούμενα ἀυλακῶνουν τὸ πρόσωπό του. Ἡ πίκρα, τὸ φαρμάκι πού τὸν πότισε ὁ κόσμος σαλεύει ἀκόμα ζωντανὸ μέσα στὸ στόμα του, ἀναδεύεται ὀργισμένα, καὶ τὸ ξερνᾷ κι αὐτὸς κατὰμουτρα στὴ χλεμπνιασμένη κοινωνία, πού στραβὰ κι ἀνερμάτιστη τραβᾷ τὸ μοιραῖο τῆς δρόμο. Ἀπὸ τὸν κύκλο τοῦτο ἐχτίμῶ πολὺ τὴν τελευταία σειρά, τίς «Στύγες Κραυγές». Μὰ κοντὰ σ' αὐτές πόσο ἐπίσης ἀληθινὰ, πόσο ἀνθρώπινα εἶναι τὰ τραγούδια «Κάλιο να μὴ ἐρχόσουνα», σ. 34, «Στὸ γυῖό μου» σ. 59, «Πόνεσες ἀδερφοῦλά μου» σ. 60, «Ὁ κατὰδικος πού τρελλάθη» σ. 52! Μιὰ εὐγένεια συναισθηματικὴ, κάτι σὰν ἀπαλὸ χἀϊδεμα μῦρου ἀποπνεύου. Εἶναι ἡ αἰώνια ἀνθρώπινη ψυχὴ πού, σταυρωμένη ἀπ' τὴν ὀδύνη καὶ τὸ μαρτύριο, μιλάει καὶ δῶ με τοῦ πόνου τὴν παθητικὴ γλώσσα, συγκρατημένη πάντα κι ἀψηλῆ.

Μὰ πάνω ἀπ' ὅλα ἡ ἀμφιβολία βασανίζει τὸν ποιητῆ μας, ἡ ἀμφιβολία γιὰ τοῦ κόσμου τὴν πορεία. Προσπαθεῖ μάταια τὸ θολὸ ἀπὸ τὸν πόνο καὶ τὴν ὀργὴ βλέμμα του νὰ σκίσει τὰ σκοτάδια πού τὸν πιέζουσε βαριά καὶ νὰ δεῖ σίγουρα καὶ καθαρὸ τὸ αἶριο. Μὰ δὲν μπορεῖ ἀκόμα νὰ πεί τὴν τελευταία του λέξη ἀπὸ τώρα. Νά, τι λέει σ' ἕνα ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα ποιήματα ὀλάκερης τῆς συλλογῆς «Τὸ Βο μέρος μιᾶς τριλογίας» :

«Σὰν ἔρθει, ποῖος ξαίρει, πὼς, θε νᾶρθει ;
Θᾶρθει με τὸ φωτοστεφάνι τῆς εἰρήνης—
Ναζαρηνὴ ὀλόφωτη ἀουρόρα...—
ἢ πολεμὸχαρη Παλλάδα
τὴν πύρινη ρομφαία τῆς κροτώντας

καὶ γραφοντας τὴν Πλάκα μέσα σ' αἷμα ;
Θᾶρθει σὰν τὸ τραγούδι τῶν πουλιῶν πού
[ἀργοξεσπείει
γιὰ νὰ μηνύσει τῆς Αὐγῆς τὰ ροδοκάλια,
ἢ σὰν κρωγμὸς κοράκων, ὄρνω Νύχτας,
σκορπώντας ρίγη, γύρω, ἀνατριχάδες ;
Θᾶρθει ὡσὰν εὐλογημένους Ἰορδάνης
γιὰ νὰ βαφτίσει μες στὰ ρεῖθρα τῆς γαλήνης
τοὺς πληγωμένους τῆς ζωῆς, τοὺς κουρα-
[σμένους ;...
ἢ, μὴ, σὰν παγωμένος, θά ξεσπάσει, Κα-
[ταρράχτης
πού μέσα στ' ἄγριο ρέμα του, κυλάει
τῶν παγοβούλων τοὺς σωρούς, μέσα στὴ
[Νύχτα
τὴν Πολικὴ, καὶ κάνει τὴν ἀρκούδα
ἀπ' τὸν τρόμο τῆς, νὰ τρέχει ἀλαφιασμένη;
Κανένας, ὦ, δὲν ξαίρει, πὼς θε νᾶρθει !
Ἐνα, μονάχα, ξαίρουμε, με δέος :—
Πὼς, τῶν Αἰώνων τὴν Τάξη, θε ν' ἀλλάξει...
τίς βάσεις τῆς Ζωῆς, θ' ἀναζυμῶσει,
κάν με τὸ γέλοιο τῆς Εἰρήνης,
κάν, με τὸ... Αἷμα !...»

Στὸν «Καθαρτῆριο Κύκλο» ὁ λόγος του γίνεται θετικώτερος. Δὲν ἔχει πιά τὸ τυφλὸ ξεσπάσμα τοῦ καταστροφικοῦ πόνου πού κυριαρχεῖ στὸν προηγούμενο κύκλο. Ξαίρει τώρα πού καὶ πὼς νὰ χτυπήσει· μυρίζεται σωστὰ τὴ σαπίλα καὶ βάζει καυτὸ ἀπάνω τῆς σίδερα. Κατευθύνει τὴν ὀργὴ του σ' ὀρισμένες πιά καταστάσεις καὶ πρόσωπα ἀντιπροσωπευτικὰ των. Δὲν κλαίει τώρα, μὰ, πλουτισμένος με τὴν πολῦτιμη πείρα τοῦ βασανισμένου, σηκώνεται, πότε ἀργὰ ἀργὰ καὶ πότε γοργοκίνητος, σίγουρος ὅμως πάντα, καὶ ζητεῖ ἐντατικά κ' ἐπίμονα νὰ βρεῖ τὸ δρόμο τῆς σωτηρίας. Παλληκαρία ἀντιστέκεται στὴν ἀντίμαχη μοίρα. Στυλῶνει τὸ κεφάλι του περήφανα, γιατί ἔχει βαθεῖα ἐπίγνωση πὼς δευνοπᾶθηκε γιὰ τὸ μεγάλο του Σκοπὸ, μὰ καθυστατημένος κ' ἐχτρικὸς ὁ γύρω του κόσμος τὸν ἀγνόησε εἴτε τὸν πολέμησε. Κ' ἔχει ἀκόμα κουράγιο νὰ ξεναπιᾶσει τὸν ὠραῖο μὰ δύσκολον ἀγώνα του. Μπορεῖ νὰ νικηθεῖ καὶ πάλι, μὰ θά πέσει τίμια, γιατί εἶν' στὴς Θερμοπύλες πού θά πέσει. Μπορεῖ ὅμως καὶ νὰ νικήσει ἐνδοξα σ' ἕνα Μαραθῶνα. Γι' αὐτὸ βροντοφαναρίζει :

«Ἄν ψυχὴν ἐλεύθερη βοσκᾶς
φρένα αἰτοῦ...
μὴ τρομοκρατηθεῖς !...
Μὴν πείς, ποτέ, τὴ Λέξη : Χάθηκα.--»

Ἔμαθε νὰ παλαίει Πολεμὰ καὶ τίς δικεῖ του ἀδυναμίες, γιατί ἔτσι μόνον θά δυναμῶσει. Γι' αὐτὸ κάποτε δείχνει ἀτομικισμὸ κάπως ὑπερτροφικὸ :

«Νὰ βγεῖς στ' ἀντίπερα τοῦ Πόντου, κράτα
δίχως, ἀπὸ κανέναν, βοήθεια !...
Χαρά σου, σὰν, ἀβοήθητος, τὸ Πέλας
[διαπεράσεις.]

"Έτσι περνάει στο «Χάραμα άπ' την "Α-βυσσο». Και τραγουδεί :

«Κι άν χρόνια άλυσοδέθηκα
άπό σένα, ω Μοίρα,
μούφανε ή Έγκαρτίρηση
την αξιά μου πορφύρα !...
...νά ! τά δεσμά μου τάσπασα
άνοιχτή, πιά, ή θύρα !»

Πόνεσε, είν' αλήθεια, πολύ για νά φτάσει ψηλά. Άγόρασε πολύ άκριβά τó άνεβασμα του αυτό. Μά επίτελους έφτασε, άνέβηκε :

«Οί σκέψεις πάνε οί πένθιμες! Ροδίζει γε-
[λαστή ή αύγή
κι ό αίτός πά στις κορφές κύκλους και-
[νούργιους σέρνει !...
Πνίξε, ω παράξενη ψυχή, και τή στερνή,
[άλλόκοτη, οίμωγή,
νά δεις τó κύμα τής Χαράς, πού ή μοίρα
[τρισαγία φέρνει !...»

Λεύτερος πιά, όχι όμως και ξέγνοιαστος, αντικρύζει τó νέο φώς και μια γαλήνη θεϊκή αντίλαμπει στήν ψυχή του. Δείχνει πώς θέλει νά χαρεί τή ζωή μ' όλα της τά καλά, κ' είν' ίκανοποιημένος άπ' τή δράση του, γιατί ξαίρει πώς είν' άπαρχή μιας πλατύτερης, γενικώτερης άνορθωτικής ενέργειας. Τό ξαίρει καλά πώς τίποτε δέ μένει πάντα σταθερό, μά όλ' αλλάζουν, ντύνονται μορφές διαφορετικές. Κ' έτσι κι άν τώρα γαληνεύει κάπως ή ψυχή του μέσα στόν κόσμο πού όνειροποιεί, μέσα στήν κατάσταση πού με τή φλογερή του διάνοια δημιουργεί, όμως είναι για ν' άνασάνει, ν' άνασυνταχτεί και με πείρα πιο μεστωμένη νά προχωρήσει σέ νέα δύσβατα μονοπάτια, νά δοκιμάσει τις δυνάμεις του σέ καινούργιους ζωτικούς άγώνες. Με πόση ζωντάνια, με τί πάθος, έρωτικό θά τó έλεγα, ζωγραφίζει τήν έσπληνμένη κοπέλα του ύπόγειου τής "Άλουαν Στήρητ, πού ρητορεύει με φλογερή εύγλωττία πώς «καιρός είν' ν' άνοιχτούμε, πρós τόν "Ήλιον, άπάνω!» Ώστόσο στις ήρεμες τούτες στιγμές βρίσκει τήν εύκαιρία με έιδυλιακή χάρη νά τραγουδήσει μερικές πολύ χαρακτηριστικές όμορφίες τής Πάφου: μία όρσοιά εύχάριστη, ένα άίσθημα άνακούφισης άποπνέει άπ' έδω.

Η ποίηση του κ. Γαλατόπουλου είναι στενώτατα συνδεμένη με τή ζωή του. «Τού Στίχου μου γεννημένη ή τρικυμία άπ' τήν άκράταγη τής Πράξης φλόγα-μύρα», λέγει ό ίδιος. Γι αυτό πρέπει νά διαβαστεί όλα κερη ή συλλογή κι όχι κομματιαστά. Δέ θά συμβούλευα κανένα νά διαβάσει λίγα άπ' έδω, λίγα άπ' εκεί τά ποιήματα του κ. Γαλατόπουλου. Δέ φτάνει νά γνωρίσει κανένας μόνο μερικά ποιήματα του. Άνάγκη όλα νά τά δει, νά τά μελετήσει με τή σειρά τους προσεχτικά. Τότε θενά χαρεί σίγουρα τήν όμορφιά και τó βάθος τους. Σ' αυτό θά βοη-

θήσει ή «Είσαγωγή» του ποιητή, πού θάθελα νά ήτανε πολύ μεγαλύτερη, πρώτα γιατί φωτίζει γερά τή δημιουργία των τραγουδιών πού άκολουθούν, κ' ύστερα γιατί κι αύτή έχει μίσην όμορφιά μοναδική, δείχνει δυνατή και φροντισμένη σκέψη. Είναι ή «Είσαγωγή» ένα ποιήμα μεγάλο πόνου και ζωής έντονης.

Μιά παλαμική πλατυρρημοσύνη χαρακτηρίζει συχνά τά ποιήματα του κ. Γαλατόπουλου, όργισμένη όμως και τραγική γιατί άγγίζει τήν πραγματικότητα θαρραλέα και ώμά. Συμπυκνώνει τή σκέψη του ό ποιητής, στενεύει τρομερά τήν έκφραση του, μά τή ντύνει πάντα μεγαλόπρεπα, πές πινδαρικά. Η μουσική του λόγου του, έσωτερική περισσότερο παρά έξωτερική, είναι ό πισιότερος αντίλαλος τής πολυτραρχής ψυχής του, πού καταλαγιάζει κάποτε σέ μια έλπιδοφόρα γαλήνη, γαλήνη όμως πού προμηνά τήν παραγωγή, τή γέννηση, τήν άνησυχία λοιπόν και τόν άγώνα πάλι.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

Ν. Γ. Κυριαζή: Κυπριακή Βιβλιογραφία, έν Λάρνακι, 1935, σ. 343. Τιμή 6 σελ.

Ο μακαριτης **Claude Delaval Cobham** (πού θ' αναφέρεται συντομογραφικά πιο κάτω ως ό CDC), Διοικητής στή Λάρνακα άπό τά πρώτα σχεδόν χρόνια τής Άγγλικής Κατοχής, πρώτος άποπειράθηκε νά συντάξει Κυπριακή Βιβλιογραφία. Η έκδοση α' (1886) περιλάβαινε 152 τίτλους, ή β' (1889) 309, ή γ' (1894) 497, ή δ' (1900) 728 και ή ε' και τελευταία (1908), πού άντι νά βγει σέ ξεχωριστό βιβλίο, καθώς οι προηγούμενες, μπήκε ως παράρτημα σ' ένα άλλο περιφημο έργο του, τó «**Excerpta Cypria**», 860. Και φιλοξένησε σ' αυτές τίτλους βιβλίων πού άσχολούνταν με τήν Κύπρο, τó λαό της και τήν Ιστορία της, τά νομίσματα, τις έπιγραφές και τή γλώσσα της, τή χαρτογραφία, της τά βιβλία πού τυπώθηκαν στό νησί άπό τά 1880-1887, τις νέτιπες έφημερίδες, τις Έκθέσεις των Άγγλων Προξένων στόν καιρό τής Τουρκοκρατίας, τά **Parliamentary Papers** (Βρετανικά κρατικά έγγραφα σχετικά με τή διοίκηση και τήν κατάσταση του νησιού), βιβλία και άρθρα γύρω άπό τή συζήτηση για τήν άρχαιολογική συλλογή Τσεσνόλα κι άρθρα σ' άναγνωρισμένα σ-βαρά έπιστημονικά περιοδικά και έπετηρίδες. Οί τίτλοι των βιβλίων πού τυπώθηκαν στήν Κύπρο και καταχωρήθηκαν στό Μητρώο κατόπι άπό τήν 1/7/1887, πού καθεχρονικοί κατάλογοι των δημοσιεύσεων έκτοτε στήν Έπίσημη Έφημερίδα (**Cyprus Gazette**, πού θ' αναφέρεται συντομογραφικά πιο κάτω ως CG), καθώς κ' έφήμερα άρθρα στόν έδω και

τόν ξένο τύπο παραλείφθηκαν.

Ἡ κατάταξη τῶν τίτλων σ' αὐτές γίνεται κατὰ χρονολογική σειρά τῶν ἐκδόσεων, πού ἀρχίζουν ἀπό τὰ 1468 καί φτάνουν ἴσαμε τὰ 1908, καί μονάχα ἡ νομισματολογία, οἱ χάρτες, οἱ Προξενικές Ἐκθέσεις καί τὰ **Parl. Papers**, ὁ κατάλογος τίτλων τοπικῶν ἐφημερίδων καί οἱ τίτλοι βιβλίων καί ἄρθρων σχετικὰ μέ τή συζήτηση Τσεονόλα κατατάσσονται σέ ξεχωριστά κεφάλαια. Ἔτσι ἡ ἀναγραφή στή βιβλ. **CDC** δέν ἔγινε γενικά εἰδολογική (ὅπως ἄλλωστε πρέπει νά γίνεται μ' ἀληθινά ἐπιστημονική ἐργασία τοῦ εἴδους αὐτοῦ), γι αὐτό κι ὁ βιβλιογράφος εἶχε ἀπό νωρίς ἐκφράσει τήν εὐχή γιά μιά τέτοια κατάταξη στό μέλλο μέ τ' ἀκόλουθα λόγια: «*It were a counsel of perfection to suggest that the first section might be divided and rearranged according to the subject matter of the books enumerated*». Ἀκριβῶς ἡ ἔλλειψη αὐτή καί μερικές ἄλλες ὑπολογισίμες ἀτέλειες σχετικά μέ τήν ἀναγραφή πολλῶν τίτλων πού δέν ἀνταποκρινόταν ὅμως ἰσρῶς τῆ βιβλιογραφική ἐπιστήμη ἐσπρωξαν τόν κ. Ι. Συκουτρή, καθηγητῆ τότε στήν Κύπρο καί μέλος τῆς Ἐκδοτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ περιοδικοῦ «Κυπριακά Χρονικά», νά κάνει ἐκκλίση στό μορφωμένο κοινό τῶ νησιοῦ καί στόν ξένο πνευματικό κόσμο ζητώντας τήν ἄρωγῆ του γιά τή οὐνταξη μιᾶς πιά συμπληρωμένης καί πιά ἐπιστημονικῆς Κυπριακῆς Βιβλιογραφίας, καί νά δημοσιεύσει μάλιστα λεπτομερειακές ὁδηγίες γιά τήν τέτοια προεργασία («Κ. Χρ.» ἔτος Α', τ. Δ., 1923). Ἡ πρόωρη ὅμως ἀναχώρησή του ἀπό τήν Κύπρο εἶχε ματαιώσει τό σχέδιό καί ὅ,τι δέν μπόρεσε νά κάνει ὁ καθηγ. Συκουτρή ἀνάλαβε νά τό πραγματοποιήσει (1929) ὁ ἔφορος τῶν Κυπριακῶν Μνημείων, ὁ μ. **G. Jeffery** (τοῦ θ' ἀναφέρεται συντομογραφικά πιά κάτω ὡς **GJ**). Ὁ τελευταῖος αὐτός ἐργάστηκε μέ τόν ἀκόλουθο τρόπο: πῆρε ὡ βάση τῆ βιβλιογραφία **CDC** πέρα—πέρα, γι' αὐτό καί στόν πρόλογο, στή δική του ἐκδοση, ὀνομάζει τήν ἐργασία του «νέαν ἐκδοση τοῦ ἔργου τοῦ **CDC**» καί στό ἐξώφυλλο πού διατηρεῖ τὸν ὄνομα τοῦ πρώτου βιβλιογράφου, δέ φιγουρᾶρε παρά ὡς ἕνας ἀπλῶς ἐκδότης. Κατόπι κατάταξε τό παλιό ἔτοιμο ὕλικό καί τό καινούργιο (δικές του προσθήκες πού δέ μᾶς τίς ξεχωρίζει ὁμως εἴτε μ' ἕνα ἀστερίσκο, εἴτε ἄλλως πῶς γιά νά φαίνεται μ' αὐτό τόν τρόπο ἀμέσως ἡ ἔχταση τῆς δικῆς του συμβολῆς) κατὰ ἀλφαβητική σειρά μέ βάση τὰ ὀνόματα τῶν συγγραφέων. Τοῦς τίτλους τοῦ ἀνώνυμου ὕλικου, πού στό ἔργο τοῦ **CDC** ἀκλουθοῦσε κι αὐτό κατασπαρμένο τῆ χρονολογική σειρά, τοῦς μάζεψε ὅλους στό τέλος τῆς ἀλφαβητικῆς κατάταξης κρατώντας κι αὐτοῦς χωριστά κεφάλαια ἢ διαιρέσεις γιά τὰ νομισματολογικά, τῆ χαρτογραφία, τίς προξενικές ἐκθέσεις καί τὰ **Parl. Papers**, ἀναγράφοντας ἀκόμη μερικά ἀπό τὰ ἐκδομένα στήν

Κύπρο βιβλία καί παραλείποντας ἐφήμερα ἄρθρα στίς ντόπιες ἐφημερίδες, τίς ἐφημερίδες, τὰ τραγοῦδια τῶν ποιητάριδων, τὰ σχολικά βιβλία κτλ. Μιά τολμηρή κι ἀντιεπιστημονική πάντα χειρονομία του (τό ἴδιο εἶχε κάνει κι ὁ **CDC**) ἦταν ἡ προσπάθεια του νά παρουσιάσει μιάν ἀπόλυτη ὁμοιομορφία τίτλων μεταφράζοντας κι ἀναγράφοντας τὰ ὀνόματα τῶν συγγραφέων σ' Ἀγγλικά μαζί μέ μερικά ἄλλα βιβλιογραφικά στοιχεῖα τῶν τίτλων, ὅπως τόν τόπο τῆς ἐκδοσης, τὸν ὄνομα τοῦ τυπογραφείου καί τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου, ἢ ἀκόμα ἡ αὐθαίρετη συντόμευση τῶν τίτλων, ἐν' ἀληθινῶ τσεκούρεμα, πού ἔφερε σύγχυση καί κατάστρεψε ἢ ζημίωσε πάρα πολύ ἕνα ἀπό τὰ βασικά ἢ ἀπαραίτητα στοιχεῖα μιᾶς βιβλιογραφίας—τῆν εὐκόλη χρήση τῆς: Ἔτσι σχηματίζεται ἡ λαθεμένη κ' ἐκπληχτική ἐντύπωση πῶς πολλοί Ἑλληνικές καταγωγῆς Ἀγγλοί στήν Κύπρο ἔγραψαν τὰ ἔργα τους Ἑλληνικά. Ἐπίσης ὁ βιβλιογράφος—ἐκδότης **GJ** πῆρε ἀπό τίς ἐκδόσεις τῆς **CG** τοῦς μεταφρασμένους σ' Ἀγγλικά τίτλους τῶν ἐκδομένων στήν Κύπρο βιβλίων, ἀφήνοντας ἔτσι νά νοηθεῖ πῶς βιβλία πού εἶναι γνωστό πῶς γράφτηκαν σέ μιά γλῶσσα ἄλλῃ ἀπό τήν Ἀγγλική, τήν Ἑλληνική ἢ τήν Τουρκική, γράφτηκαν ἢ μεταφράστηκαν καί δημοσιεύτηκαν σ' Ἀγγλικά Ἰδοῦ πῶς ἐξήγει ὁ ἴδιος τόν τρόπο τῆς ἐργασίας του: «*A certain difficulty arises in bringing so many contributions in different languages to a general standard of expression....it has, therefore, been thought best to treat the bibliography as a catalogue without a very precise or detailed character so that the different titles may appear with as much uniformity as circumstances permit. These considerations apply more especially to the extracts from periodical literature, the too voluminous descriptions of certain items have been to some extent curtailed in order to harmonize with the rest*». Μπροστά λοιπόν στίς τέτοιες ἀπόψεις ἡ βιβλιογραφία **CDC**—ἐκδοση **GJ**—ἐχτός ἀπό τάλλα πηγὰδια πού παρουσιάζει δέν εἶναι πρό πέντων ἀκριβῆς. Ἐνα παράδειγμα: τὸ βιβλίον

Καρναπᾶς Κ λ. —Ἀνέκδοτα Κυπριακά Ἐγγραφα τοῦ **IH** αἰῶνος 16ο, Ἀμμόχωστος, 1904 σ. 79, ἀναγράφεται στή βιβλιογρ. **GJ**, σ. 9, μέ τόν ἐπόμενο τίτλο:

Carnapas, C. Ἀνέκδοτα Κυπριακά τοῦ **IH** αἰῶνος, Jerusalem (sic) 8ο, 1904.

Ἐν ἄλλο ἐπίσης:

Κλόκκαρης, Α.—Πρακτικὴ Ἀμπελοურγία, Λευκωσία, 1922, σ. 32.

ἀναγράφεται στή σ. 31:

Klokkaris, A. **Practical Viticulture**, Λευκωσία, 1922, σ. 32.

ἐνὸ τὸ βιβλίον γράφτηκε Ἑλληνικά κι οὔτε μεταφράστηκε ποτέ σ' Ἀγγλικά, κι αὐτό γιὰτί ὁ **GJ** χωρὶς νά δεῖ τὸ βιβλίον τὸ βρῆκε

καταχωρημένο στη CG μ' Αγγλικό τίτλο και τὸ ξεσήκωσε. Γι' αὐτοὺς και γι' ἄλλους λόγους ἡ ἔκδοση GJ οὔτε καλύτερη εἶναι ἀπὸ τὴν ἔκδοση CDC κι οὔτε τὴν ἀντικαθιστᾷ. Οἱ διεθνεῖς βιβλιογραφικοὶ κανόνες, ποτερὶ κανένας νὰ πεί, δὲν τηρήθηκαν καὶ ἡ ἐμφάνιση τῆς, δὲν εἶχε καλὴ ὑποδοχή (Δές κριτικὴ Λοῖζου Φιλίππου στὴν ἔφημερ. «Ἰσότης» Λάρνακας, Ἄρ. 181 καὶ 183, ἡμερ. 6/7 καὶ 20/7/1929.)

Παίρνοντας ἀπὸ τοῦτα ἀφορμὴ ὁ μ. βιβλιόφιλος, Λ. Ζ. Πιερίδης καταπάτησε μετ' τὴ διόρθωση καὶ τὴ συμπλήρωση τῆς καὶ συνέχισε, κατόπι κ. Ν. Γ. Κουριαζῆς, ὁ γιαντρός—λόγιος κ. Α. Γ. Κυριαζῆς: καρπὸς τῆς τέτοιας τὸν προσπάθειας εἶναι τὸ κρινόμενον βιβλίον. Ὁ τρόπος ἐργασίας τοῦ κ. Κυριαζῆ (ποῦ θ' ἀναφέρεται συντομογραφικὰ πῶς κάτω ὡς ΝΓΚ) εἶναι ὁ ἐπόμενος

(α) πῆρε ὡς βάση, σχεδὸν αὐτοῦσια, διορθώνοντας μονάχα (ὄρθα σχετικά μετ' ὅσα ντόπια βιβλία γνώρισε ἄμεσα ἢ ἔμμεσα καὶ λαθεμένα μετ' ὅσα δὲ γνώρισε) τοὺς μεταφρασμένους στὰ Ἀγγλικά τίτλους τῶν Ἑλληνικῶν βιβλίων, τὴν ἔκδοση CDC.

(β) ξεσήκωσε ἀπὸ τὴν ἔκδοση GJ τὶς προσθήκες στὴν ἔκδοση CDC διορθώνοντας (ὄρθα σχετικά μετ' ὅσα ντόπια βιβλία γνώρισε ἄμεσα ἢ ἔμμεσα καὶ λαθεμένα μετ' ὅσα δὲ γνώρισε) τοὺς τίτλους τῶν βιβλίων ποὺ τυπώθηκαν στὴν Κύπρον καὶ καταχωρήθηκαν στὸ Μητρώον Ἐγγραφῆς Βιβλίων.

(γ) πρόσθεσε τοὺς τίτλους ποὺ εἶχε ἐτοιμάσει ὁ μ. Πιερίδης, ποὺ ἀπαιτεῖ δικὴ του προσθήκη κάθε διορθωμένο ἢ συμπληρωμένο τίτλον τῶν προηγούμενων ἐκδόσεων, μ' ἕνα διακριτικὸ ἀστερίσκο μπροστά.

(δ) πρόσθεσε δικούς του νέους τίτλους μετ' ἑξῆς ἀστερίσκους μπροστά στὸ καθένα καὶ κεφάλαια ἢ ὀλόκληρα τμήματα ποὺ μᾶς τὰ γνωρίζει μετ' ἑνα ὑποσημείωση, ὅπως ὅλα τὰ βιβλία ἀπὸ τὰ 1887—1935, ποὺ μέρος τῶν μονάχα πῆρε ὁ GJ, καὶ ποὺ βρίσκονται περασμένα στὶς ἐκδόσεις τῆς CG τῶν ἐτῶν αὐτῶν, τὰ ἡμερολόγια, τὰ περιοδικὰ καὶ τὶς ἔφημερίδες ποὺ στὴν ἔκδοση CDC σταματοῦν ἴσασιν τὰ 1908.

(ε) υιοθέτησε τὴν εἰδολογικὴ κατάταξη ποὺ ἀποπειρᾶται νὰ τὴν πραγματοποιήσῃ μετ' 15 διαιρέσεις καὶ 6 ὑποδιαιρέσεις (ἀπὸ 3 σὲ δύο διαιρέσεις).

Ὁ ΝΓΚ δὲν ἔχει πετύχει στὴν προσπάθειά του (προσπάθεια ὀνόμασαν τὴν ἐργασία τους τὸσο ὁ CDC ὅσο κι ὁ GJ, ἐνῶ αὐτὸς προτίμησε τὸν τίτλον «Κυπριακὴ Βιβλιογραφία») γιατί ἡ ἐργασία του δὲν εἶναι «ἀκριβής», «πλήρης», κ' «εὐχρηστὴ» κ' οἱ λόγοι εἶναι οἱ ἐπόμενοι:

(α) δὲ χρησιμοποίησε τὸ μικρὸ καὶ δυσανάλογο μετ' ὄγκον τοῦ βιβλίου του πρόβλημα, ἐναντία πρὸς τὶς ἀρχές γιὰ τὴ σύνταξη βιβλιογραφίων (Δές I. Συκουτρῆ: Ἡ βιβλιογραφία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, Ἀθήναι, 1932, σ. 2 καὶ 10) γιὰ νὰ μᾶς διαφωτίσῃ σχετικά μετ' τὴν ἔχταση, τὸ πλάτος καὶ μῆκος τῆς ἐρευνας του, δηλαδὴ ποιῆς βιβλιοθηκῆς ἐρευνηθήκαν ἄμεσα ἢ ἔμμεσα, δωιέρα καὶ στὸ ἐξωτερικόν, ποιὰ βιβλία, περιοδικὰ, ἡμερολόγια κ' ἔφημερίδες ἀποδελτιώθηκαν, τί εἶδε ὁ ἴδιος καὶ τί πῆρε ἀπὸ καταλόγους βιβλιοθηκῶν, δημόσιων καὶ ἰδιωτικῶν, βιβλιοπωλείων καὶ τί τοῦ σημείωσαν ἄλλοι. Κάποτε εἶναι ἀπαραίτητη ἀνάγκη νὰ ξαίρωμε ποῦ βρίσκεται ἕνα σπάνιον βιβλίον, μιὰ ἐξαντλημένη ἔκδοση ἢ μιὰ περιοδικὴ σειρά ἢ ὀρισμένο μέρος (Δές Legrand: *Bibliographie Grecque Moderne*).

(β) δὲ φανερώνει κάτω ἀπὸ τὶς «Συντμήσεις» ἢ καὶ ἐξωρηστικά ποιὰ σημάδια χρησιμοποίησε γιὰ νὰ δείξῃ τὶς ἀναγκαῖες ἐπεξηγήσεις—κ' εἶναι συνήθεια οἱ ἀγκύλες [......] νὰ φανερώνουν τὶς ἀτομικῆς παρατηρήσεις τοῦ συντάχτη τοῦ καταλόγου κ' οἱ παρενθέσεις (.....) πῶς τὸ περικλειόμενο ἄνεμα τους δὲν ὑπάρχει στὴν ἐπιγραφή καὶ πῶς πάρθηκε ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τοῦ ἀναγραφόμενου βιβλίου γιὰ συμπλήρωση. Πρόχειρα σχετικά παραδείγματα: Ἡ «Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία» τοῦ Ν. Γ. Πολίτη γιὰ τὰ χρόνια 1907—1920, καὶ τοῦ Μάργαρη: «Ὁ Ἀλφαβητικὸς Κατάλογος τῶν Βιβλιοθηκῶν».

(γ) δὲν ἐπαλήθευσε τοὺς τίτλους (κι ἂν τῶκανε κάπου—κάπου δὲ μᾶς τὸ λέει καθόλου κι οὔτε ἴσασιν ποῖο βαθμὸν πῆγε) στὶς ἐκδόσεις CDC καὶ GJ καὶ παρουσιάζει μιὰ μεγάλη ἀνομοιομορφία (i) σχετικά μετ' τοὺς τίτλους καὶ (ii) τὴν κατάταξή τους. Τὸ (i) εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀνάμιξης διαφόρων ἐκδόσεων καὶ τὸ (ii) ὀφείλεται στὸ δῆλον ἐπίλογον ὅτι ὁ βιβλιογράφος δὲν εἶδε τὰ 9000 ἴσως τῶν βιβλίων ποὺ ἔχει ἀναγράψῃ. Ἐστὶ ἡ ἀνομοιομορφία στὸ (i) εἶναι φανερὴ ἀπὸ τ' ὅτι, στὸ ἕνα βιβλίον δίνεται τὸνομα τοῦ τυπογράφου καὶ τοῦ ἐκδότη, ἄλλου τόνουμα τοῦ πρώτου κι ἄλλου τοῦ δευτέρου κι ἄλλου κανενός. Κάπου δίνεται τὸ μέγεθος ὡς 40, 8vo κλπ κι ἄλλου σὲ ἴντσες κι ἄλλου παραλείπεται ὄλως—διόλου καὶ παρόμοια πράματα συμβαίνουν γιὰ τὴν τοποχρονολογία τῆς ἔκδοσης, τὸν ἀριθμὸ τῶν σελίδων. Ἐχτός ἀπὸ τὰ βιβλία τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ γιὰ τὰ Ἡμερολόγια καὶ τὶς ἔφημερίδες. Τὰ λίγα ἄρθρα κριτικῆς ποὺ σημειώνονται δὲν κατατάσσονται μετ' ἀποδοτικὰ τυπογραφικὰ στοιχεῖα κάτω ἀπὸ τὴν ἀναγραφή. Ἡ ἀνομοιομορφία σχετικά μετ' τὸ (ii), τὴν κατάταξη δηλαδὴ τῶν τίτλων στὴ σωστὴ διαίρεση εἶναι ἀκόμα χειρότερη. Ὁ ΝΓΚ ζήτησε νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα μετ' τὴν ἐφεύρεση καὶ τὴν προσθήκη τῆς διαί-

ρσης με τὸ γενικό τίτλο «Γράμματα, Βιβλία Παιδεία» πού μέσα της συνωστίζονται ἀνάμικτα κι ἀταίριαστα ὅσα τόσα ἀνόμοια βιβλία: ἱστορικά, ἀρχαιολογικά, ἱατρικά, λογοτεχνικά, ποιητάρικα κλπ. Δίνω πρόχειρα τὰ ἐπόμενα παραδείγματα:

i. **Crossfield A. H. Sir** — *Cyprus, Pontus and the cause of Internat. Sanity* (Balkan Rev. Ang. 1920, p. 15—18) London, 1928
[ΝΓΚ. σ. 207 στὰ ἱατρικά. Τὸ λάθος ὀφείλεται στ' ὅτι ὁ ΝΓΚ πήρε τὴ λέξη **Sanity** γιὰ **Sanitation**]

ii. **Σπυριδᾶκη Κ.** — *Evagoras I. von Salamis. Untersuschungen zur Geschichte des Kyprischen Königs*. 1935. IX. u. 121 s. 80.
[ΝΓΚ σ. 253. Ἐχτός πού ὁ τίτλος ἔπρεπε νὰ μπεῖ ὅλος με λατινικούς χαρακτήρες ὅπως εἶναι στὴν ἐπιγραφή κ' ἡ σχετικὴ παραπομπὴ νὰ γίνῃ στὸν ἀλφαβ. κατάλογο τῶν ξένων συγγραφέων, τὸ βιβλίο δὲν κατατάσσεται στὰ ἱστορικά].

iii. **Μενάρδος Σ.** — *Ἐπιγράμματα*. Ἀθήναι, 1930, σ. 77.

[ΝΓΚ σ. 237. Ἐπρεπε νὰ καταταχθεῖ στὴ διαίρεση «Λογοτεχνία» πού εἶναι ἓνα πολὺ παραμεινένο καὶ φτωχὸ τμήμα καὶ περιλαβαίνει πολλὰ ποιητάρικα ἐνῶ ἄλλα καθαρὰ λογοτεχνικά μῆκαν στὰ ποιητάρικα. Κ' ἡ πληροφορία πού θὰ ὀδηγοῦσε στὴν ὀρθὴ κατάταξη ἦταν εὐκόλο νὰ βρεθεῖ. Ἀπόδειξη τὸ ἀκόλουθο βιβλίο τοῦ Π. Βαλδασερίδου:

Βαλδασερίδου, Παῦλος Μιχ. — *Παῦλος Βάλδας*. Θεατρικὸν ἔργον εἰς πράξεις τρεῖς, Λάρνακα, 1913, σ. 46 ἄντι

Βαλδᾶς (ε ρ ἰ δ η ς) Πα ὄ λ ο ς. — *Μᾶριος*. Θεατρικὸ ἔργο σὲ μέτρο τρία, Λάρναξ, «Τύποις Φιλοκαλίας», 9 1)4 Χ6" σ. 46.

[Καὶ τὸ λάθος ὀφείλεται στ' ὅτι ὁ ΝΓΚ, χωρὶς νὰ δεῖ τὸ βιβλίο, κοίταξε τὴ λαθεμένη ἐγγραφή 575 στὴ **CG** τοῦ 1914, σ. 8421, πού μετὰφρασε ὁμοῦ διασκευασμένη.]

(δ) τίτλοι ὀρθὰ καταχωρημένοι στὴν ἐκδόση **CDC** ἔχουν μεταγραφτεῖ λαθεμένα. Δὲς τὸν τίτλο **ORCER, G. D'** στὴ σ. 25 τοῦ **GDC** καὶ στὴ σ. 49 τοῦ **ΝΓΚ**. Ἀκριβῶς ἐδῶ πρέπει νὰ σημειωθεῖ πὼς τὰ τυπογραφικὰ λάθη, πρὸ πάντων σχετικὰ με ξένους τίτλους, ὄχι μονάχα τῶν προσθηκῶν τοῦ **ΝΓΚ** ἀλλὰ καὶ ὅσων ἀντιγράφηκαν ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις **CDC** καὶ **GJ** εἶναι πάρα πολλὰ. Πρὸπάντων οἱ γερμανικὲς ἀναγραφές εἶναι ἀγνώριστες καὶ γιὰ πολλὰ βιβλία ματαιώνουν τὸν ἕδιο τὸ σκοπὸ τῆς βιβλιογραφίας. Ἡ ὀρθὴ γραφὴ σὲ μιὰ τέτοια ἐργασία εἶναι ἀπαραίτητο στοιχεῖο. Ὑπάρχουν ἐπίσης πολλὲς διπλῆς ἀναγραφές.

(ε) Σχετικὰ με τὶς Προετικὲς Ἐκθέσεις στὸ τέλος τῆς Διαίρεσης «Κυβερνητικά»

παραλείπεται ἀδικαιολόγητα ἡ πρώτη στήλη (τόκανε πρῶτος ὁ **GJ**) πού φανέρωνε τὰ ἔτη πού σ' αὐτὰ εἶχαν δημοσιευτεῖ. Ἐξηγοῦμαι: Ὁ **CDC** ἔδωκε σὲ 4 στήλες στὴ σειρά, τὰ ἔτη τῆς δημοσίευσης τῶν, τὰ ἔτη τῆς ὑπηρεσίας τῶν Προξένων, τὰ ὀνόματα τῶν καὶ τὶς σελίδες. Ἐτοῖ ἡ πρώτη, καὶ σημαντικότερη στήλη παραλείφθηκε.

(ζ) Οἱ «Λαϊκοὶ Ποιητᾶι» ἢ οἱ Ποιητάριδες κατέχουν τὶς σ. 260—299 στὸ βιβλίο. Σχετικὰ με τοὺς περισσότερους ἀπ' αὐτοὺς ἔχει καταφύγει γιὰ τὴν ἀναγραφὴ τῶν τίτλων στὶς ἐκδόσεις τῆς **CG** ἀπὸ τὸ 1887—1935 καὶ γι αὐτὸ ὁ **ΝΓΚ** ἔχει πέσει σ' ἓνα μεγάλο λάθος πού ἐπισύρει ὄχι μόνο ἐπικρίση ἀλλὰ καὶ κάποια σοβαρὴ μομφή. Ἡ ἐπόμενη ἐξήγηση εἶναι ἀναγκαία γιὰ νὰ φανεῖ τὸ μέγεθος τοῦ λάθους: Σύμφωνα με τὸ νόμο 2 τοῦ 1887 (οἱ πρόνοιες τοῦ ἔχουν συμπεριληφθεῖ διαδοχικὰ στοὺς Νομους 32 τοῦ 1930 καὶ 26 1934) κάθε βιβλίο πού τυπώνεται στὴν Κύπρο πρέπει νὰ ἐγγραφεῖ σὲ ἰδικὸ Μητρώο κι ἀντίγραφο τῶν τίτλων ὅλων τῶν βιβλίων δημοσιευτέων στὸ τέλος τοῦ ἔτους στὴ **CG**, στὴ γλώσσα τοῦ βιβλίου καὶ σ' Ἀγγλικὴ μετὰφραση. Ἰσαμε τὰ 1929 ἡ πρακτικὴ ἦταν νὰ δημοσιεύονται μονάχα σ' Ἀγγλικὴ μετὰφραση. Ὁ **ΝΓΚ** ἀντὶ νὰ φροντίσει νὰ γνωρίσει τὰ ἴδια τὰ βιβλία, (καὶ σχετικὰ με τοὺς ποιητάριδες Τζαπούρα, Παπαδόπουλλο καὶ Κ. Φιλίππου μποροῦσε νὰ πάρει τὶς ὀρθὲς ἀναγραφές—ἔχω δεῖ τὰ ἴδια τὰ βιβλία—ἀπὸ τὶς μελέτες μου γι αὐτοὺς στὰ «Κ. Γρ.» τοῦ **A'** καὶ **B'** ἔτους), προτίμησε νὰ μετὰφράσει τὴ μετὰφραση! Δίνω τὰ ἐπόμενα παραδείγματα:

1 (i) **ΝΓΚ** σ. 293, Τζαπούρα Χριστ.—Τὸ Τραγοῦδιον τῆς φιλονεικίας τῶν χωρίων Ἐλαιδοῦ καὶ Λάσας κλπ.

(ii) **Reg. No 358 CG 24** | 1909, p. 6360.—*Song of the quarrel of the villages of Eledio and Lassa, etc.*

(iii) «Κ. Γρ.» ἔτος **A'**, σ. 495—Τραγοῦδιον τοῦ καυγᾶ τῆς Ἐλαιδοῦς καὶ Λάσας. κλπ.

2 (i) **ΝΓΚ** σ. 293, Τζαπούρα Χριστ.—Τὸ τραγοῦδιον τοῦ Πετρασίτη πού ἐσκότωσε τὴν γυναῖκα, πενθεράν, γυναικαδέλφην του καὶ ἠτοκτόνησε κλπ

(ii) **Reg. No 403, CG, 5** | 1909 p. 6742.—*A ballad of Petrassitis who murdered his wife, mother-in-law, sister-in-law and committed suicide, etc.*

(iii) «Κ. Γρ.», ἔτος **A'** σ. 496—Τραγοῦδι τοῦ Πετρασίτη φονεύσαντος τὴν γυναῖκα του, τὴν πενθεράν, τὴν γυναικαδέλφην του καὶ αὐτοκτονήσαντος. κλπ.

(η) Οἱ παραλείψεις εἶναι βέβαια πολλὲς—πάμπολλες καὶ σ' ἓνα ἔργο τοῦ

Είδους αυτού πρέπει να τις περιμένει κανένας κι ούτε μπορεί να κατακρίνει για αυτές το βιβλιογράφο. Κι όμως οι παραλείψεις είναι δυο ειδών, (i) παραλείψεις έξω από την τοπική του περιοχή και (ii) τ' αντίθετο. Ο ΝΓΚ Ξέχει αποδελτιώσει φαίνεται τα «Κυπριακά Χρονικά» κ' ελάχιστα από άλλα περιοδικά, ημερολόγια, εφημερίδες κι ούτε έχει ερευνήσει (αν τ'όκανε δεν τ'όκανε με την καθώσ' πρέπει επίμελεια και φροντίδα) τις γνωστές μεγάλες ντόπιες βιβλιοθήκες. Λογουχάρη από το Μουσείο θάπαρνε πολλά να προστέσει στον Max Ohnefalsch Richter, στο Δίκαιο (αναφέρει 3 τίτλους ενώ πρέπει να έχει βρεί 13) και σε πολλούς άλλους. Οι παραλείψεις του είδους (ii) πρέπει για αυτό να του καταλογιστούν.

Συμπέρασμα: Ο κ. ΝΓΚ έδειξε τι μπόρεσε να κάνει και το έργο του χρειάζεται να ναι καθαρόση από την πρώτη ύλαμε την τελευταία σελίδα και για αυτό προτείνω το περιοδικό αυτό ν' αφιερώσει λίγες σελίδες του στο τέλος, να δημιουργήσει ένα είδος παράρτημα για να δεχτεί διορθώσεις και συμπληρώσεις. Κι όμως για τόν τόσο κόπο, τόν ένθουσιασμό να φανεί πιδ χρήσιμος ακόμα στα γράμματα του τόπου του, τις πολλές νέες προσθήκες του, μ' όλη την ατέλεια τους, και τήν έπιθυμία του να συνεχίσει τήν έργασία του για τή συμπλήρωση και τή βελτίωση τής «Κυπριακής Βιβλιογραφίας» μάς επιβάλλουν τό αίσθημα τής εύγνωμοσύνης και τήν ύποχρέωση να τόν βοηθήσουμε, χωρίς να ξεχνούμε πάντα πώς μιά βιβλιογραφία δεν έχει μονάχα πληροφοριακό σκοπό, δεν είναι αποκλειστικά ένα reference book: έχει κι αυτή τόν ξεχωριστό έπιστημονικό της χαραχτήρα.

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ

Γλαύκου 'Αλιθέρη: «'Αράχνες», 'Αλεξάντρεια, Γ.Δ. 5. Δρχ. 25.

Δέ συνηθίζω να γράφω κριτικά σημειώματα για συλλογές διηγημάτων κι αυτό είναι τό δεύτερο τέτοιο σημείωμα που δημοσιεύω, δυό χρόνια τώρα, σε τούτο τό περιοδικό. Μ' αν παραβαίνω τή συνθήεια μου αυτή τό κάνω γιατί έγω έτυχε να κρινω και τήν πρώτη συλλογή διηγημάτων του 'Αλιθέρη, στή Λογοτεχνική έκδοση «'Αβγή» που έβγαζε στή Λεμεσό ο Αιμ. Χουρμούζιος στα 1924, και γιατί μου δόθηκε πολλές φορές ή ευκαιρία ν' ασχοληθώ με τό λογοτεχνικό έργο του 'Αλιθέρη γενικά. 'Αλήθεια ό 'Αλιθέ-

ρης, ό ξεχωριστός Κυπριώτης, Λεμεσιανός, ποιητής, μάς δίνει τώρα τή β' συλλογή διηγημάτων του κατόπι από δώδεκα δάκαира χρόνια. 'Η α', που άναφερα κιόλας πιδ πάνω, βγήκε με τόν τίτλο «Γυμνος 'Ανθρωπος... κι όπως εκείνη είχε πάρει τόννομα της από κάποια φράση σ' ένα από τά διηγήματα της, συγκεκριμένα τήν «Κίτρινη Μάσκα...» έτσι κ' ή τωρινή τό ίδιο από ένα κομμάτι στο τρίτο διήγημα «Τό Ζήτημα...» που είναι στο σύνολο του τό πιδ αντιπροσωπευτικό τής φιλοσοφικής του σκέψης και γενικά τής τεχνολογίας του. Οι «μικρο-έγνοιες» του καθημερινού μας βίου, που έμφοδίζουν τόν άνθρωπο να βρεί τ' άληθινό νόημα τής ζωής και να σμίξει μαζί του παρομοιάζονται με τις σιχαμερές άράχνες που πλέκουν κ' ύφαινουν τά δίχτυα τους για να πιάσουν και να σκλαβώσουν και να θανατώσουν μιάν πεταλούδα, πλάσμένη να χαιρείται τό φώς και τά λουλούδια. Μά οι άράχνες, όπως παρουσιάζονται παντού σχεδόν στο βιβλίο, δεν είναι μονάχα οι «μικρο-έγνοιες» τής ζωής. 'Υπάρχουν τόσα και τόσα άλλα έμψυχα και δυσκοιλίες εκεί μέσα, πλέκοντας κι αυτές όπως κι εκείνες τά δίχτυα τους, που πλαταίνουν πολύ τά σύνορα του τίτλου και βαθαινουν τό περιεχόμενό του και τόν κάνουν να να κάθε άλλο παρά άποκλειστικά ταυτόσημος με τις τόσο λίγο ύπολογίσιμες, σχεδόν άσημαντες, για τήν άληθινή δυστυχία είτε τήν ευτυχία του ανθρώπου «μικρο-έγνοιες». Γενικά ή φιλοσοφία του 'Αλιθέρη, όπως τή γνώρισα στήν πρώτη συλλογή, και πού πάντως στή «Ρομανίνα», τό «Σέλευκο», και ξεχωριστά στήν «Κίτρινη Μάσκα...» μιά κραυγή ενάντια στήν πολιτισμένη κοινωνική ζωή, μιά κατακλυσμικά καταστρεπτική κραυγή, μ' αντίσηκμα τή στροφή προς τή ζωή «κατά φύσιν...» μένει ή ίδια κι άπαράλλαχτη στήν ούσια της. Μόνο που τώρα έγινε έντονώτερη, πλατύτερη, πιδ άναλελυμένη και λεπτομερειακή, πιδ καθάρια.

Τό πρώτο διήγημα τής σειράς—γιατί άκριβώς πρόκειται για μιά άλληλένδετη σειρά—«Τά Θηρία...» δεν είναι παρά ό πρόλογος, τό κλειδί που άνοίγει τις θύρες προς τις κατοπινές νότες ύλαμε τόν έπίλογο τή «Λευτεριά...» (λυρικός ύμνος), που συνοψίζει κι άνακεφαλαιώνει πιδ, σε μιά δχι τόσο διάχυτη, όπως στα διηγήματα στο κύριο σώμα, μά σ' ένα πιδ περιεχτικό και στενοκοπημένο πλαίσιο, τό βασικό δόγμα μαζί με τό συνοδευτικό κήρυγμα σ' δάκαιρο τό βιβλίο. Στά «Ζήτσημα...» που είναι και τό θεμέλιο στο δογματικό του «πιστεύω...» ρωτά κάπου (σ. 51): «Ποίος νά μου λέει ότι ή κάθε μας ένέργεια, ή σπρωγμένη από τά ένστικτα δεν είναι σωστό πράμα;..... με δαμασμένα τά ένστικτα μας, θάτανε δυνατή ή διαίωνιση τής ζωής;.. Κι ακόμα σ'

ένα άλλο, στο "Στιγμές Εύτυχίας,": "Τώρα συλλογίζομαι πώς, αν μὲς ἄφιναν τελείως ἐλεύθερους στὴν παρόρμηση τῶν ἐνστικτών, ἀσφαλῶς θάμαστε πρὸ εὐτυχισμένοι,.." Ἐτοί ὁ λεύτερος ἄνθρωπος τοῦ Ἀλιθέρου εἶναι ὅποιος ἀφήνεται καὶ καθιερώνεται νὰ ζήσει σύμφωνα μὲ τὸ ἐνστικτό του, τὴν παρόρμηση τῆς σάρκας ποῦ τὴν ταυτίζει σὲ πολλά σημεῖα μὲ τὸ σκοτεινὸ τὸ «λανθάνον» ὑποσυνείδητο. Μ' ἄλλα λόγια ὁ Ἀλιθέρος, ἀρνούμενος τὴν λεύτερη βούληση, παραδέχεται ἕνα εἶδος καθινιστικοῦ προορισμοῦ, μιὰν νετεριμιστικὴ θεωρία ἀνεξάρτητη ἔμως ἀπ' ὁποιαδήποτε ὑπερφυσικὴ δύναμη, κυριαρχικὴ ἀπάνω στὴν ὕλη. Ἀνακηρύσσει ἔτσι τὴν δικτατορίαν τῆς Μοίρας!

Κι ἀκριβῶς οἱ ἐπικλήσεις του, πολὺ συχνά, στὴν ὑπερφυσικὴ ἀπὸ τὴν δύναμη, κ' ἡ ἐπαφὴ τῶν ἡρώων του (παρμένουν πάντα σχεδὸν καὶ ξεπίτηδες ἀπὸ τὴν τάξη τῶν ἀλητῶν καὶ τῶν κακομοιριασμένων) μαζί τῆς παίρνει τὴ μορφὴ μιᾶς συγκαλυμμένης περιγελαστικῆς εἰρωνίας ("Θηρία", σ. 43). Μὴ ἡ σημερινή κοινωνικὴ ζωὴ ὀρθώνεται βουνοῦ μπροστὰ στὴν ἐξέλιξη τῆς ἐνστικτικῆς ζωῆς ποῦ θὰ δημιουργήσει τὸν λεύτερο ἄνθρωπο καὶ θὰ τοῦ χρίσει τὴν εὐτυχία: τὴ "ζωὴ κατὰ φύσιν", ἐναρμονισμένη μὲ τὴν λεύτερη ζωὴ τῶν ζῶων προορισμένων καὶ αὐτῶν νὰ ζήσουν σύμφωνα μὲ τὸ ἐνστικτό τους. Ἡ ἀγάπη τοῦ Ἀλιθέρου γιὰ τὰ ζῶα δὲν εἶναι φαινομενικὴ ἢ συμπτωματικὴ, ἕνα βοηθητικὸ λογοτεχνικὸ τέχνασμα. "Ὅποιος διαβάσει τὴ "Ρομανίνα,, θὰ θυμάται τὴν τραγικὴ σκηνὴ γύρω ἀπὸ τὴν σκύλλα τῆς καὶ στὸν "Πυρῆ,, ἐπίσης τὸ τραγικὸ πάθημα καὶ τέλος τοῦ ὄμνουμου γάτου ποῦ ὄφειλονταν στὴν κακία τῶν πολιτισμένων ἀνθρώπων. Στὰ "Θηρία,, (τὸ ἐπεισόδιο γύρω ἀπὸ τὸ ψαράκι) μιλάει πρὸ ἀνοιχτὰ καὶ στὸ "Τσιρκίνη,, λέει στὸ σκορπιό: "Ἐτοί σ' ἔκανε ὁ Θεός..... Ὁ πολιτισμὸς λοιπὸν (συνεχίζει ὁ συγγραφέας) ὑποδουλώνει τὸν ἄνθρωπο, ὁ ἄνθρωπος "χάνει τὴν ὑπόστασιν του μπρὸς στὰ ἔργα του,, καὶ σκαβώνει ἑμμεσα τὰ ζῶα πλασμένα κι αὐτὰ ἀπὸ τὴ φύσιν νὰ ζοῦν λεύτερα δίπλα ἀπὸ ἕνα λεύτερο ἄνθρωπο. Μὰ ὁ πολιτισμὸς εἶναι ζήτημα ἀγωγῆς καὶ τὰ σκολειὰ μὲ τὰ ἐκπαιδευτικὰ τους συστήματα ἐμποδίζουν τὴν πραγματοποίησιν τῆς ζωῆς τοῦ ἐνστικτοῦ καὶ τῆς ψυχόρμητης διαθεσης. Σ' αὐτὸ τὸ συλλογισμὸ ὀφείλεται κι ὁ πόλεμος τοῦ ἐναντία στὰ σημερινὰ σκολειὰ, τὰ ἐκπαιδευτικὰ συστήματα, τοὺς δασκάλους κι αὐτὴ τὴν στραγγαλιστικὴν καθαρῆσσαν. Μὰ ὁ Ἀλιθέρος, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, δὲν εἶναι συνεπὴς σχετικὰ μ' αὐτὸ τὸ σημεῖο καὶ θὰ ἐξηγήσουμε τοὺς λόγους. Γενικὰ αὐτὴ εἶναι ἡ κύρια γρῆση τῆς φιλοσοφίας ποῦ βρίσκουμε διάχυτη σ' ὄλακαιο τὸν τόμο καὶ μ' αὐτὴ ὡς βάση φιλοσοφεί κάπως ὑπερβολικὰ καὶ μονότονα κ' ἐπιμόνα. Κι ὁ λόγος εἶναι γιὰτὶ δὲν τὴ διακηρύττει μοναχὰ ὡς

ἕνας τεχνίτης τοῦ λόγου: ζητὰ κιόλας, ἐπειδὴ πιστεύει σ' αὐτὴ, νὰ τὴν ἐπιβάλλει ὡς ἄνθρωπος τῆς σκέψης, ὡς φιλόσοφος, ὡς προφήτης. Κι ὅμως εἶναι προπάντων καὶ παραμένει πάντα ἕνας λογοτεχνῆς, ἕνας ποιητῆς. Αὐτὸ εἶναι ἄλλωστε φανερὸ καὶ ἀπὸ τὰ διηγήματα τοῦ τόμου ἢ "Καλλονή,, καὶ τὰ "Δαιμονικά,,. Σὰν τὰ πρωτοδιαβάσει κανένας ἀπορεῖ ποῖο λόγο ἔχουν νὰ βρίσκονται ἐκεῖ μέσα δίπλα ἀπὸ τὰλλα, ποῦ ὅλα μαζί εἶναι παραπληρωματικὰ ἢ διαφορῆς ἐκδόσεις ἑνὸς μοναχοῦ. Εἶναι κι αὐτὰ κομμάτια ἀπὸ τὴν ζωὴ τῶν λεύτερων ἀνθρώπων ποῦ ἀγαποῦν σπρωγμένοι ἀπὸ τὸ ἐνστικτό "Ἐτοί ἢ "Καλλονή,, φτάνει νὰναι ἕνας λυρικὸς ὕμνος στὴν τέτοια ἀγάπη. Κι ἀκόμα ὁ διηγηματογράφος—ποιητῆς προδίνεται κι ἀπὸ τὸν τρόπο ποῦ μ' αὐτὸν ἐπεξεργάζεται τὸ ὕλικό του, τὴ λήσῃ καὶ τὴ λύτρωση ποῦ ἀναγκάζεται νὰ ἐφεύρει ἀπὸ τὸν κόσμο τῶν ὄνειρων καὶ τὴν ἄβυσσο τῆς φαντασίας. Τὸ τέλος τῶν διηγημάτων του δὲν εἶναι τὸ σημεῖο ποῦ σ' αὐτὸ φτάνει τὸ ζετύλιγμα μιᾶς πραγματικῆς ἱστορίας μὲ ἠθικὸ πρακτικὸ κ' ἐφαρμοσίμο πόρισμα, καὶ τὰ ποιητικὰ λοξοδρομήματα ἢ οἱ καθιζήσεις στὴν πορεία τῆς θεωρίας του εἶναι ὀλοφάνερη ("Θηρία,, σ. 75: "Λεῖπει τὸ σύστημα. Λεῖπει ἡ ἐπιστημονικὴ ἀγωγή κτλ.,). Μ' αὐτὸ ποῖα σημασία μορεῖ νὰχεῖ στὸ ἔργο ἑνὸς δημιουργικοῦ τεχνίτη, ἑνὸς λογοτέχνη; Κι ὁ Ἀλιθέρος εἶναι ἕνας λογοτέχνης μὲ φαντάσιαν, λυρισμὸ, πρωτοτυπία, τεχνικὴ, δημιουργικότητα. "Ὅπως καὶ στὸ "Γυμνὸ Ἀνθρώπο,, ἔτσι καὶ στὸν κανούργιο τοῦ τόμο ἐκφράζεται πρὸ πολὺ μὲ δραματικῆς εἰκόνας ποῦ διαδέχονται ἢ μιὰ τὴν ἄλλη (στὸ Τσιρκίνη, λογοῦ χάρι, τὸ ὠραιότερο διήγημα ἐδῶ μέσα), ὅπως βλέπουμε νὰ γίνεται στὸν κινηματογράφο, ἢ ποῦ ὑποδιαιροῦνται καὶ μικρότερες ἀκόμα χωρὶς ὅμως καὶ νὰ καταστρέφουν τὸ νῆμα τῆς συνοχῆς καὶ τῆς συνέχειας. Εἶναι ἐπηρεασμένος ὄχι ἀπ' εὐθείας ἀπ' τὸν κινηματογράφο μ' ἀπὸ τὴν ποικιλία καὶ τὴ φαντασμαγορία τῆς καθημερινῆς ζωῆς ποῦ ἐξελίσσεται μ' ἕνα συγκοπτικὸ παλμό, μιὰ σπασμωδικὴ περιπέτεια ποῦ λίγο διαφέρει ἀπὸ μιὰ ἡχηρὴ κινηματογραφικὴ ταινία. Ἀλήθεια πὼς ὁ συγγραφέας πολλῆς φορῆς βυθίζεται καὶ ξεχνιέται σ' ἕνα μακρῆγορο καὶ περιπλεγμένο κῆρυγμα, κι ὡς ἕνας ρήτορας μ' ἀποστολὴ καταλήγει σ' ἕνα ἀπόφθεγμα ποῦ πλησιάζει τὴν παραδοξολογία—τὸ σύνθημα ποῦ χρειάζεται ν' ἀποκομίσει ἀποχωρώντας ἀκροατῆς.

Τὸ προσωπικὸ στοιχεῖο, ποῦ πλεονάζει στὰ πρὸ πολλὰ διηγήματα, ξετυλίγεται καὶ διαμορφώνεται σ' ἕνα καθαρὰ κυπριώτικο, καθαυτὸ Λεμεσιανὸ, περιβάλλο τοῦ ποῦ χάρισε δεδομένα καὶ ὅλους σχεδὸν τοὺς ἥρωες του.

Ἡ ἰσορροπημένη, στρωτῆ, μουσικὴ καὶ ἀληθινὰ νεοελληνικὴ κλασσικὴ φράση τοῦ ποῦ ἐκφράζει μ' ἐντέλεια τὸ νόημα, δὲν εἶ-

ναί τό λιγώτερο πού θαυμάζω στή συλλογή αὐτή. Ἡ συμβολή της στήν ἀριότητα τοῦ βιβλίου δέν εἶναι μικρή. Ἡ Κυπρ. διανόηση ἔχει τό δικαίωμα νά ναι περήφανη γιά τό οὐσιαστικό καί ὠραίο αὐτό στάδιο στήν ἐξέλιξη τῆς τέχνης καί τοῦ ἔργου ἑνός ξεχωριστοῦ συμπατριώτη της, κ' ἡ Νεοελληνική λογοτεχνία πρέπει νά τό ὑποδεχτεῖ σά μιά καλοπελεκημένη καί χρήσιμη πέτρα στήν οἰκοδομή της. Ἐνα κριτικό σημείωμα στόν περιορισμένο χῶρο πού διαθέτει ἕνα περιοδικό δέν μπορεῖ βέβαια νά ἐξαντλήσει μέ λεπτομερειακή πληρότητα τή σημασία ἑνός βιβλίου ὅπως οἱ "Ἀράχνες". Εἶναι βιβλίο πού ἔχει μέσα του τή δύναμη νά θέλγει καί νά βάζει σέ κίνηση τό νοῦ τοῦ ἀνθρώπου καί νά ταράσσει τήν ἐσώτερη ψυχική του γαλήνη. Ἐπαναλαμβάνω ὅτι συμπερασματικά ἔγραψα καί γιά τό "Γυμνό Ἀνθρώπο..."

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ

Κ. Χαλδαίου: «Ἀποστόλης Καρλᾶς», Πειραιᾶς 1935, τιμή δραχ. 35.

Ὁ κ. Χαλδαῖος στό ἔργο του «Ἀποστόλης Καρλᾶς» μᾶς παρουσιάζεται σάν ἕνας συγγραφέας ὄριμος, πού ξαίρει ὅλα τά μυστικά τῆς Καλῆς Τέχνης καί προσπαθεῖ νά κινήθει στίς ὠραιότερες σφαῖρες της. Γράφει μέ πραγματική ἡρεμία καί σαφήνεια, δημιουργώντας πέραν τήν ἀτμόσφαιρα τοῦ ἔργου του. Παραδέχομαι πῶς τό ἔργο του—ἕνα ἔργο καθαρά ψυχογραφικό—θάβρει τοὺς ἀρνητές του, καί ἐκείνους πού θά ζητήσουν νά βρουν τήν ἔλλειψη τῆς ἀληθοφάνειας καί τοῦ στέρεου βάθρου. Νομίζω ὅμως πῶς ὅλες οἱ ψυχικές μας καταστάσεις, μεγάλες καί μικρές, πολύπλοκες καί ἀπλές, ὅσο κι ἂν ὑπάγονται σέ νόμους, δέν εἶναι ἀπαράιτητα πάντα νά ἀκλουθοῦν τίς γραμμές τῶν κανόνων. Νά ἡ ὑπόθεση τοῦ ἔργου τοῦ κ. Χαλδαίου: "Ἐνας ζωγράφος, ὁ Καρλᾶς, παντρεύεται τή Σουαζίνα ἀπό ἀγάπη. Δέ μπορεῖ νά τᾶ βγάλει πέρα στή διατροφή της, κι ἡ Σουαζίνα δέχεται τόν ἔρωτα τοῦ Ἰωνᾶ, τοῦ φίλου τοῦ Καρλᾶ, κι ἀποφασίζει νά χωρίσει τόν Καρλᾶ καί νά πόρει τόν Ἰωνᾶ. Ὁ Καρλᾶς δέχεται τό μοιραῖο. Μά ἐνῶ ἡ Σουαζίνα βάζει μπροστά τό διαζύγιο κι ὁ κόσμος μαθαίνει αὐτή τήν ἱστορία, ὁ Καρλᾶς συναντᾶται κρυφά τώρα μέ τή γυναῖκα του καί ὑποψήφια γυναῖκα τοῦ φίλου του. Στό τέλος ὁ Καρλᾶς ξανασιμίζει μέ τήν Σουαζίνα.

Στίς 280 σελίδες τοῦ ἔργου του, ὁ συγγραφέας προσπαθεῖ ὅλον αὐτό τόν κόσμον τῶν συναισθημάτων τοῦ Καρλᾶ, τῆς Σουαζίνας καί τοῦ Ἰωνᾶ, νά μᾶς τόν παρουσιάσει καί νά μᾶς τόν ἐρμηνέψει. Μιά προσπάθεια πολὺ δύσκολη πού τή φέρνει σέ ἀποτέλεσμα γιὰ

ὁ κ. Χαλδαῖος ἔχει τάλαντο καί βλέπει μέ ἐρευνητικό μάτι τίς ἐσώτερες πτυχές τῆς ψυχῆς.

"Ἄν γύρευες τό ἔργο νά τό στριμώξεις σέ καλοῦπια, καί νά τοῦ ζητήσεις αὐστηρή κριτική ἀπό τήν πλευρά τῆς ψυχολογικῆς ἀλήθειας, ἴσως νάφτανες σέ συμπέρασμα ἀντίθετο. Θάλεγες πῶς ψυχολογικά δέ μποροῦσε νά γεννηθοῦν τέτοια συναισθήματα, κι οὔτε μποροῦσε νά ὑπάρξει μιά τέτοια ὑπόθεση σέ κύκλο ἀνθρώπων. Μά τοῦτο θάταν πρόχειρη σκέψη ἀφοῦ ὅπως εἶπα καί πῶς πάνω δέν ὑπάρχουν ἀπόλυτες ἀρχές στήν ἀνθρώπινη ψυχολογία. Ἀκριβῶς τό ἔργο τοῦ κ. Χαλδαίου ἔχει τό μεγάλο τοῦτο πλεονέκτημα εἶναι ἔργο ψυχογραφικό καί μάλιστα τύπων σπάνιων πού ἴσως ἡ σπανιότητα τους νά ναι τέτοια πού νά τους ἀποκλείει καί τήν πιθανότητα τους.

Στήν ἐλληνική διηγηματογραφία δέ λείπει βέβαια ἡ ψυχογραφία. Ὅσο ὅσο τό ἔργο τοῦ κ. Χαλδαίου ἔχει ἀρκετή ἀξία, γιὰ τί κ. τορ-θώνει νά μᾶς μπάσει σέ τόσα ἀλλόκοτα συναισθήματα τῶν τύπων του, καί νά μᾶς πείσει πῶς ἐξω ἀπό τᾶ καθιερωμένα ὑπάρχει κι ἡ δυνατή πιθανότητα τῆς ὑπαρξῆς στοιχείων τῶν ἄκρων καί τῶν ἀνυποψίαστων.

Ἡ γλῶσσα τοῦ ἔργου εἶναι στρωτή, ἀγνή δημοτική, ὁ δέ διάλογος του—ἂν καί λίγο τόν μεταχειρίζεται—εὐχάριστος. Στίς σελίδες τοῦ ἔργου πολλές ὑπέροχες εἰκόνες, πρωτότυπες παραβολές καί παρατηρήσεις ξεφαιάζουν:

"Ἦταν ἀπό τοὺς ἀνθρώπους πού δέν ἔχουν δική τους γνώμη, πού πιστεύουν ἀλάθητη τήν ἀγοραία λογική τοῦ πλήθους ἀπό δειλία, ἀπό ἔλλειψη πρωτοβουλίας κιδίως ἀπό νωθρότητα πνευματική".

«Σ' αὐτή τήν καμπουριασμένη γραμμῆ τῆς ράχης εἶδε ζωηρή τή σφραγίδα τῆς κούρασης».

Καί μιά φράση ἀπό τόν ἐπίλογο τοῦ ἔργου πού δείχνει ἀκριβῶς ἐκεῖνο πού εἶπα, πῶς δηλαδή, δέν εἶναι πάντα ἀνάγκη ἕνας τύπος νά στέκεται σύμφωνα μέ τήν καθιερωμένη ψυχολογία κι ἀντίληψη. Πρόκειται γιά τόν Καρλᾶ πού δέν περιφρόνησε τή γυναῖκα του, κατὰ φυσικό καί ψυχολογικό νόμο:

«Τᾶχανε ὄλοι μαζί του γιατί δέν περιφρόνησε τή γυναῖκα του τοῦκανε κακό. Ἀλλά μιά τέτοια κριτική πού τοῦ κάνουμε δείχνουμε μονόχα τή μιζέρια μας. Ἀλοῖμονο σ' αὐτόν πού δέν ἀγάπησε μέ πάθος ἕνα φίλο, μιά γυναῖκα, ἕνα βιβλίο, ἕνα γατί ἐπί τέλους. Τί λόγο θάχε ἡ ὑπαρξή του!»

Νομίζω πῶς τό ἔργο τοῦ κ. Χαλδαίου ἔχει μιά ἀξία σημαντική, κι ἂν δέν εἶναι ἀπό τᾶ κορυφαία ἔργα τῆς τελευταίας Νεοελληνικῆς δημιουργίας, εἶναι ἔργο πού πρέπει νά ἀναφέρεται μέσα στά ἔργα πούχει νά δείξει χωρὶς ντροπή ἡ νεοελληνική πεζογραφία.

ΠΑΝΟΣ ΤΑΛΙΑΔΩΡΟΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Η 'ΗΛΕΚΤΡΑ,, ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΗ ΣΤΟ ΒΑΣΙΛΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

Είναι αλήθεια πώς όλοι οι πειραματισμοί για ανέβασμα αρχαίας τραγωδίας σε κλειστό χώρο καταλήξαν σε άποτυχία. Την αλήθεια αυτή η διεύθυνση του «Βασιλικού Θεάτρου» την κατανόησε και πολύ εύστοχα καθιέρωσε κάθε χρόνο την «εβδομάδα του αρχαίου δράματος», είτε το Μάη είτε το Σεπτέμβρη, στο ύπαιθρο, παρουσιάζοντας έφετος για πρώτο έργο την «'Ηλέκτρα» του Σοφοκλή στο Ώδειο Ήρώδου του Άττικοϋ. Τώρα αν η καλή προαίρεση δεν ανέβασε την παράσταση στην άριστουργηματική έπιτυχία, αλλά την την περιόρισε μονάχα στα όρια μιάς καλοπροαίρετης προσπάθειας, δεν έχει αυτό κανένα αντίτυπο στην πετυχημένη πραγματικά απόφαση του Β.Θ.

Πετυχαιμένο ήταν ακόμα το πώς η έναρξη των φειτινών του παραστάσεων έγινε μ' ένα αρχαίο δράμα. Αυτό αποδεικνύεται απ' το παρακάτω: είναι τόσο γνωστή η θεατρική κρίση, η αύξηση των απαιτήσεων του κοινού κι' ο μεγάλος συναγωνισμός του όμιλοϋντος κινηματογράφου—και προπαντός των μουσικών όπερετιών, που πραγματοποιούν ίσαμε ένα βαθμό το μεγάλο όνειρο του Βάγνερ.—'Η αρχαία τραγωδία με το συνδυασμό του τραγικού, του λυρισμού και των ρυθμικών κινήσεων του χορού με σύγχρονη μουσική, υπόκρουση, σ' ένα περιβάλλο τέτιο και με τόση μάλιστα λαμπρή παράδοση μεστό, σε μιά μετεωρολογική εποχή τέτις, που δίνει όλη την ανατριχίλα του θανάτου της φύσης στο θεατή, δε μπορεί παρά να συγκινήσει και τον πιο άπαθή κι άμόρφωτο θεατή, κι' αυτόν ακόμα, που πάει με την άρητική κριτική προκατάληψη. Κι' αυτό πρέπει νάναι τόνειρο: η συγκίνηση, που θά υποβάλει στο θεατή πιά τη στέρεη—κι' όχι ζανεμισμένη κι' από νομοπισμό—άγάπη για την αρχαιότητα κι' έμμεσα γενικά για όλη τη θεατρική κίνηση. Είται αλήθεια πώς ο άνθρωπος έχει από γεννήσιο του το θεατρπισμό. Μά αυτή η ιδιότητα εύκολα σήμερα μένει κοιμισμένη, μιά που η στρυφνή οικονομική ζωή κατατρώει όλwan τις σκέψεις κι' άποτελεί πιά το πάν: εύχαρίστηση, μέσο, σκοπό. Δε μένει, λοιπόν, τίποτε άλλο παρά με όποιο μέσο να ξυπνήσουμε το θεατρπισμό του κοινού. Κι' αυτό λατρήθηκε το Β.Θ. με τ' ανέβασμα της «'Ηλέκτρας».

Τό έργο ανέβαστηκε κάτω από ένα ήμίφως, που ταίριαζε τόσο πολύ με την τραγικότητα του δράματος. Μας δινόταν, έτσι, νάντιληφθοϋμε μ' όλες τις αισθήσεις μας την τραγικότητα, μιά που υποβοηθοϋσε κι' η τέλεια άκουστική του Ώδειού. Μερικοί φάνηκαν διασταχτικοί κι' άλλοι κατηγορήσαν με πάθος τη χρησιμοποίηση αυτή του ήμίφωτος, φέρ-

νοντας για ύποστηρικτικό έπιχείρημα, πώς τό αρχαίο δράμα παριστανόταν κάτω απ' τό φώς του ήλιου. Σ' αυτό, όμως, δεν έχουν μεγάλο δικαίο, γιατί τ' αρχαίο δράμα δίχως την όσο το δυνατόν προσαρμογή του στις σημερινές άπαιτήσεις θάταν κάτι τό πολύ ψυχρό, άνιαρό κι άνωφέλετο. Τό περιβάλλο του νεοέλληνα και γενικά της σημερινής ζωής είναι τόσο διάφορο απ' τό περιβάλλο, που γέννησε την τραγωδία, που θάταν οϋτοπία ένα διόστημα πάνω από 2 χιλιάδες χρόνια να τό υπερπηδήσουμε και να γυρίσουμε πίσω, έστω κι' αν η εποχή αυτή ήταν ντυμένη με τόση λαμπρότητα, παραλείποντας τη βοήθεια της προσαρμογής. Σήμερα είναι η σωτηρία η προσαρμογή, γενόμενη με μέθοδο και περίσκεψη. Εξάλλου δε θέλουμε να γνωρίσουμε την αρχαιότητα σαν έκδήλωση τύπων, αλλά σα βαθύ περιεχόμενο, σαν πνεϋμα. Κι' αυτό θά κατορθωθεί αν όλα τα μέσα, που θά μεταχειριστοϋμε στρέφουν την προσοχή του θεατή στο πνεϋμα και βαθύ περιεχόμενο της τραγωδίας.

Με αυτό δε θέλω να πώ, πώς μερικοί νεωτερισμοί δεν ήταν εντελώς περιττοί, μιά που δεν άπόβλεπαν σε τίποτε, π.χ. η αύξηση του αριθμού του χορού σε 60. Αυτό πιο πολύ έβλαψε, άφου κατάστρεψε την άρμονικότητα και τό σύγχρονο των ρυθμικών κινήσεων του χορού, και προπαντός τη μουσική άπαγγελία των χορικών.

'Αλλά οι έλλείψεις δε μπορούν να λείψουν απ' τα πρώτα τομημάτα. Κι' εξάλλου ένας κριτικός, που ενδιαφέρεται για την ανάπτυξη του τόπου του, πρέπει πιο έκδηλα να σημειώνει να πετυχαιμένα και όχι τα άποτυχαιμένα ενός έργου. Γιατί σκοπός των ύποσημειώσεων των άποτυχιών σ' ένα έργο είναι η έλλυση της προσοχής των ενδιαφερομένων ήθοποιων και σκηνοθέτη κι' όχι η καταπολέμηση κι' ο διατυμπανισμός τους κι' απ' αυτό ύστερα η μείωση της έχτίμησης του κοινού και πρός τους έρμηνευτές των έργων και πρός τα παριστανόμενα έργα. 'Η μόνη άποτυχία, που ήταν τόσο έκδηλη έτσι, που να μην είναι βολετό να κρυφθεί ήταν η μουσική υπόκρουση του Μητρόπουλου: η έπρεπε να χρησιμοποιούσε η να μιμόταν πετυχαιμένα τ' αρχαία μουσικά όργανα, που συνήθιζε η τραγωδία. η—και το καλύτερο—να χρησιμοποιούσε μιά μουσική υπόκρουση σημερινού χρώματος, που νάχει όμως σχέση με τό βαθύ περιεχόμενο και με την άτμόσφαιρα του δράματος.

'Οποies κι' αν είχε άτέλειες, η παράσταση της «'Ηλέκτρας» είναι άξιέπαινη, μιά που τό ποθοϋμένο αποτέλεσμα δόθηκε σ' ένα μεγάλο βαθμό: η βαθιά συγκίνηση. 'Ομοια πετυχαιμένη κι' άξιέπαινη είναι κι' η έκλογη του Ώδειού Ήρώδου του Άττικοϋ με την έχταχτή του άκουστική, ως κι' η κατάλληλη του διασκευη, με τη βοήθεια του αρχαιολόγου κ.

Μπαλάνου και του αρχιτέχτον ι κ. Μαζαράκη. Τό «Βασιλικό Θέατρο» φαίνεται πώς βρήκε τό δρόμο του.

ΣΧΟΛΗ ΑΝΩΤΕΡΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗΣ ΜΟΡΦΩΣΕΩΣ

Είναι άναμφισβήτητο γεγονός οί προσδευτικές επίδιώξεις του νεοσύστατου φιλολογικού συλλόγου "Ασκραίος,, όμώνυμου με τό περίφημο παλαμικό δράμα.

Κί ή πρώτη του συντονισμένη έκδήλωση είναι ή προσπάθεια ίδρυση «Σχολής άνώτερης λογοτεχνικής Μορφώσεως», στό πρόγραμμα της οποίας δε θα λησμονηθεί κί ή δραματική Τέχνη. Ήταν, βέβαια, καιρός πιά νά δοθεί μιά τροπή της νεολαίας σ' ό,τι πιά αϊθέριο κί εύγενικό έχει νά μάς δείξει ή σημερινή στεγνή πραγματικότητα. Καί γιά νάμαι πιά άκριβής: μιά όρθή καθοδήγηση γιά τό πάροιμο της ύγιους κατευθύνσεως μες τόν πνευματικό δρόμο, πού άρχισε τελευταία τόσο έντονα και αισιόδοξα ή νεοελληνική νεότητα.

Κί ή σχολή έχτος άπ' τή διδασκαλία της νεοελληνικής λογοτεχνίας, παράλληλα θάχει κί ένα κύκλο μαθημάτων ύποβοηθητικών γιά τήν κατανόηση των τώων νεοελληνικών λογοτεχνικών προβλημάτων. Θά διδάξει, μ' άλλα λόγια, αισθητική, Ιστορία της τέχνης, Ιστορία κοσμοθεωριών κί άλλα. Καί σά συνισταμένη όλων των μαθημάτων του ύποβοηθητικού κύκλου θά διοργανώνει ταχτικές διαλέξεις, με όμιλητές τις πιά δόκιμες νεοελληνικές προσωπικότητες.

Πιστεύουμε στά αγαθά της άποτελέσματα κί έγγύηση γι' αυτό μάς δίνουν οί Ιδρυτές (Παλαμάς, Λούβαρις κ. άλλ.) και τό διδακτικό προσωπικό (Γ. Άγρας, Τερέντιο, Συκουτρής, κ. άλλ.)

*Αθήνα 12/10/36.

"ΡΩΜΑΙΟΣ ΚΑΙ ΙΟΥΛΙΕΤΤΑ,, ΣΤΟ ΒΑΣΙΛΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

Ή οίκονομία σκηνικών πρέπει νά γίνεται μ' ένα τέτιο τρόπο, πού ό θεατής νά μή άντιλαμβάνεται τήν προσπάθεια αυτή της οίκονομίας. Άλλοιωτικά ή άτμόσφαιρα του τόπου και χρόνου της έχτύλιξης μίας πράξης ή μίας εικόνας φαίνεται άφύσικη και πλαστή, μάλιστα άν τυχαία τό περιεχόμενο του έργου και τό άρκετά πετυχημένο της ήθοποιας Ξέν τραβήξει τήν προσοχή του θεατή.

Κάτι τέτιο συνέβηκε με τ' άνέβασμα του "Ρωμαίοι και Ιουλιέττα,, τό Σαιξπήρου— μετάφραση Καρθάιου—στό Βασιλικό Θέατρο: τ' άνόρεχτο της έρμηνείας των ήθοποιών, με τούς άφθονους μελοδραματισμούς τους, τραβήξαν τήν προσοχή του θεατή στό σκηνικό πλούτο, πού πραγματικά ήταν μεγαλειώδης, και τού δόσανε τήν ευκαιρία ν' άντιληφθεί τήν προσπάθεια της σκηνικής οίκονομίας.

Έξάλλου ή προσπάθεια αυτή του σκηνο-

θέτη ήταν και τόσο έκδηλη. Σκηνική οίκονομία είχε γίνει και στή "Δωδεκάτη Νύχτα,, του Σαιξπήρου, αλλά ήταν τέτια, πού δέν άγγιζε κανενός σχεδό τήν προσοχή. Γιά παράδειγμα άπ' τόν "Ρωμαίο και Ιουλιέττα,, φέρνω τό σκηνικό του δρόμου με τά μεγάρα στή Βερώνα. Τό ίδιο κί άπαράλλαχτο σκηνικό στό δρόμο της Μάντουας πού ήταν έξόριστος ό Ρωμαίος.

Μ' άλλα λόγια, φταιγανε δυό: τό προσποιημένο κί άνόρεχτο κί άνάρμοστο πρós τό τρυφερά παθιάρικο, έρωτικό νόημα της τραγωδίας παίξιμο των ήθοποιών, όπως και τό πολύ βαρύ σκηνικό με τά μισσοκόταδα της σκηνης, πού πνίγαν κυριολεκτικά τό μάτι. Όσον άφορά τήν άπόδοση ό Δενδραμής κάθε άλλο παρά Ρωμαίος ήταν με κείνες τις άφύσικες και πολλές φορές γελοιές χειρονομίες και συσπάσεις. Τό ίδιο κί ή Μανωλίδου σάν Ιουλιέττα, πού ό ρόλος της υπερέβαινε άρκετά τις διαθέσιμες δυνάμεις της. Ξεχωριστά μόνο μπορεί νά τονιστεί τό παίξιμο του Βεάκη—Λαυρεντίου—και της Μουστάκα—παραμάνας—πou κρατήσανε λιγάκι τό έργο: ήταν πραγματικά κί οί δυό στό στοιχείο του νοιώσανε και πιστά έρμηνέψανε τούς ρόλους τους.

Κί έπρεπε ή τραγωδία αυτή, μ' όλη τή δροσεράδα της, μιά πού ό δημιουργός της είχε κλείσει σ' αυτή όλη τή ζωή του Στράτφορντ κί όλη τή θέρμη της τής νιότης—μερικοί του στίχοι θυμίζουν τά περιφήμα του σονέττα—νά μελετηθεί προσεχτικά και ν' άποδοθεί μ' όλο τό προεπόμενο παλμό. Δυστυχώς «τό Βασιλικό» είχε στ' άνέβασμα του αυτό μιά άποτυχία άπ' τις σπάνιες, όταν κί όλας συγκρίνουμε τ' άνέβασμα αυτό με τά προηγούμενα τέτια έργων του Σαιξπήρου: τόν "Οθέλλο,, και τή "Δωδεκάτη Νύχτα,, πού ήταν—τό τελευταίο—μιά άπίστευτη έπιτυχία.

ΔΥΟ ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ

Τελευταία κρατήσανε τό ενδιαφέρο του φιλότεχνου άθηναϊκού κοινού δυό έκθέσεις ζωγραφικής στήν αίθουσα Στρατηγούπουλου: ή μιά του κ. Φοράουερ κί ή άλλη—ή τελευταία—του κ. Θ. Κανέλλη.

Του κ. Φοράουερ ιδιαίτερη έντύπωση έκαναν τά χιουμοριστικά σχέδια, καμωμένα μ' ένα γούστο και με μιά άπλότητα π.χ. στή στάση (52), στό ντιβάνι (46) και γενικά τό σχέδιο, πού φανερώνει μιά μαστοριά και μιά έπίδειξιότητα στο χειρισμό του μολυβιού π.χ. ή φοιτήτρια (50), πούνα ίσως τό πιά τέλειο άπ' τά σχέδιά του.

Οί έλαιογραφίες κί ύδατογραφίες του, άντίθετα πρós τήν έξαιρετική έντύπωση του σχεδίου, είναι άποτυχημένες προσπάθειες ρεαλιστικής τεχνωτροπίας. Φέρνω γιά παράδειγμα τό Γυμνό (12), πού στερεείται άπό κάθε καλαισθησία.

Τά θέματα του γενικά περιστρέφονται γύρω

ἀπ' τὴν ἐπιφάνεια τῆς καθημερινῆς ζωῆς, δίχως νὰ μπαίνουν βαθιά στὴν ψυχὴ καὶ σὸ βαθὺ νόημα τῆς.

Σὲ μιὰ πολὺ ἀσύγκριτα ἀνώτερη θέση στέκονται οἱ πίνακες τοῦ Θ. Κανέλλη, ποῦναι πραγματικά χάρματα σὲ χρῶμα, ἔμπνευση, τόνους, γραμμές. Τὰ θέματα του περιορίζονται σὲ τοπία, στὴν πεθαμένη φύση καὶ στὰ πορτραῖτα. Τὰ μόνον συνθετικά του ἔργα εἶναι δύο καὶ αὐτὰ δίχως παλμό.

Ἰδιαίτερα ὁμως τονίζω τὸ τοπίο, γιομάτο ἀπὸ ζωὴ, χρώματα ἀσυνήθιστα καὶ ζωηρά, ποῦ σὲ ρίχνουν πραγματικά σ' ἀντίκρουσμα τους σὲ μιὰ εὐχάριστη ρέμβη π.χ. τὸ τοπίο Σάμου (9), ποῦ τὸ θεωρῶ, μαζί με τὰ σκοτωμένα πουλιά, τοὺς ἀνώτερους πίνακές του. Ἐξαιρετοῦ ἐπίσης εἶναι καὶ τὸ τοπίο (4). Παραρτοῦσε ὁ κ. Κανέλλης καὶ λιγάριθμα σχέδια μὰ αὐτὰ δὲ μποροῦν νὰ σταθοῦν σὲ σύγκριση μὲ τοὺς πίνακές του.

Ἄθηνα 30.10.36

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Η ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΜΟΥ ΣΤΟΝ κ. ΑΝΤΗ ΠΕΡΝΑΡΗ

Ὁ κ. Π ἔχει γράψει στὸ περιοδικὸ «Πάφος» τοῦ Ὀχτώβρη, σ. 60—63, μὲ τίτλο «Γιὰ τὸν Ἄντων Ἰντιάνο, τὸν δῆθεν κριτικὸ καὶ τὸν δῆθεν ποιητὴ» ἕνα ἄρθρο ποῦ σ' αὐτὸ πνίγεται ἡ ἀποδείξις πῶς τὸν ἀδικῶ στὴν κριτικὴ μου γιὰ τὸ βιβλιαράκι του «Ἡ ποίησις στὴ ζωὴ μας», ποῦ δημοσιεύθηκε στὶς σ. 516—517 τοῦ τ. 11—12 τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων». Δὲν ἀμφιβάλλω πῶς γράφοντας κύριος σκοπὸς καὶ μοναδικὸς πῶθος του ἦταν νὰ βρεῖ καὶ ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν ἀλήθεια. Μονάχα ποῦ τὸ ὕφος του τὸν παρουσιάζει ὡς ἄνθρωπο ποῦ πεiràχτηκε λιγάκι καὶ χολώθηκε κάπως. Μ' αὐτὸ δὲν ἐνδιαφέρει οὐσιαστικά· ἐξάλλου τὸ ὕφος πολὺ συχνὰ εἶναι ζήτημα τεμπεραμέντου. Κ' ἔτσι ἔχει μετατοπίσει τὴ συζήτηση ἀναγκάζοντάς με ν' ἀνταπαντήσω σ' ὅτι σχετίζεται μὲ τὴ συζήτηση μας καὶ ν' ἀπαντήσω στὶς μετατοπίσεις του:

1. Τὸ περιεχόμενον στὸ βιβλ. του ὁ κ. Π τῶς δημοσιέψῃ σὲ δύο δόσεις στὸ περ. «Πάφος», μὰ τῶγαλε καὶ σὲ ξεχωριστὴ ἔκδοση προτοῦ τὸ β' μέρος (τέλος) δημοσιευτεῖ στὸ περιοδικό. Δηλαδή ἡ ἔκδοση κυκλοφόρησε στὶς 9)9)36 καὶ ἡ β' δόση διαβάστηκε ἀπὸ τοὺς συνδρομητῆς τοῦ περιοδικοῦ τὴν 1)10)36, κατόπι ἀπὸ 22 μέρες! Σχετικὰ μ' αὐτὸ ἀντιπαρατηρῶ στὴν ἀπάντησίν του πῶς κ' ἐγὼ δημοσίεψα τὴ μελέτη μου γιὰ τὰ «Τραγούδια τῆς πατρίδος μου», τοῦ Παλαμά «μέρες», πρὶν τὴν ἀπαγγεῖλω στὶς Παλαμικὲς γιορτὲς στὴ Λεμεσό. Αὐτὸ δὲν εἶναι σωστὸ. Ἡ διεκπεραίωσις τοῦ περιοδικοῦ μου δίνει ἀπὸ τὰ βιβλία

τῆς τὴν ἐπόμενη πληροφορία: «Τὸ Παλαμικὸ τεῦχος ποῦ σ' αὐτὸ δημοσιεύθηκε τὸ ἄρθρο σας εἶχε σταλεῖ στὶς 4 καθεμ. ἔφημ. τῆς Λευκοσίας στὶς 3)6 (Δὲς ἀναγγελία στὴν «Πρωϊνῆ», 4)6), κυκλοφόρησε στὴ Λεμεσό στὶς 6)6 δλδ. τὴν ἴδια βραδύα τῆς γιορτῆς καὶ σ' ὅλη τὴν Κύπρο στὶς 9)6)36... Ποῦ εἶναι οἱ «μέρες πρὶν»; Ὁ κ. Π δὲν παρευρέθηκε στὴ γιορτὴ κ' ἔτσι κάθε ἀμαρτύρητῃ μ' ἀξιόπιστη μαρτυρία πληροφορία ποῦ δίνει γι' αὐτὴ εἶναι ἕνα στρογγυλεμένο ψέμα τοῦ πληροφορητῆ του. Ἄν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν ἀλήθεια ἄς ζητήσῃ νὰ τὴ γνωρίσῃ ἀπὸ τὸ διοργανωτὴ, τὸν κ. Γ. Ἡλιάδη, ἕνα πρόσωπο ἀξιόπιστο.

2. Εἶχα γράψει πῶς ὁ κ. Π ἀνήκει στὴ σχολὴ τῶν ἀποσπασματικῶν, δλδ. τῶν ἀνθρώπων ἐκεῖνων ποῦ δανεῖζονται χίλιες δυὸ γνώμες γιὰ ἕνα θέμα χωρὶς νὰ μᾶς ποῦν πρῶτα τὴ δικὴ τους. Καὶ τὸ παραδέχεται καὶ προσθέτει πῶς ἂν τὸν κατηγορῶ γι' αὐτὸ εἶναι γιὰτὶ δὲν μπορῶ κ' ἐγὼ ν' ἀνήκω σ' αὐτὴ τὴ σχολή, τιμὴ ποῦ δὲν τὴ ζητήσα ποτέ. Προχωρῶ ὡς τόσο στὴν ἀπόδειξη λέγοντας πῶς ἐγὼ φέρτωσα μιὰ γνώμη τοῦ Hackett σχετικὰ μὲ τὸν Ἅγιο Ἰλαρίωνα στὸν Dawkins. Αὐτὸ δὲν εἶναι σωστὸ. Ἡ γνώμη ποῦς ἡ ὀνομασία τοῦ κάστρου «Chateau Dieu d'Amour» εἶναι παραφθορὰ τῆς λέξης Δίδυμος δὲν εἶναι οὔτε τοῦ πρώτου οὔτε καὶ τοῦ δευτέρου ἀποκλειστικά. Ὁ Hackett τὴν πήρε ἀπὸ τὸ Vinisaufl ποῦ λέει στὸ lib. ii, c. 39 τοῦ Itinerarium Richardi I, Oxon. 1894 «castellum Didymus nuncupatur» (Δὲς Hackett σ. 410 σὲ ὑποσημείωση) καὶ τὴν διατόπισσε μὲ λόγια δικὰ τοῦ. Ὁ Dawkins ποῦ ἀναμφίβολα θὰ ἤξαιρε καὶ τὴν πρώτη πηγὴ ἐκφράζει μὲ δικὰ τοῦ λόγια καὶ χωρὶς τὰ εἰσαγωγικά τὰ ἴδια, κι' ἀντὶ νὰ παραπέμψῃ στὸ δυσεῦρετο βιβλίον τοῦ Vinisaufl παραπέμπει στὸ Hackett ποῦ δίνει τὴν παραπομπὴ τῆς πρώτης πηγῆς. Ἔτσι ὁ D. βρῆκε μιὰν ἀποκρουσταλλωμένη ἀποψη, καὶ «γιὰ ν' ἀποκρουσταλλωθεῖ κάτι θὰ πεί πῶς ἔγινε γενικά παραδεκτὸ καὶ δὲν ἀνήκει πιά σὲ κανένα ἀλλὰ σὲ ὅλους», (Δὲς ἀπάντησίν τοῦ κ. Περνάρη στὸν καθηγ. Παπαχρυσόστομου, ἔφημ. «Πάφος», 31)5)34).

3. Ἐγραφα πῶς ἔλασε τὰ «Κυπριακὰ ἔρωτικά ποιήματα... Ὁ κ. Περνάρης δὲν τὰ θεωρεῖ κυπριακὰ γιατί εἶναι γραμμένα ἀπὸ ξένο κι' ἄς εἶναι γραμμένα στὴν κυπριατικὴ ντοπιολαλιά τοῦ τότε κοιροῦ, καὶ πῶς «μποροῦν ἴσως ν' ἀπασχολήσουν τὴν Ἱστορία τῆς Κυπριακῆς ποίησις γιὰ ν' ἀποδειχτεῖ τὸ νόθο τοῦ χαρακτήρα τους...» Δηλαδή, ὅπως θὰ λέγαμε: ὁ Μωραῆς ἦταν Ἕλληνας, ξένος, κι' ἔγραψε γαλλικά μὰ ἐπειδὴ ἦταν ξένος τὰ τραγούδια του δὲν ἀνήκουν στὴ γαλλικὴ λογοτεχνία, κι' ἂν ἴσως ἀνήκουν εἶναι γιὰ ν' ἀποδειχτεῖ τὸ νόθο τοῦ χαρακτήρα τους! Τότε γιατί λέει

- ὁ κ. Π. πὼς ὁ Διαγκούσης ἀπὸ τὴν Κάσο ἀνήκει στὴν Κύπρο, γιατί ἔτυχε νὰ ἐγκατασταθεῖ δωπέρα κι ἄς ἔγραψε τὰ πῖο πολλὰ του τραγοῦδια (ἐχτός ἀπὸ τὰ οἰγονεϊκά του) γιὰ τὴν Κάσο, τοὺς θαλασσινοὺς τῆς καὶ γιὰ τὰ ὠραία τοπεία τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης πού εἶχ' ἐπισκεφεῖ;
3. Γιὰ τὸ Λαπίθη τώρα: Ὁ κ. Π. ἔγραψε πὼς ὁ Λαπίθης, ὅπως ἀναφέρει ὁ **Lacroix** κατέβαινε ἀπὸ τὸ ἐρημητήριο του στὸν Ἅγιο Ἰλαρίωνα καὶ συναντοῦσε τὸ βασιλιά Οὐγο Δ' καὶ συζητοῦσε μαζί του ἀπάνω σὲ φιλοσοφικά κι ἄλλα θέματα. Κι αὐτὸ βέβαια γιὰ νὰ δεῖξει ποιά μεγάλη ὑπόληψη τοῦ εἶχαν οἱ ἄνθρωποι, καὶ μάλιστα οἱ ἄρχοντες τοῦ καιροῦ του. Ἐγὼ πρότεσα, σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τοῦ Σακελλάριου, πὼς ὁ βασιλιάς ἀνέβαινε στὸν Ἅγιο Ἰλαρίωνα γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ θέλοντας ἔτσι νὰ δεῖξω πῖο μεγαλωμένη τὴν τέτοια ὑπόληψη. Κ' ἐπειδὴ οἱ πηγές σχετικὲς μ' αὐτὸ τὸ σημεῖο δὲν ἦτανε ξεδιαλυμένες ἔγραψα πὼς ἔπρεπε νὰ ζεταστοῦν οἱ ὑποσημειώσεις στὸ **Lacroix**. Ὁ κ. Π. ἔκανε διάλεξη στὰ 1934 τὴ μελέτη του πού ἔκρινε καὶ τὴν ἀναθεώρησε μάλιστα στὶς λεπτομέρειες τῆς ἀπὸ τότε, κι ὅμως δὲν ἔκανε τὸν κόπο νὰ ξεκαθαρίσει τὸ ζήτημα. Μὰς τὸ σέρβιρε ὅπως τὸ πρωτάρπαξε στὰ πεταχτά.
4. Εἶχα γράψει στὴν κριτικὴ μου πὼς ὁ ποιος θάκανε τὸν κόπο νὰ συγκρίνει τὸ III μέρος τῆς μελέτης του στὶς σ. 13—21 μὲ τὸ ἀντίστοιχο μέρος τῆς, ὅπως πρωτοδημοσιεύτηκε στὴν ἐφημ. "Πάφος", τῆς 2|2|1934 θὰ παρατηροῦσε μερικὲς ἀνιωματικὲς προσθαφαιρέσεις ὀνομάτων καὶ χαρακτηρισμῶν καὶ πὼς πορᾶλειψε σημαντικὰ γιὰ τὴν τοπικὴ λογοτεχνία ὀνόματα. Ἐξηγοῦμαι: α) Στὰ 1934 εἶχε συμπεριλάβει στὸ γενικὸ μνημονοχάρτι τῶν ζωντανῶν καὶ τὸν κ. Πάνο Παπαδόπουλο (Ὁρθο Ἀττικὸ) πού τὸν παράλειψε σ' ἐκείνου τοῦ 1936, μὲ τὸ πὼς ὁ κ. Παπαδόπουλος ἔβγαλε ἕκτοτε νέο τόμο τραγοῦδια του καὶ τὸ περιοδικὸ "Πάφος", φιλοξένησε σενεργασία του, στὰ τ. 2 καὶ 4 τῆς Α' χρονιάς ὅταν ἀκόμη τὸ περ. ἔκανε διάκριση μεταξὺ νέων, καὶ παλιῶν μὲ τίς λέξεις "Νέοι Κύπριοι Ποιηταί,.. β) Γιὰ τὸν Κώστα Μαρκίδη εἶχε γράψει στὰ 1934, "Ἐνας Ἑγγλέζικος στίχος *there was laughter in his heart and music in his laughter* (=εἶχε τὸ γέλιο στὴν καρδιά καὶ μουσικὴ στὸ γέλιο) ἀνακυκλώνεται στὸ νοῦ μου σὰ διαβάζω τὰ ποιήματα τοῦ Κώστα Μαρκίδη. Ἡ χαρὰ σὰν ἥλιος φωτοβολᾷ στοὺς κάμπους τῆς σκέψης τοῦ ποιητῆ καὶ γλυκύτερα ἀντιφωγγίζει μέσα μὲς κλπ,.. Καὶ δημοσιεύει ἕνα ὀλάκαιρο τραγοῦδι του γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὴ γνώμη του αὐτῆ. Τώρα στὰ 1936 τὰ παραλείπει ὅλ' αὐτὰ κι ἀναφέρει τὸνομα του ἀπλὰ καὶ στεγνὰ χωρὶς κἀν οὔτε ἕνα κομητικὸ ἐπίθετο. γ) Σχετι-

κά μὲ τὴν παρατήρησή μου γιὰ τὶς ἀδικαιολόγητες παραλείψεις δικαιολογεῖται: "Παράλειψα ὅμως ὅσους ἔπρεπε νὰ παραλείψω εἶτε γιατί δὲν ἀξίζανε νὰ μποῦνε εἶτε γιατί ὄντως πολὺ νέοι ἀκόμη, μποροῦσαν νὰ χανε γράψει μερικὰ καλὰ ποιήματα χωρὶς ἀκόμη νὰ ταίριαζε νὰ μποῦνε ὀριστικά στοὺς δόκιμους ποιητές,.. Ἐτσι, ἕνα μόνον παράδειγμα, ὁ Νίκος Ἀντωνιάδης (συνεργάτης τῆς λογοτεχνικῆς "Πάφου,.) ὄχι νέος ἀλλὰ στοὺς 60 ὑποθέτω, δὲν ἀξίζε ν' ἀναφερθεῖ! Κι ὅμως ὁ Ἀντωνιάδης ἐχτός ἀπὸ τὶς μεταφράσεις του τῶν ἀρχαίων τραγικῶν ἔγραψε ζουμερὸ σατιρικό στίχο, γιομάτο χιούμορ κ' εὐτράπελη ἐξυπνάδα πού οὔτε ὁ μεγάλος μας Βυζαντινὸς μουσουργὸς κι οὔτε ὁ Περδῖος δὲν ἔχουν γράψει. Νὰ πὼς τὸν εἰσήγαγε στὸ κοινὸ ἡ ἐφημ. "Πάφος, δημοσιεύοντας τὸ δικὸ του ποιήμα "Ἦμος τοῦ "Κινύρα, στὴν ἔκδοσή τῆς τῶν 23|3|34: "Ἡ "Πάφος" εὐχαριστῶς δημοσιεύει τὸν κάτωθι ἐμπνευσμένον ἕμνον τοῦ Γυμναστικοῦ μας συλλόγου ποίημα τοῦ παγκυπρῶος γνωστοῦ ποιητοῦ καὶ λογοτέχνου κ. Ν. Θ. Ἀντωνιάδου,.. Καὶ γιὰ τοὺς μὴ "δόκιμους, νέους, ἕνα τελευταῖο παράδειγμα τὸν Κρόλη πού γιὰ τὸν τόμο του ὁ κριτικὸς τῆς "Νέας Ἐστίας, Κλ. Παράσχος ἔγραψε πῖο ἐνθουσιαστικά ἀπ' ὅτι ἔγραψε γιὰ τὴ δική του συλλογὴ "Τὰ Τραγοῦδια τῆς Θάλασσας,..

5. Ὁ κ. Π. παρασιώπησε τὶς παρατηρήσεις μου πὼς α) ὁ Φίλων, Ἐπίσκοπος Καρπασίας, δὲν ἔγραψε ἕμνον β) πὼς ὁ Β. Μιχαηλίδης δὲν ἔγραψε μὴ θ ο υ ς ὅπως ὁ Λαφονταῖν, κ' εἶχα ἀναφέρει ἕνα πρὸς ἕνα ὅλα τὰ αἰσχρὰ ποιήματα πού ἔφτιαξε γιὰ νὰ διασκεδάξει μὲ τοὺς φίλους του. (Θὰ εὐχαριστηθῶ πολὺ νὰ μοῦ ὑποδείξει πού τέλος πάντων ὑπάρχει αὐτός ὁ κρυμμένος θησαυρὸς τῶν μῦθων πού βέβαια θὰ τοὺς διάβαζε γιὰ νὰ τολμᾷ νὰ τοὺς συγκρίνει μὲ τοὺς κλασσικοὺς μύθους τοῦ Γάλλου Αἰσώπου.) καὶ γ) πὼς δὲν ὑπάρχει ἔκδοσή τοῦ Β. Μιχαηλίδη πού ἔγινε μετὰ τὸ θάνατο του (καὶ θὰ τὴν εἶδε βέβαια μιά καὶ τὴν ἀναφέρει) πού νὰ περιλαμβάνει τὴν "Ἥ Ἰουλίου, καὶ τὴ "Χιώτισσα,.. Γιατὶ θὰ εἶναι α Ἴ σ χ ο ς γιὰ τὴν Κυπριακὴ διάνοση νὰ μὴ γνωρίζει ὡς τώρα μιά τρίτη ἔκδοσή τοῦ ἔργου τῆς μεγαλύτερης ποιητικῆς φυσιογνωμίας τῆς Κύπρου κατόπι ἀπὸ τὰ 1878, κ' ἡ ἀνακάλυψη, πού σ' αὐτὴ βέβαια βασίστηκε ὁ κ. Π. γιὰ νὰ φτάσει σὲ σκέψεις καὶ νὰ κάνει κρίσεις σχετικὰ μὲ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ, εἶναι σημαντικωτάτη!

Τώρα προχωρῶ στὶς μεταποτίσεις τοῦ κ. Π.: Ἀναφέρει πὼς τὸ κριτικὸ σημεῖο ἢ ἢ "ἐπίκριση, μου γιὰ τὸ βιβλιαράκι του ὁ

φείλεται σ' ὅτι δὲν ἀνάφερε καὶ τὸνομα μου στὸ γενικό του κατάλογο, ἀναδημοσιεύει ἕνα μέρος ἀπὸ τὸ τραγούδι μου ἢ «Μεγάλη Ὀρμή», ἐκφράζει ἀπαρέσεια γιὰ τὰ «Πεῦκα», καὶ δημοσιεύει ὀλάκαιρο τὸ «Ροδάκινο»...

α) Τὸ τραγούδι μου ἢ «Μεγάλη Ὀρμή», γράφτηκε στὰ 1919 καὶ δημοσιεύτηκε στὴν «Ἀβγῆ», Λεμεσοῦ στὰ 1924, δηλαδὴ ὅταν ἤμουν 20 ἐτῶν (ἂν τὸν ἐνδιαφέρουν τὰ χρόνια μου τὸν παραπέμπω στὸ ἐπίσημο *Civil List* 1936 σ. 8) Ὁ κ. Π. ὑποθέτει πὼς τὸ γράψα στὴ σημερινὴ δική του ἢ σὲ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ δική του ἡλικία. Ὁ κ. Π. γεννήθηκε τὸ Νιόβρη τοῦ 1903 κ' ἔτσι ἂν τὸ γράψα στὴ σημερινὴ του ἡλικία ἔπρεπε νὰ μῶναυα τότε 33 ἐτῶν! Τὸ τραγούδι μου ἦταν βέβαια ἕνα ἀπὸ τὰ πρῶτα ποῦ ἔγραψα μὰ ποῦ ἔχει τὴ θέση του στὴ σειρά τῶν τραγουδιῶν μου.

β) Ὀνομάζει τὰ «Πεῦκα», ἕνα παιδικὸ στιχοῦργημα. Θὰ τὸν παρακαλέσω νὰ κάνει τὸν κόπο νὰ διαβάσει τὸ ἐπόμενο γράμμα ἑνὸς κορυφαίου νεοέλληνα ποιητῆ:

Ἀθήνα. 5.4.935
Σωτήρος 10

Ἀγαπημένε μου ποιητῆ,

Συγχώρεσε με ποῦ δὲν σοῦ γράψα τόσον καιρὸ πὼς πῆρα τὸ καλὸ Σου γράμμα. Ἡθελα τὸ χαιρετισμὸ μου νὰ τὸν ἔστειλα ἄνετα κι ὄχι ἔτσι βιαστικὰ ὅπως μ' ἀναγκάζει αὐτὸ τὸν ὑστερο καιρὸ μὰ πολλαπλὴ εὐθύνη. Ναι, τὸ τραγούδι σου «Τὰ Πεῦκα», τ' ἀγάπησα, ὅπως Σοῦ τῶ πὲρ ὁ διαλεχτὸς μας φίλος Μαραγκὸς.....

Ἀληθινὰ δικὸς Σας καὶ τῆς Κύπρου
(ὑπ.) Ἀγγελος Σικελιανός.

γ) Ἰσχυρίζεται πὼς τὸ μοτίβο γιὰ ὅτι ἔγραψα κρίνοντας τὸ βιβλίό του, τὸ γράψα ἐπειδὴ θύμωσα ποῦ δὲν μ' ἀνάφερε. Ἐδῶ πρέπει νὰ παραθέσω καὶ τοῦτο τὸ κομμάτι τοῦ ἀπὸ τὴν ἀπάντησή του («Πάφος» σ. 61): «...ἀναθεώρησα καὶ τὴ γνώμη ποῦσα σὲ «παρωχημένους χρόνους», ὅτι οἱ προσπάθειες ποῦσκνε ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς (δλδ. ὁ ἑαυτὸς μου) ἀποβλέπανε στὸ καλὸ τῆς λογοτεχνίας μας ἐνῶ κινόντουσαν ἀπὸ μιά κενὴ φιλοδοξία... Ἀναφέρεται στὸ ἐπόμενο κομμάτι ποῦ παίρνω ἀπὸ μιά κριτικὴ ποῦ ὁ κ. Π. δημοσίεψε γιὰ τὸ Γλαῦκο Ἀλιθέρη στὴν καθημ. ἐφημερίδα τῆς Λευκοσίας «Καθημερινὰ Φύλλα», τῆς 4]9]1932, σ. 3:

«Τὸ 1924 μιά ομάδα νέων διανοουμένων στὴ Λεμεσοῦ ἀρχίζε τὴν πρώτη σοβαρὴ λογοτεχνικὴ κίνησι στὸ νησί μας: Γλαῦκος Ἀλιθέρης, Ἀντώνης Ἰντιάνος, Μίλιος Χουρμούζιος, Ζήνωνας Ρωσιδίης, Νίκος Νικολαΐδης, ἦταν ἀπὸ τοὺς πρωτοστάτες κ' ἐκδῶσανε μάλιστα τότες καὶ τὸ λογοτεχνικὸ περιοδικὸ «ΑΒΓΗ», γιὰ τὸ ὁποῖο ἡ Κύπρος, κατὰ τὴ γνώμη μου, πάντα δικαιούται νὰ

καυχίεται. Ἐργαστήκανε ὅσο μποροῦσανε πῖ ἐντατικά, δουλέψανε μὲ τὴν καθοῦτὸ σημασία τῆς λέξης, μὰ νικήσανε. Ἡ ἐξέλιξη τους πολὺ γρήγορα γενηκε φανερὴ καὶ σήμερα ὅλοι κρατοῦνε ξεχωριστὲς θέσεις στὸν κόσμον τῶν γραμμάτων... Ὅπως θὰ παρατηρηθεῖ ἀπὸ τὸ κομμάτι αὐτὸ δυὸ πράματα μὰς ἀναγνώριζε (i) τὴν προσπάθεια μας γιὰ τὴ δημιουργία σοβαρῆς λογοτεχνικῆς κίνησης στὸ νησί καὶ (ii) πὼς ὅλοι μας κρατοῦσαμε ξεχωριστὲς θέσεις στὸν κόσμον τῶν γραμμάτων. Τὴν (i) τὴν ἀναθεωρεῖ ἐσχώντας νὰ κάνει τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὸ (ii). Στὴν «Ἀβγῆ» δημοσίεψα μονάχα κριτικὲς καὶ τραγουδία κ' ἕνα ἀπὸ τὴ σειρά τῶν τραγουδιῶν ποῦ μοῦ χάρισαν τὴν ξεχωριστὴ θέση (σὺμφωνα μὲ τὴν τοτεσινὴ γνώμη του) στὸν κόσμον τῶν γραμμάτων ἦταν καὶ ἡ «Μεγάλη Ὀρμή» ποῦ σήμερα τὴν καταδικάζει. Αὐτὰ γιὰ τὸν «δῆθεν ποιητῆ... Κι ἀπὸ τὸν «δῆθεν κριτικὸ», πῆρε στὸ ἴδιο ἄρθρο του γιὰ νὰ στηρίξει μιά γνώμη του σχετικὰ μὲ τὴ συλλογὴ διηγημάτων τοῦ Ἀλιθέρου «Γυμνὸς Ἀνθρώπος», ἕνα κομμάτι ἀπὸ δική μου κριτικὴ γιὰ τὸ ἴδιο ἔργο (Δὲς «Ἀβγῆ», Ἀρ. 3 σ. 118) Ἰδοῦ το! «Μὰ ὁ Ἀλιθέρης δὲν εἶναι μονάχα ποιητῆ; εἶναι καὶ διηγηματογράφος. Ὁ Γυμνὸς Ἀνθρώπος μὰ σειρά ἀπὸ διηγήματα κριθῆκε ὡς πρωτότυπη καὶ πρώτη τῆς τάξης [ἀπὸ δῶ ἀρχίζει τὸ κομμάτι μου] μὲ ὑλικὸ ποῦ ἔχει μὲσα του τὴ δύναμη νὰ βάζει σὲ κίνηση τὸ Νοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ ταρασση τὴν ἑσωτερικὴ ψυχική του γαλήνη... Τέλος θὰ ἐπιτρέψει ὁ κ. Π. στὸν «δῆθεν ποιητῆ», νὰ τὸν παραπέμψει σχετικὰ μὲ τὴ λογοτεχνικὴ του ἐργασία σὲ μιά ἀπὸ τίς πολλὲς εὐνοϊκὲς κρίσεις γι αὐτῆ, στὴ γνώμη τοῦ Ὑψηλῆ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Ι. Συκουτρῆ: Τὴν παίρνω ἀπὸ τὴν ἀπάντησή του στὸν κ. Ζώρα μὲ τὸν τίτλο «Ἡ πνευματικὴ ἀφύπνιση τῆς ἐπαρχίας», ποῦ δημοσιεύτηκε στὴ «Νέα Ἔστια», τῆς 15]8]1936, σ. 1154α:

«...ἀφ' ὅτου ἤρχισε νὰ φθίνῃ βαθμῶν ἡ Ἀλεξάνδρεια, ποῦ ἐχάριζεν ἕνα ἰδιόρρυθμον κοσμοπολιτικὸν τόνον εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, μένει μόνον ἡ Κύπρος. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ παρ' ὀλην τὴν ὑπαρξιν ἐπιτοπίας πνευματικῆς παραδόσεως αἰώνων ὀλοκλήρων παρ' ὀλην τὴν ἀπομάκρυνσιν... ἡ ἀφομοίωσις, προχωρεῖ γοργά. Οἱ καλύτεροι σήμερα Κύπριοι λογοτέχνη (ἐξαιρῶ τὸν Λιπέρη καὶ τὴν σχολῆν του) ὅπως ὁ Λ. Παυλίδης, ὁ Λ. Ἀκρίτας, ὁ Τ. Ἀνθίας, ὁ Α. Ἰντιάνος, οἱ δύο Νικολαΐδαι, ὁ Γλ. Ἀλιθέρης, ξεχωρίζουν τόσον ὀλίγον ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὡς Κύπριοι, ὅσον οἱ λογοτέχνη τῆς Λέσβου...»

Καθὼς καὶ στὴ γνώμη τοῦ κ. Αἰμ. Χουρμούζιου (ὁ ἴδιος ἔκρινε καὶ τὰ «Τραγουδία τῆς θάλασσας») ποῦ μὲ τὸν τίτλο

“Κυπριακά Γράμματα.. δημοσιεύθηκε στην “Καθημερινή..” τῆς 26|6|36. Ἀφοῦ ὀνομάτισε ἰδιαίτερα τὸ Ν. Νικολαΐδη, τὸν Ἀλιθέροη, τὸν Ἀκρίτα, τὸ Μ. Νικολαΐδη, προσθέτει :

“...ὄλοι αὐτοὶ μὲ τοὺς παλιότερους καὶ τοὺς νεώτερους Κυπρίουσ ποιητῆς καὶ πεζογράφους, τὸν Γιάννην Λεύκηη, τὸν Τεῦκρον Ἀνθίαν... τὸν Σάβαν Χρίστηη τὸν Γιάγκον Ἡλιάδηη, τὸν Δ Δημητριάδηη, τὸν Ζήη. Ρωσοΐδηη, τὸν Παῦλον Βαλδασεριδηη, τὸν Ἀντώνηη Ἰντιάνον καὶ τὴν πλειάδα τῶν ἄλλων ποὺ βλέπουμε στὶς σελίδες τῶν “Κυπριακῶν Γραμμάτων..” μᾶς δίνουν τὸ περίγραμμα μιᾶς λογοτεχνίας ποὺ ἀνανήρητα χρειάζεται αὐστηρατικώτερη μελέτη...”

Ἐπίσης θὰ ἐπιτρέψει στὸν “ῶθεν κριτικό..” ποὺ τὸν κατηγορεῖ πῶς χάνεται ἐπὶ λεπτομέρειες, νὰ τὸν παραπέμψει στὶς ἐπόμενες δημοσιεμενες κι ἀδημοσίευτες γνώμες.

A.—Δημοσιεμενες

α) Κ. Παράσχος, “Κ. Γρ..” ἔ. Α' τ. 11, σ. 391 β: “Στὸ φύλλο ποὺ εἶχατε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ στείλετε, διάβασα, ἐχτός ἀπὸ ἄλλα, μὲ πολὺ μεγάλο ἐνδιαφέρο, τὰ σχετικὰ μὲ τὸν ποιητὴ Λιπέρηη, τόσο λίγο δυστυχῶς γνωστὸ στὸ εὐρύτερο ἑλληνικὸ κοινό, καὶ τὰ σημειώματα, λεπτά, σοφά, βαθυστόχαστα τῶν κ.κ. Προυση καὶ Ἰντιάνου..”

β) Κ. Παλαμάς (σὲ συνευτέρη). “Κ. Γρ..” ἔ. Β. τ.3, σ. 167: “Εἶδα στὸ περιοδικὸ τίς κριτικὲς μελέτες καὶ τᾶλλα κριτικὰ σημειώματα τοῦ κ. Ἀντ. Ἰντιάνου, καὶ φαίνονται γραμμῆνες ἀπὸ ἀνθρωπο μὲ γερὸ κριτικὸ μυσλό..”

γ) Ν. Β. Τωμαδάκης: “Νεοελ. Ἀρχεῖον..” τόμ. Α'. 1935, σ. 334: “Ἐχωρίζω πάντο τοῖς ἀξιόλογες ἐργασίες τῶν κ.κ. Ἀντ. Ἰντιάνου (γιὰ τοὺς ποιητάρηδες τῆς Κύπρου, ἐργασίες φιλολογικῆς καὶ βιβλιογραφικῆς) καὶ Κ. Προυση..”

B.—Ἀδημοσίευτες (ἀπὸ γράμματα σταλμένα σὲ μένα):

α) Τ. Μαλᾶνος: (γράμμα 15|2|34): “Ἀισθάνομαι τὴν ἀνάγκη νὰ Σᾶς συχαρῶ μὲ ὅλα μου τὴν ἐλικρινεῖα γιὰ τὸ λεπτὸ κριτικὸ Σᾶς πνεῦμα ποὺ ξέρει νὰ βλέπει μὲ ἀκρίβεια καὶ ὀρθὴ κρίση τὰ λογοτεχνικὰ ζητήματα καὶ πρό πάντων νὰ τὰ ἐξετάζει ἀπ' τὴ σωστὴ τοὺς ἄποψη. Αὐτὸ τὸ πράγμα πιστέψατε μὲ δὲν τὸ συναντᾶ κανεὶς συχνὰ στὴ λογοτεχνικὴ μας ζωὴ, κι οὔτε εἶνε νομίζω, ἀπ' τίς ἑλληνικὲς ἀρετῆς....”

β) Π. Βλαστός: (γράμμα 8|8|35): Χάρηκα ποὺ μοῦ γράφατε γιὰ νὰ κᾶνω καλύτερα τὴ γνωριμία—σας. Εἶχα διαβάσει κιόλας κάμποσα ἄρθρα—σας ποὺ τυπωθήκατε στα Κυπριώτικα Γράμματα. Δεν μπορῶ νὰ πῶ πως τὰ διάβασα ὅλα γιὰτι ἔχω πολλὰ πράματα νὰ καταπιστώ καὶ δὲν προφταίνω. Τ' ἄρθρα—σας μοῦ φάνηκαν καλογραμμῆνα καὶ βασισμῆνη σὲ γερὴ κριτικῆ....”

γ) Ι. Συκουτρῆς (γράμμα 5|11|35): “Ἀπ' ὅ,τι δημοσιεῦεται στὰ Κ.Γ. σιγά—σιγά φυσικὰ θὰ ξεκαθαρίση τὸ γόνιμο καὶ ζωντανό—μὰ ἀπὸ τῶρα βλέπει κανεὶς ἔργο ποῦ θὰ μποροῦσε νὰ τιμῆρη καὶ πανελλῆνησ περιοδικὰ. Κριτικῆς σὸν τίς δικῆς σας, μὲ τὴν ψυχραιμίαν, τὴν εὐπρέπειαν, τὴν εὐσυνειδησίαν καὶ τὴν ἀποφυγῆν θολῶν γενικοτήτων καὶ ἀνευθύνων ρητορισμῶν δὲν βρίσκουμε οὔτ' ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα τόσοσ συχνὰ. Τὸ ἴδιο γιὰ τίς μελέτες σας στοὺς Ποιητάρηδες, ποῦ ἐλπίζω νὰ συνεχίσετε καὶ ἴσως κάποτε νὰ συγκεντρώσετε σ' ἕνα τόμο προσιτόν καὶ ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα εἰς εὐρύτερον κοινό..”

Μὰ ὁ κ. Περνάρης μπορεῖ νὰ πεῖ πῶς ὄλοι αὐτοὶ οἱ Κύριοι ἀναμιασοῦν κουτόχορτο!

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ

“ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ”

Μὲ ξεχωριστὴ εὐχαρίστηση ἀναγγέλλουμε πῶς ἀπὸ τὸν Ὀχτώβρη ἄρχισε νὰ βγοῖνει στὴν Ἀθήνα ἕνα νέο περιοδικό, ἡ “Πνευματικὴ Ζωὴ”. Τὸ διευθύνει ὁ Κύπριος λογοτέχνης κ. Μελέης Νικολαΐδης, ὁ Ἰδρυτῆς καὶ διευθυντῆς τοῦ “Γραφείου Πνευματικῶν Ὑπηρεσιῶν”.

Ἀθόρυβα, λιτά, ἀλλὰ—μὲ θετικὸ καὶ ζωντανὸ περιεχόμενο μπαινὶ στὴ ζωὴ τὸ νέο αὐτὸ περιοδικό. Στὸ πρῶτο του φύλλο (ἀρ. 1. Ὀχτ. 1936) συνεργάζονται οἱ κύριοι Μελέης Νικολαΐδης, Κλ. Παράσχος, Κούλης Ἀλέτης, Μ. Δερμιτζάκης, Ὀλοσ Περάνθης, Γιάννης Χατζίνης, Γιαν. Σιδερης, καὶ οἱ κυρίες Λιλή Πατρικίου Ἰακωβίδη καὶ Ἐλλῆ Δασκαλάκη, μὲ ἀξιοπρόσεχτες μελέτες, ποιήματα, διήγημα, κριτικῆς, χρονονράφημα καὶ σημειώματα. Ἡ ἐπισκόπηση τῆς πνευματικῆς κίνησης κ' ἕνα διεξοδικὸ βιβλιογραφικὸ δελτίο δίνουε πληρῆ τὴν εἰκόνα τῆς σύχρονης ἑλληνικῆς πνευματικῆς ζωῆς.

Ἡ “Πνευματικὴ Ζωὴ..” φιλοδοξεῖ προπάντων νὰ κεντρίσει τὸ ἐνδιαφέρο τοῦ Ρωμιοῦ γιὰ νὰ συνηθίσει στὸ ἐκλεχτὸ ἀνάγνωσμα. Γι αὐτὸ θὰ κατατοπίζει τοὺς ἀναγνώστες τῆς στὰ βασικὰ πνευματικὰ ζητήματα τοῦ

τόπου μας και θά τους κατευθύνει με μελέτες γραμμένες από ειδικούς. Θά παρακολουθεί με συμπάθεια τὸ νεοελληνικό βιβλίο κ' ἡ κριτική του θά εἶναι σοβρῆ καὶ καθοδηγητική. Θά δημοσιεύει πρωτότυπα λογοτεχνήματα, προπάντων νέων, ἐκλεκτὰ ὅμως πάντα κι ἀξιόλογα.

Ἄλλα ἐκεῖνο ποῦ ἀξίζει νὰ προσεχτεῖ ἰδιαίτερα—καὶ νὰ ἐξαρθεῖ πολὺ—εἶναι ἡ ὥραία τῆς δῆλωση, πὼς ἡ «Πνευματικὴ Ζωή», θ' ἀποβλέπει μὲ ἀγάπη καὶ στοργὴ στὴν ἐπαρχία, γιατί πιστεύει εὐλικρινὰ πὼς ἡ πνευματικὴ ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδας θά πηγᾶσι μονάχα ἀπὸ τὴν ἐπαρχία, τὴν ἀγνή καὶ δυνατή. Γι' αὐτὸ τὴν προσπάθεια τῆς ἡ «Π. Ζ.» θά τὴν κατευθύνει προπάντων σὸ νὰ δώσει στὴν ἐπαρχία ὅσο τὸ δυνατό περισσότερες εὐκαιρίες γιὰ νὰ ζητηθῶσι πνευματικά, νὰ δημιουργηθῶσι ἀξία καὶ οὐσιαστικά, νὰ παρουσιάσῃ τὴ δουλιὰ τῆς καὶ γενικά νὰ δράσῃ ἀποτελεσματικά καὶ γόνιμα μέσα στὴ νεοελληνικὴ πνευματικὴ κίνησις.

Οἱ εὐγενικοὶ αὐτοὶ σκοποὶ συγκινοῦν κάθε ἀληθινὸ διανοούμενο καὶ γι' αὐτὸ εἴμαστε σίγουροι πὼς ὅλοι θά βοηθήσουν τὴν «Πνευματικὴ Ζωή», γιὰ νὰ τοὺς πραγματοποιήσῃ με τὸν καλύτερο τρόπο.

Γιὰ τὴν Κύπρῳ ἡ συνδρομὴ εἶναι τρία σελίνια τὸ χρόνο. Ἡ διεύθυνσις τοῦ περιοδικοῦ εἶναι: Μαυρομιχάλη 2, Ἀθήνα.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

ΤΥΠΟΣ

—Στὴν «Ἐλευθερίᾳ» ὁ Φιλότεχνος γράφει: «Πεσομισητικὴ διάθεσις» 27 Σεπτ., «Ποίησις καὶ πρόζα» 4 Ὀχτ., «Σκέψις» 11 Ὀχτ., «Κριτικὴ» 18 Ὀχτ., ὁ κ. Λάρας Κρυστάλλης: «Ἡ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνα στὴν Κύπρῳ» 27 Σεπτ., «Ὁμάρ Καγιὰμ» 18 καὶ 25 Ὀχτ., «Ἐνα ρομαντικὸ χωριὸ» (ἡ Σανίδα) 8 Νοέβρ.

—Ἐδῶ ἐπίσης κυπριακὴ ἠθογραφία τοῦ κ. Β. Χαλκιά «Ἡ γυναίκα τοῦ μετανάστη» καὶ τοῦ κ. Κύπρου Χρυσάνθη «Ὁ συμβολισμὸς» 27 Σεπτ., τοῦ κ. Α. Χατζιωσήφ «Ἡ ἡμέρα τῶ ζῶων» 4 Ὀχτ., τοῦ κ. Γ. Λέρνη «Τὰ μυστήρια κ' ἡ δύναμις τῶν θρύλων» 8—14 Ὀχτ., διηγήματα τοῦ κ. Π. Μπίστη «Τὰ γυρουνόπουλα τοῦ Πάτερ Λαυρέντιου» 18 Ὀχτ. καὶ «Τὸ πνεῦμα τοῦ Λεφτέρη» 8 καὶ 15 Νοε., τοῦ κ. Λ. Κρυστάλλη «Ὁ γυρισμὸς» καὶ τοῦ κ. Κ. Λαμπούσιου «Φιλικὴ ἀπάντησις» 1 Νοε., τοῦ κ. Δ. Χριστοφίδη «Ἡ Ἡλέκτρα στὸ θέατρο τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ», 3 Νοε., τοῦ κ. Κ. Μόντη «Ρωμᾶιος καὶ Ἰουλιέττα» 5 Νοε.

—Ἡ «Ἐλευθερία» στὴν κυριακάτικὴ τῆς ἐκδοσὴ ἀφιερώνει μερικές στήλες τῆς γιὰ «παιδικὴ γωνιά» ὅπου δημοσιεύονται μελέ-

τες καὶ διηγήματα γιὰ παιδιὰ. Τὴν «Παιδικὴ Γωνιά» τὴ γράφει ὁ κ. Π. Ρίζος.

—Στὸν «Κυπριακὸ Τύπο» ὁ κ. Π. Ταλιαδῶρος γράφει: «ὅταν ἡ κριτικὴ δὲν εἶναι ἄλλο τι ἀπὸ ἀντιγραφή!» 6 καὶ 10 Ὀχτ.

—Στὴν «Πρωϊνὴ» ὁ κ. Τ. Ἀνθίας γράφει γιὰ τὸν ἀγράμματο Κύπριον ποιητὴ Κ. Θ. Καρνένα 6, 7 Ὀχτ.

—Στὴν «Ἀλήθεια» δημοσιεύεται τοῦ κ. Λάρα Κρυστάλλη «Τὸ βιολί τοῦ γέρου» 16 Ὀχτ., σημείωμα γιὰ τὰ «Τραγοῦδια τῆς Φυλακῆς» 23 Ὀχτ. καὶ κριτικὴ τοῦ ἴδιου βιβλίου γραμμὴν ἀπὸ τὸν ποιητὴ κ. Ε. Πιτσιλλίδη 30 Ὀχτ. καὶ 6 Νοέβρ. Ἐδῶ ἐπίσης ταχτικά «Παλαιὰ ἀναμνήσεις» τοῦ Παλαίμαχου.

—Στὴ «Φιλολογικὴ Γωνιά» τοῦ «Παράτηρητῆ» τῆς Κυριακῆς συνεργάζονται οἱ κ. Κω. Στυλιανοῦ, Θ. Μακρυγιάννης, Τ. Μελάς, Κ. Μουχτάρης, Δευκ. Ἰακωβίδης κ.ά. Ἐδῶ ἐπίσης δημοσιεύονται (8 Νοέβρ), ἕνα γράμμα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα σχετικὰ μὲ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς δημοτικῆς σὲ κυβερνητικὰ ἔγγραφα, καὶ ἕνα ἄρθρο σὸ ὅποιο γίνεται ἡ ὥραία εἰσηγήσις νὰ ἱδρυθῆ δημοσία βιβλιοθήκη καὶ στὴ Λεμεσό. Γιὰ τὸ ἴδιο ζήτημα γράφουν ἡ «Ἀλήθεια», καὶ ὁ «Χρόνος», τῆς Λεμεσοῦ.

—Στὸ «Χρόνος» Λεμεσοῦ δημοσιεύεται ἄρθρο γιὰ ἕνα «Ἀντίγραφο τῆς Παναγίας τοῦ Κύκκου εἰς τὰς Ἀθήνας», 1 Ὀχτ. Ἐδῶ ἐπίσης ὁ Κριτικὸς τοῦ «Χρόνου» γράφει δύο σημειώματα γιὰ τὰ «Τραγοῦδια τῆς Φυλακῆς» τοῦ κ. Γαλατόπουλου 2 καὶ 9 Νοέβρ. Ὁ «Χρόνος» βγαίνει δύο φορές τῆ βδομάδα καὶ τόνε διεύθυνει ὁ κ. Δημ. Δημητριάδης.

—Στὴ «Νέα Ἑστία» 15 Σεπτ. ὁ κ. Κ. Παράσχος γράφει ἀρκετὰ εὐνοϊκὰ γιὰ τὴν ποιητικὴν συλλογὴν τοῦ νέου Κύπριου ποιητῆ κ. Μάνου Κράλη «Ταξίδι στὴ γυμνή χρονιά.»

—Στὴν «Καθημερινή», δημοσιεύονται τὸ «Τραγοῦδι προλογικὸ» καὶ «Τὸ τραγοῦδι τῆς προσευχῆς στὴν ὑπέρτατη δύναμις» 14 Σεπτ. καὶ «Τὸ τραγοῦδι τῶν στρατιῶν» τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, 2 Νοε. τοῦ κ. Γλ. Ἀλιθέρησιν ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη ποιητικὴν συλλογὴν τοῦ «Θερισμοὶ κι Ὀργώματα».

—Στὴν «Πρωϊνὴ» 8 Νοε. ὁ κ. Μ. Κιμωνίδης γράφει γιὰ «Μιά περίεργη ἀρχαία εἰκόνα μὲ δύο διαφορετικὰς τεχνολογίας» ποῦ βρίσκεται ἀπὸ νεοσώστατο Βυζαντινὸ Μουσεῖο Λευκωσίας.

—Στὴν ἐφημερίδα «Ἐύριπος», τῆς Χαλκίδας ἀναδημοσιεύεται (31 Ὀχτ.) ἀπὸ τὸ «*Mercury de France*», κριτικὴ τοῦ κ. Lebesque γιὰ τὸ ἔργον τοῦ κ. Σκαρίμπα «Μαριάμπας».

—Πήραμε καὶ τίς ἐφημερίδες: «Πάφος», «Ἑλληνικὸς Τύπος» Σικάγου, «Δελτιὸν Οἰκοτροφείου Ἐμπορικῶν Λυκείων», «Cyprus Public Health».

—Πήραμε τὰ περιοδικὰ: «Νέα Γράμ-

ματα», «Μακεδονικὲς Ἡμέρες», «Ἰόνιος Ἀνθολογία», «Κυπριακὰ Χρονικὰ» πὺ μὲ τὸ τελευταίον τευχὸς τοὺς συμπληρώσαν δώδεκα χρόνια ζωῆς, «Γνώσις», «The New York Times Book Review», «New York Herald Tribune, Books», «The Book Collector's Journal», «Παναγιῦπτια».

—Πήραμε «Τὸ Γέλιο», τὴ μοναδικὴ παγκύπρια σατυρική ἐφημερίδα πού βγαίνει δύο φορές τὸ μῆνα στὴ Λεμεσό μὲ διευθυντὴ τὸν κ. Γ. Α. Φασουλιώτη καὶ ἀρχισυντάκτη—σκίτσογράφου τὸν κ. Β. Ν. Ἰωαννίδη.

—Στὸ «Ἐλεύθερο Βῆμα», Ἀθηνῶν 29 Ὁχτ. ὁ κ. Μ. Ροδᾶς κρίνει τὴν ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ κ. Γαλατῶπουλου «Τὰ Τραγῶδια τῆς Φυλακῆς».

πὸ θ' ἀναγγελθεῖ πολὺ σύντομα. Σύγχρονα θὰ κυκλοφορήσει καὶ νέος ποιητικὸς τόμος τοῦ ποιητῆ ἑλληνικὰ μὲ τίτλο «Προσευχή».

—Τὸ λογοτεχνικὸ βραβεῖο Νόμπελ τοῦ 1936 ἔχει δοθεῖ στὸν Ἀμερικανὸ δραματογράφου Eugene Gladstone O' Neill.

—Στὴ Λεμεσό ὁ Σ.Σ.Ω.Λ. διοργάνωσε γιὰ τὴν πρώτη Κυριακὴ καθὲ μῆνα διαλέξεις γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς μουσικῆς ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ὡς σήμερα. Ὁμιλητὴς εἶναι ὁ κ. Σῶλων Μιχαηλίδης, διευθυντῆς τοῦ Ὁδείου Λεμεσοῦ.

—Ἐπιπλέον ἀπὸ λίγο τὸ «Γραφεῖο Πνευματικῶν Ὑπηρεσιῶν», (Μαυρομηχάλη 2, Ἀθήνα) θὰ ἐκδῶσι δεκαπενθήμερο περιοδικὸ γιὰ μαθητῆς τὴν «Παιδικὴ Βιβλιοθήκη», πὺ θὰ τὸ διευθύνει ὁ παιδαγωγὸς κ. Μιχ. Παπαμαῦρος.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

—Ὁ ἀρχαιολόγος κ. W. A. Heurthy μαζί μὲ τὴν Κυρία του, ἐπίσης ἀρχαιολόγος, ἔχει ἐπισκεφθεῖ τὴν Κύπρου γιὰ νὰ μελετήσῃ ἕνα ἀριθμὸ ἀγγείων, τῆς τελευταίας ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ. Τὰ ἀγγεῖα αὐτὰ ἔχουν βρεθεῖ σὲ χωριὸ Μιλιά τῆς Μεσσαρίας καὶ φυλάττονται στὸ Κυπριακὸ Μουσεῖο. Ἐχει τὴ γνώμη πὺς ἡ εἰσαγωγή των ἔγινε ἀπὸ τὴν Παλαιστίνη. Ὁ κ. Η., πὺ ὑπηρετεῖ σήμερα ὡς βιβλιοθηκᾶριος τοῦ Ἀρχαιολ. Τμήματος τῆς Παλαιστίνης κ' ἐκδίδει τὸ τρίμηνο ἀρχαιολ. περιοδικὸ τοῦ Τμήματος, εἶναι πολὺ γνωστὸς στὸν ἀρχαιολ. κόσμον. Ἦταν βοηθὸς διευθυντῆς τῆς Βρετ. Ἀρχαιολ. Σχολῆς Ἀθηνῶν. Γιὰ πολλὰ χρόνια ἔκανε ἀνασκαφὲς στὴν Ἑλληνικὴ Μακεδονία κ' ἦταν μέλος τῆς Βρετ. Ἀρχαιολ. Ἀποστολῆς πὺ ἔκανε ἀνασκαφὲς στὶς Μυκῆνες καὶ τῆς Ἀμερικ. Ἀποστολῆς πὺ ἐργάστηκε στὴν Τροία. Ὁ ἴδιος διενέργησε ἀνασκαφὲς στὴν Ἰθάκη σὲ τέσσαρις διάφορες περιόδους. Ἐχει δημοσιεύσει πληθῶρα ἀρθρῶν σὲ ἀρχαιολ. περιοδικὰ καὶ τὸ βιβλίον του «Προϊστορικὴ Μακεδονία», τυπώνεται τώρα.

—Ὁ κ. Α. Φιλίππου ἔχει διοριστεῖ Ἐπίτιμος Ἐφορος τοῦ τοπικοῦ Ἀρχαιολ. Μουσείου Πάφου, πὺ τὸ ἐπίσημον ἀνοιγμα του ἔγινε ἀπὸ τὴν Α.Ε. τὸν Κυβερνήτη στὶς 3 Ὁχτ. Ἐπίσης ὁ κ. Ν. Γ. Κυριαζῆς ἔχει διοριστεῖ Ἐπίτιμος Ἐφορος τοῦ Ἀρχαιολ. Μουσείου στὴ Λάρνακα.

—Ἡ Δημαρχ. Ἐπιτροπεία τῆς Κυπριακῆς Δημοσίας Βιβλιοθήκῆς διόρισε Ὑπεπιτροπεία ἀπὸ τοὺς κ.κ. Ἀμφιάρου Παναγιῆ, Κ. Σπυριδάκι, Ἀχιλ. Αἰμιλιανίδη καὶ Ἀντ. Ἰντιάνου γιὰ νὰ συντάξουν τὸν Ἐσωτερικὸ Κανονισμὸ Λειτουργίας τῆς.

—Ἡ Διοργανωτικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Γιορτῆς γιὰ νὰ τιμηθεῖ ὁ Κυπριώτης ποιητῆς κ. Π. Βαλδασερίδης ἔχει τελειώσει τὸ πρόγραμμα

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Alfred Westholm: The Temples of Soli Studies on Cypriote Art during Hellenistic and Roman periods. The Swedish Cyprus Expedition, Stockholm 1936, pp. 240. Plates XXXII.

D. Levni:—La Statua Bronzea di Sellimio Severo a Cipro. Estratto dell Bull. del museo dell' Imp. Rom., VI. 1935. Appendice al Vol. LXIII del Bull. della Comm. arch. com. di Roma. Stabilimento Tipografico Ditta Carlo Colombo. Roma MCMXXXVI. p. 9.

Ι. Συκοῦτρη: Πλουτάρχων Ἐπτὰ Σοφῶν Συμπόσιον (μελέτη), Ἀθήναι, «Νέα Ἔστις», 1936, σελ. 14.

Μ. Κριαρᾶ: Μελετήματα εἰς τὴν Ἑρωφίλην, τοῦ Χορτάση, Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ ΙΑ' τόμου τῆς Ἐταιρείδος τῆς Ἐταιρείδος Βυζαντινῶν Σπουδῶν, ἐν Ἀθήναις, 1935, σελ. 239—251.

Μ. Κριαρᾶ: Παρατηρήσεις εἰς τοὺς «Διδακτικὸς Λόγους», τοῦ Μάρκου Δεφανάρα, Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ ΜΣΤ' τόμου τῆς «Ἀθηνᾶς», ἐν Ἀθήναις, 1935 σελ. 137—153.

Μ. Κριαρᾶ: Διαλεχτὲς Σελίδες ἀπὸ τὸ «Γυπάρη», Ἀνατύπ. ἀπὸ τὸ Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλῆς Ἑλλάδος σελ. 301—318.

Γ. Βαλέτα: Σολωμικά. Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν «Ἰόνιον Ἀνθολογία», τομ. Ι, 1936.

Γ. Βαλέτα: Ὁ Παπαδιαμάντης καὶ τὸ γλωσσικόν. Μελέτημα. Σαλονίκη. Ξανατύπωμα ἀπ' τὴ «Νέα Πνοή», 1936.

Κ. Μοκτάρη: Φιλοσοφικὰ μελέται. Μελέτη τετάρτη. Περί δημιουργίας. Λεμεσὸς 1936.

Χ. Παπαδοπούλου: Τὸ μουσικὸν ἔργον τοῦ Στυλιανοῦ Χουρμουζίου καὶ βιογραφικὰ σημεῖα αὐτοῦ. Μελέτη ἀνατυπῶσις ἐκ τῆς «Γνώσεως» ἔτους Γ' τεύχους 4-5 καὶ 6 (1936). Ἐν Λευκωσίᾳ 1936.

Σύλβιον Μιράντη: Χωρὶς ἐπίς

μες ποιμπές. "Εκδοση Τυπογραφείου "Ρυθ-
μός,, Βαρύσια 1936.

"Αρη Χατζιδάκη: Οί πολιτείες τῶν
ὀρῶν. (ποιήματα) Ἀθήνα 1936.

Παν. Βρισμιτζάκη: Ἐπιφανό-
μενα (ποιήματα). Πρόλογος L. Roussel. τόμ.
Α' Ἀλεξάνδρεια 1936 Δρ. 40.

Παν. Βρισμιτζάκη: Ὀβελίσκοι
καὶ Σαρκοφάγοι (ποιήματα). Ἀλεξάνδρεια
1928.

Ἀνδρέου Μ. Ἀνδρεάδου: Ἡ
Ἐπτανησιακὴ δημοσίαι οἰκονομία κατὰ τὴν
περίοδον 1797—1814. Ἐκδίδεται ἐκ τῶν κα-
ταλοίπων τοῦ συγγραφέως ἐπιμελεῖα Βαλερίου
Μεξά. Κέρκυρα 1936. Δρ. 25.

Ἐταιρεία πρὸς ἐνίσχυσιν Ἐπτανησιακῶν
Μελετῶν. Ἐκθεσίς πεπραγμένων τοῦ ἔτους
1935. Κέρκυρα 1936.

Βαρβάρας Θεοδωροπούλου
Λιβαδά—Ἀνεμώνας: Μαθημένα
τριαντάφυλλα—Κρυφές Χαρές, Ἀθήναι 1936
σ. 76.

Delphi. Ein Führer zu Seinen Monumenten.
Athen 1936.

Delphes. Un Guide de ses Monuments. Athènes
1936.

Olympie. Un Guide de ses Monuments. Athènes
1936.

Olympia. Ein Führer zu Seinen Monumenten.
Athen 1936.

Athènes—Grèce. 1936.

Τὰ πέντε πρὸ πάνω βιβλιαράκια εἶναι ὡ-
ραῖες ἐκδόσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὄργανισμοῦ
Τουρισμοῦ.

Annual Report of the Forest Administration in
Cyprus for the year 1935, by B. J. Reilly, M. E.
F. A., Acting Conservator of Forests. Price 1s.
Printed at the Government Printing Office in Septe-
mber 1936.

Annual Report of the Department of Agri-
culture for the year 1935, by D. H. Blunt, M.A.,
Director of Agriculture. Price 3s. Printed at the
Government Printing Office in October 1936.

Cyprus Monuments—Historical and Architec-
tural Buildings (Kolossi and Kyrenia Castles, the
Fortress or Famagusta, Chapter House—Nicosia
Cathedral), by the late Mr. Jeffery. O.B.E., F.S.A.
Price 1s. Reprinted at the Government Printing
Office in October, 1936.

Famagusta, a short guide for the use of visi-
tors by Rupert Gunnis. Author of "His-
toric Cyprus.. Second Edition—revised and en-
larged from 1934 edition, and with supplementary
notes by Th. Mogabgab. Nicosia, Cyprus pp. 24.
Price 6d.

The Ruins of Salamis, a guide to the locality
by the late Geo. Jeffery etc Nicosia. First Printed
1926. Reprinted 1936. pp. 24 Price 6d.

Στ. Χουρμουζίου—Μέθοδος πρὸς
εὐκόλον διδασκαλίαν τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς.
Ἐκδοσις Δευτέρα. Πλουτισθεῖσα διὰ
περισσοτέρων καὶ εὐμεθοδωτέρων γυμνασμά-
των καὶ δι' ὁδηγίων πρὸς εὐκολωτέραν διδα-
σκαλίαν. Ἐν Λευκωσίᾳ (Κύπρου) 1936, σ. 55.
Τιμὴ σελ. 3.

Στυλιανοῦ Χουρμουζίου: Ὁ
Δαμασκηνός, ἦτοι θεωρητικὸν πλήρες τῆς
Βυζαντινῆς Μουσικῆς μετὰ γυμνασμάτων
πρὸς πρακτικὴν διδασκαλίαν ἐν τῷ τέλει. Ἐν
Λευκωσίᾳ (Κύπρου), 1936, σ. 146. Τιμὴ σελ. 6.

Γ. Βαλέτα: Ἐκδόσεις καὶ σύνθεσις τῆς
Νεοελληνικῆς Γραμματολογίας τοῦ Ἀλεξ.
Ρ. Ραγκαβῆ. Μελέτημα. Ἀνατύπωση ἀπ' τῆ
"Νέα Ἔστις,, 1936.

Δ. Βερναρδάκη:—Ἡ Δημοσίαι Ἐκ-
παίδευσις. Ἐκδοση με πρόλογο καὶ σημειώ-
σεις Γ. Βαλέτα. Μυτιλήνη, Τυπογραφεῖο
Πρωϊνῆς, 1936.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Παρακαλοῦμε νὰ διορθωθῆι στὸ περασμένο τεῦχος
σ. 483 στήλη β' ἀράδα 18 «μερικά μουκάλια» ἀντὶ «με-
ρικά κομμάτια».

Μὲ τὸ τεῦχος αὐτὸ στέλλονται καὶ τὰ Περιεγόμενα τοῦ
δεύτερου χρόνου.

Ὅσοι ἀπὸ τούδ συνδρομητῆς μας δὲν ἐξόφλησαν τὴ
συνδρομὴ τους, ἄς φροντίσουν νὰ μᾶς τὴ στείλουν
γρήγορα.

—κ. Γ. Χατζινην, Ἀθήνα. Εὐχόριστ' ὄμε θερμά.—
κ. Γ. Ζ. Π. Εἶναι καλύτερα τὰ τελευταῖα σας, μὰ ὄχι ἄ-
κόμα δημοσιεύσιμα ξεχωρίζουμε τὸ «στὸ περίβλι».—κ.
Μ. Π. Λεμεσό. Εἶναι ἀδύνατο νὰ δημοσιευτῆ ἔτσι ὅπως
γράφτηκε κι ἄς συμφωνᾶμε καὶ μεῖς στὶς περισσότερες
σας γνώμες. Στείλιτε τὸ σὲ φημερίδα, κατεβάζοντας.. λι-
γάκι τὸν τόνο.—κ. Ε. Ι. Λοιτῖνο. Θὰ σᾶς τὰ περὶ προφο-
ρικὰ ὁ κ. Ι. Τὸ περιοδικὸ τὸ στέλλουμε.—Βιβλιοθη-
κὴ Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων, Ἀθήνα. Εὐχαρι-
στῶς θὰ σᾶς στείλουμε τὰ τεύχη τοῦ σᾶς λείπουν. Ση-
μειώστε μας ὅμως καὶ τὸ χρόνο, Α' ἢ Β'.

Ἐπεύθυνος ἰδιοκτήτης: Α. Μ. Ἀτταλίδης—Λευκωσία.

Τύποις «ΝΕΟΣ ΚΟΣΜΟΣ»—Θωμᾶ Γ. Κυριακίδη

**ΕΞΑΡΘΡΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΩΛΩΠΕΣ
ΑΜΕΣΩΣ ΑΝΑΚΟΥΦΙΣΙΣ**

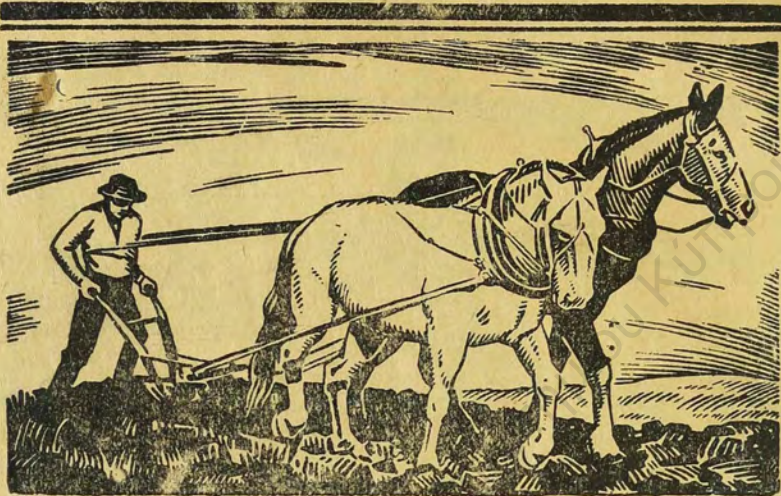
(Μόλις επιλξίσετε το Σλόανς Λίνιμεντ, άνευ έντοιν-
ξής, οι πόνοι σταματούν. Διαλύει τὰ πρηξιματα
και δίδει άμεσον άνακούφισιν. Το SLOAN'S
LINIMENT να μη σας λείπη ποτέ. Μεταχει-
ριξείθε το Σλόανς κατά τών ρευματισμών, όσφρη-
αλγίαις, πόνων τής πλάτης και τών μυών

ΣΛΟΑΝΣ ΛΙΝΙΜΕΝΤ Σταματά τούς πόνους

SLOANS LINIMENT

ΠΟΝΟΙ ΡΕΥΜΑΤΙΣΜΩΝ

ΔΥΝΑΣΘΕ ΝΑ ΤΟΥΣ
ΣΤΑΜΑΤΗΣΕΤΕ

Ἄδιάφορον ἂν πρόκειται περὶ πόνων τῶν μυῶν ἢ ἀρθρώσεων, τὸ Σλοῦνς Λίνιμεντ θὰ τοὺς σταματήσει ἀμέσως. Μὴ τρίβετε καθότι εἰσέρχεται μέσῳ τῶν πόρων μέχρι τῆς ἐστίας τοῦ κακοῦ· θερμίνει, μαλακώνει, σταματᾷ τοὺς πόνους. Μὴν ὑποφέρετε πλέον. ἔχετε πάντοτε ἓνα φιαλίδιον.

Μεταχειρισθεῖτε τὸ Σλοῦνς κατὰ τῶν ρευματισμῶν, ὀσφυαλγίας, ἰσχιαλγίας, πόνων τῆς πλάτης, ἔξαρθρώσεων καὶ πόνων τῶν μυῶν.

ΣΛΟΑΝΣ ΛΙΝΙΜΕΝΤ · Στιματᾷ τοὺς πόνους

SLOANS LINIMENT

